

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

**ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ**

**ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION**

Գիտական հանդես
Научный журнал
Scientific Journal

2 (23)

Երևան – 2017

Հանդեսը հրատարակվում է ԵՊՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ
Вестник издается по решению Ученого совета ЕГУ
The Bulletin is published by the decision of YSU Scientific Council

Գլխավոր խմբագիր՝ Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Երզնկյան Ե. Լ.

Խմբագրական խորհուրդ.

Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Գասպարյան Ս. Ք., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Գաբրիելյան Յու.Ս., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Մակարյան Ա. Ա., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Պարոնյան Շ. Հ., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Միմոնյան Ա. Ա., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Առաքելյան Ա. Հ., Բ.Գ.Պ., դոց. Բաղդասարյան Հ. Գ., մ.գ.թ., պրոֆ. Կարապետյան Կ. Մ., մ.գ.թ., դոց. Հարությունյան Ջ. Հ., դոց. Թովմասյան Ն. Մ. (պատասխանատու քարտուղար):

Главный редактор: д.ф.н., проф. Ерзинкян Е. Л.

Редакционная коллегия:

д.ф.н., проф. Гаспарян С. К., д.ф.н., проф. Габриелян Ю. М., д.ф.н., проф. Макарян А. А., д.ф.н., проф. Паронян Ш. А., д.ф.н., проф. Симонян А.А., д.ф.н., проф. Аракелян А. Г., к.ф.н., доц. Багдасарян А. Г., к.п.н., проф. Карапетян К. М., к.п.н., доц. Арутюнян З. Г., доц. Товмасын Н. М. (ответ. секретарь).

Editor-in-Chief: Doctor in Philology, Prof. Yerznkyan Y. L.

Editorial Board:

Doctor in Philology, Prof. Gasparyan S. K., Doctor in Philology, Prof. Gabrielyan Y. M., Doctor in Philology, Prof. Makaryan A. A., Doctor in Philology, Prof. Paronyan Sh. H., Doctor in Philology, Prof. Simonyan A. A., Doctor in Philology, Prof. Arakelyan A. H., PhD, Associate Prof. Baghdasaryan H. G., PhD, Prof. Karapetyan K. M., PhD, Associate Prof. Harutyunyan Z. H., Associate Prof. Tovmasyan N. M. (Executive Secretary).

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսն ընդգրկված է դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների արդյունքների տպագրման համար ընդունելի ամսագրերի ՀՀ Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի ցանկում:

Научный журнал «Иностранные языки в высшей школе» включен в список периодических изданий, допущенных Высшей аттестационной комиссией РА для публикации результатов докторских и кандидатских диссертационных работ.

Scientific journal "Foreign Languages in Higher Education" is included in the list of journals approved by RA Supreme Certifying Commission to publish the main findings of doctoral and PhD dissertations.

ԼԵՉՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Gevorg GRIGORYAN

*Yerevan Brusov State University
of Languages and Social Sciences*

ENGLISH REFLEXIVE PRONOUN VARIATIONS ON THE INTERNET GENRE "SOCIAL MEDIA"

The paper aims to present a thorough study of English reflexive pronoun invariants in the Internet genre "Social media". Today the development of telecommunication has drastically reshaped our ideas of speech genres. The advent of digital technologies has made social media become an integral and unique platform of everyday communication. Millions of speakers all over the world are actively engaged in virtual communication. The immediacy and freedom of expression on different platforms of social media make a room for users to create new grammatical and lexical deviations of reflexive pronouns which over the time have led the English language to changes.

Key words: *speech genre, social media, linguistic norm, reflexive pronoun deviations, linguistic invariant, online platform, pronominal innovations, function words*

Various genres exist in different domains of human activity. In literature, for example, genre refers to literary writing, which is determined by a specific form of content, structure, literary technique and so forth. The study of genres in literature provides us with a better knowledge of author's intended structure, subject, as well as deepens our sense of the value of any literary text.

Over the time, under the influence of many linguistic and extra-linguistic factors, the number of genres and subgenres has proliferated: comedy, drama, horror, satire, realistic fiction, tragedy, fantasy, tragicomedy, etc. It should be noted, that if in the past, genre studies were bound only in written form of literary texts, in the last century one of the prominent Russian linguists M. Bakhtin was the first to introduce the term "speech genre". In his attempt to define "speech genre" the author pays much attention to the interconnection of human activity and language use. To sound clearer, M. Bakhtin major premise is that language is realized through concrete (oral and written) utterances, which possess their own content, linguistic style and compositional structure /Bakhtin, 1986: 62/. In addition to this, the author notes that these utterances reflect the specific conditions and goals of each such area, not only through their thematic content and linguistic style, that is, the selection of the lexical, phraseological and grammatical resources of the language, but above all through their compositional structure /Bakhtin, 1986: 62/.

Over the time, the forms and means of communication have evolved. This expansion is dependent on many factors, amongst which the continuing progressing of technology is of paramount importance. Today such kind of domain of human interaction has become contemporary English social media which has an enormous effect on the process of the development of new communicative genres. U. McCann described social media as a collaborative environment focused on the exchange of content /Reitz, 2012: 43/. At the same time the author adds that social media are unique platforms that encourage active participation in the creation, development, and dissemination of information /Reitz, 2012: 44/.

Space and character limitations have precluded a comprehensible review over the process of social media communication. The entire paradigm of social media has altered the basic rules of communication. The tools and kinds of interaction in online milieu are too many and their implementations are seemingly boundless. The most essential feature of this new environment is that communication on different online platforms combines both speech and text where speech is realized with letters. As a result, social media enables us with functionality in addition to information. Hence, it extends the notion of online document – consequently the notion of electronic genre.

Contemporary English social media solicits an interaction for anyone who is interested. C. Shirky states that social media are “flexible enough to match our social capabilities” /Shirky, 2009: 20/. It stimulates an exchange of information, creating a simple and quick collaborative platform, where information dissemination is easily distributed. Many communities meet on social media, and many communities bring their experiences with different genres while using various online platforms for various purposes.

In spite of a number of considerable surveys that have been conducted in the field of social media communication, there is no an overall accepted classification of it. It is not surprising because almost every day new communicative and informative sites emerge in electronic environment. The emergence of these new interactive trends of social media has triggered linguists to anew classification and observation of different platforms of social media. M. Haenlein and A. Kaplan, for example, classify social media into the following platforms: a) blogs and microblogs, b) social networking sites-SNS like Facebook, Twitter, c) virtual social worlds: Second life, d) collaborative projects: Wikis, e) content communities: YouTube, Rutube, f) virtual video game like World of Warcrafts and so on /Kaplan, Haenlein, 2010: 64/.

It is of paramount importance to underline the role of social media and its various platforms, because users develop and spread linguistic innovations and variations through immediate online interactions. O. Usacheva mentions that linguistic innovations are fully realized in the above mentioned communicative platforms /Usacheva, 2007: 57/. In other words, social media make ground for linguistic deviations.

The communication in social media genre is realized with the help of texts. In different platforms of social media users may express their mood and different emotions about their daily occupations and events, share impressive and wonderful citations, quotes, proverbs, etc, and enhance other users to comment, share and be engaged to the online conversation.

It is not accidental, that linguists put forward the question of understanding what has made “social media” so attractive among users with different cultural and linguistic backgrounds, that has made “social media” become a separate Internet genre. Obviously, they come to the conclusion, that one of the central characteristics of wide use is its publicity, i.e. in social sites it is open to wide public and is easily available to online users. In reverse to its availability, it should be mentioned that “social media” also encompasses elements of individuality. Through this Internet genre, online users achieve their goals and desired effects. This genre also helps users to maintain their unique individuality. Another important feature of this genre is its interactive characteristic, i.e. this genre allows at least two-way flow of online communication, which can be either synchronous or asynchronous. It enhances the attention of social site users, who want to react. Interestingly enough, many social sites like Facebook, Twitter, Instagram, Myspace provide their subscribers with the opportunity to check or tag people in their microposts. The comment box promotes virtual users make diverse comments. And the last important element which makes online posts even more interactive are “Like” and “Share” tools. The higher number of “Likes” and “Shares” is relevant to the higher involvement of users in online environment. The attractiveness of this genre is because of synchronic and asynchronous coordination of operations of different online users, i.e. users can comment, like, react or post a status simultaneously.

And the last major feature of this genre is that social media encompasses elements of both verbal and non-verbal communication. Generally vocal and non-vocal signals (accent, pitch, volume, speech rate, modulation and fluency, facial expressions, eye movements, hand gestures, and the like) are beyond the basic verbal message or speech. In this respect, it should be mentioned that genre “social media” reach a consensus of both texts and paralinguistic features. For example, random use of Caps Lock or spacing words show anger. A diverse set of emojis and emoticons are used to carry the function of expressing various emotions. To make this genre precisely impressive, web coordinators have provided their users with the opportunity to make use of various audiovisual effects, as well. However, the active use of words still plays an important role on the way of realization of this genre. It is interesting enough to study the word choice and usage in virtual domain, which is a reflection of users’ emotional state.

Due to both content and function words the Internet genre “social media” enjoys considerable popularity. However, it is worth mentioning that function words help users to connect information. Function words can provide powerful

insight into the human psyche /Chung, Pennebaker, 2007: 344/. Function words provide much clearer and accurate evidence of a person's psychological state than content words do, however, much attention has not been paid to this fact yet. The active use of words in social media also prepares efficient ground of different linguistic deviations and variations in syntactical, morphological, lexical and other levels and pronouns are not exceptions of this. In modern English considerable number of grammatical alternations of reflexive pronouns can be noted. Reflexive pronoun invariants inevitably will lead the language to change. The latter is a matter of time. In this regard, D. Crystal states that invariants have the tendency to become linguistic norms /Crystal, 2008: 63/. It is worth mentioning also that these pronominal deviations reflect speakers' real speech.

From this perspective it will be interesting to see the role and distinctive features of reflexive pronoun variations on the way of realization of genre "social media". Reflexive pronouns are of highly active use in this genre. This is determined by the fact that the use of pronouns in a specific space in "social media" genre makes room for people to express themselves in a variety of ways.

In contemporary English social media reflexive pronoun alternations are intensively created and used by many native and non-native speakers of English. One of the examples of these alternations is the change of second stem *self* to *sef*. Interestingly enough, this invariant is applicable to all the forms of reflexive pronouns: **myself-mysef**, **yourself-yoursef**, **himself-himsef**, **herself-hersef**, **ourselves-oursef**, **yourselves-yoursef**, **themselves-themsef**. The regular omission and drop of affixes in plural reflexive pronouns are the result of linguistic economy and speaker's ease of online communication:

tell us abt **ursef**? how do u deal with customers? (www.glassdoor.com.in).
 cannot stay wit sm1 lk her cox walahi we go injure **oursef** (www.twitter.com).
 Helping **mysef** by helping you (www.obesityhelp.com).
 They jst dunno they R competing btwn **themsef** coz ...(www.twitter.com)
himsef standing from Major Point Orion Chocopie... (www.twitter.com)
*Get **ursef** tranin' whels cat* (www.obesityhelp.com).

Interestingly enough these linguistic innovations have spread out so rapidly throughout English social media platforms that have been quickly included in many modern English online dictionaries: www.urbandictionary.com, www.wordnik.com, www.Wordreference.com.

The concise and comprehensive overview of different platforms of social media has also shown that the percentage of people who take away or drop the final consonant letter *f* in singular and plural reflexive pronouns like **myself-mysef**, **yourself-yoursef**, **himself-himsef**, **herself-hersef**, **itself-itsel**, **ourselves-oursef**, **yourselves-yoursef**, **themselves-themsel** is on its way to increase. Considerable examples of these invariants with double "l" can be noted as well:

You want me to touch **mysel**? Well since you asked nicely ;-)
 (www.reddit.com).

she just didn't knew exactly how to deal with us, but try to put **yourself** on her place. (www.twitter.com)

Raid, have 2 lvl 26's abd **mysell**, lvl 28, need people who know what they're doing to join our fireteam (www.reddit.com).

HE WILL HAVE FOUND **HIMSELF** F O (www.facebook.com)

@DoubleMRacing bring the chip pan here she blows **hersel** oot (www.twitter.com).

Dina realise how shitty foke are/can be till your sittin **yourself** thinkin about things thits happened befor (www.twitter.com).

I'll no longer argue with any of stans who faves didn't **oursell** mine (www.twitter.com).

Brains sweep **themsel** (www.flickr.com).

Interestingly enough the loss of final l and f is only the start of deletion. Speakers also cut the vowel e and the final consonant l to economize time and space like: **myse-mys, yourse-yours, himse-hims, herse-hers, itse-its, ourse-ours, themse-thems**:

About to lose **myse**...I mean my friend SMH (www.twitter.com).

Love your neighbour as **yourse** (www.facebook.com).

... Had Known Sessions Would Recuse **Himse**...(www.twitter.com).

... it's time to step up into our inherent radiance, to truly love **ourse**...
http://ift.tt/2uyZUah (www.twitter.com).

A little #mondaymotivation that should also give you some #peaceofmind !!
Read more about the 5 lies we tell **ourse**... http://ift.tt/2ublFwB (www.twitter.com).

Someone's feeling sorry for **themse**. Arh bless little girl (www.facebook.com).

Democracy will always fail you. If I were to do with Steve Reich's music is to vote **themse**....(www.twitter.com).

let me introduce **mys** (www.twitter.com).

Go easy on John he's in Jr high and things are complicated for **hims**. (www.twitter.com).

this one goes out to all my they **thems** out there #NonbinaryDay (www.twitter.com).

That and trumps admitting hes full of shit and everyone who voted for **hims** (www.twitter.com).

The Lord is protecting our #FirstFamily and those who r against them r to destroy **thems** (www.twitter.com).

From the perspective of time and space economy, it will be interesting to see the following deviations of reflexive pronouns as well: **mself, uself, hself, sself, wself, yself, tself**. The intensive use of wself, yself, tself leads the English language to simplification, i.e. plural forms of reflexive pronouns develop singular forms,

which are yet regarded grammatically incorrect because these pronominal anomalies go against the traditional grammar of modern English:

... but compare everyone and just get **mself** down (www.twitter.com).

I always try to see if I can set the table for, **yself** before it dings (www.twitter.com).

good, goes bad but at the end redeems **hself** & saves the protagonist (www.twitter.com).

@nyjets Welcome aboard. Hopefully this team finally has **tsself** a quality (www.twitter.com).

Good plant. Sstrong **ssself** defense...(www.twitter.com)

As the examples illustrate, in both stems of reflexive pronouns speakers delete the vowels and consonants. As a result one can note that in near future it is quite possible that online speakers will make use of initialized reflexive pronoun forms: **ms**, **ys-us**, **hs**, **ss**, **ws**, **ts** and so forth.

The following linguistic innovations of reflexive pronouns also enjoy much popularity in various platforms of contemporary English social media: **myselfie**, **yourselfie**, **himselfie**, **herselfie**, **itselfie**, **ourselfie**, **yourselfie**, **themselfie**:

...cierra go have too clown by **ourselfie** 'm 4th period (www.twitter.com).

#CuteSelfie#**YourSelfie** will never look so perfect it eliminates (www.twitter.com).

I'm Pelham! The Man Who Haunted **Himselfie**? (www.twitter.com)

Here's the Bard **himselfie** Rabbe Burns #museumselfie @NtlMuseumsScot (www.twitter.com).

They'd rather do it **themselfie** (www.twitter.com).

DI HATE **MYSELFIE** (www.YouTube.com).

Studies in online platforms show that many users tend to drop the final letter e in the above mentioned pronominal innovations. The final drop is done in order to save time and space, on the one hand, and to keep synchronous conversation, on the other hand:

my new teacher told us to write about **ourselfi** wroetin huge (www.twitter.com).

@katywesley2 WHO IS UP **THEMSELFI** WANNA KNO FU (www.twitter.com).

aint felt so good in ages i aint been depressed for once... (www.twitter.com)

Don,t compromise **yourselfi** you're all you've got (www.twitter.com)

JAHAJATSJSHSHSHAHA SHA IM PEEING **MYSELFI**(www.twitter.com).

Torturing **myselfi** wanna be fangame late night stream (www.twitter.com).

On different platforms of English social media we also come across examples where speakers homogenize singular and plural forms of reflexive pronouns with the conversion of final *f* to *v* like: **myself-myselfv**, **yourself-yourselfv**, **himself-himselfv**, **herself-herselv**, **itself-itselv**, **ourselves-ourselv**, **themselves-themself**:

Last weekend alive. Monday I drink black tooth grin & shoot **myself** to tribute Dimebag (www.quora.com).

2012 neverweigh **yourself**? anyone interested? how you doing ? progressing nicely?!?!? (www.quora.com).

If you find **yourself** in an enraging argument (www.quora.com)

I think the interviews really speak for**themselv** (www.facebook.com).

whoever indulges **himself/herselv** in2 hrdwrk must av +ve resultz in return (www.facebook.com).

Last weekend alive. Monday I drink black tooth grin & shoot **myself** to tribute Dimebag (www.quora.com).

I thinks lil pump are an meme into **himself** (www.twitter.com).

Tweef about Twitter **itselv** to get more followers (www.twitter.com).

As we look to improve them, we must ask ourselves how are we acting? Are we serving **ourselv**... (www.twitter.com)

“We’ll make no excuses to continue to accumulate points and keep **ourselv**... (www.twitter.com)

In order to enhance the attention of other users to one’s self, social media users reconstruct the structure of reflexive pronouns in their microposts i.e. they attempt to rebuild and converse reflexive pronouns like **yourself-selfyour, myself-selfmy, themselves-selvethem/selfthem**:

My first ever selfie!-wo now the selfwe & **selfthem** & every (www.facebook.com).

2hello friend. nice to see you. hyb? I'm good thanks for asking. kill **selfyour** now (www.twitter.com).

starting to burn, meaning i would have to try to control **selfmy** around my servants so i wouldn't spring and attack >> (www.twitter.com)

Even more in order to highly focus on their own self, microblog users not only reshape the pronouns but also make use of capitalized second stem i.e. the possessive pronouns: **selfMY, selfYOUR, selfOUR** etc:

#Fox #NFL #49ers #Bills your nothingcompared to the people who have died for #Kapernick to protestand express him **selfYOUR** Nothing #Buffalo (www.twitter.com).

@Rotten2Co Hi How's it going? Introduce **selfMy** name is... (www.twitter.com).

A tendency of reflexive pronoun separation into two separate words, like your self, my self, it self, our selves and so forth, is on its way and these alternations are used by many subscribers of different microblogging services:

I'm not trying to overestimate **my self** or anything but ..music is me... (www.twitter.com)

For those who barking on Mahesh - 14 reels..Your Love Helped Us Regain **our Selves**" – 14 (www.twitter.com).

When your wife prepare **her self** to go out Oh my beard (www.facebook.com).

The intensive and active use of these pronominal variations has developed in such a systematic and dynamic way, that has become the subjects of a number of different word-forums, chats and discussion boards: www.WordReference.com, en.allexperts.com, www.Neogaff.com and so forth.

So, to sum up what we have already mentioned in this paper, we can come to the conclusion, that the Internet has given arise to many literary genres and subgenres. Among these electronic genres “social media” plays an important and unique role because it stimulates an exchange of information, creating a simple and quick communicative platform, where information dissemination is easily distributed to other subscribers of this domain. The active use of words in different platforms of social media makes an efficient ground of different linguistic deviations and variations. Among these variations reflexive pronouns are not exceptions. Elaborate example of reflexive pronoun deviations can be noted in this genre among which **myself, yourself, himself, ours, urse, weself** and so forth have already been involved in many English online dictionaries. Some of these variations will eventually lead the English language to change.

REFERENCE

1. Усачева О. Ю. К вопросу о жанрах интернет-коммуникации // *Вестник*, 2007, № 3 // URL: <http://www.vestnik-mgou.ru/articles/doc/2999> (Retrieved September, 2017)
2. Bakhtin M. The Problem of Speech Genres // *Speech Genres, and Other Late Essays*. Trans. Vern W. McGee. Ed. C. Emerson and M. Holquist. Austin: University of Texas Press, 1986.
3. Chung C., Pennebaker J. The Psychological Functions of Function Words // *Social Communication*. New York: Psychology Press, 2007.
4. Crystal D. *Txting: The gr8 db8*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
5. Kaplan A., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media // *Business Horizons*, № 53. Indiana: Indiana University Press, 2010.
6. Reitz A. Social Media’s Function in Organizations: A Functional Analysis Approach // *Global Media Journal – Canadian Edition*, vol. 5. Ottawa: University of Ottawa Press, 2012.
7. Shirky C. *Here comes everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. New York: Penguin Books, 2009.

Sources of Language Data

1. www.facebook.com
2. www.twitter.com
3. www.azlyrics.com
4. www.quora.com
5. www.reddit.com
6. www.Youtube.com
7. www.obesityhelp.com
8. www.glassdoor.com.in

Գ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ – Անգլերենի անդրադարձ դերանունների այլաձև տարբերակները համացանցային սոցիալական մեդիա ժանրում. – Սույն հոդվածը նվիրված է անգլերենի անդրադարձ դերանունների այլաձև տարբերակների ուսումնասիրությանը ժամանակակից անգլալեզու «սոցիալական մեդիա» ժանրում: Ներկայումս սոցիալական մեդիայի բազմաթիվ հարթակներում օգտատերերն ազատորեն կարողանում են ինքնադրսևորվել և հաղորդակցվել, ինչի արդյունքում ձևավորվում և զարգանում են լեզվական միավորների նոր ձևաչափեր և այլաձև կիրարկումներ, որոնց շարքում անդրադարձ դերանունները բացառություն չեն կազմում: Ավելին, վերջիններս համեմատաբար մեծ հաճախականությամբ են կիրառվում և միտված են ժամանակի ընթացքում վերածվելու լեզվական նորմի:

Բանալի բառեր. խոսքային ժանր, սոցիալական մեդիա, լեզվական նորմ, անդրադարձ դերանունների շեղումներ, լեզվական այլաձևություն, առցանց հարթակ, դերանվանական նորարարություններ, սպասարկու բառեր

Г. ГРИГОРЯН – Варианты английских возвратных местоимений в сетевом жанре социальных медиа. – Данная статья посвящена изучению вариационных применений возвратных местоимений в английском языке в онлайн жанре «социальные медиа». Кроме выполнения функций самовыражения пользователей и оборота информации, последний служит также платформой для формирования языковых отклонений и их частого применения. В ряде этих отклонений особое место занимают возвратные местоимения, так как они отражают реальную речь собеседников и предоставляют возможность прогнозировать будущие изменения языка.

Ключевые слова: словесный жанр, социальные медиа, лингвистическая норма, отражение местоимений, лингвистическая отчужденность, онлайн-платформа, местоименные инновации, служебные слова

Varditer HAKOBYAN
*Yerevan Brusov State University
of Languages and Social Sciences*

ON THE NOTION OF POLITENESS IMPLICATURE AND ITS REFLECTION IN INFORMAL INTERVIEWS

The present paper has a specific aim of focusing on the ways of manifestation and patterns of politeness implicatures as well as of its particular case implicature. The term implicature is something meant, implied, or suggested distinct from what is said. The notions of politeness and implicature are key concepts in the field of pragmatics. Politeness implicatures arise in conversation, and they are not simply indirect meanings arising from recognition of speaker intentions by hearers, but rather arise from joint, collaborative interaction between speakers and hearers. Among linguistic researches regarding the strategical aspects of communication: communicative, rhetorical, pragmatic, the strategies of politeness are the most important.

Key words: *pragmatics, implicature, politeness implicature, co-constitution, implication, intention, co-constituting model*

It's common knowledge that Grice is remembered for his contributions to the study of speaker meaning, linguistic meaning, and the interrelations between these two phenomena. Grice was the first to thoroughly study cases in which what a speaker means differs from what the sentence used by the speaker means. In order to explain how nonliteral utterances can be understood, he further postulated the existence of a general Cooperative Principle in conversation, as well as of certain special maxims of conversation derived from it. In order to describe certain inferences for which the word "implication" would appear to be inappropriate, he introduced the notion of implicature which has been invoked for a variety of purposes, from defending controversial semantic claims in philosophy to explaining lexical gaps in linguistics /Grice, 1967/.

Implicature is a technical term in pragmatics coined by Grice. As a rule, it refers to what is suggested in an utterance, even though not expressed nor strictly implied by the utterance. Thus, Grice introduced the technical terms implicate and implicature stand for the case in which what the speaker meant, implied, or suggested is distinct from what the speaker said. For example, sentence (1) strongly suggests that Ann had worked before she entered the university, but the sentence would still be strictly true if Ann worked after she had entered the university. Further, if we add the qualification "- not necessarily in that order" to the original sentence, then the implicature is cancelled even though the meaning of the original sentence is not altered /Grice, 1967/.

(1) *Ann worked and entered the university.*

It must be mentioned that a great number of different approaches to both politeness and implicature have been proposed in the past thirty-five years.

Although a large number of researchers have acknowledged that a relationship does exist as first noted by Grice /Grice, 1967/ and Searle /Searle, 1975/ there are very few approaches that have made any comprehensive or systematic attempt to deal with the nature of this relationship. It is proposed by Brown, and Levinson /Brown and Levinson, 1987/ and Leech /Leech, 1983/ that the notion of “politeness implicature” is considered to refer to cases where by implying something, rather than simply stating it directly, politeness arises.

Hence, the notion of *politeness implicature* rests on the observation that by implying something one can give rise to politeness. Politeness implicature is broadly defined as something implied in addition to what is explicitly said which having been communicated in this way shows what the speaker thinks of the hearer or the speaker, relative to their expectations about what the speaker should show he/she thinks of the hearer or the speaker /Haugh, 2003, 2004/.

It's important to underline that the approach to politeness implicature is basically based on R. Arundale's Conjoint Co-constituting Model of Communication. Politeness implicatures are conceptualised in R. Arundale's Conjoint Co-constituting Model as emerging from dynamic interaction between two or more interlocutors. According to R. Arundale communication in general, and hence politeness implicature in particular, should be conceptualised as something *that emerges in dynamic interaction as participants produce adjacent utterances and in so doing mutually constrain and reciprocally influence one another's formulating of interpretations*. Politeness implicature must, therefore, be considered from the perspectives of both the provisional meaning that speakers project, and the hearer's provisional interpretations of the speaker's utterance, and how these interpretations become interdependent through the adjacent placement of further utterances in conversation. According to the Conjoint Co-constituting Model of Communication, then, politeness implicatures are co-constituted by interlocutors in the on-going advancement of interaction /Arundale, 1999/.

Hence, according to Arundale's model there are three conversational principles underlying the co-constituting of interpretations and hence, of politeness implicatures: (1) the Recipient Design Principle (RDP), (2) the Sequential Interpreting Principle (SIP), and (3) the Adjacent Placement Principle (APP) /Arundale, 1999/. The Recipient Design Principle (RDP) describes the processes that underlie speaker projections of politeness implicature, while the Sequential Interpreting Principle (SIP) can be employed to describe the processes that underlie hearer interpretations of politeness implicature. However, it is only because participants in interaction assume the Adjacent Placement Principle (APP) that they find their utterances linked to those of the other in sequence. In other words, it is because of the APP that the interdependent nature of co-constitution emerges, where “both persons are affording and constraining the other's interpreting and designing” and that the non-summative nature of politeness implicature becomes

apparent. The RDP in conjunction with the SIP and the APP are therefore what underlie the co-constitution of politeness implicature /Arundale, 2005/.

In the above discussion of the co-constitution of politeness implicature, the notion of intention has not been referred to. This is not to say that the attribution of intentions is not sometimes involved in drawing politeness implicature. Speakers do presume that they will be held accountable for what they say, as described in the Recipient Design Principle. Moreover, in some instances, particularly where some kind of misunderstanding becomes apparent in a conversation, interactants may use inferences about the intentions of the speaker to reconstruct another possible interpreting. However, unlike other approaches to implicature, the Conjoint Co-Constituting Model does not assume that intentions must always be attributed to speakers for implicatures to be drawn. This is because implicatures are anticipated or inferred from the situation as a whole, rather than arising only from inferences about specific intentions of the speaker /Arundale, 1997; Arundale, Good, 2002/.

From this growing body of research it follows that politeness implicatures arise in various situations commonly depending on the personal face of the participants. As discussed previously Arundale's three conversational principles like RDP (Recipient Design Principle), SIP (Sequential Interpreting Principle) and APP (Adjacent Placement Principle) in conjunction underlie the constitution of politeness implicature. Hence, the notion of politeness implicature rests on the observation that by implying something one can give rise to politeness /Brown and Levinson, 1987; Leech 1983; Haugh, 2002/. Politeness implicature is broadly defined as something implied in addition to what is explicitly said which having been communicated in this way shows what the speaker thinks of the hearer or the speaker, relative to their expectations about what the speaker should show he/she thinks of the hearer or the speaker /Haugh, 2003, 2004/.

Depending on various conversational situations different kinds of politeness implicatures are differentiated.

1. *Compensatory politeness*, a type of politeness put forward in the work of Brown and Levinson /Brown and Levinson, 1987/, arises when one shows one does not think badly of someone else in spite of some utterance or behaviour that could be interpreted as implying one thinks badly of them /Haugh, Hinze, 2003; Leech, 2005/.

2. *Enhancement politeness*, this kind of politeness, noted by Leech /Leech, 1983/, arises when one shows one thinks well of someone in a situation where not doing so could be interpreted as implying one thinks badly of them, or when one shows one thinks more highly of someone than they might expect in that situation /Haugh, Hinze, 2003/.

3. *Demeanour politeness*, noted by Leech's /Leech, 1983/ modesty maxim, where one shows one does not think too highly of oneself /Brown and Levinson, 1987/.

4. *Provisional politeness*, shows one accepts someone as belonging to the same group as oneself (the place one belongs) /Haugh, 2005/

5. *Negative Politeness*: This strategy tries to minimize threats to the audience's negative face. An example of when negative politeness would be used is when the speaker requires something from the audience, but wants to maintain the audience's right to refuse. This can be done by being indirect, using hedges or questions, minimizing imposition and apologizing. The *negative politeness strategy* recognizes the hearer's face but it also admits that you are in some way imposing on him/her /Brown and Levinson, 1987/.

6. *Collectivity politeness* implicature proposed by Tovmasyan, which arises in situations where one gives importance not only to his/her self, but also others /Товмасын, 2009/.

For a more deeper and detailed understanding of the kinds of politeness implicature consider the following fragments of the *informal interview* on the material of President Obama's interview with Oprah; (the November 2004 issue, The Oprah Magazine)

Barack: That's so nice. I think *I'm one of the ones. I fight against the notion that blacks can have only one leader at a time. We're caught in that messiah mentality. As a consequence, a competition is set up. The reason we don't know the answer is that they've got a collective leadership—people contributing in business, culture, politics. That's the model I want to encourage. I want to be part of many voices that help the entire country rise up.*

In his response, Obama actually gives rise to *demeanour politeness* showing he doesn't think too highly of himself “I think *I'm one of the ones; “I fight against the notion that blacks can have only one leader at a time”*. By deliberately choosing the personal pronoun “we” and pluralizing the persons responsible, the President projects *negative politeness*. “*We're caught in that messiah mentality. As a consequence, a competition is set up. The reason we don't know the answer is that they've got a collective leadership—people contributing in business, culture, politics*”.

Noticeably, in his response President Obama vividly underlines the importance of equality and united efforts through any accomplishment giving rise to *collectivity politeness*. “*They've got a collective leadership—people contributing in business, culture, politics. That's the model I want to encourage: “I want to be part of many voices that help the entire country rise up”*”.

Now move to the following fragment where both sides share with her unpleasant experience connected with their names giving rise to *provisional politeness*.

Oprah: When I was working at a news station in Baltimore, the manager wanted me to change my name to Suzie. He said, “*Nobody will ever remember Oprah.*”

Barack: I was told, *“People will remember your name and won't like it. You can have one African name, but not two. You can be Barack Smith or Joe Obama-but not Barack Obama”*.

Consider the following:

Oprah [to Barack's wife, Michelle]: Were you nervous for him?
Michelle: *We're pretty low-key, but I was on the edge of my seat. He's a terrific speaker; he delivers in so many high-pressure moments.* My question was: Will he really knock it out of the park? **When he walked out onstage, all those Obama signs went up, and we just felt the energy of people being with us. That's when I was like, “Yes, he's going to do this.”**

Apparently, Michele shows indirectiveness in her commentary which is achieved through the preferred application of the pluralised pronoun “we”. By this, Michele projects *negative politeness* “*we're pretty low-key, but I was on the edge of my seat*”. Another thing that is worth of mentioning is the fact that Michele doesn't effectively conceal her tense feelings in anticipation for her husband's speech despite their high social status. Notably, Michele generates *demeanour politeness*.

As it is obvious from the response, Michele expresses her huge admiration toward her husband and, hence creates *enhancement politeness*: *“He's a terrific speaker; he delivers in so many high-pressure moments”*. Obviously, Michelle generates *negative politeness* through the preferred use of the plural pronoun “we”, thus minimizing imposition *“When he walked out onstage, all those Obama signs went up, and we just felt the energy of people being with us”*. Another *negative politeness* rises through the application of the hedge “like”, aimed at avoiding any direct assertion. *That's when I was like, “Yes, he's going to do this.”*

Analyze the following:

Oprah: *Isn't politics fun?*

Oprah's question implicitly implicates offensive sides of politics and its tense manifestations

Barack: *Even in conservative Republican counties, 1,200 people would just show up at 9 on a Sunday morning.*

It confirms the instincts that got me into politics. *I believe the American people are decent people. They get confused sometimes because they get bad information or they're just busy and stressed and not paying attention. But when you sit down and talk with them, you're struck by how tolerant and loving they are.*

Barack: *Exactly. They've got their struggles and heartaches, but they're basically good.*

Actually, the implicature is co-constituted in President's response where Obama communicates on strained political activities led by the Americans. Hence, as it is clear from the response, President Obama expresses his huge respect and solidarity to the American society despite the undesirable activities run by the

latter. By this, Obama creates *compensatory politeness*. “*They've got their struggles and heartaches, but they're basically good*”; “*They get confused sometimes because they get bad information or they're just busy and stressed and not paying attention*”.

Now consider the following fragment:

Oprah: Would you define what you're doing as a new kind of politics? I don't consider myself political, and I seldom interview politicians. So when I decided to talk with you, people around me were like, “What's happened to you?” I said, “*I think this is beyond and above politics.*” *It feels like something new.*

Oprah's utterance directly implicates *enhancement politeness* where she manifests her view of Obama as someone beyond politics. Still through the application of the hedged phrase “*I think*” Oprah attempts to avoid imposition generating **negative politeness**.

Barack: *I hope it's new.* Many of the moments that become “history” happen when politics expresses our deepest hopes. Both of us grew up in a time when *there were so many reasons to be cynical: Watergate, Vietnam...*

Obama, apparently, creates *negative politeness* by using the hedging phrase “*I hope*”, hence avoiding a direct assertion. Thus, Obama appears uncertain about his being more than a political leader. Then, Obama regenerates implicature by implicitly conveying the fact that he and Oprah lack cynicism.

Note the way Obama describes the privileges of his job:

Barack: *This platform is an enormous privilege. And it's not for me. It's for the people I meet in these little towns who have lost their jobs, don't have healthcare, are trying to figure out how to pay for their child's college education, are struggling and occasionally slipping into bitterness.*

Communicating on the advantages of the platform, the President generates *demeanour politeness* by connecting the huge platform with the growth of the American people. Thus, President Obama implicitly states his high status should serve for the well-being of the American nation.

Oprah: When I heard you deliver your primary speech, *I actually believed you when you thanked your wife.* You're right: She has held this family together.

Apparently, Oprah's statement does implicate the President's sincerity and respectfulness towards Michele. By this, Oprah generates *enhancement politeness*.

Now look at the following piece:

Barack: The hardest thing about the work I do is the strain it puts on Michelle, and not being around enough for the kids. Then *there are the financial worries after you've come out of Harvard Law School...*

Michelle: *It's Harvard, Princeton, and Columbia combined.*

Barack: *So there's a lot that my family has had to sacrifice.*

Speaking about the strain of this work, the Obamas extend an indirect message to the American people aimed at implying the troubles their family goes

through despite his high status in a society. This, actually gives rise to *provisional politeness*.

Analyze the following:

Oprah: *What's a day like for you?* How often are you away from home?

Barack: *I've had 10 days off in the last three years, and that includes weekends. My workdays are often 16 hours.*

Michelle: *And more people are making requests for his time.*

Apparently, Oprah's question presupposes the president's full schedule. Oprah gives rise to *negative politeness* by not overtly stating but indirectly implying it "*What's a day like for you?* How often are you away from home"?

Actually, politeness implicature can be considered co-constituted as Obama avoids talking about the volume of the work he goes through every day: "*I've had 10 days off in the last three years, and that includes weekends. My workdays are often 16 hours*".

In the following statement, Michelle generates *negative implicature* aimed at implicitly conveying the President's time deficiency; namely it is becoming more factual as more and more people are inquiring about it: "*And more people are making requests for his time*".

Now note the way Obama responds to Oprah's enquiry.

Oprah: How do you decide what to do?

Barack: That has gotten harder. **If you don't show up, people feel hurt.** You get this beautiful letter from a school in South Carolina, and the teacher writes, "*These kids would be so inspired if you came.*"

As it is obvious from the response, Obama indirectly conveys that despite his busy schedule he doesn't want to disregard anyone's feelings. Hence, Obama expresses his high opinion about the American people giving rise to *enhancement politeness*.

Consider the way Obama comments on Michelle's attitude to his time deficiency:

Barack: Right now I still have an excuse: I haven't been elected yet. After the election, handling the requests will require discipline. That's how Michelle has been a rock for me. *She supports me by being a corrective.* My instinct is to do everything. *I don't want to disappoint anyone.*

Obviously, Obama indirectly communicates on Michelle's huge tolerance towards his busy schedule and so, projects *enhancement politeness*. The President expresses his respectful opinion of the American nation and thus generates *enhancement politeness*.

Now look at the way how Obama gives rise to *politeness*:
Barack: *One of the wrestling matches I'm always having with my staff is getting my kids' events onto the schedule. I have to make sure they understand that's a priority.*

As it becomes clear from the utterance, Obama chooses an indirect form of presenting himself as an observant father through a deliberate shift of semantic focus to the children's entire involvement in activities. **“One of the *wrestling matches I'm always having with my staff is getting my kids' events onto the schedule*”**. Another thing which is worth our attention is the preferred omission of an adjective before the word **“*schedule*”** aimed at generating ***politeness implicature***. Furthermore, its type is effectively implemented in the phrase **“*wrestling matches*”**. We should note that the implicature wouldn't actually arise in case of the following adjectives: **“*hectic*”, “*full*”** and the like. Obviously, Obama indirectly implies that his kids must pay much attention to their education despite their father's high social rank in society. Thus, by this Obama generates ***demeanour politeness***.

Barack: Those slash-and-burn tactics have become the custom in Washington politics. I'm determined to disagree with people without being disagreeable. That's part of the ***empathy***. ***Empathy*** doesn't just extend to cute little kids. You have to have empathy when you're talking to some guy who doesn't like black people.

Obviously, by referring to people's severe and undesirable tactics Obama implicitly conveys that he still stays respectful toward everyone. Obviously, Obama projects ***compensatory politeness*** **“*I'm determined to disagree with people without being disagreeable*”**.

Analyze the following utterance carrying an indirect implication to concentrate the voter's attention on the actions which will lead to a successful future by realizing mistakes made in the past.

Barack: There's a level of viciousness in politics because power is at stake. ***Fortunately, most of my past mistakes are ones that people already know about. That's one of the nice things about writing a book.***

As it becomes obvious, Obama's further clarification contains implicature which implies that the biggest of the flaws politicians make is being insincere. The latter, hence, implicates his sincerity toward his nation. Another implicature arises where Obama interprets that like any young American he also suffered a lot from traps and mistakes not concealing that fact from public. By this, US President generates ***demeanour politeness***. Another implicature arises where Obama interprets that like any young American he also suffered a lot from traps and also his own mistakes, thus projecting ***provisional politeness***.

Oprah: What do you know for sure?

Barack: ***I know that I love my family. I know that people are fundamentally good. I know that, in the words of Dr. King, “The arc of the moral universe is long but it bends toward justice.” I know that there is great suffering and tragedy in the world, but ultimately, it's worth it to live.***

As it is obvious from the statement, Obama deliberately changes the semantic focus from his practical experience and political perspectives to

manipulation of ordinary love and respect towards people. Hence US President gives rise to *demeanour politeness*.

Expressing his solicitous attitude towards American people, Obama states that one should love and respect everyone despite deeply unfair and undesirable circumstances. So, US President generates *compensatory politeness*. Furthermore, President manifests his sincere hope to get over the difficulties arising on the way to peace and a better life.

The study reveals that the notion of implicature and its particular case politeness implicature are key concepts in the field of pragmatics. The analysis carried out illustrates kinds of politeness implicature depending on various conversational situations, peculiarities of their manifestation in informal interviews.

REFERENCE

1. Arundale R. Against (Grice's) intention // Paper presented at *LSI Preconference on Language and Cognition*, International Communication Association Conference. Montreal, Quebec, Canada, 1997.
2. Arundale R. An alternative model and ideology of communication for an alternative to politeness theory // *Pragmatics*, 1999, № 9.
3. Arundale R., David G. Boundaries and sequences in studying conversation // *Rethinking Sequentiality. Linguistics Meets Conversational Interaction*, Fetzer A., Meierkord Ch. (eds.). Amsterdam: John Benjamins, 2002.
4. Arundale R. Pragmatics, conversational implicature, and conversation // *Handbook of Language and Social Interaction*, Fitch K., Sanders R. (eds.). NJ: Lawrence Erlbaum, 2005.
5. Bilmes J. Ethnomethodology, culture, and implicature: Toward an empirical pragmatics // *Pragmatics*, 1993, № 3.
6. Brown P. Politeness and language // *International Encyclopedia of the Social and Behavioural Sciences*, Smelser N., Baltes P. (eds.). Oxford: Elsevier Science, 2001.
7. Brown P., Levinson S. Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
8. Grice P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967.
9. Haugh M., Hinze C. A metalinguistic approach to deconstructing the concepts of 'face' and 'politeness' in Chinese, English and Japanese // *Journal of Pragmatics*, 2003, № 35.
10. Haugh M. Revisiting the conceptualisation of politeness in English and Japanese // *Multilingua*, 2004, № 23.
11. Haugh M. The importance of 'place' in Japanese politeness: Implications for cross-cultural and intercultural analyses // *Intercultural Pragmatics*, 2005, № 2.

12. Leech G. Principles of Pragmatics. London, NY: Longman, 1983.
13. Searle J. Indirect speech acts // *Syntax and Semantics, vol. 3: Speech Acts*, Morgan P., Cole J. (eds.). New York: Academic Press, 1975.
14. Товмасян Г. Об импликатуре вежливости в процессе коммуникации // *Язык в парадигмах гуманитарного знания: XXI век. Сборник научных статей*. Санкт-Петербург: ЛИНГВА, 2009.

Վ. ՀԱԿՈՒՅԱՆ – Քաղաքավարության իմպլիկատորա հասկացությունը և դրա առկայացումը ոչ պաշտոնական հարցազրույցներում.

Սույն հոդվածը նպատակ ունի պարզաբանել իմպլիկատորա հասկացության, ինչպես նաև նրա մասնավոր դեպքի՝ քաղաքավարության իմպլիկատորա հասկացության էությունը: Քաղաքավարության իմպլիկատորայի ուսումնասիրությունը հիմնվում է Ռ. Արունդեյի «Հաղորդակցության համագործակցային կառուցողական կաղապարի» վրա, ըստ որի քաղաքավարության իմպլիկատորան առաջանում է հաղորդակցվող մասնակիցների քաղաքավարի փոխադեցության արդյունքում: Հոդվածը նպատակ ունի նաև լուսաբանել քաղաքավարության իմպլիկատորայի դրսևորման օրինաչափությունները Օփրա Ուինֆրիի ոչ պաշտոնական հարցազրույցում Բարաք Օբամայի հետ: Հարցազրույցի հիման վրա կատարված վերլուծական աշխատանքը փաստում է քաղաքավարության իմպլիկատորայի տեսակների դրսևորման բազմազանության մասին ինչպես Բարաք Օբամայի, այնպես էլ Օփրայի խոսքում:

Բանալի բառեր. գործարանություն, իմպլիկատորա, քաղաքավարության իմպլիկատորա, համատեղ կառուցում, ենթադրություն, մտադրություն, կառուցողական կաղապար

Վ. АКОПЯН – Концепция импликатуры вежливости и ее представление в неофициальных интервью. – Цель статьи – прояснить суть концепции импликации, а также определить суть импликатуры вежливости. Исследование импликатуры вежливости основывается на модели формирования совместной конструктивной коммуникации Р. Арунделя, согласно которой импликатура вежливости возникает в процессе вежливого взаиморасположения коммуникантов в составе коммуникативного акта. Статья также призвана проиллюстрировать закономерности проявления импликатуры вежливости в неофициальном интервью Барака Обамы с Опра Уинфри. Анализ интервью свидетельствует о разнообразии проявления видов импликатуры вежливости как в речи Барака Обамы, так и в речи Опри.

Ключевые слова: прагматика, импликатура, импликатура вежливости, совместное конструирование, подтекст, намерение, модель сформирования

Heghine KHARAZYAN
*Yerevan Brusov State University
of Languages and Social Sciences*

PSA AS A MANIPULATION TOOL

The aim of this paper is to study public service advertisements (PSAs) from the perspective of manipulative techniques applied as well as seeking to answer the question to what extent are PSAs manipulative. PSAs are broadly defined as non-commercial advertisements and as such they are considered to belong to advertising discourse. In its turn advertising discourse makes use of wide range of argumentative and manipulative techniques. Moreover, PSAs are aimed at educating, informing, raising public awareness on current issues within society, therefore serving public interests, whereas manipulative discourse is considered to serve the interests of the manipulator against the interests of the manipulated. Hence, the question to what extent PSAs can be considered manipulative needs clarification. Drawing on the theories of several linguists, an attempt is made to view PSAs from the perspective of manipulative discourse theories and reveal some of the manipulative techniques applied in print PSAs.

Key words: *advertisement, non-commercial advertisement, PSA, linguistic manipulation, manipulative discourse, argumentative discourse, implicit information, perlocutionary effect*

The question of defining manipulation has been in the centre of attention of scientists during the last decades. The main questions that are often tackled are: What is manipulation? What kind of characteristic features manipulation has? How to distinguish manipulative language from non-manipulative language? How to distinguish manipulation from persuasion? All these questions are constantly examined in the works of a number of linguists. However, there seems to be no consensus as such. The present paper will attempt to touch upon some of these questions aiming to understand the application of manipulation in public service advertisements (PSAs).

What is manipulation? This question has radical answers. “Some people believe that all communication is in itself manipulative because it aims at changing, and thus somehow at manipulating, the behaviour of others. The only way for the communication not to be manipulative would be for it not to be effective” /Rigotti, 2005: 63/. In this broader sense manipulation turns out to have a positive meaning because it is linked with effectiveness of communication. However, there is also the opposite view; van Dijk mentions that “in everyday usage, the concept of manipulation has negative associations – manipulation is bad – because such a practice violates social norms” /van Dijk, 2006: 360/. Moreover, according to the linguists O’Keefe, Dillard and Pfau, “without the negative associations, manipulation could be a form of (legitimate) persuasion” /as cited in van Dijk,

2006: 361/. And here rises another issue – the distinction of manipulation from persuasion.

Van Dijk accepts the fact that the boundary line between manipulation and persuasion is fuzzy, however, he suggests that the difference between the two lies in power, domination and mind control. “The crucial difference in this case is that in persuasion the interlocutors are free to believe or act as they please, depending on whether or not they accept the arguments of the persuader, whereas in manipulation recipients are typically assigned a more passive role: they are victims of manipulation” /van Dijk, 2006: 361/. Moreover, van Dijk singles out also the interests of the manipulator against the interests of the manipulated /van Dijk, 2006/. Rigotti’s definition also tends to emphasize the role of manipulator’s interests/goals. Accordingly, “a message is manipulative if it twists the vision of the world (physical as well as social – or human – actual as well as virtual) in the mind of the addressee, so that he/she is prevented from having a healthy attitude towards decision (i.e. an attitude responding to his/her very interest), and pursues the manipulator’s goal in the illusion of pursuing her/his own goal” /Rigotti, 2005: 68/.

However, Maillat and Oswald question the criterion of speaker’s interests and think that in some cases it is possible to manipulate people to their own advantage. “People do have conflicting interests, but this does not mean that manipulation is only about violating a hearer’s interest: some violations... may happen in the pursuit of a goal which, in the end, satisfies one of the hearer’s main interests” /Maillat, Oswald, 2009: 354/. Hence, the criterion of speaker’s and hearer’s interests turns out to be contradictory, but it is particularly essential for the object of our study – PSAs.

PSAs are traditionally defined as non-commercial advertisements “carried free of charge by mass media to publicize a message in public interests” and as such they are considered to belong to advertising discourse /<http://www.businessdictionary.com/definition/public-service-announcement.html/>. Advertising discourse is generally considered to be manipulative because it aims to make people act in a certain way, e.g., buying a product/service in case of commercial advertising, changing public opinion/action in case of public service advertising. Van Dijk also mentions advertising as an example of multimodal contemporary communicative manipulation /van Dijk, 2006/. On the other hand, there is the opposite viewpoint supporting that advertising is persuasive; it applies persuasion techniques which are often rendered as manipulative when in fact they are not /Мишланов, 2007/. Therefore, the question whether advertising discourse is manipulative or not comes to the problem of distinguishing manipulation from persuasion.

Dwelling on the link between manipulation and advertising, Parasutskaya also supports the second viewpoint negating manipulation in advertising discourse. According to her, advertising does not have absolute power. It can trigger certain actions and changes and it does influence people and society in general, however, it

is not responsible for everything that is happening. And the addressee always has a choice to agree/disagree. Further, Parasutskaya questions the perlocutionary effect of manipulative discourse arguing that most of the analysis is done on linguistic level the aim of which is revealing some manipulative techniques, whereas the outcome/perlocutionary effect and the covertness of these techniques are not questioned. Hence, it is concluded that since there are some techniques applied, then they do have perlocutionary effect and therefore the discourse is manipulative. This is a common drawback when analyzing advertising discourse, for example. The analysts reveal certain techniques, for example, focusing on a certain positive feature and hiding other features and, hence, presume that it is manipulative, whereas the presence of covertness does not necessarily mean that it exercises manipulation or moreover that it is effective /Парасуцкая, 2011/.

Definitely, the issues raised by the Russian scholar do have some value since they focus on the problem of one-sided analysis; i.e. focusing on linguistic means only, whereas the analysis of manipulative techniques and their effectiveness is far more complicated and embraces not only linguistic but also semiotic analysis (when it comes to text of the advertisement) as well as careful consideration of “social, cognitive and discursive” aspects according to van Dijk /van Dijk, 2006/. However, in our opinion the non-effectiveness of the techniques applied as mentioned by Parasutskaya is not enough to negate the existence or attempt of manipulation in advertising discourse. Moreover, the analysis of manipulation cannot be done from speaker-oriented (intention/interests of the speaker) or hearer-oriented (perlocutionary effect on the hearer, hearer’s interests) approach only but rather with a careful consideration of all communicative elements and participants.

Considering all the viewpoints, it is worthy to note that the reality is far more complicated and with all the techniques applied in advertisements, we cannot radically negate the application of neither manipulation, nor persuasion in advertisements. In fact, both can successfully be applied in advertisements. What refers to PSAs as type of advertising discourse, they also make use of both manipulative and persuasive techniques. Bernadskaya mentions that PSAs apply three main types of argumentation: logical, emotional and moral (based on values) /Бернадская, 2008/. Correspondingly, the first one is based on logical persuasive mechanisms, whereas the second and the third are based on emotions, moral values and therefore can be considered rather manipulative.

Bernadskaya also singles out three main techniques of linguistic manipulation applied in advertisements: emotions, social setting and world picture /Бернадская, 2008/. It is important to note, however, that in most of the ads these mechanisms are applied integrated which greatly increases the perlocutionary effect of ads.

As an example we shall observe how these persuasive and manipulative techniques work on PSAs.

Figure 1

The ad depicted in figure 1 was created by Ad Council to promote child passenger safety in the US. The ad consists of two interrelated texts – the semiotic/non-verbal text and the linguistic/verbal text that go hand in hand to achieve the desired perlocutionary effect on the audience. The semiotic text (i.e. the picture) depicts an accident scene as if the audience is eye witnessing it sitting behind the wheel. So the semiotic text creates a possible world picture where the audience faces the dangerous situation and cannot take any action. The dangerous world picture can lead to negative emotions – fear, frustration. Hence, the ad makes an appeal to the emotions of the audience. Moreover, the verbal text *It's too late to know if your child's in the right car seat when you're driving* directly addresses the audience with the application of the pronoun *you* and clarifies that the target audience for the ad are parents (*your child*). This utterance also implicitly touches upon moral argumentation because it anchors on the sense of parent's responsibility for providing the safety of their children. After having shown the possible dangerous world, which makes appeal to parents' emotions and sense of responsibility, the next verbal utterance shifts from the possible world to the real world: *Fortunately, you're only reading*. Then the audience is provided with the statistics which provides logical argumentation for the call to action. *Car crashes are a leading killer of children 1 to 13*. The deductive logical argument gives the general statistics which however does not appeal only to the logic of parents but can arouse some emotional response on the side of the audience too. The phrase *leading killer* can contribute to this. From the scary logical statistics comes the necessity to take action and change something and this is what the ad calls to – learn more information about the right car seats for children. So the whole ad has

the problem – solution scheme. First, we see the description of the problem or to be more exact the argumentation that the problem is serious and requires action. This argumentation is provided with appeal to emotions, values and logic of the audience. Next, when the audience accepts the seriousness of the problem some action or solution is suggested.

However, it is worthy to note that the ad does not make use of logical argumentation only but relies heavily on manipulation; in particular, with the application of world picture and emotional appeal which are means of linguistic manipulation as mentioned by Bernadskaya /Бернадская, 2008/. The creation of a possible dangerous world picture plays a central role in this case because it can arouse strong negative emotions and playing on these emotions as well as parent's sense of responsibility the main aim of the ad is realized. What concerns the logical argumentation, it plays a secondary role and is rather weak and fallacious. The premise '*Car crashes are a leading killer of children 1 to 13*' provides general statistics on car crashes being a leading killer of children and from this premise the conclusion to choose the right car seat is drawn which however lacks some strong logical argumentation, since the ad does not provide any statistics of right car seats reducing the number of deaths. Hence, the main perlocutionary effect of the ad is achieved by making an appeal to parents' emotions and sense of responsibility, which in its turn is achieved by creating a possible dangerous world picture, i.e. by means of manipulation.

Another ad depicted in Figure 2 applies similar techniques, however, it raises a different safety issue vital in American society.

Figure 2

Targeted primarily at parents the ad calls parents to take precautions and safely store firearms from children. In a society where according to June 2016 survey 36 percent of “adults either own a firearm personally, or live with someone who does”, the protection of children from firearm accidents becomes vital /Ingraham, 2016/. Similar to the previous example, this ad consists of two texts: linguistic (verbal) and semiotic (non-verbal). The first one relies on chain argumentation showing the negative consequences that will be avoided if firearm safety rules are kept and ending with a call to action directed towards parents: *so please, always remember to keep your firearm stored safely*. As opposed to the logical chain argumentation applied in linguistic text, the semiotic text shows the possible scary effect of not keeping firearms from children. The picture depicts a child with a scar on his face which cannot but evoke negative emotions within audience raising fear and strong concern over the firearm safety. Hence, similar to the previous example two possible world pictures are created within one ad. The first one is expressed by verbal means and has positive outcome – *no screams of pain, no scars*, whereas the second one is expressed by non-verbal means and shows the scary negative outcome – child’s picture with a terrifying scar, making a strong emotional appeal. This technique is manipulative since it heavily relies on emotion of fear and effect achieved from the contrast between two possible worlds.

Coming back to the criterion of speaker’s/hearer’s interests in manipulation, one can argue that PSAs are not manipulative, since the interests/goals of public and ad coincide, because by definition PSAs publicize messages in public interests. However, the question of PSAs working only for the public interests needs further investigation because sometimes the true aim of the PSA can be covert which in its turn according to Maillat and Oswald is another characteristic feature of manipulation /Maillat and Oswald, 2009/. For instance, in the discussed example, the explicit aim of the PSA is providing the safety of child passengers by sitting them in the correct car seats, according to their ages. However, it is not difficult to guess that the implicit aim is to make parents buy four different types of car seats for children of different ages. So ultimately, this PSA turns out to bring profit for car seat manufacturers.

Careful consideration of PSA topics also needs further investigation because the choice of the topics can also become a powerful means of public manipulation diverting the society from the real problems and focusing their attention on the issues mentioned in PSAs.

Moreover, in his paper “Misplaced Marketing. The social harm of public service advertising” Rotfeld brings in an interesting issue mentioning that “the power of advertising is presumed and people behind most public service advertising campaigns see advertising itself as the solution” /Rotfeld, 2002: 465/. He backs up his argument saying that many Ad Council campaigns end up with few target consumers ever seeing it because PSAs depend on time and space provided to them by media for free which cannot ensure that the campaigns reach the target audience.

As a result, “since this advertising effort misdirects resources as well as attention, this trust in advertising that is not a real solution becomes part of the problem” /Rotfeld, 2002: 467/.

On the other hand, we cannot deny the positive effect that PSAs have on changing target audience’s behaviour and attitudes. A systematic analysis of PSA campaigns revealed that campaign effectiveness varied considerably between the campaigns, however, “on aggregate, the campaigns imparted a positive effect on the target behaviors and attitudes” /Keisler, 2016: 103/.

Summing up, PSAs are an effective media tool that if used wisely can exercise great positive changes within society. However, just like any other media tool PSAs also make use of manipulative techniques on linguistic as well as semiotic level making appeal to emotions and moral values of people. The knowledge of these mechanisms can help the audience to adequately evaluate the received information, use it to their advantage and be aware and protected from covert manipulative techniques applied in media.

REFERENCE

1. Ingraham C. American Gun Ownership Drops to Lowest in Nearly 40 Years // *The Washington Post*, June 29, 2016 // URL: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2016/06/29/american-gun-ownership-is-now-at-a-30-year-low/?utm_term=.8e5707fcde7a.
2. Keisler A. Predictors of Effectiveness of Public Service Announcements (PSAs): A Systematic Analysis of Campaigns // *AMA Marketing & Public Policy Academic Conference Proceedings*. 2016, Vol. 26.
3. Maillat D. Oswald S. Defining Manipulative Discourse: The Pragmatics of Cognitive Illusions // *International Review of Pragmatics*, 1(2), 2009.
4. Public Service Announcement. *Business Dictionary*, available online at: <http://www.businessdictionary.com/definition/public-service-announcement.html>.
5. Rigotti E. Towards a Typology of Manipulative Processes // L. de Saussure & P. Schulz (Eds.) *New Perspectives on Manipulative and Ideological Discourse in Pragmatics and Discourse Analysis. Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*. Amsterdam: John Benjamins, 2005.
6. Rotfeld H. J. Misplaced Marketing. The Social Harm of Public Service Advertising // *Journal of Consumer Marketing*, 19(6), November 2002.
7. Shadel W. G., Fryer C. S., Tharp-Taylor S. Tobacco Industry Manipulation Messages in Anti-Smoking Public Service Announcements: The Effect of Explicitly Versus Implicitly Delivering Messages // *Addictive behaviors* 35.5, 2010.
8. Van Dijk T. A. Discourse and Manipulation // *Discourse & Society*, 17(2), 2006.

9. Бернадская Ю. С. Текст в рекламе // *Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 032401 (350700) «Реклама»*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
10. Мишланов В. А. Языковые и речевые признаки манипулятивных текстов // *Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право: межвуз. сб. науч. тр. / ред. Н.Д. Голева*. Кемерово; Барнаул: Изд-во Алтайского университета, 2007.
11. Парасуцкая М. И. Манипуляция и «манипулятивный дискурс» в лингвистике: принципы исследования // *Вестник Удмуртского университета. История и филология*, вып. 2, 2011 // Электр. ресурс: http://konference.siberia-expert.com/index/parasuckaja_m_i_manipuljacija_i_quot_manipuljativnyj_diskurs_quot_v_lingvistike_principy_issledovaniya_1/0-43.
12. Пирогова Ю. К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) // *Проблемы прикладной лингвистики*, 2001 // Электр. ресурс: http://www.ae-lib.org.ua/texts/pirogoва__information__ru.htm.
13. Попова Е. С. Структура манипулятивного воздействия в рекламном тексте // *Известия Уральского государственного университета*. Екатеринбург, 2002, № 24.

Հ. ԽԱՐԱԶՅԱՆ – Սոցիալական գովազդը որպես մտաշահարկման գործիք. – Սույն հոդվածը նպատակ ունի ուսումնասիրել սոցիալական գովազդը մտաշահարկային հնարների տեսանկյունից, ինչպես նաև քննել այն հարցը, թե որքանով կարելի է սոցիալական գովազդը մտաշահարկային համարել: Սոցիալական գովազդը սահմանվում է որպես ոչ առևտրային գովազդ և դիտարկվում գովազդային խոսույթի շրջանակներում: Իր հերթին գովազդային խոսույթում լայնորեն կիրառվում են փաստարկային և մտաշահարկային հնարներ: Այդուհանդերձ, սոցիալական գովազդը միտված է ուսուցանել, տեղեկացնել, մեծացնել հանրային իրազեկումը առկա հասարակական խնդիրների վերաբերյալ, հետևաբար ծառայել հանրային շահին, մինչդեռ մտաշահարկային խոսույթը ծառայում է մտաշահարկողի շահին՝ ի հակառակ մտաշահարկվողի շահի: Հետևաբար հարց է ծագում՝ ինչքանով կարելի է սոցիալական գովազդը մտաշահարկային համարել: Հենվելով մի շարք լեզվաբանների տեսությունների վրա՝ սույն հոդվածում սոցիալական գովազդը դիտարկվում է մտաշահարկային խոսույթի տեսանկյունից, ինչի արդյունքում վեր են հանվում տպագիր սոցիալական գովազդում կիրառվող մի շարք մտաշահարկային հնարներ:

Բանալի բաներ. գովազդ, ոչ առևտրային գովազդ, սոցիալական գովազդ, լեզվաբանական մտաշահարկում, մտաշահարկային խոսույթ, փաստարկային խոսույթ, ներակա տեղեկություն, պերլուկուտիվ ազդեցություն

**LES CONSTRUCTIONS N+N EN FRANÇAIS CONTEMPORAIN
(APPROCHE SEMANTICO-SYNTAXIQUE)**

L'article est consacré aux constructions N+N en français contemporain. Nous avons pour objectif de montrer que tout syntagme peut devenir un adjectif ou terme adjectival suivant la situation du discours et la compétence linguistique du locuteur.

L'utilisation des constructions N+N en parallèle avec les syntagmes prépositionnels révèle les particularités sémantiques, stylistiques et fonctionnelles de ces constructions. Il est connu que la fonction épithète est traditionnellement considérée comme une caractéristique de l'adjectif et que le nom aussi peut assumer cette fonction de l'adjectif.

Dans le français contemporain l'abondance des constructions en question peut s'expliquer par l'intention de simplifier l'expression du signe linguistique avec le rythme rapide de la vie courante et par l'exigence du moindre effort de communication.

Mots-clés: *N+N, substantif épithète, substantif adjectivé, adjectivation, fonction sémantico-syntaxique, juxtaposition, qualification, complémentation*

Depuis une dizaine d'années on trouve de plus en plus d'occurrences des constructions N+N. Est-ce l'usage de nouvelles technologies? Est-ce le besoin d'aller à un maximum d'information avec un minimum de mots?

Il s'agit donc de la construction Nom+Nom ou le deuxième composant n'est précédé ni d'un article ni d'une préposition.

Notre objectif est d'étudier les différentes sources d'apparition des constructions N+N en français moderne. Ce type de construction est un reflet fidèle de l'état de la langue, puisqu'il répond à une double exigence, d'une part celle de la concision du style et de l'autre, l'exigence dictée par sa portée pratique. Ce langage a une dimension pragmatique indiscutable car il vise le lecteur, le motive dans son activité quotidienne, canalise souvent ses goûts et ses opinions.

Notre étude se déroule en 2 temps: premièrement nous avons l'intention de nous pencher sur la dimension sémantico-syntaxique de la valeur fonctionnelle des termes de la phrase étant donné que la post-position est caractéristique pour la valeur adjectivale et deuxièmement nous aimerions les étudier sur le terrain pratique.

La juxtaposition de deux substantifs permet d'unir dans le même binôme plusieurs sens simultanément en laissant le choix d'interprétation à l'interlocuteur. Dans certains cas seul le contexte permet de comprendre toutes les nuances contenues dans la construction. Il nous paraît donc utile de voir de près les rapports que peut contenir le modèle N1+N2 dont le flou se révèle tellement attirant.

À savoir révéler les facteurs suivants:

- 1) Les sources interlinguistiques (les emprunts),
 - 2) Les sources intralinguistiques (la réduction des constructions syntaxiques)
- où il serait intéressant d'élucider les raisons de la réduction,
- 3) Les raisons de la réduction (le souci de l'économie) ainsi que l'emploi parallèle des formes complètes et réduites, les connotations possibles dans les deux cas.

Dans le cadre de notre recherche il est important de:

- voir quels sont les domaines qui privilégient l'emploi N+N, la mode, le loisir, les hautes technologies.
- considérer les formes qui sont complètement bannies du langage courant et les formes qui résistent.
- voir la productivité des constructions N+N, la possibilité des emplois occasionnels servant de référence pour les constructions du même type.

Ex : *soirée télé, soirée radio, soirée pyjama*, etc.

Plusieurs approches sont utilisées par les chercheurs afin de définir les rapports entre les deux substantifs et leur rôle dans la phrase.

Dans le cadre de notre recherche nous nous sommes inspirés de différents ouvrages, notamment de l'ouvrage de M. Noailly, professeur à l'Université de Brest, selon laquelle le substantif dans les constructions N+N est le *substantif épithète* et ce dernier représente une recherche de référence dans ce domaine.

Selon Michèle Noailly dans les constructions N+N où les deux substantifs N₁ et N₂ se suivent directement sans préposition ni pause, tout substantif intervenant en position de N₂ est le *substantif épithète*. Parfois un trait d'union lie l'un à l'autre. Des guillemets par ailleurs peuvent encadrer N₂ (plus rarement le groupe «N₁ N₂»). Une majuscule, dans certains cas, marque l'initiale de N₂ /Noailly, 1990: 13/.

Il est connu que la fonction épithète est traditionnellement considérée comme une caractéristique exclusive de l'adjectif. Il n'est donc pas inutile de montrer qu'elle est accessible également, et sans difficulté particulière, au substantif ainsi qu'aux groupes de mots ayant la fonction nominale soit de qualification, soit de complémentation.

Les quatre catégories de M. Noailly sont représentées ici avec leurs exemples.

Qualification un débat marathon	Complémentation la stratégie Mitterrand; un roman photos
Identification Le président Chirac; le colonel Kadhafi	Coordination l'Alsace-Lorraine; sel-poivre

La qualification se construit sur la comparaison de N1 avec N2 ou sur une affirmation que N1 représente N2, « N1 est N2 ». Le rôle syntaxique et sémantique de N2 reproduit celui d'un adjectif qualificatif ou de relation. Les deux composants ne sont pas équipotents vis-à-vis de la comparaison. Il s'agit de caractériser N1 et

non de comparer N2 avec N1. N1 est un vrai mot tête déterminé par N2. La construction est précédée d'un article indéfini. En voici deux exemples : un homme muffin («un homme aussi dodu qu'un muffin»); un livre événement («un livre qui est un événement»).

L'identification représente des rapports d'identité totale entre N1 et N2. Le vrai mot tête logique est traduit par N2 malgré l'ordre des mots progressif. L'identification s'effectue moyennant l'emploi d'un article défini. Prenons deux exemples de l'identification pure : le président Sarkozy, la case départ.

La complémentation traduit des rapports ressentis comme elliptiques, ceux de rection entre le mot tête N1 et son déterminant N2. En général, une préposition peut être introduite au sein du modèle sans pour autant altérer le sens initial. Ce sont des rapports qui peuvent être exprimés, en dehors de la construction directe, par des binômes prépositionnels et expliqués par des paraphrases plus élaborées. La complémentation directe peut traduire de telles relations sémantiques comme matière, contenant-contenu, appartenance, possession, source, origine, destination etc.: les bijoux fantaisies, la stratégie Mitterrand.

La coordination est une relation à part vis-à-vis des trois précédentes puisqu'elle comprend deux ou plus membres équipotents, par exemple, Alsace-Lorraine. Ce type de rapports possède un caractère de sérialité, par conséquent, d'autres substantifs peuvent se joindre à cette juxtaposition /Noailly, 1990: 84-86/. Ceci souligne que la coordination se manifeste également dans des structures plus complexes. Ainsi N1 et N2 peuvent être précédés d'un mot tête commun N0 : les rapports homme-femme.

L'emploi d'un nom comme adjectif peut soulever certaines questions. L'adjectivation consiste à faire passer des substantifs et des participes dans la catégorie des adjectifs:

substantifs adjectivés «cerise, citron, lilas, marron, orange, paille, rose, etc. qui désignent la couleur, noeud papillon, talons aiguilles, temps record,

participes présents adjectivés «amusant, assourdissant, charmant, éblouissant, ennuyant, extravagant, fatigant, obeissant, plaisant, suppliant.

participes passés adjectivés «blessé, enchanté, dissipé, gâté, perdu, précipité, résolu, salé, etc. /Barlézizian, 2011: 42/

Voici quelques exemples de *substantifs en adjectifs*.

<i>Une orange</i>	<i>une robe orange</i>
<i>La nature</i>	<i>grandeur nature</i>
<i>Un enfant</i>	<i>etre assez enfant</i>
<i>Un choc</i>	<i>des prix chocs</i>
<i>Une aiguille</i>	<i>un talon aiguille</i>
<i>Le chocolat</i>	<i>un teint chocolat</i>
<i>Une limite</i>	<i>date limite</i>

<i>Un ballon</i>	<i>jupe ballon</i>
<i>Un fleuve</i>	<i>roman-fleuve</i>
<i>Un réseau</i>	<i>carte réseau</i>
<i>Une mode</i>	<i>chandail mode</i>
<i>Un pesto</i>	<i>sauce pesto</i>
<i>Un bœuf</i>	<i>effet bœuf</i>
<i>Une minceur</i>	<i>régime minceur</i>
<i>Une tendance</i>	<i>jupe tendance.</i>

En effet, certains noms employés à la manière d'un adjectif sont des noms en apport de qualification, alors que d'autres sont des noms en apport de complémentation. Le nom en apport de qualification attribue une caractéristique essentielle à l'autre nom. Les deux renvoient au même être ou au même objet. Entre le nom en apport de qualification et le nom qu'il caractérise, on peut ajouter *qui est* ou *qui est comme* (bon nombre de constructions se fondent sur la ressemblance): *date qui est une limite, jupe qui est comme un ballon, roman qui est comme un fleuve*. Quand on a affaire à un nom en apport de complémentation, la structure «nom+nom» s'interprète comme la réduction d'une construction dans laquelle il y a généralement une préposition: *carte d'interface réseau, chandail à la mode, sauce au pesto*.

Le nom en apport de complémentation désigne un autre être ou un autre objet que le nom qu'il caractérise.

Le nom en apport de *qualification* a tendance à varier en nombre quand le nom qu'il caractérise est au pluriel, mais l'usage n'est, dans bien des cas, pas encore fixé. De fait, certains ouvrages de langue se limitent à recenser les noms en apport de qualification qui varient d'ordinaire en nombre et ceux pour lesquels l'usage est flottant. Par exemple : *des congrès monstres*, mais *des serviettes éponge* ou *éponges*.

Exemples: Un acteur vedette, des acteurs **vedettes** (des acteurs qui sont des vedettes)

Un chapeau melon, des chapeaux **melons** (des chapeaux qui sont comme des melons).

Le nom en apport de *complémentation*, lui, ne s'accorde pas avec le nom qu'il caractérise. Dans son cas, le rôle qu'il joue dans la phrase n'est pas perçu comme tout à fait comparable à celui d'un adjectif : son emploi est d'abord et avant tout senti comme le résultat d'une réduction syntaxique. Ainsi, il n'y a pas d'accord grammatical entre le nom en apport de complémentation et le nom qu'il caractérise. C'est plutôt le sens qui indique si le nom en apport de complémentation évoque l'idée d'une réalité unique ou multiple. Cela dit, le nom en apport de complémentation est le plus souvent au singulier.

Exemples: Un bijou **fantaisie**, des bijoux **fantaisie** (des bijoux de fantaisie)

L'usage du trait d'union entre le nom employé à la manière d'un adjectif et le

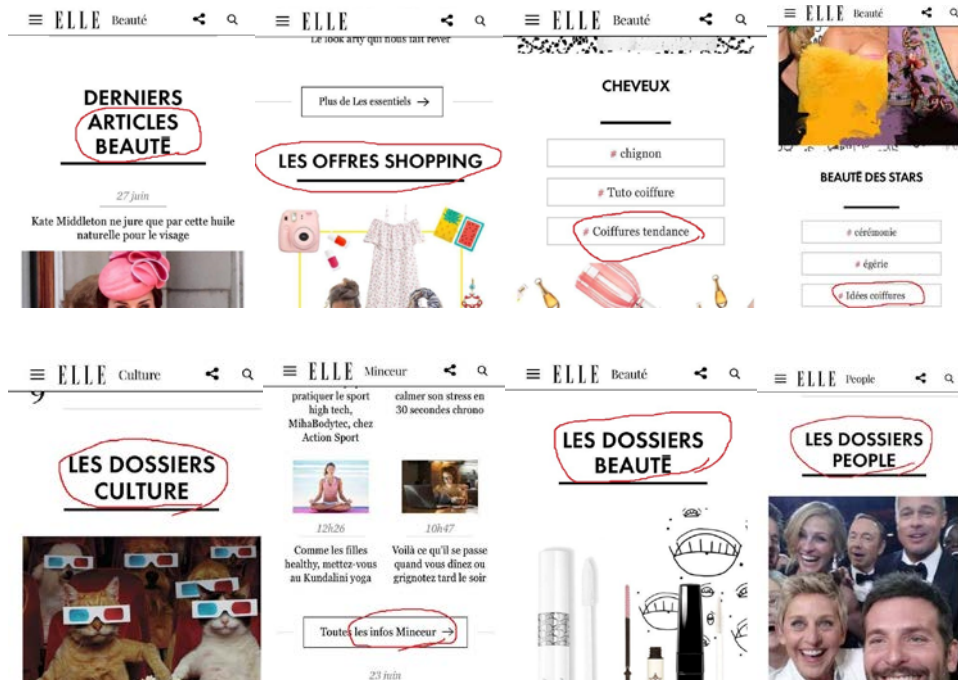
nom qu'il caractérise est aussi source d'hésitation. Il faut savoir que le trait d'union est généralement le signe d'une lexicalisation : une expression lexicalisée est un groupe de mots considéré comme une seule unité, comme un mot composé. L'acceptation de tels mots se faisant graduellement, l'emploi du trait d'union est donc lié au degré de figement de l'expression.

- Exemples:** Un **mot mystère** ou un **mot-mystère** (un mot qui est un mystère)
 Une **astuce beauté** (une astuce qui contribue à la beauté)
 Un **timbre-poste** (un timbre pour la poste)

Cependant, il arrive effectivement que le français emprunte des structures « nom+nom » à l'anglais. Parfois, ces structures sont adaptées au système du français et comblent des lacunes lexicales. Il n'y alors pas de problème à ce qu'elles soient intégrées à la langue française. D'autres fois, ces structures ne sont pas conformes à la syntaxe française et devraient plutôt être évitées. C'est le cas pour les structures « nom+nom » dans lesquelles l'élément caractérisant précède l'élément caractérisé. Pour être conforme à la syntaxe française, l'ordre doit être élément caractérisé + élément caractérisant, contrairement à ce qu'on peut observer dans la langue anglaise. En présence de telles structures, on peut certainement opter pour une solution de rechange.

- Exemples:** Un vidéo disque (plutôt: un **disque vidéo**)
 Un photo-roman (plutôt : un **roman-photo**)

Ajoutons à notre texte encore quelques exemples, tirés des articles journaux:

The collage consists of several screenshots from the ELLE website, arranged in a grid-like fashion. Each screenshot shows a different page or article, with red circles highlighting specific text elements. The screenshots include:

- Top Left:** A screenshot of the ELLE website header with navigation tabs for 'LA UNE', 'POLITIQUE', 'INTERNATIONAL', and 'ÉCONOMIE'. Below the header is a large image of a legislative session with the headline 'Législatives : une majorité Macron, pour quoi faire ?'. A red circle highlights the text 'Législatives : une majorité Macron, pour quoi faire ?'.
- Top Middle:** A red promotional banner for ELLE magazines with the text '9 MAGAZINES ELLE OFFERTS' and 'En vous inscrivant gratuitement à nos newsletters !'. A red circle highlights the text '9 MAGAZINES ELLE OFFERTS'.
- Top Right:** A screenshot of the ELLE Mode section with several article thumbnails. A red circle highlights the text 'Toutes les infos Mode'.
- Middle Left:** A screenshot of the ELLE Minceur section with a headline 'ASTUCES MINCEUR' circled in red.
- Middle Middle:** A screenshot of the ELLE Mode section with a headline 'LES DOSSIERS MODE' circled in red.
- Middle Right:** A screenshot of the ELLE Minceur section with a headline 'Victoria Beckham lève le voile sur sa routine forme' circled in red.
- Bottom Left:** A screenshot of the ELLE Société section with a headline 'LES DOSSIERS SOCIÉTÉ' circled in red.
- Bottom Middle:** A screenshot of the ELLE Minceur section with a headline 'DERNIERS ARTICLES MINCEUR' circled in red.
- Bottom Right:** A screenshot of the ELLE website header with navigation tabs for 'LA UNE', 'POLITIQUE', 'INTERNATIONAL', and 'ÉCONOMIE'. Below the header is a large image of a man speaking with the headline 'Ce que révèle cette première semaine du nouveau gouvernement Macron' circled in red.
- Bottom Far Left:** A screenshot of the ELLE website header with navigation tabs for 'ÉCONOMIE', 'SOCIÉTÉ', and 'SCIENCES ET TECHNOLOGIES'. Below the header is a large image with the headline 'Vaut-il mieux acheter ou louer sa résidence principale ?' circled in red.
- Bottom Far Middle:** A screenshot of the ELLE Société section with a headline 'Climat des affaires : effet Macron, un souffle optimiste sur la France' circled in red.
- Bottom Far Right:** A screenshot of the ELLE Mode section with a headline 'Une retraite Royal ? Que nenni !' circled in red.
- Bottom Far Bottom:** A screenshot of the ELLE Société section with a headline 'EVÉNEMENT' circled in red.
- Bottom Far Bottom Right:** A screenshot of the ELLE Mode section with a 'NEWS' section containing items like 'Push mode', 'L'instant mode', and 'It-pièce', with red circles around the first two items.

Comme nous le voyons, le terme *substantif épithète* est beaucoup plus convenable que celui de *substantif adjectivé* puisque l'emploi adjectif des substantifs met en valeur un trait sémantique du lexème qui peut être utilisé pour un emploi adjectival. Ex: une robe cerise, une jupe marron, tandis que l'adjectivation du substantif implique non seulement un comportement syntaxique spécifique mais surtout un contenu notionnel.

Il existe d'autres cas où la réduction se fait pour de simples raisons d'économie d'efforts et de temps dans l'échange de l'information.

BIBLIOGRAPHIE

1. Barlézizian A. Précis de lexicologie du français modern. Erevan, 2011.
2. Gushchina O. Les constructions directes «substantif+substantif» // *F. Neveu, G. Bergounioux, M.-H. Côté, J.-M. Fournier, L. Hriba et S. Prévost (Eds.), Le cas du nom proper*. Université Paris-Sorbonne, Paris IV, 5e Congrès Mondial de Linguistique Française, Institut de Linguistique Française (ILF) 2016.
3. Martinet A. Syntaxe générale. Paris: Armand Colin, coll. «U», 1985.
4. Noailly M. Le substantif épithète. Paris : Presse Universitaires de France, 1990.
5. Noailly M. L'adjectif en français. Ophrys, 1999.
6. Pinchon J. Morphosyntaxe du français. Paris: Hachette, 1986.
7. http://bdl.oqlf.gouv.qc.ca/bdl/gabarit_bdl.asp?id=4661
8. <http://www.elle.fr/>
9. <https://www.contrepoints.org/>

Ս. ԹՈՐՈՍՅԱՆ – N+N գոյականական կառույցները ժամանակակից ֆրանսերենում (իմաստաշարահյուսական դասակարգման փորձ). – N+N գոյականական հարադիր կառույցների կիրառությունը ավանդաբար գոյություն ունեցող նախդրավոր շարույթներին զուգահեռ բացահայտում է վերջիններիս համեմատությամբ յուրահատուկ իմաստային, ոճական և գործառական յուրահատկություններ:

Հայտնի է, որ որոշչային գործառույթը նախևառաջ վերապահվում է ածականին, սակայն ֆրանսերենում գոյականը նույնպես կարող է իր վրա վերցնել ածականի այդ գործառույթը:

Ինդրո առարկա կառույցների առատությունը կարելի է բացատրել ժամանակակից ֆրանսերենում լեզվական նշանի արտահայտության պլանի պարզեցման միտումով, կյանքի ընթացքին բնորոշ արագ ռիթմով և հաղորդակցության մեջ նվազագույն ջանք գործադրելու պահանջով:

Քանալի բաներ. N+N, մակդրային գոյական, ածականական գոյական, ածականացում, իմաստաշարահյուսական գործառույթ, զուգադրում (հարադրում), որակավորում, լրացում

S. TOROSYAN – *N+N Structures in Modern French (an Attempt of Semantic-Syntactic Classification)*. – The use of N+N juxtapositional structures, along with the traditionally existing prepositional syntagmas, reveals the peculiar semantic, stylistic and functional features.

It is known that the attributive function of a noun is first and foremost assigned to the adjective, but in French a noun can also assume the function of an adjective. The abundance of the structures under study can be explained by the tendency of simplification of a linguistic sign in modern French, by the typical fast pace of life and by the demand of minimum effort while communicating.

Key words: N+N, substantive epithet, noun adjective, adjectivization, semantico-syntactic function, the juxtaposition, qualification, complementation

Սյուզաննա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
 Երևանի պետական համալսարան

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ԴԻՍԿՈՒՐՍԸ ՈՐՊԵՍ
ԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԴԻՍԿՈՒՐՍԻ ՏԱՐԱՏԵՍԱԿ

Հողվածում փորձ է արվում սահմանել գերաբնույթական դիսկուրսի տարատեսակ՝ գործարար դիսկուրսը, ինչպես նաև վեր հանել դրան բնորոշ լեզվական ու արտալեզվական առանձնահատկությունները: Աշխատանքում նաև քննվում են բիզնես դիսկուրսի կառուցվածքը, նպատակը, գործառույթներն ու տեսակները: Գործարար կամ բիզնես դիսկուրսը դիտարկվում որպես երկկողմ հաղորդակցական փոխներգործություն՝ բացի մասնագիտական հենքային գիտելիքից կարևորում ենք գրուցակիցների ինչպես խոսքի ձևավորման, այնպես էլ ունկրման-ըմբռնման հմտությունները, որոնք ապահովում են հաջողված բիզնես դիսկուրս:

Բանալի բառեր. գործարար կամ բիզնես դիսկուրս, դիսկուրսային համայնք, դիսկուրսային իրադրություն, լեզվական և արտալեզվական առանձնահատկություններ, հաղորդակցական հմտություններ

Ժամանակակից աշխարհը արագ փոփոխվում է, որն էլ իր արտացոլումն է գտնում լեզվում: Ներկայիս գործարար համայնքի ուժգնացող ազդեցությունը ավելի ու ավելի է տարածվում կյանքի տարբեր ոլորտների՝ միջազգային հարաբերությունների, արդյունաբերության զարգացման, համաշխարհայինացման գործընթացների վրա: Բիզնես համակարգերը իրենց ներսում և շուրջը խմբավորում են մեծ քանակությամբ մարդիկ, որոնց գործունեությունից է կախված հասարակության կյանքի որակն ու շրջակա միջավայրի վիճակը: Տնտեսության, բիզնեսի, գովազդի, մարքեթինգի, մենեջմենթի, ձեռներեցության ոլորտներում գործող մարդկանց խոսքային շփումը թե՛ կազմակերպությունների ներսում, թե՛ միմյանց մեջ և թե՛ դրանցից դուրս կատարվում է գործարար դիսկուրսի միջոցով: Բիզնեսմենների խոսքամտածական գործունեությունը, ներկայացված բազմապիսի կանոնակարգված տեսքտերով, հաղորդակցության ամենատարածված տեսակներից մեկն է: Կիրառելով լեզուն՝ մարդը ակամայից հենվում է ճանաչողական բազմաթիվ ռեսուրսների վրա, որոնք նրա գիտակցության մեջ առաջացնում են բազում մոդելներ և կադապարներ: Դիսկուրսի այս տեսակի հենքային հասկացությունը բիզնեսն է, որի շուրջ էլ ձևավորվում է գործարար դիսկուրսի բովանդակությունը: «Բիզնես» հասկացությունը ժամանակակից գործարարի համար իր աշխարհայացքի գլխավոր բանալին է,

ինչով էլ պայմանավորվում են նրա լեզվական միավորների ընտրությունը, գիտելիքն ու մտքերը:

Տնտեսական գործոններով պայմանավորված՝ անգլերենի տարածումը, մշակութային և տնտեսական կապերի զարգացումը հատկապես գործարար հաղորդակցության ոլորտում նպաստեցին գործարար կամ բիզնես դիսկուրսի (այսուհետ՝ ԲԴ) հանդեպ հետաքրքրության մեծացմանը: Դիսկուրսի ուսումնասիրություններում վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում ԲԴ-ն ձեռք բերեց անկախ և ինքնուրույն կարգավիճակ: Դա բացատրվում է այն անհերքելի փաստով, որ «գործարար դիսկուրս» հասկացությունը ամենալայն իմաստով անհրաժեշտ է գործարար փոխազդեցության հետազոտության համար: Ուսումնասիրությունները կենտրոնացան ԲԴ-ի վրա, որտեղ առանցքային դեր ունի լեզուն՝ որպես սոցիալական իրողություն: ԲԴ-ի գիտական հետազոտությունների արդյունքները տեղ են գտել ականավոր մի շարք հեղինակների աշխատություններում /Drew, Heritage, 1992; Bargiela-Chiappini, 2009; Bargiela-Chiappini, Nickerson, Planken, 2007; Gunnarsson, 2009; Holmes, 2009; Bisen, Priya, 2009; Thill, Bovée, 2013; Ширяева, 2014; Стеблецова, 2015; Радюк, 2013 և այլն/: Գիտական գրականության ուսումնասիրություններից հետո հանգում ենք այն եզրակացության, որ ներկայումս ԲԴ-ն հիրավի դիտարկվում է որպես տեսական և գործնական ուսումնասիրությունների առանձին ճյուղ, սակայն ԲԴ-ն միանշանակ հասկացություն չէ և կախված է մեթոդական սկզբունքներից, ինչպես նաև հետազոտողի տեսական հայացքներից: ԲԴ-ն հաճախ դիտարկվում է որպես թե՛ մասնագիտական դիսկուրս, թե՛ գերատեսչական դիսկուրսի տեսակ և թե՛ աշխատավայրում կիրառվող լեզու (workplace discourse) /Стеблецова, 2015: 87/, իսկ որոշ գիտականներ էլ ԲԴ, լեզուն հատուկ նպատակների համար (LSP) և գործարար լեզու (business language) հասկացությունները նույնացնում են և նշում, որ դրանց միջև չկան տարանջատող սահմաններ կամ նույնիսկ եթե կան, ապա բավականին ուսումնասիրված և բացահայտված չեն /տե՛ս Ширяева, 2014: 74; Bargiela-Chiappini et al., 2009: 4/: Սույն աշխատանքի շրջանակներում մենք ԲԴ-ն համարում ենք գերատեսչական դիսկուրսի տեսակ, որը նույնացնում ենք մասնագիտական և աշխատավայրում կիրառվող լեզվի հետ:

Դժվար է չհամաձայնվել Տ.Ա.Շիրյաևայի հետ և չընդունել այն փաստը, որ տեսական գրականության մեջ դեռևս գոյություն չունի ԲԴ-ի մեկ համընդհանուր կերպով ընդունված սահմանում /Ширяева, 2014: 72/: Ինչևէ, գիտական գրականության մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ մի շարք գիտնականներ իրենց սահմանումը տալու փորձեր են կատարել, և ոմանք նույնիսկ ժամանակի ընթացքում վերանել և փոխել են իրենց իսկ առաջարկած մեկնաբանությունը: ԲԴ-ի ոլորտի ականավոր գիտականներ Ֆ.Բարգիելա-Չիապպինին և Բ.Նիքերսոնը դեռևս 1999 թվականին ԲԴ-ն սահմանեցին որպես բանավոր և գրավոր

խոսք այն անհատների միջև, ում հիմնական աշխատանքային գործունեություններն ու հետաքրքրությունները առնչվում են բիզնես ոլորտի հետ, ովքեր հանդիպել են միացյալ բիզնես ծավալելու նպատակով: 2002 թվականին նրանք ԲԴ-ն դիտարկեցին որպես համատեքստային (contextual), ներտեքստային (intertextual), ինքնամտածական (self-reflexive) և ինքնաքննադատական (self-critical), ոչ անպայմանորեն քաղաքական խոսք, որը հիմնվում է դիսկուրսի հետևյալ երկու հավասարազոր հասկացությունների վրա՝ տեղակայված գործողություն (situated action) և լեզուն որպես աշխատանք (of language as work) /տե՛ս Bargiela-Chiappini, 2009: 30-31/: Դա նշանակում է, որ ԲԴ-ն սուկ նկարագրական և մատնանշող երևույթ չէ, այլև այն կատարում է որոշակի գործառույթներ համատեքստում: 2007 թվականին հեղինակները եկան այն եզրակացության, որ ԲԴ-ն կոմերցիոն կազմակերպությունների աշխատակիցների հաղորդակցական փոխգործունեություն է, որը կատարվում է բանավոր կամ գրավոր եղանակով և նպատակաուղղված է աշխատանքի կատարմանը /Bargiela-Chiappini et al., 2007: 3/: Ա. Ստեբլեցովան ԲԴ-ն համարում է հաղորդակցական փոխազդեցություն, որը հանդես է գալիս որպես «մետամասնագիտական» դիսկուրս՝ կիրառվելով ցանկացած մասնագիտական ոլորտում, այն է՝ ԲԴ-ն մարդկային ցանկացած գործարար գործունեության լեզուն է /Стеблещова, 2015: 34/: Ըստ Վ. Կարասիկի՝ ԲԴ-ն խոսք է, որը սահմանափակվում է գործարարների մասնագիտական գործունեության շրջանակներում և ուղղված է քննարկվող գործարար հարցի փոխհամաձայնությանը /տե՛ս Стеблещова, 2015: 29/: Տ. Շիրյանան ավելի է նեղացնում ԲԴ հասկացությունը՝ նշելով, որ այն իրենից ներկայացնում է նպատակաուղղված կարգավիճակադերային գործունեություն, որի բնորոշ գիծն է գործարար հարաբերությունները (ապրանքների արտադրություն, ֆինանսավորում, գումարային փոխառություններ, առևտուր, ապահովագրություն, կոմերցիա, ապրանքների և ծառայությունների վաճառք, սակարկում և այլն), որոնք վերաբերում են ոչ միայն տվյալ կազմակերպության ներքին կապերին, այլև տարբեր կազմակերպությունների, անհատ ձեռներեցների միջև եղած հարաբերություններին: Դրանք հիմնված են գործարար ոլորտում ընդունված հաղորդակցության նորմերի և կանոնների վրա /Ширяева, 2014: 50/:

Ըստ կիրառվող ոլորտների՝ ԲԴ-ն հնարավոր է բաժանել երեք ենթատեսակի՝ *մասնագիտական*, *սկադեմիական* և *հրապարակային գործարար դիսկուրս* /Ширяева, 2014: 82-89/: Նման տարբերակումը պայմանավորված է այն փաստով, որ ԲԴ կիրառողների շրջանակը շատ բազմազան է: Այստեղ ընդգրկված են մասնագիտական և լեզվաբանական տարբեր մակարդակների տեր, տարբեր շահագրգռվածության և հետաքրքրության, ակտիվության աստիճանի հաղորդակցվողներ: Այս բաժանումը պայմանավորված է հանրալեզվաբանական պարամետրերով,

այսինքն՝ հաղորդակցական իրավիճակներով, որոնք իրենց արտացոլում են գտնում լեզվում:

Տվյալ դասակարգման կենտրոնում գտնվում է մասնագիտական ԲԴ-ն, քանի որ անհերքելի է այն փաստը, որ ԲԴ-ն կարևորագույն դեր ունի պրոֆեսիոնալների գործունեությունում՝ կազմակերպության հարցեր քննարկելիս, խնդիրներ լուծելիս, որոշումներ կայացնելիս, սակարկելիս, համաձայնության գալիս, պայմանագրեր կնքելիս և այլն: Լեզվի յուրահատուկ կիրառությունը վաճառքի գործընթացում որոշիչ գործոն է՝ նյութական շահույթի ստացման գրավական: Այս ենթատեսակն ունի հստակ կառուցվածք՝ բաղկացած հինգ փուլից՝ իրավիճակում ճիշտ կողմնորոշում, շփման հաստատում, խնդրի քննարկում և լուծման օպտիմալ որոշման փնտրտուք, որոշման ընդունում, շփման ավարտ /Ефименко, 2016: 49/: Ի դեպ, պետք է նշել, որ այս տեսակ դիսկուրսում որպես կանոն չեն արտահայտվում հաղորդակցվողների անձնական առանձնահատկությունները, և խոսքը երկկողմ հետաքրքրության մասին է:

ԲԴ-ում մեծ կարևորություն ունի նաև ակադեմիական ոլորտը, որի գերնպատակն է գործնական գործունեության գիտական վերլուծությունը, ղեկավարման, ֆինանսական, արտադրական նոր արդյունավետ մեթոդների մշակումը, աշխատակազմի վերապատրաստումը, խորհրդատվական և վերլուծական ծառայություններ մատուցելը: Ակադեմիական ԲԴ-ն իրագործվում է պաշտոնական զեկույցի, դասախոսության, ելույթի, հոդվածի, մենագրության, ատենախոսության, ռեֆերատի տեսքով: Այս ոլորտը ծառայում է գործարար գիտելիքի պահպանմանը, ձեռքբերմանն ու ստեղծմանը, հետևաբար կարելի է ասել, որ ակադեմիական ԲԴ-ի գլխավոր առանձնահատկությունը տեղեկատվական լինելն է:

Ինչ վերաբերում է հրապարակային ԲԴ-ին, ապա, ի տարբերություն մասնագիտական և ակադեմիական ԲԴ-ների, այն ավելի տպավորիչ է, ազդեցիկ և ենթադրում է խոսքնկերների՝ միմյանց մասին փոխադարձ պատկերացում, այսինքն՝ իրազեկություն գործընկերոջ գիտելիքների, արժեհամակարգի, նպատակների, հուզաարտահայտչական հոգեվիճակի, տեսակետի, սոցիալական ստատուսի և այլ անձնական առանձնահատկությունների մասին: Հրապարակային ԲԴ-ի թիրախում խոսքի հասցեատերերն են, այն է՝ նրանց վրա տպավորություն և ազդեցություն գործելը:

ԲԴ-ն ձևավորվում է որոշակի հաղորդակցական իրադրության (տվյալ դեպքում՝ գործարար հաղորդակցության) շրջանակներում, որին հատուկ է բովանդակային, կառուցվածքային, գործառության միասնությունը: ԲԴ-ի պես բարդ և համապարփակ երևույթի վերլուծությունը պահանջում է մի շարք մեթոդներ, որոնք ուղղված են մարդ-մասնագիտություն-տեքստ ուսումնասիրությանը: Հետևաբար ուսումնասիրության ոլորտը չպիտի սահմանափակվի միայն լեզվաբանական, այլև սոցիալական, մասնագիտական, հոգեբանական, մշակութային, մարդա-

բանական վերլուծությամբ, այն է՝ անհրաժեշտ է միջգիտակարգային սահմանները չեզոքացնել և հենվել բազմակողմանի ուսումնասիրության վրա: ԲԴ-ի տեսությունը ակնհայտորեն իր վրա կրում է մի շարք այնպիսի գիտակարգերի ազդեցություն, ինչպիսիք են դիսկուրսի վերլուծությունը, երկխոսության վերլուծությունը, լեզվագործաբանությունը, գործարար հաղորդակցության տեսությունը: Որպես համակարգ՝ ԲԴ-ն հիմնվում է սոցիալ-մշակութային և պատմական ավանդույթների, նորմերի և արժեքների վրա: Այդ գործոնները անպայմանորեն պետք է հաշվի առնվեն ԲԴ-ի վերլուծության ընթացքում: Այդ իսկ պառճառով ԲԴ-ի տեսությունը առնչվում է նաև հանրալեզվաբանության և միջմշակութային հաղորդակցության տեսության հետ:

Քննվող դիսկուրսի տեսակը ռեալիզացվում է գործարար քննարկումներում, հանդիպումներում, հարցազրույցներում, բանակցություններում և փաստաթղթերում և ունի որոշակի կառուցվածք ու լեզվաբանական առանձնահատկություններ, որոնք դեռևս բավականին լուսաբանված չեն լեզվաբանության մեջ:

ԲԴ-ի ուսումնասիրությունները վեր են հանել հետևյալ հիմնական առանձնահատկությունները՝ նպատակաուղղվածություն, կանոնակարգություն և արդյունավետություն /Стеблецова, 2015: 34/: Արդյունավետությունը ենթադրում է որոշակի արդյունքի պարտադիր առկայություն, որը կարող է լինել բառային կամ ոչ բառային, նյութական, շոշափելի կամ ոչ նյութական: Այս առանձնահատկությունը, անշուշտ, հատուկ է նաև դիսկուրսի ոչ գերատեսչական տեսակներին, սակայն ԲԴ-ն նպատակաուղղված է կոնկրետ արդյունքի հասնելուն, այն է՝ կապերի հաստատում, փոխհամաձայնացման գալ, թափուր աշխատատեղի գրավում, կարիերայի աճ, ապրանքի վաճառք և այլն: Խոսքի նպատակաուղղվածությունն ու արդյունավետությունը որոշիչ դեր ունեն ԲԴ-ն դիսկուրսի այլ տարատեսակներից տարբերակելու մեջ: Ինչ վերաբերում է հաջորդ առանձնահատկությանը՝ կանոնակարգությանը, ապա այն ևս՝ նպատակաուղղվածության և արդյունավետության հետ միասին, որոշում է ԲԴ-ի բովանդակությունը: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ հստակ դրված նպատակային մեխանիզմները, արդյունքի հասնելուն ուղղված կոորդինացված և կանոնակարգված գործողությունները հանգեցնում են դիսկուրսի այս տեսակի գոյությանը:

ԲԴ-ի բուն էությունը հասկանալու համար, անշուշտ, կարևոր է դիսկուրսի կառուցվածքային տարրերի լեզվաբանական ուսումնասիրությունը: ԲԴ-ն որպես համակարգ հիմնվում է որոշակի պատմական ավանդույթների վրա, ունի բավականին հստակ կառուցվածք, առանձնանում է նորմատիվ և գերատեսչական բնույթով: Այս համակարգի հիմնական բաղկացուցիչ տարրերն են խոսքային գործունեություն ծավալող սոցիալական սուբյեկտները՝ իրենց հասարակական կարգավիճակով, դերային հարաբերություններով, սոցիալական ակտիվությամբ,

անձնական վերաբերմունքով, նպատակներով, ճանաչողական բազայով, մասնագիտական հմտություններով, դիրքորոշմամբ և նպատակներով, դիսկուրսային համայնքը (discourse community) և գործարար միջավայրը, որտեղ տեղի է ունենում ԲԴ-ն և որը բնորոշվում է տեղայնքով, ժամանակով, պատճառով և այլ հանգամանքներով, ինչպես նաև հաղորդակցման նպատակով և տեսակով, սոցիալական կանոններով, օրենքներով, ավանդույթներով: Նշենք, որ ԲԴ-ի նպատակներն ու շարժառիթները մի կողմից հաստատուն և կայուն են, մյուս կողմից, կախված լինելով մասնագիտական գործունեության փոփոխվող համատեքստից, դրանք բաց են և ինչ որ առումով անորոշ: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ դիսկուրսային համայնքը ենթադրում է մեկ ընդհանուր գործով, նպատակով, փորձով միավորված մարդկանց խումբ, հաղորդակցական փոխազդեցության մեխանիզմներ, տեղեկատվության փոխանակում, հակադարձ կապի առկայություն, խոսքային ժանրերի որոշակի ռեպերտուար և ընդհանուր բառապաշար: Ինչ վերաբերում է գործարար դիսկուրսային համայնքին, այն ունի իր հստակ ձևավորված առանձնահատկությունները, որոնցից ամենաընդհանուրը ներքին փոխազդեցության կարգավիճակային ստորակարգությունն է, որով էլ պայմանավորվում է հաղորդակցվողների դիսկուրսային դերերը, վարքագծի մոդելներն ու նորմերը, տեքստերի ժանրային տեսակները: Հետևաբար, դիսկուրսային համայնքը դիսկուրսի անմիջական մասնակիցներն են, ովքեր կատարում են հաղորդակցական փոխազդեցություն տեքստերի միջոցով: ԲԴ-ում տեքստ է համարվում այնպիսի խոսքը, որը ձևավորվում է դիսկուրսային գործունեության, այն է՝ խոսակցի վրա ազդեցություն թողնելու նպատակով, որը ունի դիսկուրսի բնույթով պայմանավորված հստակ արտահայտված տեսանելի ձև և լեզվատճական առանձնահատկություններ, ինչպես, օրինակ, զեկույց, հարցազրույց, հայտարարություն, նամակ, ռեզյումե, դիմում հայտ և այլն: Գործարար դիսկուրսային համայնքի կարգավիճակային-ստորակարգային բնույթը արտահայտվում է հետևյալ ստատուսների միասնության մեջ՝

1. գերատեսչական, որը ցույց է տալիս որևէ սոցիալական ինստիտուտի պատկանելիություն,
2. մասնագիտական, որը ցույց է տալիս սոցիալական ինստիտուտի ներսում որևէ մասնագիտական ոլորտին պատկանելություն,
3. դիսկուրսային-ստորակարգային, որը մատնանշում է սոցիալական տեղը, օրինակ՝ ղեկավար և ենթակա;
4. դիսկուրսային-իրադրական, որը ցույց է տալիս որևէ կոնկրետ իրադրության և դիսկուրսային ժանրի պատկանելություն:

Գերատեսչական ստատուսը հենքային է ԲԴ-ի համար: Հաղորդակցվողները ականայից միշտ ունեն այս կարգավիճակը: Մասնագիտական ստատուսը արտահայտվում է խոսակիցների բառապաշարում: Դիսկուրսային-ստորակարգային և դիսկուրսային-իրադրական ստա-

տուաները ավելի կարևոր դեր ունեն գործարար դիսկուրսային իրադրությունների և տեքստերի նկարագրության հարցում, քանի որ դրանք ազդում են լեզվական միջոցների ընտրության, դիսկուրսի ստրատեգիաների և հաղորդակցության ուղղվածության վրա /Стеблецова, 2015: 36/:

ԲԴ-ն իրականացվում է բանավոր և գրավոր եղանակներով: Այս երկու ձևերն էլ արտացոլում են դիսկուրսային իրադրության բարդ համակարգ: Նշենք, որ դիսկուրսային իրադրությունը համարվում է դիսկուրսի բնութագրման հենքային տարրը, որը հանդիսանում է գործաբանորեն կապակցված խոսքային ակտերի ամբողջություն՝ ուղղված հաղորդակցական համընդհանուր նպատակի իրականացմանը: Բանավոր գործարար դիսկուրսային իրադրությունը (օր.՝ հարցազրույց, հանդիպում, ժողով, նիստ և այլն) արտահայտվում է արձանագրությունների, խնդիրների, արձանավոր հարցերի լուծումների տեսքով: Գրավոր գործարար դիսկուրսային իրադրությունը, որը նախապես միտված է եղել հենց գրավոր հաղորդակցության համար, իրականացվում է տարբեր ժանրերի և տեսակների տեքստերի տեսքով (աշխատանքային ծանուցումներ, հրամաններ, հայտարարությունները, բիզնես նամակներ և այլն): Հարկ է նշել, որ քննելով ԲԴ-ի տեքստերը, ակնհայտ է դառնում, որ դրանք առաջանում և գոյություն են շարունակում ոչ թե քառասյին տեսքով կամ մեկուսացած, այլև ձևավորվում են ամուր փոխկապակցվածության արդյունքում: Հենց տեքստերն են յուրաքանչյուր դիսկուրսային իրադրության հիմնական բաղադրիչը: Դիսկուրսային իրադրությանը հատուկ են թեմայի ընդհանրությունը, ավարտուն միտքը, արդյունավետությունն ու ժամանակայնորեն սահմանափակված լինելը: Դիսկուրսային իրադրությունները հեշտորեն տարբերվում են մեկը մյուսից. հաղորդակցվողների կամ թեմայի փոփոխությունը ենթադրում է մեկ դիսկուրսային իրադրության ավարտն ու ազդարարում հաջորդի սկիզբը: Դիսկուրսային իրադրությունը համարելով ԲԴ-ի հիմնական կառուցվածքային միավոր՝ ակնհայտ է դառնում, որ ԲԴ-ն չի սահմանափակվում միայն մեկ դիսկուրսային իրադրությամբ կամ առանձին տեքստով: Այսպիսով, ԲԴ-ն սահմանվում է որպես դիսկուրսային իրադրությունների ամբողջություն, որտեղ այդ իրադրությունները կանոնակարգված և կառուցված են հատուկ ձևով: Կարելի է նկատել դիսկուրսային իրադրությունների շղթայական հաջորդականություն, օրինակ՝ գործարար երկխոսության ընթացքում մի իրադրությունը խթանում է մյուսի առաջացմանը: Այսպիսով, դիսկուրսային իրադարձությունների ներքին կառուցվածքի փոխազդեցությունը ԲԴ-ի կարևորագույն առանձնահատկություններից է՝ վերոնշյալ նպատակաուղղվածության, արդյունավետության, կանոնակարգության և ստատուսային-ստորակարգային դիսկուրսային համայնքի հետ մեկտեղ:

Ըստ Տ. Շիրյանայի՝ ԲԴ-ի լեզվաբանական յուրահատկություններից կարևորագույնը դրա կառուցողական առանձնահատկություններն են,

որոնք հետևյալն են՝ 1. աշխարհի ընդհանուր գործարար պատկեր, 2. հաղորդակցության կոնկրետ նպատակ՝ ուղղված եկամտի ձեռքբերմանը, 3. հաղորդակցության յուրահատուկ մասնակիցներ՝ կազմակերպության ղեկավարներ, մենեջերներ, անհատ ձեռներեցներ, առևտրով զբաղվող անհատներ, մի խոսքով բիզնես ոլորտի աշխատակիցներ, 4. ժամանակատարածական հարաբերության յուրահատուկ պարամետրեր (օր.՝ երբ ԲԴ-ում ասում են «Նա վերև գնաց» կամ «Նա ցած իջավ» նկատի ունեն սոցիալական տարածությունը), 5. յուրահատուկ արժեքներ՝ պայմանավորված շահույթի ստացման, արդյունավետ ղեկավարման, գործարար հարաբերությունների սետղման և այլ նպատակներով, 6. ԲԴ-ին հատուկ ստրատեգիաներ՝ հարցազրույցներ, բանակցություններ, ցուցադրություններ, և այլն, 7. յուրահատուկ տեքստեր, որոնք բնորոշում են հաղորդակցվողի սոցիալական կարգավիճակը /Ширяева, 2014: 76-79/: Վերոնշյալ առանձնահատկությունները ԲԴ-ի գլխավոր պարամետրերն են, որոնք էլ տվյալ խոսքը դարձնում են գերատեսչական դիսկուրսի հատուկ տեսակ և բնորոշում են տեքստերի կառուցվածքն ու բովանդակությունը, այն է՝ համընդհանուր կերպով ընդունված կանոններ, որոնք ձևավորում են յուրահատուկ կառուցվածք, բաղադրիչներ, տեքստային մասերի դասավորվածություն և խոսքահերթ հարցազրույցների, պայմանագրերի, ժողովների հաշվետվությունների և ԲԴ-ի այլ տեսակների համար: Այս մոտեցման համախոհն է նաև Թ. վան Դեյքը, որը ևս գտնում է, որ ԲԴ-ի բոլոր բաղադրիչները դասավորվում են հատուկ կերպով և այդ դասավորվածությունը պայմանականորեն ազդարարում է միայն ԲԴ-ին հատուկ գործառույթների մասին, որոնք հիմնվում են մի շարք սկզբունքների վրա և որոնցից հիմնականն է հաղորդակցվողների լեզվի, աշխարհայացքի և պատկերացումների ընդհանրությունը /Дейк, 2000/:

Հաշվի առնելով ԲԴ-ի հարցադրումներն ու նպատակները, գործառույթները, բովանդակությունը՝ կարելի է գալ այն եզրակացության, որ ցանկացած ԲԴ-ի կարևորագույն առանձնահատկություններից է նրա տեղեկատվական բնույթը, որն էլ ինչ-որ չափով կանխորոշում է գործարար տեքստի լեզվական, շարահյուսական և գործաբանական առանձնահատկությունները: ԲԴ-ն փոխանցում է տեղեկատվություն, որը միանգամայն մասնագիտական է և առնչվում է գործարար փոխհարաբերությանը:

ԲԴ-ի մեկ այլ առանձնահատկություն է այն, որ այս դեպքում խոսքը անպայմանորեն ուղղված է կոնկրետ հասցեատիրոջը, և խոսքը պլանավորվում, ձևավորվում և կառուցվում է հենց ըստ այդ հասցեատիրոջ առանձնահատկությունների: Այս գաղափարի հիմքում ընկած է հաղորդակցության առաջին կաղապարներից մեկը, որն առաջարկվել է դեռևս 1965 թվականին Ռ. Յակոբսոնի կողմից՝ «հասցեատեր-հաղորդագրություն-հասցեատեր-համատեքստ-շփում-կող» /տե՛ս Авдеева, 2005: 31/: Ինչպես գիտենք, խոսքիմաստի վերձանումը հենվում է խոսակիցների

միմյանց մասին պատկերացում ունենալու և դիմացինի գիտելիքի, աշխարհայացքի, տեսակետների մասին կանխատեսումներ անելու վրա: Այդ պատկերացումներն ու կանխատեսումները ձևավորվում են հաղորդակցական ակտի հանրալեզվաբանական-մշակութային համատեքստի ազդեցության ներքո, քանի որ համատեքստի հիմնական բաղադրիչներն են գիտելիքը, կարծիքը, արժեհամակարգը, նպատակների և ծրագրերի վերձանումը, սոցիալական և ֆիզիկական համատեքստը, հաղորդակցվողների անձնական առանձնահատկությունները՝ հոգեվիճակ, ըմբռնման աստիճան, հաղորդակցության ոճ, տեսակետ:

ԲԴ-ի տեքստերին հատուկ է նաև հաղորդագրության ստանդարտ ձևաչափը: Նույնիսկ այն գործողությունները, որոնք անմիջական կապ չունեն կազմակերպության գործունեության, արտադրանքի, գնային քաղաքականության հետ, ինչպես օրինակ, շնորավորանքները, հրավիրատոմսերը, ցավակցական խոսքը, գործարար աշխարհում ունեն համընդհանուր կերպով ընդունված կառուցվածք: Այդ երևույթը ինքնանպատակ չէ: Ըստ հոգեբանական ուսումնասիրությունների՝ ստանդարտ ձևաչափ ունեցող տեքստերը շատ ավելի հեշտ ու արագ են ընկալվում և դաջվում հիշողության մեջ, քան ոչ ստանդարտները /Schiffirin et al., 2001: 703/: Նշենք, որ մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ԲԴ-ի տարբեր տեսակի տեքստեր ունեն ստանդարտության տարբեր աստիճաններ: Օրինակ՝ գործարար հարցազրույցի խոսքը, ունենալով հստակ ձևաչափ, միևնույն ժամանակ ունի նաև հռետորական խոսքին, ինչպես նաև առօրյա-խոսակցական ոճին բնորոշ ազատություն: Դա նշանակում է, որ ինչպես ցանկացած գործարար խոսքում, այս տեսակ դիսկուրսում ևս խոսողը անպայմանորեն պետք է կառուցի ըստ ԲԴ-ի քարացած կառուցվածքի՝ ողջույնի խոսք, հարց ու պատասխանի ձևաչափ, սակայն միևնույն ժամանակ գործարարը համեմատաբար ազատ է իր մտքերը շարադրելիս:

Երբ ասում ենք, որ ԲԴ-ի ստանդարտ կառուցվածքն ու կանոնակարգվածությունը, ինչպես նաև այդ կառուցվածքների կայունությունը, բավականին հեշտացնում են հաղորդակցության ընթացքը, նկատի ունենք, գործընկերները խոսքում ընդգրկում են պարտադիր և նախօրոք ուսումնասիրված տվյալներ՝ այսպիսով ժամանակ խնայելով և տրամադրելով անհրաժեշտ տեղեկատվություն: Օրինակ՝ առևտրային պայմանագիր կնքելիս այդ տվյալներից են տվյալ պայմանագիրը կնքող կազմակերպության անունը, վաճառողի վաճառքի ու առաքման պայմանների պարտականությունները, գնորդի ապրանքի գնման և վճարման պայմանների պարտականությունները, ռիսկերի գնահատումը, ապրանքի որակի երաշխիքը, ապրանքը ձեռք բերելուց հետո գնորդների իրավունքները և այլն:

ԲԴ-ի կանոնակարգվածությունը ենթադրում է խոսքային, ինչպես նաև գործարար էթիկայի կանոնների պահպանում, որը նպաստում է

հաջողված բիզնես հաղորդակցությանը: Համարվում է, որ արդյունավետ ԲԴ կարող է ձևավորվել ըստ Հ.Պ. Գրայսի համագործակցության սկզբունքի, որը իրագործվում է համաձայն հայտնի մաքսիմների՝ տակտի (tact), մեծահոգության (generosity), հավանության (approbation), համեստության (modesty), համաձայնության (agreement) և կարեկցանքի (sympathy) /Grice, 1975/: Ինչևէ, վերջին ժամանակներում ԲԴ-ում նկատելի է նոր ավանդական կանոնակարգությանը հակառակ տենդենց՝ խոսակցական բառապաշարի, հեզանքի, տեղեկատվության ավելցուկի և հումորի առկայություն: Ի դեպ միտումնավոր կերպով ԲԴ-ի կանոնակարգվածության և ընդունված նորմերի խախտումը, ինքնանպատակ չէ: Այն թողնում է գործաբանական ազդեցություն լսարանի վրա: ԲԴ-ի կանոնակարգության ամենահաճախ հանդիպող խախտումը տեղի է ունենում հումորի տեսքով: Ինչպես նշում են Ջ. Հոլմսը և Ջ. Բրեսը, հումորը, բացի զվարճացնելու գործառույթից, ունի նաև այլ հասարակական գործառույթներ: Գործաբանությանն տեսանկյունից ԲԴ-ում հումորը ստեղծում, ամրապնդում և պահպանում է լավ հարաբերություններ ընկերների ու գործընկերների միջև, աշխատավայրում նպաստում է լարվածության թուլացմանը և ստեղծում առողջ մթնոլորտ /տե՛ս Gee, Handford, 2012: 494; Gunnarsson, 2009: 186/, ինչպես նաև համախմբում է աշխատաթիմին: Ջ. Հոլմսը նշում է, որ յուրաքանչյուր աշխատավայր ունի իր հումորայի մշակույթը /Holmes, 2009: 11/: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ աշխատավայրում հումորը և դրա ընկալումը հիմնված է համատեքստի, էթնիկ պատկանելության, ընդհանուր արժեքների, հենքային գիտելիքի, համոզմունքների և կենսափորձի վրա /Gee, Handford, 2012: 498/: Ընդհանուր առմամբ, հումորը կարող ենք համարել «սառույց-կտրող» գործոն, որի միջոցով գործարարները իրենց զրույցի կամ ելույթի հենց սկզբից գրավում են հանրության կամ գործընկերոջ ուշադրությունը և ստեղծում դրական մթնոլորտ: Շատ դեպքերում կատակելը կրում է հիերարխիկ բնույթ, այն է՝ ենթական սովորաբար չի կատակում ղեկավարի հետ, սակայն դա պայմանավորված է մշակույթով, օրինակ, շվեդական աշխատավայրում ընդունված է, որ ենթական վերադասի հետ ազատ կերպով կատակի /Gunnarsson 2009: 186/: Պ. Բրաունը և Ս. Լևինսոնը, ընդունելով այն փաստը, որ կատակների ընկալումը հիմնված է հաղորդակցվողների ընդհանուր արժեքների և հենքային գիտելիքի վրա, կատակը համարում են քաղաքավարության դրական տեխնիկա /Brown, Levinson, 1988: 124/: Ռ. Լյուիսը կատարել է միջմշակութային ուսումնասիրություն և եկել այն եզրակացության, որ որոշ ազգեր (իտալացիներ, պորտուգալացիներ, կանադացիներ, ավստրացիներ, ամերիկացիներ) խրախուսում են ԲԴ-ում հումորներ ներառելը, մինչդեռ ովանք էլ (գերմանացիներ, ճապոնացիներ) խուսափում են կատակել: Ընդունելով հումորի դրական ազդեցությունը գործարար հարաբերությունների բարելավման գործընթացում՝ նա նաև նշում դրա ռիսկային լինելը, քանի

որ այն, ինչ զվարճալի է, օրինակ, ամերիկացիների համար, կարող է վիրավորական լինել արաբների համար /Lewis, 2006: 14-15/:

Հարկ է նշել, որ ԲԴ-ն դիտարկվում է որպես հռետորական ժանրին պատկանող առանձին հաղորդակցական տեսակ, սակայն քանի որ գործարար խոսքը կառուցվում է պաշտոնական-գործարար ոճին բնորոշ նորմերով, այդ խոսքում, բնականաբար, առկա են մասնագիտական տերմիններ, քարացած արտահայտություններ, քերականական հատուկ կառույցներ, բառային զրջումներ և հապավումներ: ԲԴ-ի ըմբռնման համար, թերևս, կարևորագույն գործոնն է դրանում օգտագործվող կլիշեներին ծանոթ լինելը: Մ.Շլոպկինսան իր՝ «Դիսկուրսն որպես գերատեսչական իրողություն. կլիշեի դերը գործարար դիսկուրսում» աշխատությունում ԲԴ-ն քննելիս դրանում հաճախ հանդիպող մի շարք կլիշեներ և քարացած արտահայտություններ է առանձնացնում՝ նշելով, որ ԲԴ-ի մոտավորապես 60%-ը բաղկացած է բառապակցություններից, իսկ 40%-ը՝ կլիշեներից: Նա մեջբերում է մի քանի կլիշե արտահայտություններ և բառակապակցություններ՝ (on the agenda, let's get down to business, let's analyze the plan of action, to resolve our mutual problems, to share our comments, to reach an agreement, to take into account, to establish a good rapport) և ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգում այն եզրակացության, որ, որպես կանոն, նմանօրինակ արտահայտությունները բնորոշվում են բառային միավորների կայունությամբ /Шлєпкина, 2011: 225/: Ն. Գեյմուրովան հավելում է, որ անգլերեն ԲԴ-ն առատ է լատինական և ֆրանսիական ծագումով կլիշեներով, ինչպես օրինակ՝ appendix, ex-gratia payment և այլն /Геймурова, 2016: 888/: Հավելենք, որ գոյություն ունեն նաև խոսքային կլիշե կառույցներ, որոնք օգտագործվում են ողջունելիս, ներկայանալիս, հարցադրումներ ներկայացնելիս, քննարկումներ վարելիս և այլն: Բացի կլիշեներից, ԲԴ-ում հանդիպում են բազմաթիվ հապավումներ, որոնք կազմակերպությունների, պաշտոնների կամ այն տնտեսական բնույթ կրող բառակապակցությունների հակիրճ ձևերն են, որոնք հաճախ դառնում են միջազգային հապավումներ, օրինակ՝ HR – human resources, CEO – chief executive officer, PR – public relations, VAT – value added tax, LLC – Limited Liability Company, GDP – Gross Domestic Product, և այլն:

Փաստական նյութի մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ քերականական տեսանկյունից անգլերեն ԲԴ-ում լայնորեն կիրառվում են անդեմ ցուցիչով նախադասություններ կամ կրավորական կառույցներ, օրինակ՝ it is crucial that, it is known, for նախդիրով կամ առանց նախդիրի ինֆինիտիվ կառույցներ, օր.՝ for the staff to know, is considered to, հարգանք արտահայտող կառույցներ, օրինակ՝ could it be possible, you might have a look: Պաշտոնականությունն ու հրամայական տոնը իրագործվում են մասնավորապես shall մոդալ բայի միջոցով, որի կիրառմամբ շեշտվում է պաշտոնականությունը:

Համաձայնվելով Ն. Գեյմուրովայի հետ՝ նշենք, որ բանավոր և գրավոր ԲԴ-ները սերտորեն փոխկապակցված են և ունեն գրեթե նույն առանձնահատկությունները, բացառությամբ այն փաստի, որ բանավոր գործարար խոսքում կարելի է նկատել ընդունված նորմերից և կանոններից շեղում: Այս դեպքում, հաղորդակցության մասնակիցները կարող են մեկ ռեգիստրից անցում կատարել մյուսին, այն է՝ գործարար հաղորդակցությունից անցնել միջանձնային, որն էլ անպայմանորեն իր հետ կրերի խոսքի թե քերականական և թե բառային ընտրության փոփոխություններ, ինչպիսիք են, օրինակ, կրճատ կառույցների, առօրյա-կենցաղային ոճին բնորոշ բառային միավորների կիրառում և այլն /Геймурова, 2016: 888/: Հավելենք, որ գրավոր ԲԴ-ն իր հուզաարտահայտչականության աստիճանով և ներազդման, համոզման ուժով զգալիորեն զիջում է ԲԴ-ի բանավոր տեսակին:

ԲԴ-ի հիմքում ընկած է երկու գործընթաց՝ խոսքի ձևավորման և ունկնդրում-ըմբռնում: Ինչպես նշում է Շ. Պարոնյանը, ցանկացած խոսքային գործունեություն երկկողմանի գործընթաց է ոչ միայն այն առումով, որ ենթադրում է հաղորդակցման երկու կողմերի՝ խոսողի և խոսակցի, խոսողի և լսողի, գրողի և հեռանկարային ընթերցողի առկայություն, այլև այն առումով, որ այն երկմիասնական գործողությունների՝ խոսքի արտաբերման (խոսքաստեղծման) և մեկնաբանման (ընկալման) միակցություն է /Պարոնյան, 2009: 65/: Հետևաբար, ԲԴ-ն խոսքային փոխներգործություն է, որի ընթացքում երկու զրուցակիցներն էլ ակտիվորեն մասնակցում են հաղորդակցական նպատակի իրագործմանը, որտեղ կարևորվում է երկրորդ մասնակցի խոսքային ակտիվությունը. նա այլևս պասիվ լսող կամ խոսքի հասցեատեր չէ, այլ զրուցակից, որը պատասխանում է խոսողին, արձագանքում է նրա ասածին: Այս խոսքային փոխներգործությունում լսելու կառողությունը նույնքան կարևոր է, որքան գրագետ խոսելու ունակությունը: Այսօր ամբողջ աշխարհում մի շարք առաջատար բիզնես դպրոցներ իրենց ուսումնական ծրագրերում շեշտադրում են լսելու ունակությունը՝ այն անվանելով «փափուկ հմտություն» (soft skills) /Thill, Bovée, 2013: 47/: Պ. Միցիչը իր «Ինչպես անցկացնել գործարար գրույցներ» գրքում լսելի համարում է արվեստ և նշում, որ այն հառոտաձայնության և առողջագրության միջոց է /Митич, 1987: 65/: Եթե Բ.Բոմեն և Ջ.Թիլիոն ունեննոտում համարում են ամենանաևաևո հմտություններից մեկը աշխատավարում /Thill, Bovée, 2013: 47/, ապա Վ. Բիսեն և Պրիյան այն համարում են կարևորագույնը բիզնես հաղորդակցությունում /Bisen, Priya, 2009: 47/: Միջմշակութային հաղորդակցության մասնագետ Ռ. Լյուիսը հաղորդակցությունը դիտելով որպես երկկողմանի՝ խոսելու և լսելու գործընթաց, իր կատարած ուսումնասիրությունների միջոցով ցույց է տալիս, որ լսելու հմտությունը ոչ միայն ձեռքբերովի է, այլև ունի մշակութային պայմանավորվածություն: Նա պնդում է, որ ինչպես տարբեր ազգեր յուրովի են կիրառում խոսքը,

այնպես էլ լուրովի լսում են ասվածը: Նա առանձնացնում է գերմանագիներին, շվեդներին և ֆինլանդագիներին որպես լավ, իսկ ֆրանսիագիներին և իսպանագիներին որպես վատ ունկնդիրներ: Իսկ ամերիկացիներին դասակարգում է այն ազգերի շարքին, ովքեր ունեն լսելու փոփոխական սովորույթներ՝ կախված թեմայի բնույթից և կարևորությունից /Lewis, 2006: 69-71/:

ԲԴ-ի ճիշտամասն ուսումնասիրությունների շոսանալուում առանձնագվում են լսելու տարբեր փուլեր, ոճեր և տեսակներ: Օ. Բաևան իր «Հնետորական արվեստ և գործարար հաղորդակցություն» գրքում առանձնացնում է լսելու երկու փուլեր և երկու տեսակներ /Баева, 2001: 201-205/: Առաջին փուլում տեղի է ունենում լսելու բուն գործընթացը, իսկ երկրորդում ասվածի շուրջ մտորելուց հետո խոսակիցը արտահայտում է իր վերաբերմունքը լսածի մասին: Ըստ Բաևայի՝ լսելու տեսակներ են ակտիվ և պասիվ ունկնդրումը: Ակտիվ ունկնդրումը ենթադրում է հաղորդագրության իմաստի պարզաբանում, մինչդեռ պասիվ ունկնդրման ժամանակ այդ պարզաբանումը տեղի չի ունենում, նույնիսկ եթե առաջանում է անորոշություն: Ակտիվ ունկնդրման ժամանակ լսելու առաջին փուլում հնարավոր է խոսողի խոսքի ընդհատում և պարզաբանման հարցադրումներ: Պասիվ ունկնդրման ժամանակ դա տեղի չի ունենում: Ունկնդրման ակտիվ և պասիվ տեսակները համապատասխանում են հոգեբանների առաջարկած ունկնդրման երկու տեսակներին՝ ռեֆլեքսիվ (рефлексивное) և ոչ ռեֆլեքսիվ (нерефлексивное) /Шарова, 2007: 33/: Սովորաբար պասիվ ունկնդրողի պաշտոնական դիրքը ավելի բարձր է լինում, և նա չի գանկանում ընդհատել և անհարմար վիճակի մեջ դնել խոսողին: Այդպիսի օրինակներ են դեկավար-ենթակա, ավագ-ստորադաս, բժիշկ-հիվանդ հարաբերությունները: ԲԴ-ում առաջատար է ակտիվ ունկնդրումը, որի նաատանն է զոոճոննետոոոո առամետաոունս տետետուոուն օաոետո:

Մ. Իզմայլովան առանձնացնում է լսելու արական և իգական ոճեր: Արական ոճին հատուկ է կենտրոնացումը զրույցի բովանդակության վրա, մինչդեռ իգական ոճին՝ զրույցի հուզական կողմի վրա: Հաճախ արական ոճի ունկնդրումը, որը սովորաբար տևում է 10–15 վայրկյան և այնուհետև ընդհատվում է խոսակցի հարցադրումներով, առաջացնում է խոսողի մոտ անհարմարություն: Իսկ իգական ոճի ունկնդրումը, որի դեպքում ընդհատումներ և պարզաբանումներ գրեթե չեն լինում, սովորաբար ավելի ասեսա աոոուամնմետ է լինում /Измайлова. 2009: 60-61/: Վ. Բիսեն և Պրիյան գտնում են, որ լսելու գործընթացը կատարվում է չոոս փուլերով՝ ունկնդրում. մեննաբանություն. անահատում և ասատասխան /Bisen, Priya, 2009: 47/, իսկ ռստ Բ. Բովենի և Զ. Թիլիի՝ այդ գործընթացը բաղկացած է հինգ փուլերից՝ 1. ընդունում, այն է՝ խոսակիցը լսում է տեղեկատվությունը, 2. ստացած տեղեկատվության իմաստի վերծանում 3. տեղեկատվության մտապահում 4. տեղեկատվության վերլուծություն և գնահատում 5. պատասխան /Thill, Bovée, 2013: 47-48/: Նրանք

առանձնագնում են լսելու հետևյալ տեսակները՝ 1. բովանդակության ունենոցում (*content listening*). ուղի ունենում ժողովուրդի և ներհանում է միմյան տեղեկատվության բովանդակության վրա, 2. քննադատական ունենոցում (*critical listening*), որի նպատակն է գործընկերոջ ասվածի գնահատումը, 3. կարեկցող ունենոցում (*empathic listening*), որի նպատակն է հասկանալ խոսողի զգացմունքները, կարիքները և ցանկությունները, որպեսզի հնարավոր լինի գնահատել և ընդունել նրա տեսակետը, 4. ակտիվ ունենոցում, որը համընկնում է Բանայի նույնանուն տեսակի հետ:

Այսպիսով, եզրափակելով ասվածը՝ հավելենք, որ բիզնես ոլորտում հաջողված գործունեության գրավականը ոչ միայն արտադրության, ֆինանսի, բանկային գործի, հաշվապահության, մարկետինգի, միջազգային առևտրի և մի շարք այլ տնտեսագիտական հասկացությունների մասին հենքային գիտելիքի առկայությունն է, այլև լեզվի ճիշտ և գրագետ կիրառումը, խոսելու և լսելու կարողությունը, այն է՝ հաղորդակցական հմտությունների տիրապետումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պարոնյան Շ. Հ. Հաղորդակցական կադապարի լեզվագործաբանական ճանաչողական նկարագիրը անգլերենում // *Բանբեր Երևանի համալսարանի*, 2 (128), Երևան, 2009:
2. Bargiela-Chiapinni, F., Nickerson, C., Planken, B. *Business discourse*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
3. Bargiela-Chiapinni F. *The handbook of business discourse*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.
4. Bisen V., Priya. *Business communication*. New Delhi: New Age International (P) Ltd. Publishers, 2009.
5. Brown P., Levinson S. C. *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
6. Drew P., Heritage J. *Talk at work: interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
7. Gee J. P., Handford M. *The Routledge handbook of discourse analysis*. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012.
8. Grice H. P. *Logic and conversation // Syntax and Semantics*, vol. 3, Elsevier, 1975.
9. Gunnarsson B. *Professional discourse*. New York: Continuum International Publishing Group, 2009.
10. Holmes J. *Discourse in the workplace // School of Linguistics and Applied Language Studies*, Wellington: Victoria University of Wellington, N12, 2009.

11. Lewis R. D. When Cultures Collide Leading Across Cultures. 3rd ed., London: Nicholas Brealey Publishing, 2006.
12. Thill J. V., Bové e C. L. Excellence in business communication. New Jersey: Pearson, 2013.
13. Schiffrin D., Tannen D., Hamilton H. E. The handbook of discourse analysis. New Delhi: Blackwell Publishers Ltd, 2001.
14. Авдеева И. В. Инженерная коммуникация как самостоятельная речевая культура: когнитивный, профессиональный и лингвистический аспекты. М.: изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2005.
15. Баева О. А. Ораторское искусство и деловое общение. 2-е изд., Мн.: Новое знание, 2001.
16. ван Дейк Т. А. Язык, Познание, Коммуникация. Благовещенск, 2000.
17. Геймурова Н. К. Молодой учёный // *Международный научный журнал*. Казань: Издательство Молодой ученый, 2016, № 2 (106).
18. Ефименко Т. Н. Репрезентация национально-культурного компонента в институциональном деловом дискурсе (на примере делового письма) // *Вестник МГОУ*. Серия: Лингвистика 2016, № 3.
19. Измайлова М. А. Деловое общение. 2-е изд., М.: Дашков и К, 2009.
20. Мищич П. Как проводить деловые беседы. 2-е изд, М.: Экономика, 1987.
21. Радюк А. В. Функционально-прагматические свойства кооперативных речевых стратегий и тактик в английском деловом дискурсе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва, 2013.
22. Стеблецова А. О. Национальная специфика делового дискурса в сфере высшего образования (на материале англоязычной и русскоязычной письменной коммуникации). Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Воронеж, 2015.
23. Шарова Ф. Л. Деловое общение. М.: МИЭП, 2007.
24. Ширяева Т. А. Структурно-содержательная и функциональная парадигма современного делового дискурса. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Пятигорск, 2014.
25. Шлёпкина М. А. Деловой дискурс как институциональное явление. Роль клише в деловом дискурсе // *Современная филология: материалы междунар. науч. конф.* Уфа, 2011.

С. ГРИГОРЯН – Деловая речь как один из видов институционального дискурса. – В данной статье определяется понятие делового дискурса, выявляются ее языковые и внеязыковые особенности, анализируются ее структура, цель, функции и виды. Рассматривая деловой дискурс как двустороннее коммуникативное взаимодействие, автор отмечает, что кроме профессиональных знаний, важным фактором является развитие речи и навыков

восприятия коммуникаторов. Последнее является основным фактором успешного бизнес общения.

Ключевые слова: деловой дискурс, речевое общество, речевая ситуация, языковые и внеязыковые особенности, умения общения

S. GRIGORYAN – *Business Discourse as a Type of Institutional Discourse.* –

In the given paper an attempt is made to define the notion of business discourse, to reveal its linguistic and extralinguistic characteristics as well as to study its structure, aim, functions and types. Regarding business discourse as a twofold communicative interaction importance is given not only to the professional knowledge of communicators but to their speech formation and listening comprehension skills as well. The latter are the key factors of successful business discourse.

Key words: business discourse, discourse community, discourse situation, linguistic and extralinguistic characteristics, communicative skills

Արինե ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

*Վանաձորի Հովի. Թումանյանի անվ.
պետական համալսարան*

**ՋԻՆ ԷԴՎԱՐԴՍԻ «ԵՐԵՔ ԱՐՔԱՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ»
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՏԱՍՆՎԵՑՆԵՐՈՐԴ ԴՐՎԱԳԻ
ԳՈՅԱՄԱԿԱՐԴԱԿԱՅԻՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄԸ**

Լեզվի գոյամակարդակային դիտարկումը, կարելի է ասել, արմատներ է գցել վերջին տասնամյակների հայ լեզվաբանության մեջ, որի ընդհանրական բնույթը հնարավորություն է տալիս այն կիրառելու տարբեր լեզուների նկատմամբ: Սակայն որքան առարկայորեն հեշտ են թվում մինչև վերասացական մակարդակի միավորների կաղապարումն ու շերտավորումը, նույնքան դժվար է այդ նույն գործողությունները կատարել ամենավերին՝ վերասացական մակարդակի միավորի՝ տեքստի նկատմամբ՝ պայմանավորված նրա թե՛ ծավալով, թե՛ բազմապլանայնությամբ: Դիտարկման նյութը Ջին Էդվարդսի սուրբգրային վերահյուսված վավերագրությունն է, որն էլ հենց լեզվաբանական քննության ենք առել է. Աթայանի վերհանած լեզվական գոյամակարդակների հենքով:

***Բանալի բառեր.** լեզվական համակարգ, լեզվախոսքային շարակարգ, խոսքային գծակարգ, դրվագ, գերհամադրական ստորոգում*

Ներածություն

Լեզվաբանության դռները երկար ժամանակ փակ էին տեքստի ուսումնասիրության համար, քանի որ այն լեզվի ստորակարգային մակարդակներում տեղայնացված չէր որպես լեզվական միավոր: Ուստի լեզվաբանական տեքստագիտությունը լեզվաբանության նորագույն փուլի ձեռքբերումներից է: Սա թերևս պայմանավորված է նրանով, որ տեքստը տարբեր գիտությունների հետաքրքրության շրջանակում է, որը մի կողմից՝ պարտադրում է լեզվաբանությանը սահմանազատել լեզվաբանական տեքստագիտությունը հարակից գիտակարգերից, մյուս կողմից՝ չանտեսել այն ձեռքբերումները, որոնք կան ընդհանուր բանասիրական, գրականագիտական, փիլիսոփայական, նշանագիտական և այլ ոլորտներում, հարկ եղած դեպքում «ներխուժել» այդ ոլորտներ՝ թե՛ ընդլայնելով ու խորացնելով լեզվաբանության սահմանները, թե՛ տալով տեքստագիտական արտալեզվաբանական ձեռքբերումների լեզվաբանական հիմնավորումները: Այս առումով գնալով նորանոր հաջողություններ է արձանագրում արդի հայ լեզվաբա-

նությունը՝ տեքստի դիտարկումն ընդհանուր լեզվաբանական հայեցակետերով բացահայտելու բնութագրական փորձերով, և դա՝ ոչ միայն տեքստի գոյաբանական շերտերի տեղայնացմամբ /Աթայան 1988/, որին կանդրադառնանք ստորև, այլև տեքստային տարածության նորանոր հորիզոններ նշմարելու առավելությամբ /Աբրահամյան, 2016ա, Աբրահամյան, 2016բ/¹:

Դիտարկվող բնագրի ընտրությունը

Ջին Էդվարդսի «Երեք արքաների պատմությունը» ստեղծագործությունը աստվածաշնչյան թեմայի քնարական թատերայնացված վերապատումն է՝ շարադրված, իրոք, բանաստեղծական շնչով և խոհական իմաստավորմամբ: 27 դրվագից է բաղկացած այս ստեղծագործությունը, որն ունի նաև նախաբան և փոքրիկ վերջաբան (թեկուզ չարձանագրված): Գործող կերպարները ոչ միայն սուրբգրային հայտնի թագավորներն են՝ Սավուղը, Դավիթը և Աբիսողոմը, ինչպես նաև հատկապես Դավթին ուղեկից ընկերները, պալատականները, այլև հեղինակը և ընթերցողը, որին ժամանակ առ ժամանակ դիմում է հեղինակը: Վերջին հանգամանքով պայմանավորված՝ լրացուցիչ կենդանություն է հաղորդվում ստեղծագործությանը, մանավանդ որ այն նախատեսված է բեմականացման համար: Նշենք, որ դրվագները, տրամաբանական և հոգեբանական շաղկապվածությամբ հանդերձ, ունեն հարաբերական ինքնուրույնություն, ուստի ընտրության առումով քննության կարող էր առնվել դրանցից յուրաքանչյուրը՝ առանց խտրության: Եվ այնուամենայնիվ մեր ընտրությունը կանգ առավ 16-րդ դրվագի վրա, որովհետև դա յուրօրինակ միջամփոփ դեր ունի մի կողմից՝ հեղինակի բերանով Դավթի խորհրդածությունների, մյուս կողմից՝ հեղինակի՝ ընթերցողին նախապատրաստող և երբեմն էլ ուղղորդող հարցադրումներով արված նախնական ընդհանրացումների առումով: Ներկայացնենք, արդ, 16-րդ դրվագը.

— You still haven't answered my question. The man I sit under: I think he is a King Saul. How can I know with certainty?

— It is not given to us to know. And remember, even Sauls are often the Lord's anointed.

— You see, there are always people—everywhere, in every age, and in every group—who will stand and tell you: "That man is after the order of King Saul." While another, just as sure, will rise to declare, "No, he is the Lord's anointed after the order of David." No one can *really* know which of the two is correct. And if you happen to be in the balcony looking down at those men screaming at one another, you may wonder to which order *they* belong.

— Remember, you leader may be a David.

— That's impossible!

— Is it? Most of us know at least two men in the lineage of David who have been damned and crucified by other men. By men who were absolutely certain the ones they were crucifying were *not* Davids.

And if you don't know of two such cases, for sure you know of one.

Men who go after the Sauls among us often crucify the Davids among us.

Who, then, can know who is a David and who is a Saul?

God knows. But he won't tell.

Are you so certain your king is a Saul and not a David that you are willing to take the position of God and go to war against your Saul? If so, then thank God you did not live in the days of crucifixion.

What, then, can you do? Very little. Perhaps nothing.

However, the passing of time (and the behavior of your leader while that time passes) reveals a great deal about your leader.

And the passing of time, and the way you react to that leader—be he David or Saul—reveals a great deal about *you*.

(Gene Edwards, *Tale of Three Kings*: Sixteen)

Լեզվի երկաստիճան և եռաստիճան գոյամակարդակների հանդիպարությունը

Ֆ. դը Սոսյուրն առաջինն էր, որ լեզվախոսությունից՝ լեզվախոսքային ամբողջությունից, արտածեց լեզվի և խոսքի շերտերը /Սոսյուր, 2008: 25-31/, որոնց հարաբերակցվում են լեզվական նշանի նշանակյալ և նշանակիչ բևեռները /Սոսյուր, 2008: 104-107/, իսկ վերջիններիս աղերսվում են զուգորդային և շարակարգային հարաբերությունները /Սոսյուր, 2008: 188-194/, որոնցով պայմանավորված՝ ունենում ենք երկաստիճան գոյամակարդակներ՝ լեզվին հարաբերակից զուգորդային գոյամակարդակ և խոսքին հարաբերակից շարակարգային գոյամակարդակ: Հետագայում, «զուգորդային» անվանումը՝ որպես հոգեբանական տերմին, դուրս է մղվում՝ տեղը զիջելով լեզվաբանական «հարացույց» (paradigme) տերմինին: Սակայն հոգեբանական տերմինի արտամղմամբ լեզվական հորինվածքից ինքնաբերաբար դուրս է մղվում նաև նրա հոգեկան շերտը: Ահա այս շերտի վերականգնումն իրականացնում է Է. Աթայանը, որով էլ, ի հակադրություն Ֆ. դը Սոսյուրի հայեցակարգի, լեզուն ներկայանում է «իրավահավասար» երեք գոյամակարդակներով՝ տրամաբանական, հոգեբանական և նյութական (=խոսքային, հնչյունային): Դրանցից տրամաբանականն է. Աթայանն անվանում է լեզվական համակարգ, նյութականը՝ խոսքային գծակարգ, հոգեբանականը՝ լեզվախոսքային շարակարգ /Աթայան, 1988/: Ըստ

այդմ՝ լեզվական համակարգը լեզվագիտակցության մեջ լեզվական միավորների հարացուցային կարգավորումն է՝ ըստ նրանց արտալեզվական վերաբերության և ներլեզվական հնարավորությունների, լեզվախոսքային շարակարգը՝ այդ նույն միավորների կարգավորումն է՝ ըստ նրանց գործառական բաշխման, խոսքային գծակարգը՝ այդ միավորների կարգավորումը՝ ըստ խոսքային հոսքում ունեցած հաջորդականության /Աթայան, 1988/²:

Դիտարկվող դրվագի համակարգային բնութագիրը

Ինչպես ասացինք, Է. Աթայանը լեզվական հորինվածքը երեք գոյաշերտով է ներկայացնում՝ ա) լեզվական (տրամաբանական) համակարգ, բ) լեզվախոսքային (հոգեբանական) շարակարգ, գ) խոսքային (նյութական-հնչյունային) գծակարգ /Աթայան, 1988; Աթայան, 1981: 73-112; Атаян, 1987: 62-94/: Համակարգային գոյամակարդակը, ըստ էության, հարացույցների տիրույթն է: Դյուրին է մինչվերասացական մակարդակներում հարացույցներ հայտնաբերելը: Վերասույթի դեպքում դրա հայտնաբերումն անհամեմատ դժվար է, որովհետև տեքստի առաջնային բնութագրիչը նրա գծայնությունն է: Այդ էր պատճառը, որ երկար ժամանակ տեքստը կամ վերասույթը լեզվաբանները լեզվի ստորակարգային մակարդակներում չէին ներառում /Աղայան, 1967: 34-48/³: Այդպես էր վարվում նաև Է. Աթայանը /Աթայան, 1981: 73-112/, որը, սակայն, հետագայում ավելացնում է տեքստը՝ որպես ստորակարգային բարձրագույն միավոր /Атаян, 1987: 62-94/: Արդ, փորձենք հասկանալ՝ ո՞րն է այն չափանիշը, որով տեքստը կամ վերասույթն այսօր բարձրագույն միավոր է համարվում, որով էլ նրա ուսումնասիրությունը առնված է լեզվաբանական հետազոտությունների շրջանակից ներս: Մասնավորելով հարցը «Երեք արքաների պատմությունը» ստեղծագործության վրա՝ 16-րդ դրվագը կարող ենք քննել և՛ վերդրվագային, և՛ ներդրվագային հայեցակետերով: Ի՞նչ խոսք, տեքստը՝ որպես այդպիսին, իրողությունների որոշ հաջորդականությամբ դրսևորվող նկարագրություն է, ասել է՝ գծային բնույթ ունի, ուստի խոսքային գծակարգի գոյամակարդակին է պատկանում: Սակայն այն նաև համակարգային իրողություն է: Դրա հիմնավորման առաջնային բնութագրիչը, որը ոչ միայն լեզվաբանական է, այդ նույն տեքստի վերահամակարգման հնարավորությունն է: Զուտ լեզվաբանորեն՝ տեքստը պիտի բացահայտվի իբրև հարացույց: Անդրադառնալով վերը բերված 16-րդ դրվագին՝ պարզում ենք, որ այն համանման դրվագներից մեկն է միայն: Ուստի տեքստը որոշակի հարացուցային դրվագների ամբողջություն է: Սա տեքստի վերդրվագային դիտարկում է՝ համանման բոլոր տեքստերի զուգադրությամբ: Դառնալով նույն 16-րդ դրվագին՝ հայտնաբերում ենք,

որ այն ևս մանրադրվագների համակցություն է: Մանրադրվագների առանձնացման խստագույն չափանիշներ չկան և չեն կարող լինել: Ինչպես տեքստն է լեզվական հորինվածքի ամենից ազատ միավորը, այնպես էլ նրա նկատմամբ կատարվելիք դիտարկումը կարող է ազատ լինել՝ միայն թե իմաստային հիմնավորվածությամբ, անպայման տրամաբանական հարաչափերով: Ուշադրությամբ զննելով 16-րդ դրվագը՝ պարզում ենք, որ այն երկբևեռ իմաստային հագեցում է, որի միջբևեռային սահմանն այդ բևեռները միացնող **God knows. But he won't tell** («Աստված գիտի, բայց չի ասի») իմաստային կամարն է: Երկու բևեռն էլ անիմանալին իմանալու անհագ ցանկություն բովանդակող տրամաբանական ոլորտ է, որ տվյալտանքի մեջ է պահում անպատասխան հարցումներով ողողված հոգիներին: Միայն թե, եթե առաջին բևեռում կամ ոլորտում անվերջ թվացող անորոշություն է, կամարահաջորդ բևեռը ինքնաճանաչողության հնարավորություն է թողնում տվյալտողին, որին նա կարող է հասնել ըստ այն բանի, թե ինչպիսին է ընկալել նրան, ով թագավոր է ներկայանում: Այսինքն՝ ինքնաճանաչողության հիմքն այլաճանաչողությունն է. **And the passing of time, and the way you react to that leader—be he David or Saul—reveals a great deal about you:**

Մեր դիտարկմամբ 16-րդ դրվագը եռանդամ հարացույց է: Այլ մոտեցմամբ հնարավոր է ավելի շատ մանրադրվագների ներկայացում: Կարևորը, սակայն, թիվը չէ, այլ առկա տեքստի հարացուցավորման տրամաբանականությունը, այն հիմնավոր ներկայացնելու անհրաժեշտությունը, որովհետև համակարգում տրված հնարավորությամբ է պայմանավորված թե՛ բերված (կամ այլ) հարացույցների խոսքային հոսքը, դրա գծային ներկայացումը, թե՛ նախքան գծայնացման հասնելը այն հոգեկան իրադրությունը, որն էլ համակարգային հնարավորությամբ վերջնաճշտում է խոսքում՝ մտքերի, նախադասություններում՝ բառերի շարադասությունը:

Տեքստի գծակարգային բնութագիրը

Ինչպես նշվեց, տեքստի շարադասումը՝ որպես հնարավորություն, տրված է համակարգով: Հեղինակի՝ մեզ թելադրած ենթադրվագ-հարացույցները հենց այն հաջորդականությամբ են խոսքային հոսքի վերածվել, որով ազդում են մեր ընկալումների վրա: Առաջին իսկ հարցադրումից սկսած՝ «— **You still haven't answered my question. The man I sit under: I think he is a King Saul. How can I know with certainty?**», սահմանակետի **God knows. But he won't tell** միջնակամարով շարունակվող և ինքնաճանաչողության մղող **And the passing of time, and the way you react to that leader—be he David or Saul—reveals a great deal about you** տվյալտիչ «վերջնագրով»

ավարտած՝ գծակարգը համակարգային հարացուցայնությամբ է պայմանավորված, ուղղակի արդյունային նպատակն է այդ համակարգի:

Տեքստի շարակարգային բնութագիրը

Լեզվախոսքային շարակարգը լեզվի հորինվածքի հոգեբանական շերտն է: Որպես այդպիսին՝ այն, ի տարբերություն համակարգի, չի կադապարվում, և, ի տարբերություն գծակարգի, հատուկավորման չի ենթարկվում: Սա լեզուն խոսքին կամրջող օղակն է՝ իրադրային անցակետը, որն էլ, առաքողի (տվյալ դեպքում՝ հեղինակի) հոգեվիճակով պայմանավորված, «թելադրում-հուշում» է, թե համակարգային մտածողությունն ի՛նչ հաջորդականությամբ պիտի դրսևորվի խոսքում: Լինելով ամենից անորսալի պահը՝ շարակարգը բովանդակությունն արտահայտությանը հարաբերող անփոխարինելի տիրույթն է: Սրա միջնորդությամբ է, որ տեքստային նշանակյալը ձեռք է բերում իր նշանակիչը՝ այս երեք շերտի հետ ամբողջանալով իբրև լեզվական նշան: Սրանով է, որ այդ նշանը իր իսկ ներսում ընդգրկուն ստորոգական բաղադրության է վերածվում, ամբողջ տեքստի միասնականությունն ամրակայում՝ իբրև արդյունք գերհամադրական ստորոգման /Աթայան, 1981: 222/:

Եզրակացություն

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ պարզում ենք՝ արդարացված և արդյունավետ է տեքստի գոյամակարդակային դիտարկումը, որը հաստատվում է Ջին Էդվարդսի սուրբգրային պատմության 16-րդ դրվագով: Այս կարգի շերտավորված դիտարկումը բնավ շերտերի մեխանիկական առանձնացում չէ: Արդյունավետությունն ամենից շատ նրանով է պայմանավորված, որ յուրաքանչյուր գոյաշերտի գննությանը որոշակիորեն մասնակից են լինում մյուս երկուսը, որին նպաստում է տեքստի իմաստային կապակցությունն ամբողջացնող գերհամադրական ստորոգումը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Լեզվաբանական տեքստագիտության մեջ իրոք նոր հորիզոններ է բացում մերօրյա փիլիսոփա-լեզվաբան, նշանագետ Ա. Ս. Աբրահամյանն իր՝ վերջերս հրապարակած երկու հոդվածով /տե՛ս Աբրահամյան, 2016 ա, 2016բ/:
2. Չափազանց կարևոր է չչփոթել Սոսյուրի և Աթայանի առանձնացրած շարակարգերը, որոնք միանգամայն տարբեր գոյաշերտեր են: Եթե Սոսյուրի համար, թեկուզև հոգեկան բեկմամբ, շարակարգը խոսքին աղերսվող (լսողական դրոշմ) է, ապա Է. Աթայանի համար լեզուն խոսքին աղերսող հոգեկան միջնաշերտ /տե՛ս Աթայան, 1988/:

3. Օրինակ՝ Է. Աղայանն իր ուսումնասիրության մեջ ստորակարգային վերին եզրային մակարդակն էր համարում ստորոգայինը՝ ասույթ միավորով /տե՛ս Աղայան, 1967: 34-48/:
4. Գերհամադրական ստորոգման գաղափարն առաջ է քաշել Է. Աթայանը՝ տալով ստորոգման տիպաբանական-մակարդակային համակողմանի բնութագիրը /տե՛ս Աթայան, 1981: 222/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբրահամյան Ա. Ս. Տեքստային տարածության հորիզոնները // ՎԷՄ (համահայկական հանդես), հմ. 3, Երևան, 2016ա:
2. Աբրահամյան Ա. Ս. Տեքստի տարբերակները և Ռասելի պարադոքսը // ՎԷՄ (համահայկական հանդես), հմ. 4, Երևան, 2016բ:
3. Աթայան Է. Ռ. Լեզվական աշխարհի ներքին կերպավորումը և արտաքին վերաբերությունը, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1981:
4. Աթայան Է. Ռ. Լեզուների ձևաբանական տիպաբանության առարկան և «անհատական լեզվական ձևի» բացահայտման խնդիրը // *Բանբեր Երևանի համալսարանի*, հմ. 2, 1988:
5. Աղայան Է. Բ. Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1967:
6. Սոսյուր Ֆ. դը, Ընդհանուր լեզվաբանության դասընթաց, Երևան, «Սարգիս Խաչենց», «Փրինթ Ինֆո», 2008:
7. Атаян Э. Р. Язык и внеязыковая действительность. Ереван: Изд. Ереванского университета, 1987.
8. Edwards G. A Tale of Three Kings: A Study in Brokenness. Illinois: Tyndale House Publishers, Inc. Wheaton, 1992.

Ա. ДАНИЕЛЯН – Онтическое наблюдение шестнадцатого эпизода произведения Джина Эдвардса «История трех царей». – Онтическое изучение языка получило особое распространение в армянском языкознании в последние десятилетия. Обобщенный характер подобных исследований дает возможность применять их по отношению к разным языкам. Однако, если, с одной стороны, кажется, что предметно смоделировать и стратифицировать единицы сверхфразового уровня довольно просто, то, с другой стороны, весьма затруднительно подобные действия применить к наивысшей единице сверхфразового уровня – к тексту, что обусловлено как его объемом, так и его многоплановостью. Материалом исследования стала документальная реконструкция Священного Писания Джина Эдвардса, которую мы попытались проанализировать с языковой точки зрения с учетом лингвистической и онтической основы, предложенной Э. Атаяном.

Ключевые слова: языковая система, лингворечевой синтагматический порядок, речевой линейный ряд, эпизод, гиперсинтетическая предикация

A. DANIELYAN – A Strato-Ontic Study of a Section in Gene Edwards’ “A Tale of Three Kings”. – The strato-ontic study of the language has plausibly taken root in the Armenian linguistics over the last decades. The generic nature of such a study enables it to be used for different languages. On the one hand, the modelling and stratification of units up to the over-utterance stratum seem objectively easy, on the other hand, it is challenging to perform the same actions for the uppermost unit, that on the over-utterance stratum, i.e. the text, due to its volume and multifaceted nature. The object of the study is a section of an epic representation of a biblical narrative, which we have studied in terms of Ed. Atayan's strato-ontic view of the language.

Key words: language system, language and speech syntagmatics, speech linear order, section, hypersynthetic predication

Սյուզաննա ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարան

**ԼՐԱԳՐՈՂԱԿԱՆ ԷԹՈՍԻ ԼԵԶՎԱԿԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼՈՒՄ**

Ժամանակակից ֆրանսիացի լեզվաբան Պ. Շարոդոյի դասակարգման հիման վրա փորձ է արվում ուսումնասիրել եղանակայնության դրսևորումները տեքստի մակարդակում՝ դիտարկելով այն իբրև տեքստի իմաստային զարգացման փոխկապակցվածությունն ապահովող հիմնական բնութագրիչներից մեկը: Վերլուծության համար ընտրված խմբագրական հոդվածի հեղինակը, խստագույնս քննադատելով ծայրահեղական մոտեցումները, հորդորում է համակողմանի քննության առնել հանրությանը հուզող հարցերը և համազգային հաշտության դասեր քաղել ոչ հեռավոր անցյալից: Տեքստում արձանագրվող դեռնթիկ եղանակայնությունը առանձին ընթերցանական միավորների մակարդակում դրսևորվում է արտաքին և ներքին պարտադրանքի եղանակավորիչների միջոցով, որոնց թվում մասնավորապես արձանագրվում են սաստկական իմաստ ունեցող ածական անունների, իմաստային բազմաձայնությամբ բնութագրվող զեղչված կառուցների, հոեպորական հարցերի կիրառությունը, ինչպես նաև *ils = nous* և *on = nous* դերանունների համատեքստային նույնացումը:

Բանալի բառեր. եղանակավորություն, տեքստային կարգեր, դեռնթիկ եղանակավորություն, էպիսթեմիկ եղանակավորություն, բազմաձայնություն

Ճանաչողական լեզվաբանության մեջ տեքստային կարգերը չունեն որոշակի սահմաններ: Գործառական-իմաստաբանական կարգերի նմանությամբ դրանք ներկայացված են տարբեր մակարդակներով, որոնք փոխազդում են որոշակի իմաստաբանական գործառույթներ կատարելիս:

Ըստ Տուրանայի՝ տեքստային կարգերը կարելի է ներկայացնել որպես կառուցվածքային, ինտեգրման, ժամանակատարածական և տեղեկատվական ենթակարգեր: Դրանք արտացոլում են տեքստի ձևական փոխկապակցվածության հնարավորությունները, իրականացնում են այն անհրաժեշտ կապը, որը գոյություն ունի տեքստի և օբյեկտիվ իրականության միջև /Турева, 1986/:

Հետաքրքրական է Ռոմանովայի առաջարկը՝ տարանջատել տեքստային կարգերը տեքստային բնութագրիչներից: Ըստ հեղինակի՝ տեքստի բնութագրիչները այն կայուն հատկանիշներն են, որոնք բնութագրում են տեքստը՝ որպես լեզվի և խոսքի միավոր՝ քննելով

վերջինիս տեղեկատվական արժեքը, ամբողջականությունը, ավարտունությունը, տրոհելիությունը /Романова, 2003/:

Շարունակելով Ռոմանովայի մոտեցումը՝ կարող ենք նշել, որ եղանակավորությունը տեքստի գլխավոր բնութագրիչներից է, դեռ ավելին, այն կարելի է դասել տեքստակազմիչ կարգերի շարքին: Եղանակավորությունը՝ որպես տեքստային հիմնական կարգ, բնութագրվում է որոշակի հատկանիշներով, որոնցից գլխավորը համարվում է նրա լեզվական դրսևորումների բազմակողմանիությունը, որը տեքստին հաղորդում է անհրաժեշտ ամբողջականություն և **ներտեքստային ասության սուբյեկտի դիրքորոշման ավարտունություն**: Նշենք, որ եթե խոսույթային էթոսի հատկանիշները վերագրելի են ամբողջ տեքստին, ապա հնարավոր է ընդունել այն տեսակետը, ըստ որի՝ ներտեքստային ասության սուբյեկտի կիզակետումը հատկորոշում է ընթերցանական առանձին միավորի եղանակայնությունը: Այսպիսով, հնարավորություն է ստեղծվում ուսումնասիրելու հեղինակի դիրքորոշման հավանական փոփոխության ընթացքն ու զարգացումը:

Մեր կարծիքով չափազանց հետաքրքրական է քննության առնել եղանակային դրսևորումների դինամիկ փոփոխականությունը տեքստային առանձին իմաստակառուցվածքային միավորների՝ հատույթների մակարդակում, ինչն էլ փորձում ենք կատարել ներկայիս հոդվածում, քանի որ դա մեզ թույլ կտա բացահայտելու հեղինակի դիրքորոշումը տեքստում արձարծվող հարցերի վերաբերյալ:

Ժամանակակից լեզվաբանության տեսանկյունից խոսույթային էթոսը անբաժանելի է տեքստի եղանակավորության լեզվական դրսևորումներից: Խնդրո առարկան առանձնակի հետաքրքրություն է ձեռք բերում լրագրային խոսույթի ուսումնասիրության տեսանկյունից, քանի որ, ընդունված կարծիքի համաձայն, լրագրային հոդվածները պետք է նվազագույնս նշույթավորված լինեն սուբյեկտիվ վերաբերմունքի արտահայտումով: Մեծմասամբ լինելով չեզոք՝ լրագրողները նպատակ ունեն իրականացնել զուտ տեղեկատվական գործառույթ: Սակայն ինչ վերաբերում է խմբագրական հոդվածներին, ապա դրանք, լինելով որևէ կոնկրետ ամսագրի կամ թերթի պաշտոնական դիրքորոշումն արտահայտելու միջոց, կարող են օժտված լինել լրացուցիչ գործառույթներով և ըստ այդմ էլ առանձնակի հետաքրքրություն ներկայացնել եղանակավորման միջոցների ուսումնասիրության տեսանկյունից:

Նշենք, որ խմբագրական հոդվածի հեղինակը սովորաբար պետք է զերծ մնա իր կարծիքը միանշանակորեն պարտադրելու գայթակղությունից՝ որդեգրելով հնարավորինս չեզոք մնալու դիրքորոշումը:

Չեզոք դիրքորոշման պարագայում ասության հասցեատերը, մեր դեպքում ընթերցողը, որևէ բացահայտ պարտադրանքի չի ենթարկվում: Այս տիպի տեքստերում հաճախ հանդիպում ենք մեջբերումների, հղումների, որոնց միջոցով ասության սուբյեկտը վկայակոչում է 3-րդ

անձի տեսակետը՝ ջանալով լինել անաչառ՝ դրանով իսկ ապահովելով ասության իսկության բարձրագույն աստիճանը: Տվյալ պարագայում գործ ունենք օբյեկտիվ եղանակավորության հետ, երբ արձանագրվում են իմաստագործաբանական բազմաձայնության դրսևորումներ: Երևույթի ուսումնասիրության տեսանկյունից հետաքրքիր է անդրադառնալ ֆրանսիացի ժամանակակից լեզվաբան Պ. Շարոդոյի կողմից առաջարկվող ասության հետևյալ օրինակներին.

1. *Il est vrai que ce n'est pas simple*
2. *Il est certain que ce n'est pas simple, il est possible qu'il vienne.*
3. *Il a dit qu'il viendrait. C'est médiocre.*

Այստեղ ասության սուբյեկտը բացահայտորեն վկայակոչում է 3-րդ անձի կամ խոսակցին՝ դրանով իսկ ապահովելով ասույթի բազմաձայնությունը. նշյալ երեք ասույթներում եղանակավորման միջոցները բացահայտում են ասության կրկնակի բնույթը, քանի որ յուրաքանչյուր ասույթուն ընկալվում է իբրև մեկ այլ ասության մեկնաբանություն կամ գնահատական /Charaudeau, 1992 : 574/:

Իմաստային բազմաձայնության տեսանկյունից հետաքրքիր է անդրադառնալ ժամանակակից ֆրանսիացի հայտնի հրապարակախոս Քրիստոֆ Բարբիեի հեղինակած խմբագրական հոդվածին՝ տպագրված «L'Express» √3231 ամսագրում, որն առաջին իսկ հայացքից ընթերցողի ուշադրությունն է գրավում անսովոր վերնագրով՝ «*Rex et Brumaire, ensemble*»: Վերնագրի մեջ, ասես յուրահատուկ նախերգանքում, արտահայտվում է հեղինակի վերաբերմունքը՝ Երկրորդ աշխարհամարտին առնչվող Ֆրանսիայում տարածված կարծրատիպերին: Խնդիրը հետևյալն է. արդյոք կարող է Ֆրանսիական դիմադրության շարժման երկու ծայրահեղորեն հակադիր ուժերի, երբեմնի հակառակորդների աճյունն ամփոփվել միևնույն վայրում՝ պանթեոնում:

Շարահյուսական տեսակետից մենք գործ ունենք զեղչված նախադասության հետ, որի անդամները վերականգնելու դեպքում կստանանք ասույթների հետևյալ տարբերակները.

- «*Rex et Brumaire ne peuvent pas être ensemble*»
- «*Rex et Brumaire sont enfin ensemble*»
- «*Est-il possible que Rex et Brumaire soient ensemble?*».

Եթե եղանակայնությունը դիտարկում ենք իբրև հասկացական կարգ, ապա առաջին ասության մեջ արտահայտվում է անհնարինության, երկրորդում՝ անհրաժեշտության, իսկ երրորդում՝ հավանականության գաղափարը:

Սուբյեկտիվ գնահատողական եղանակայնության շրջանակներում նշյալ երեք ասույթներում համապատասխանաբար արձանագրում ենք հետևյալ հավելիմաստները, այն է՝ անթույլատրելիություն, զոհունակություն, զարմանք:

Տեքստի մակարդակում ուսումնասիրություն կատարելու համար անհրաժեշտ ենք համարում վերջինս հատույթավորել ընթերցանական առանձին միավորների՝ մեր դեպքում որպես ուսումնասիրության միավոր ընդունելով հեղինակի հաղորդակցական մտադրության յուրահատկություններով պայմանավորվող հետևյալ չորս պարբերությունները: Վեր հանելով եղանակայնության տիպը և դրա իմաստաշարահյուսական միջոցները յուրաքանչյուր միավորում, հետագայում կփորձենք դրանցից բխեցնել տեքստային եղանակավորության առանձնահատկությունները:

1. *Excessive et cruelle, c'est-à-dire bien française : telle est la polémique qui agite aujourd'hui les spécialistes de la Résistance et, par-delà les grimoires, tous les esprits soucieux de la mémoire nationale. D'un côté se tiennent les partisans de Pierre Brossolette, qui réclament sa panthéonisation; de l'autre se dressent les thuriféraires de Jean Moulin, persuadés que le héros de la France libre ne saurait reposer au côté de son rival d'hier.*

Բառիմաստային ուսումնասիրության մակարդակում վերլուծությունը թույլ է տալիս արձանագրելու, որ հեղինակն իր սուբյեկտիվ վերաբերմունքը հողվածում արժարժված բանավեճի նկատմամբ արտահայտում է «*excessive et cruelle*» ածականների ներմուծմամբ, որոնք ունեն ընդգծված սաստկական, հուզական իմաստ, ինչն առավել ակնառու է դարձնում տրոհված կառույցի կիրառությունը: Ինչ վերաբերում է «*Les thuriféraires*», գոյականին, ապա վերջինս բնութագրվում է հեզնանքի բացահայտ նշանակցումային իմաստով, քանի որ ընթերցանության ընթացքում առկայացվում է նշյալ իմույթի «*flatterie basse et intéressée*» իմակը: Հեղինակն իր լրագրողական օբյեկտիվությունն է ձգտում պահպանել՝ գնահատականներ տալով ոչ թե բանավիճող կողմերից որևէ մեկին, այլ իրավիճակին: Ուսումնասիրվող հատույթում արձանագրվում է **արտաքին պարտադրանքի եղանակայնություն** (modalité allocutive) , քանի որ հեղինակն իր հորդորն ուղղում է ընթերցողին: Հեղինակը բանավեճի մասնակիցների նկատմամբ ջանում է մնալ անաչառ՝ հաճախակի մեղմելով նրանց արտահայտած կարծիքը՝ պայմանական եղանակի միջոցով՝

«...*le héros de la France libre ne saurait reposer au côté de son rival d'hier*».

2. *Il y a quelque indécence à spéculer ainsi sur la jalousie des mots et à peser les héroïsmes au trébuchet de l'orgueil. Etait-il plus glorieux de mourir dans les griffes gestapistes que de se suicider pour ne pas parler? A partir de quel indice de souffrance la torture ouvre-t-elle les portes du Panthéon? N'avons-nous pas besoin du juriste et du normalien, du préfet et du journaliste pour lutter contre l'oubli?*

Այս ընթերցանական հատույթում բացահայտվում է հեղինակի վերաբերմունքը բանավեճի մասնակիցների նկատմամբ «*indécence*»

գոյականի միջոցով, որով արտահայտված սուր գնահատականը հեղինակը փորձում է մեղմել «quelque» անորոշ ածականի կիրառությամբ, որն այս դեպքում ունի եղանակավորիչի գործառույթ:

Հեղինակը հնչեցնում է երեք հարցական նախադասություն, որոնք կարելի է ընկալել որպես հռետորական հարցեր, քանի որ իրենց մեջ իսկ կրում են հարցադրումների պատասխանները: Ըստ հողվածագրի՝ ֆրանսիական հանրությունը, որը, ի դեպ, արտահայտվում է «nous» անձնական դերանունով, կարիք ունի մասնագետների, որոնք կկարողանային պայքարել պատմության որոշ էջերը մոռացության մատնելու դեմ: Այս պարբերությունն ունի **ներքին պարտադրանքի** եղանակավորություն, քանի որ հողվածագիրը դիմում է ամբողջ հանրությանը «nous» անձնական դերանվան միջոցով՝ հարցի լուծման համար չապավինելով միայն ֆրանսիական դիմադրության խնդիրներով զբաղվող պատմաբաններին:

Pourtant, cette querelle n'est pas mesquine, qui renvoie la France à sa plaie identitaire. Pendant un demi-siècle, la nation évita de se déchirer, préférant croire que le peuple indivisible fut entièrement pétainiste puis, dessillé, entièrement gaulliste. Selon les annales officielles, le scalpel de l'épuration avait suivi une ligne bien nette pour extraire le chancre collaborationniste du corps patriotique. Enfin, les historiens établirent combien les « années noires » furent une zone grise, et un complexe camaïeu la frontière entre le Bien et le Mal.

Այս հատվածում հետաքրքրական է «**Pourtant**» - եղանակավորիչ մակբայի գործածությունը: Վերջինիս միջոցով հեղինակը շեշտադրում է մեկ այլ տեսակետի գոյության իրավունք՝ շարունակաբար մեղմելով կտրուկ և անզիջում դիրքորոշումները: Որպես եղանակավորման մեկ այլ միջոց՝ օգտագործվել է «**Eviter**» բայը **passé simple** ժամանակաձևով՝ դրանով իսկ շեշտելով, որ ներկայացվող իրադարձություններին վերաբերող պատմական էջն արդեն ընդմիշտ շրջվել է:

«**Le chancre**» գոյականի և «**scalpel de l'épuration**» բառակապակցությունների միջոցով հեղինակը հնչեցնում է Դիմադրության շարժման մարտիկների անհանդուրժողական վերաբերմունքը ֆաշիզմի վարչակարգի հետ համագործակցողների հանդեպ՝ այն բնութագրելով որպես **մահաբեր հիվանդությունն**, որն ախտահարում էր ազգի «հայրենասիրական մարմինը» և որից պետք էր ազատվել վիրահատության միջոցով:

«**Enfin**» եղանակավորիչի միջոցով հեղինակը հղում է կատարում բազմաթիվ պատմաբանների կատարած հսկայական աշխատանքին, ըստ որոնց՝ ֆաշիստական օկուպացիայի տարիների իրադարձությունները իրականում ամբողջությամբ և համակողմանիորեն չեն լուսաբանվել:

«Une zone grise» և «un complexe camaïeu» արտահայտություններում «grise» և «camaïeu» ածականները ստանում են համատեքստային նշանակումային իմաստներ՝ հակադրվելով սև գույնին՝ ասելու համար, որ ժամանակին իրավիճակը շատ ավելի բարդ էր, և պատմական ներկայանակը՝ շատ ավելի բազմերանգ: Այս հավելիմաստները հանդես են գալիս որպես կտրուկ գնահատականները մեղմող եղանակավորիչներ: Հեղինակը հրաժարվում է ընդունել Չարի և Բարու միջև որևէ հստակ սահմանագծի հնարավորության գոյությունը:

Peu de héros vingt-quatre, sur vingt-quatre, peu de martyrs à plein-temps, mais des humains pétris d'hésitation, de doutes et de calculs.

Վերոնշյալ ասույթում հեղինակն արտահայտում է իր վերաբերմունքը՝ միաժամանակ ասելով, որ չկան բացարձակ հերոսներ և ոչ էլ դավաճաններ: Նա հորդորում է ներողամիտ գտնվել՝ հակադրելով **des humains pétris d'hésitation, de doutes et de calculs** և **héros** միավորները, ընդգծում է մարդկային էակին բնորոշ և դրանով իսկ հասկանալի ոգու տկարության պահերը, որը մասնավորապես դրսևորվում է «**hésitation - doutes – calculs**» համաշարի միջոցով:

3. *Ainsi Pierre Brossolette était-il avec et contre Jean Moulin, ainsi était-il son jumeau et son adversaire. Oui, Brossolette mérite de reposer au Panthéon, puisque André Malraux invita le trahi de Caluire à y entrer avec son « terrible cortège » : nul doute que l'unificateur des réseaux de la zone occupée trouve sa place au milieu des suppliciés, que Rex et Brumaire sauront apprendre de concert aux générations futures, par leur éloquent silence, comment l'on se dresse contre un oppresseur.*

Քննության առնվող երրորդ պարբերության մեջ հեղինակը ձգտում է ցույց տալ բացահայտ մակարդակում իր օբյեկտիվ վերաբերմունքը՝ միաժամանակ հղում անելով պետական այնպիսի գործչի, ինչպիսին է *Անդրե Մարլոն*՝ ասելով, որ ամբողջ հանրությունը համազգային մակարդակով պետք է հաշտեցման գնա:

Նշենք, որ «**Savoir**» բայը օգտագործվում է սահմանական եղանակի ապառնի ժամանակով՝ ցույց տալու համար, որ հատկապես միայն պատմության բոլոր էջերի համակողմանի ուսումնասիրության միջոցով կարելի է սովորեցնել ապագա սերունդներին ապրել հաշտության մեջ: Հաշտության իմակը յուրօրինակ կերպով հնչում է «**éloquent silence**» նրբաբանության մեջ, որը նույնպես հանդես է գալիս արտաքին պարտադրանքի եղանակավորիչի գործառույթով:

4. *Que la polémique, au moins, soit l'occasion de mieux définir les «grands hommes» et donc le bon usage du Panthéon. C'est à François Hollande de mener cette réflexion et d'ouvrir à nouveau cette nécropole vétuste pour une cérémonie d'union nationale. Nicolas Sarkozy y manqua le transfert d'Albert Camus, mais la*

liste est longue de celles et ceux qui peuvent prétendre à des funérailles de soleil: Louise Michel et Olympe de Gouges, pour représenter les femmes des justes combats; Denis Diderot, afin de compléter la trinité des Lumières; Molière et Beaumarchais, parce que le théâtre toujours sut contester l'ordre social. C'est un sublime cortège, cette fois, qui peut rappeler aux avachis et aux assommés combien un pays n'est grand que perché sur les épaules de ses citoyens les plus courageux.

Վերջին պարբերության մեջ հնչում է հեղինակի կիսահեգնական ծայրը «**grands hommes**» – մեծ մարդիկ արտահայտությունը վերցված է չակերտների մեջ, այստեղ չակերտները հանդես են գալիս որպես արժեքաբանական-գնահատողական իմաստ ունեցող եղանակավորիչ՝ միաժամանակ իբրև ուրիշի ծայրը սեփական խոսույթում հնչեցնող մեջբերման միջոց:

Վերլուծությունը թույլ է տալիս կատարել հետևյալ եզրակացությունները.

1. Տեքստային եղանակավորությանը բնորոշ է որոշակի իմաստային հավելորդաբանություն այն առումով, որ միևնույն բովանդակությունը կարող է փոխանցվել զանազան միջոցներով: Ուսումնասիրվող հոդվածում դեռնիքի կամ հորդորական եղանակայնությունը տեքստի ոչ բացահայտ մակարդակում հանդես է գալիս արտաքին և ներքին պարտադրանքի եղանակայնության ենթատիպերով:

2. Արտաքին պարտադրանքի եղանակավորիչների թվում կարելի է արձանագրել.

-սուբյեկտիվ գնահատողական եղանակավորման միջոցները, մասնավորապես սաստկական իմաստ ունեցող ածական անունների կիրառությունը,

- իմաստային բազմաձայնությամբ բնութագրվող զեղչված կառույցները,
- հոետորական հարցերը:

3. Ներքին պարտադրանքի եղանակավորիչներն են.

- հաշտեցման համատեքստային նշանակցումային իմաստների առկայացումը,

- nous անձնական դերանվան կիրառությունը,

- ils = nous և on = nous դերանունների համատեքստային նույնացումը

օր. Rex et Brumer sauront apprendre aux générations futures comment l'on se dresse contre un oppresseur :

4. Եղանակավորությունը՝ որպես հիմնարար բնութագրիչ, ամբողջ տեքստի մակարդակով կանխորոշվում է հեղինակային դիրքորոշմամբ, որը չի կարող ընկալվել իբրև առանձին ընթերցանական միավորների եղանակավորության պարզունակ հանրագումար: Առանձին պարբերությունների մակարդակով տեքստն ընկալվում է իբրև արտաքին և ներքին պարտադրանքի եղանակավորումների հերթագայություն, որոնք, ինչպես արդեն նշել էինք, հորդորական (դեռնիքի) եղանակայնության դրսևո-

րումներն են: Սակայն տեքստային մակարդակով մենք գործ ունենք իմացական (էպիսթեմիկ) եղանակայնության հետ: Վերնագրի ներակա մակարդակում բարձրացված հարցից և նրանում իսկ առաջարկվող մի քանի մոտեցումների միջոցով սովորեցնող, խստագույնս քննադատող հեղինակը միաժամանակ հորդորում է լինել ներողամիտ և հանդուրժող, քանի որ խորապես համոզված է, որ ապագա սերունդները երեկվա հակառակորդների փորձից հաշտության և համազգային համերաշխության դասեր պիտի քաղեն:

«*Nul doute*» եղանակավորիչը տեքստային մակարդակում գործում է որպես էպիսթեմիկ եղանակայնության եզակի դրսևորում, ինչն էլ բնութագրական է խնդրո առարկա խմբագրական հոդվածի լրագրողական էթոսի համար. նա ոչ թե պարտարում է իր պատրաստի տեսակետները, այլ առաջարկում տարբեր կիզակետեր, վկայակոչում, և ամենակարևորը ինքն իրեն դիտում իբրև հանրության մաս, նշանակում է նրա պատասխանատվության բեռը գիտակցող և կիսող քաղաքացի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l'expression. Paris: Hachette, 1992.
2. Greimas A. J., Courtés J. Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage. Hachette: Paris, 1993.
3. Тураева З. Я. Лингвистика текста (текст: структура и семантика). М.: Просвещение, 1986.
4. Романова Т. В. Модальность как текстообразующая категория в современной мемуарной литературе. Н. Новгород, 2003.

Տ. ԿԱԴԵՎՈՍՅԱՆ – *Лингвистические проявления журналистского этиоса в современной французской прессе.* – В настоящей статье на основе классификации, предложенной современным французским лингвистом П. Шародо, представлена попытка исследования лингвистического выражения текстовой модальности, рассматриваемой в качестве одного из основных факторов, обеспечивающих когерентность текстовой информации. Автор анализируемой редакционной статьи «*Rex et Brumaire, ensemble*» выступает с острой критикой проявлений экстремистских настроений, призывая к взвешенному подходу к волнующим общество вопросам, что может помочь извлечь уроки из недавнего исторического прошлого. Деонтическая модальность, выявляемая на уровне отдельных структурных единиц текста, выражается при помощи аллокутивных и иллокутивных модализаторов, таких как коннотативное значение прилагательных, семантическая полифония эллиптических структур, риторические вопросы, а также контекстная синонимия личных местоимений *ils = nous* и *on = nous*.

Ключевые слова: модальность, текстовые категории, деонтическая модальность, эпистемическая модальность, полифония

S. TADEVOSYAN – *The Linguistic Manifestations of the Journalistic Ethos in Contemporary French Press.* – The present paper, based on the classification suggested by the French linguist P. Sharodo, studies the linguistic means of expression of the text modality taking it as the main means for the development of text cohesion. The author of the article «Rex et Brumaire, ensemble» strictly criticizes the extreme approaches and calls for comprehensive analysis of the urgent issues taking into consideration all the past experience.

The underlined deontic modality on the individual level of structural units of the text is expressed with the help of external and internal modalizers, such as adjectives with connotative meaning, the semantic polyphony of elliptical structures, rhetorical questions, as well as the contextual synonymy of personal pronouns ils=nous and on=nous.

Key words: modality, text categories, deontic modality, epistemic modality, polyphony

Մարիամ ԽԱԺԱԿՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ԽՈՍՔԻ ՏԵՄՊԸ ԵՎ ԴՐԱ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՌՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

Հոդվածը նպատակ ունի վեր հանել այնպիսի խնդիրներ, որոնց շարժումը հաճախ բխվում են դասավանդողներն ու սովորողները ուսումնառության գործընթացում: Խոսքի տեմպը, որն առոգանական միջոցների շարքում կարևոր տեղ է գրավում, պետք է առանձնահատուկ ուշադրության արժանանա: Այդ առումով անգնահատելի է դասախոսությունների դերը, որոնց միջոցով առավել հեշտանում է տեմպի ճիշտ կիրառման ուսուցումը:

Բանալի բառեր. *խոսքի տեմպ, արագ/դանդաղ տեմպ, վերաբերմունքային առումով նշույթավորված/չտեղք տեմպ, առոգանական և արտալեզվական միջոցներ, ուղերձ, հասցեատեր*

Յուրաքանչյուր անհատի բնորոշ է խոսքի որոշակի տեմպ, որը, սակայն, կախված խոսակցության տեղից, ժամանակից, միջավայրից, խոսողի տրամադրությունից, նպատակներից և բազում այլ լեզվական ու արտալեզվական գործոններից, կարող է տատանվել: Տեմպի փոփոխությամբ հնարավոր է խոսքին հավելյալ իմաստային նրբերանգներ հաղորդել, տարանջատել գլխավոր միտքը երկրորդականից: Տեմպի դերը, որպես լեզվաբանական ուսումնասիրության առարկա, հատկապես կարևորվում է այն դեպքերում, երբ վերջինիս փոփոխությունից անմիջական ազդեցություն է կրում իմաստը: Սակայն, ուսումնառության գործընթացում հաճախ լինում են դեպքեր, երբ սովորողի խոսքի տեմպը, անկախ հաղորդվող նյութի կարևորության աստիճանից, կամ չափազանց արագ է, կամ էլ չափազանց դանդաղ: Երկու ծայրահեղություններն էլ խիստ դժվարացնում են հաղորդվող նյութի ընկալման գործընթացը՝ նյարդայնացնելով լսողներին և ի սկզբանե բացասական նախատրամադրվածություն ստեղծելով: Եթե խոսքի տեմպի ուսուցումը տարվի դասախոսությունների օրինակով, ապա հնարավոր կլինի աննախադեպ հաջողություններ գրանցել սովորողների շրջանում: Խոսքը (մեր պարագայում դասախոսի խոսքը) գեղեցիկ, տպավորիչ կինչի, եթե հաշվառվեն առոգանական բոլոր միջոցները ճիշտ հարաբերակցությամբ: Խոսքի արտահայտչականությունն ընդգծելու հարցում մեծ դեր ունի դադարը: Իմաստային առումով ևս խիստ կարևորվում է վերջինիս դերը: Դադարը կամա թե ակամա ազդում է խոսքի տեմպի վրա: Ունկնդրին դադարն անհրաժեշտ է տեղեկատվությունը ճիշտ ընկալելու և

գնահատելու, իսկ խոսողին՝ մտքերն ի մի բերելու, ինչպես նաև ունկնդրի արծագանքը ճիշտ գնահատելու համար:

Ճիշտ օգտագործման դեպքում դադարը ոչ միայն ցանկալի է և օգտակար շատ առումներով, այլև՝ հեշտ կիրառելի: Սակայն, որքան էլ զարմանալի է, ոչ շատ հռետորներ են դրանից խելամիտ կերպով օգտվում, հատկապես սկսնակ դասախոսները շատ են խուսափում դադարներից: Մինչդեռ այն հեշտացնում է շնչառությունը, քանի որ ավելորդ անգամ օդ արտաշնչելու և օդի նոր պաշար ներշնչելու համար ժամանակ է անհրաժեշտ: Դադարը հնարավորություն է տալիս մտքերը ճիշտ ձևակերպել և տրամաբանորեն կապակցել իրար: Ինչպես Կիպլինգն է նշում, դադարներով կարելի է խոսել /http://www.edgarcaysi.narod.ru/karnegi_kv6_6.html/: Ճիշտ և տեղին արված դադարները դասախոսի վարպետության մասին են վկայում: Եվ դրանք մեծ արժեք են ձեռք բերում, եթե խելամիտ կերպով են օգտագործվում: Դադարի միջոցով ներմուծվում են կարևոր մտքեր: Իսկ երբ դադարը հաջորդում է կարևոր մտքին, ապա տվյալ միտքը հասցեատիրոջ գիտակցության մեջ առավել խոր հետք կարող է թողնել: Կարճ դադարը կուլմինացիայից առաջ և հետո ուղեբժն առավել հստակ կերպով ընդգծելու միջոցներից է:

Խոսքի տեմպի և տևողության լեզվաբանական բեռնվածությունը կախված է խոսողի համար տվյալ տեքստահատվածի կարևորության աստիճանից: Ինչպես հայտնի է, դասախոսության մեջ տեմպի արագությունը կապված է միջանկյալության երևույթի կամ լսողներին հայտնի տեղեկատվություն փոխանցելու հետ, կամ էլ իրենից ներկայացնում է փաստ կամ երևույթ, որի կարևորությունը երկրորդական է: Որոշակի կապ գոյություն ունի նաև խոսքի տեմպի և նախադասության հաղորդակցական տիպերի միջև: Այսպես՝ հարցական նախադասությունների արտաբերման մեջ խոսքի տեմպը հարաբերականորեն արագ է, իսկ բացականչական-գնահատողական նախադասություններ արտասանելիս՝ հարաբերականորեն դանդաղ, ինչը և կապված է խոսքի հնչերանգային մասնատվածության տարբեր աստիճանների հետ /Светозарова 1982: 48/:

Դասախոսության տեմպի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դասախոսի խոսքի տեմպը պետք է մշտապես փոփոխվի: Միապաղաղ տեմպը կարող է բացասաբար անդրադառնալ լսարանի ուշադրության վրա, որը բոլորովին ցանկալի չէ:

Մուտքի համեմատ, անհրաժեշտ է դասախոսության տեմպը փոքր-ինչ դանդաղեցնել, իսկ եզրափակիչ մասում առավել դանդաղ և առավել ընդգծված ձևով ներկայացնել դասախոսության հիմնական դրույթները:

Դիտարկենք Չիկագոյի համալսարանի իրավաբանության և տնտեսագիտության պրոֆեսոր Սոլ Լեվմորի դասախոսությունից մի հատված՝

∨*Prices* *ʔ* *have* *'puzzled e'conomists for* *hundreds,* *ʔ* *if not* *'thousands of years.* // slow tempo

You know, why do things 'cost what they do? // You know, say I eat a 'chocolate 'chip 'cookie. | ' Why does that cookie cost a ,dollar? Why does it cost that amount?

∨*Well,* | *first let's see the 'puzzle ʔ associated with it. | You might be inclined to say, well, a really good cookie 'costs ,more. ʔ People 'really ,like it. | ∨Well, you might say, | the more important the thing is, | the 'more it ,costs. If I ,say, a \ house costs ,\$300,000 and a cookie costs , \$1.00, ʔ why does the house cost more than the ,cookie?*

Your i'nitial res'ponse might be, ʔ well, people need ,houses more. The cookie's a ,luxury. Therefore, the house costs ,more. | But that's 'not really a successful way to think about it./

'Think of the 'following 'classic example, | \air. || 'Air is 'basically free. ||

The 'air is free. || And then things like a diamond are 'classically ,super expensive. |

slow tempo

*E'conomists used to say, " 'Why is a diamond more expensive than a 'breath of ,air?" // Well, you already ,know the answer. **The 'answer, you should say, , is | ,scarcity. |***

slow tempo

There are 'very, 'very 'few ,diamonds. ʔ You have to dig ,deep in the ground to get the diamond. Trans'port it thousands of ,miles, ,polish it, ,cut it, do , this, do ,that. It's a lot of ,work, it's very hard to ,get them, there aren't ,many of them. | 'Air, | it's ,available. // You just 'breathe it ,in. |

(The Floating University 2014, < <http://www.floatinguniversity.com/lectures-levmore>>)

Հարկ է սկսել այն բանից, որ Սոլ Լեվմորի խոսքի տեմպն արագ է, շատ արագ, ծայրահեղ արագ: Այնուհանդերձ, նշված տեքստահատվածում կան նախադասություններ (թավ տառերով առանձնացված նախադասությունները), որոնք արտասանվում են դանդաղ տեմպով՝ նորմի սահմաններում: Այսպես, օրինակ՝ ∨*Prices ʔ have 'puzzled e'conomists for* *hundreds,* *ʔ* *if not* *'thousands of years* // նախադասությունը բանախոսը սկսում է դանդաղ տեմպով և ավարտում, ինչպես ընդունված է, երկու միավորից կազմված դադարով: Հստակ երևում է, որ դասախոսությունն ունի տնտեսագիտական ուղղվածություն, իսկ դասախոսության առարկան գնային քաղաքականությունն է: Նախադասությունը բաժանված է երեք իմաստային խմբերի՝ հստակ շեշտադրումներով: Եվ այն խնդիրը, որն արդեն հարյուրավոր, եթե ոչ հազարավոր տարիներ հետաքրքրում է տնտեսագետներին, արդեն իսկ գրավում է ունկնդրին: Լսարանին ուղղվում են հոռետորական հարցեր, որոնց հաջորդում են բանախոսի պատասխանները: Խոսքի տեմպն աստիճանաբար արագանում է: Չեն

պահպանվում իմաստային խմբերի, ինչպես նաև նախադասությունների միջև դադարները, շեշտվում են իմաստային առումով միայն ամենակարևոր բառերը: Նշված բոլոր այս իրողությունները նպաստում են չափազանց արագ տեմպին: Ընդունված փաստ է, որ նվազագույն քանակով շեշտված բառերի առկայության դեպքում ավելի արագանում է խոսքի տեմպը: Երբեմն նույնիսկ չի զգացվում, թե որտեղ է ավարտվում մի նախադասությունը և որտեղ է սկսվում մյուսը՝ դրանով իսկ ընդգծելով բոլոր այն տնտեսագիտական խորամանկ քայլերը, որոնք չի հասցնում նկատել հասարակ քաղաքացին, այսինքն՝ նա մտածելու ժամանակ չի ունենում: Այնուհետև կրկին տեմպը դանդաղում է, քանի որ բանախոսը ներմուծում է մեկ այլ, չափազանց կարևոր միտք հետևյալ նախադասությունների միջոցով՝ *'Think of the following classic example, / \air. || 'Air is basically free. || The air is free.* Բերելով օդի, ըստ էության, անվճար լինելու դասական օրինակը, բանախոսը արտասանում է *air* բառը լայն վարընթաց տոնով՝ վերջինիս հաղորդելով հուզական առնշանակություն: Երեք նախադասություններում էլ կրկնվում է *air* բառը՝ առանձնահատուկ կերպով ընդգծելով օդի անվճար լինելու փաստը: Կրկնության միջոցով վերջինս ձեռք է բերում հուզական բեռնվածություն: Երեք նախադասություններին էլ հաջորդում է երկու միավորից կազմված դադար: Խոսքի տեմպը դանդաղ է: Սրան հաջորդող *And then things like a diamond are 'classically super expensive* նախադասությունից սկսած տեմպը կրկին ծայրաստիճան արագանում է և այնպիսի տպավորություն է ստեղծվում ասես *and then things* արտահայտությունը հնչում է *a man thinks*: Իսկ նման պատրանքներ շատ հաճախ են առաջանում չափազանց արագ խոսք լսելիս: Երբեմն պարզապես փորձում ենք կռահել բառերը, հուսալով, որ ճիշտ ենք հասկացել: Ի՞նչ բացատրություն է տալիս բանախոսն այն փաստին, որ ադամանդը գերթանկ է: Անմիջապես հետևում է *The answer, you should say, is / scarcity* / պատասխանը: Թանկությունն, ըստ Սոլ Լեվմորի, արդարացվում է հազվագյուտ լինելու փաստով: Նախադասության երկու իմաստային խմբերն իրարից բաժանվում են մեկ միավորից կազմված՝ իմաստային խմբերին հատուկ դադարով, իսկ *scarcity* բառն ինքնին ներկայացնում է առանձին իմաստային խումբ, արտասանվում է վարընթաց, վստահ տոնով՝ դրանով իսկ ընդգծելով արտահայտած մտքի իրական, ճշմարիտ լինելու փաստը, ինչպես նաև վստահություն առաջացնելով ունկնդրի մեջ: Կրկին հաջորդում է արագ խոսքը: Իրար հաջորդող նախադասությունների միջև կամ չկան դադարներ, կամ էլ եթե կան, ապա շատ կարճ են, գրեթե անընկալելի: Օրինակ *Well, | first let's see the puzzle... -ից սկսած մինչև But that's 'not really a successful way to think about it* / հատվածը պարունակում է 91 բառ՝ 126 վանկ, որը բանախոսը ներկայացնում է 28 վայրկյանում:

Վերը բերված օրինակը ցույց է տալիս, որ դասախոսներն արագ տեմպն օգտագործում են կամ միջանկյալ նախադասություններ

ձևավորելու, կամ խոսքահատվածի այն մասերի ձևավորման համար, որտեղ խոսքը երկրորդական փաստերի ու երևույթների մասին է: Հաճախ արագ տեմպը խոսողի կողմից օգտագործվում է դասախոսության առանձին մասեր ձևավորելու համար, որոնք էական նշանակություն չունեն նյութի բացատրության համար: Արագ տեմպը ենթադրում է նաև բառային միավորների տնտեսում, երբ ավելի մեծ հնարավորություն է ընձեռնվում հասցեագրողին սահմանափակ քանակով բառերի օգտագործմամբ առավել լիարժեք տեղեկատվություն հաղորդել հասցեատիրոջը՝ տեղեկատվությունը չձանրաբեռնելով իմաստային առումով կարևորություն չունեցող բառերով, այսինքն՝ որքան այդ միավորները շատ լինեն, այնքան անհրաժեշտ տեղեկատվությունը կտարրալուծվի: Եթե միտքը ձևակերպող բառերի խումբը դրսևորվում է ծայրահեղ ճշգրտությամբ, ապա բառային կամ հնչույթային միավորներն անպայման պետք է պարունակեն ողջ տեղեկատվությունը, այսինքն՝ տվյալ բառախումբը կամ հնչույթախումբը պետք է արտահայտի լիարժեք տեղեկատվություն, որ լեզվի կրողը երբևէ ընկալել է կամ արտահայտել, կամ նույնիսկ անցկացրել է իր մտքով, և հնարավոր է, որ, իբրև պաշար, մտապահել է լեզվաբանորեն ոչ կարևոր տեղեկատվություն այն համատեքստում, որտեղ տեղի է ունեցել դրանց իրացումը, ինչպես օրինակ՝ եղանակը, խոսողի սանրվածքի ոճը, տվյալ իրադրության մեջ պատահաբար հայտնված անցողի կոշիկները և այլն:

Ինչ վերաբերում է դանդաղ տեմպին, ապա դրա կիրառությունը դասախոսության ոճում ունի ճարտասանական ուղղվածություն: Խոսողի դանդաղ տեմպը ցույց է տալիս, որ նա հատուկ նշանակություն է տալիս բառին, բառախմբին, դասախոսության հատվածին և ձգտում է լսարանի ուշադրությունը հրավիրել դրանց վրա: Այս հարցը լիարժեքորեն կարելի է պատկերացնել՝ հաշվի առնելով արտալեզվական հիմքը:

Խոսքի արագությանն անդրադարձել են նաև հոգեբանության տեսանկյունից: Հետաքրքրական է Միլլերի և այլոց հետազոտությունը, որտեղ հեղինակները քննարկում են խոսքի արագության և խոսողի վերաբերմունքի փոփոխության հարաբերակցությունը ուսումնասիրված մի քանի բնագավառներում: Ըստ նրանց՝ խոսքի արագությունը պայմանավորված է խոսողի ինքնավստահությամբ և ուղերձի բարդությամբ ու հավաստիության աստիճանով: Խոսքի տեմպը հանդես է գալիս որպես փաստարկների նկատմամբ վստահության բանալի: Ընդգծված առոգանությունը համոզման/ներգործման գործընթացի պարտադիր բաղադրիչ է: Ինչպես հայտնի է, համոզման գործընթացի ամբողջական ընկալումը փոխկապակցված է հաղորդման-ներագրման / ներգործման գործառույթների իրացման հետ: Ներագրման գործընթացը չի կարող տեղի ունենալ, եթե համոզման գործընթացը իր նպատակին չի հասել, այսինքն՝ հասցեատերը կարող է ուղերձը ընկալել իր ամբողջականության մեջ միայն այն դեպքում, եթե նա համոզված է, որ փոխանցվող

տեղեկատվությունը հավաստի է: Ներգործման գործընթացը չի կայանա, եթե հասցեագրողին չհաջողվի համոզել հասցեատիրոջը իր ասելիքի ճշմարտացիության մեջ: Համոզման գործընթացի համար էական բնութագրիչ կարելի է համարել այն, թե որքանով է ընդգծվում ընկալման և գնահատողական գործոնների կարևորությունը: Այս տեսության կողմնակիցները ելնում են նրանից, որ մարդը հստակ կերպով արձագանքում է որոշակի ազդեցությունների /Miller et al. 1976: 615-624/:

Արագ տեմպը կարող է մտազուգորդվել ինչպես հայտնի տեղեկատվության, այնպես էլ հրատապության՝ այսինքն ինչ-որ կարևոր տեղեկատվության հետ, երբ խոսողը հևալով, շնչահեղձ լինելով է խոսում /Brown 1984: 137-139/: Այն կարող է կապվել նաև ժամանակի սղության հետ, երբ խոսողը շտապում է, կամ էլ նման տպավորություն է ստեղծում՝ փորձելով նվազագույն ժամանակահատվածում հնարավորինս շատ տեղեկատվություն փոխանցել:

Խոսքի տեմպը կարող է արագանալ նաև այնպիսի իրավիճակներում, որոնք բոլորովին կապ չունեն ժամանակի սղության հետ: Երբ ստիպված ենք լինում տհաճ լուր հայտնել ինչ-որ մեկին, խոսքի տեմպն ակամայից, ենթագիտակցաբար արագանում է, որովհետև փորձում ենք որքան հնարավոր է արագ ազատվել մեզ ճնշող ծանր բեռից: Դիտարկենք Վ. Սարոյանի «Մարդկային կատակերգություն» վեպից մի հատված՝

“Mrs. Sandoval, Homer said swiftly, your son is dead. Maybe it's a mistake. Maybe it wasn't your son. Maybe it was somebody else. The telegram says it was Juan Domingo. But maybe the telegram is wrong.” (W. Saroyan, “The Human Comedy”)

Նշված հատվածում նամակաբեր Հոմերի համար չափազանց ծանր իրավիճակ է ստեղծվել, քանի որ նա ստիպված է տիկին Սանդովալին հայտնել ռազմաճակատում զոհված որդու մահվան լուրը: Բացի այն, որ խոսքի տեմպը չափազանց արագ է, նա կարծես փորձում է արդարանալ, որ ստիպված է նման լուր հայտնել և ջանում է ամեն կերպ համոզել որդեկորույս մորը, որ ամենայն հավանականությամբ սխալմունք է եղել և դա չի կարող իր որդին լինել: Այդ օրը տասնչորսամյա պատանին միանգամից հասունանում է:

Ամփոփելով նշենք, որ ինչպես արագ, այնպես էլ դանդաղ տեմպը վերաբերմունքային առումով նշույթավորված են: Սակայն դրանց կարևորության մասին խոսք լինել չի կարող, երբ մարդուն բնորոշ խոսքի տեմպը բնականից կա՛մ շատ արագ է, կա՛մ էլ շատ դանդաղ: Իսկ ինչ վերաբերում է խոսքի սովորական /չեզոք տեմպին, ապա այն զուրկ է ամեն տեսակի հուզարտահայտչական նրբերանգներից, այլ կերպ ասած՝ վերաբերմունքային առումով չեզոք է:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ջարմանալի չէ, որ տեմպը, որով կարող է վերծանվել որոշակի ուղերձ, կարևոր գործոն է մարդկային հաղորդակցման մեջ, որի հիմքում ընկած է տեղեկատվության փոխանցումը: Հետևաբար, բնական է ակնկալել, որ առկա են արագ և դանդաղ ուղերձներ: Արագ ուղերձը ակնհայտորեն չի կարող լիարժեք ընկալվել դանդաղ տեմպին սովոր մարդկանց կողմից: Սա, իհարկե, կարող է միտումնավոր արվել: Խնդիրն այն է, որ քչերն են տեղյակ, որ տեղեկատվությունը կարող է հաղորդվել տարբեր արագություններով՝ կախված հաղորդակցական պայմաններից ու նպատակից և հասցեագրողի անհատական միտումներից: Մեր օրինակում հակադրվում են արագ տեմպը և դանդաղ տեմպը ([http://www.internationalforum.com/Articles/hidden_differences %20by% 20Hall.ht](http://www.internationalforum.com/Articles/hidden_differences%20by%20Hall.ht)):
2. Մարտին Կրեմերն իր “Underlying Representations” գրքում նշում է բառային տնտեսման չորս հնարավորություն (dimension)՝
 - ա) առանձին բառային միավորների տնտեսում,
 - բ) հնչույթային պաշարի տնտեսում,
 - գ) հնչյունական կուտակումների (համադրումներ) տնտեսում,
 - դ) հարացույցային շարքերի տնտեսում /Krämer, 2012/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Brown G. Listening to Spoken English. M., 1984.
2. Miller N., Maruyama G., Beaber R. J., Valone K. Speed of speech and persuasion // *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 34(4), Oct. 1976.
3. Krämer M. Underlying Representations. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
4. Hall E. T., Hall M. R. Hidden Differences: Doing Business with the Japanese // URL: http://www.internationalforum.com/Articles/hidden_differences%20by%20Hall.ht
5. Levmore S. Monopolies as an Introduction to Economics // URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FK2qHyF-8u8>
6. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично // Электр. ресурс: http://www.edgarcaysi.narod.ru/karnegi_kv6.html
7. Светозарова Н. Д. Интонационная система русского языка. Ленинград: Изд. Ленинградского ун-та., 1982.

Մ. ХАЖАКЯН – Темп речи и методика его преподавания в процессе обучения. – Темп речи занимает важное место среди других просодических средств и играет определенную роль в процессе декодирования, для того чтобы информация полностью и без искажения дошла до адресата. В статье особое внимание уделяется анализу речи преподавателя во время лекции: автор пытается показать, насколько важен темп речи для восприятия информации.

Ключевые слова: темп речи, быстрый/медленный темп, выразительный (маркированный)/нейтральный темп, просодические и экстралингвистические средства, сообщение, адресат

Մ. KHAZHAKYAN – The Tempo of Speech and the Methods of Teaching It. – Depending upon numerous situations people vary the tempo of their speech. If we want the information to fully and completely, without being distorted, reach the addressee, special attention should be paid to the correct application of it. In this respect, great importance is attached to lectures which directly deal with spoken communication. Through lectures, it becomes possible to show how vital the role of the speech tempo is in transferring and perceiving the information.

Key words: tempo of speech, fast/slow tempo, attitudinally marked/neutral tempo, prosodic and extralinguistic means, message, addressee

**ԱՌԱՃՆԵՐԻ ԵՎ ԱՍԱԳՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՆԱՐՆԵՐԸ (ՍԵՐՎԱՆՏԵՍԻ «ԴՈՆ ԿԻՏՈՏ» ՎԵՊԻ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ)**

Իսպանական ժողովրդական ստեղծագործություններում առկա հարյուրավոր առածներ իրենց նմանակը ունեն աշխարհի շատ ազգերի գրական ժառանգության մեջ, սակայն, ինչպես մյուս ժողովուրդների պարագայում կան հարյուրավոր առածներ, որոնք բնութագրում են միայն իսպանացիներին: Եվ այդ շարքում որոշակիորեն առանձնանում են Սերվանտեսի ստեղծագործություններում՝ մասնավորապես «Դոն Կիտոսում» իրենց ուրույն տեղը զբաղեցրած առածներն ու ասացվածքները: Հոդվածում կարևորվել են առած-ասացվածքների թարգմանության համար առաջարկվող թարգմանական վեց հնարները, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրովի է օգնում թարգմանչին պահպանելու ձևի և բովանդակության համադրություն: «Դոն Կիտոս»-ի հայերեն թարգմանությունների քննությունը ցույց է տալիս, որ հայ թարգմանիչները հիմնականում կատարել են դիպլոմատիկ պատճենում կամ էլ դիմել առածային համարանության: Համընդհանուր առաջների և ասացվածքների դեպքում նրանց հաջողվել է որոշ չափով պահպանել համարժեքություն, սակայն ազգային առածներն ու ասացվածքները հաճախ չեն ընկալվում:

Բանալի բառեր. առած-ասացվածք, թարգմանական հնար, զուգահեռ համարժեք, սովորական պատճենում, դիպլոմատիկ պատճենում, անհատական-հեղինակային արտահայտություն, ոճական համարժեքություն, լեզվական նորմ, առածային համարանություն

Առածների և ասացվածքների թարգմանության խնդիրը ի հայտ է գալիս մասնավորապես գեղարվեստական ստեղծագործությունների պարագայում: Անշուշտ, այդ հարցում մեծ է առածների և ասացվածքների բառարանների դերը, սակայն երբեմն նույնիսկ բառարանը անզոր է օգնել թարգմանչին լուծելու այդ խնդիրը:

Յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր ուրույն արժեհամակարգն ու լեզվամտածելակերպը, որոնք իրենց արտացոլումն են գտնում նաև առածներում և ասացվածքներում: Համընդհանուր և համամարդկային առածների ու ասացվածքների կողքին յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի միմիայն իր ժողովրդի հոգեկերտվածքին հատուկ առածներ և ասացվածքներ /Baghdasarián, 2014/:

Այսպես, իսպանական ժողովրդական ստեղծագործություններում առկա հարյուրավոր առածներ իրենց նմանակը ունեն աշխարհի շատ ազգերի գրական ժառանգության մեջ, սակայն, ինչպես մյուս ժողովուրդների պարագայում կան հարյուրավոր առածներ, որոնք բնութագրում են միայն իսպանացիներին: Եվ այդ շարքում որոշակիորեն առանձնանում են Սերվանտեսի ստեղծագործություններում իրենց ուրույն տեղը զբաղեցրած առածներն ու ասացվածքները: Քննարկենք հետևյալ ասացվածքը. «Դոն Կիխոտում՝», հեղինակը գործածել է *«he oido decir que detrás de la cruz está el Diablo y que no es oro todo lo que reluce...»* (II, XXXIII, 907), որը բառացի նշանակում է. «*Լսել եմ, որ ասում են, թե խաչի հետևում սափանան է և որ ամեն փայլող բան ոսկի չէ*»: Հայերեն երկու թարգմանություններում էլ դրանք թարգմանիչների համար դժվարություն չեն ներկայացրել՝ պայմանավորված ասացվածքի համընդհանուր տարածվածությամբ: Իսպաներեն «*Բազմալեզու առածանին*» որպես տվյալ ասացվածքին համարժեք առաջարկում է տարբերակներ տասնյոթ լեզուներով, որոնցում ասացվածքի ներքին ձևը բոլոր լեզուներում նույնն է /Sevilla Muñoz, et alli, 2009/: Այսինքն՝ այս ասացվածքը, լինելով համամարդկային արտահայտության և բովանդակության պլաններում, դժվարություն չի ստեղծում թարգմանիչների համար որևէ այլ լեզվով ներկայացնելիս: Մասնավորապես՝ հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. «*Ես լսել եմ առածներ՝ «խաչի վերևը - սափանաներ են լինում» և «ամեն մի փայլող բան դեռ ոսկի չէ...»* (II, XXXIII, 256, ԱՂՄԹ) և «*Ես լսել եմ, որ մարդիկ ասում են՝ «խաչի երևը սափանան է կանգնած», և «Ամեն փայլող բան ոսկի չէ...»* (II, XXXIII, 240, ՎՍԲԹ), որն էլ վերը ասվածի վկայությունն է:

Ինդիքն առաջանում է այն դեպքում, երբ թարգմանիչը գործ է ունենում միայն տվյալ ժողովրդին (տվյալ դեպքում իսպաներենին) բնորոշ առածների և ասացվածքների հետ, որոնք ներդաշնակորեն պետք է միաձուլի հայերեն տեքստին՝ միաժամանակ պահելով միայն իսպանական ժողովրդին հատուկ իրողությունները:

Եթե համընդհանուր առածների և ասացվածքների թարգմանության դեպքում թարգմանիչը պետք է դրանք փոխարինի իր լեզվում առկա համարժեքով, ապա ազգային առածները թարգմանիչի համար դառնում են իսկական «գլուխկոտրուկ»: Նախ թարգմանիչը պետք է ճանաչի դրանք, ապա փորձի փոխանցել թարգմանող լեզվում՝ հաղթահարելով մի շարք խոչընդոտներ: Սերվանտեսի ստեղծագործություններում շատ են այդպիսի ազգային առածները, ինչպես տեսնում ենք հետևյալ օրինակում. «... *pero su San Martín se le llegará a cada puerco ...»* (II, LXII, 1146) առածը, որը բառացի նշանակում է՝ «*Ամեն խոզի համար Սուրբ Մարտինի օրը կգա*»: Հայերեն թարգմանություններում առկա է՝ «*Սակայն դրա, ինչպես ամեն խոզի, սուրբ Մարտինի տոնն էլ կգա...*» (II, LXII, 468, ԱՂՄԹ) և «*Սակայն դրա Սան Մարտինի օրն էլ կգա,*

ինչպես լինում է բոլոր խոզերի հետ» (II, LXII, 442, ՎՍԲԹ) տարբերակները: Իսպաներենում տվյալ առածը ունի ազգային ավանդույթի պատիճավորում: Ամեն տարի՝ նոյեմբեր ամսին, իսպանացիները տոնում են Սուրբ Մարտինի օրը, որի առիթով մորթում են խոզերին: Հետաքրքիր է, որ իսպաներենում *cerdo խոզ* բառի փոխարեն առածում կիրառվում է *puerco*² խոզ բառը, որն էլ ունի իր նախապատմությունը ժողովրդական առակում. մինչ բոլոր կենդանիները շահագործվում են և քիչ կերակրվում, խոզերին բտում են մորթելու նպատակով /Jiménez, 2005/: Հետաքրքիր է նաև այն, որ առածը շարունակվում է լայնորեն գործածվել հետևյալ՝ *ամեն մեկի Սուրբ Մարտինի օրն էլ կգա (a cada uno le llega su San Martín)* տարբերակով, որպեսզի, երբ ոմանց ծանոթ չէ տվյալ առածի բարոյախրատական գաղափարը, **խոզը (puerco)** չընկալվի որպես անձնական վիրավորանք: Առածը նշանակում է, որ *ամեն բան ունի իր վերջը* այն իմաստով, որ բոլորը ժամանակին պետք է դադարաստանի արժանանան: Տվյալ առածի համար իսպաներեն «*Բազմալեզու Առածանին*» ևս տալիս է համարժեք առածներ տասնյոթ լեզուներով, սակայն այլևս ոչ բառային համարժեք միավորներով: Այսպես, ռուսերենում այն դառնում է *не все кому масленица - կարվի համար ամեն ինչ չէ, որ փոն է*, ֆրանսերենում՝ *tel qui rit vendredi, dimanche pleurera - ով ուրբաթ ծիծաղում է, կիրակի լաց կլինի*, անգլերենում՝ *to meet onès Waterloo - կհանդիպի իր Վաթերլոոյին* (նկատի ունի Վաթերլոոյի ճակատամարտում Նապոլեոնի կրած ջախջախիչ պարտությունը) և այսպես շարունակ: Կարծում ենք՝ մեր լեզվում ևս թարգմանիչները պետք է այն փոխարինած լինեին առածի ոչ զուգահեռ համարժեքով, ինչպես՝ **դադարաստան կա գալու, պադարաստան կա փալու**, կամ **ամեն օր պապը փլավ չի ուրի**, մինչդեռ նրանք կատարել են բառացի թարգմանություն, որի հետևանքով առածը կորցրել է իրեն հատուկ այլաբանական իմաստը:

Սերվանտեսի հանճարեղությունը դրսևորվում է նաև բազմաթիվ լեզվաոճական հնարների կիրառությամբ, որոնց մեջ իրենց ուրույն տեղն են գրավում առածներն ու ասացվածքները: Սերվանտեսը կարծես կանխազգում էր, թե իր «գլուխգործոցը» որքան դժվարություն էր ներկայացնելու թարգմանության առումով, ուստի Դոն Կիխոտը հետևյալ կերպ է արտահայտում իր կարծիքը թարգմանության վերաբերյալ. «*Քանի՛-քանի՛ հմտություններ են կորել այդ կողմերում, քանի՛ հանճարներ են կործանվել, որքա՛ն արժանիքներ են արհամարհվել: Այնուհանդերձ ինձ թվում է, որ մեկ լեզվից մյուսը թարգմանելը, եթե դա թարգմանություն չէ լեզուների թագուհիներից՝ հունարենից և լատիներենից, նույնն է, թե ֆլամանդական գորգերին նայես հակառակ կողմից. այդ դեպքում թեև երևում են պատկերները, բայց դրանք մշուշապատ են լինում զանազան թելերով, և կորչում են երեսի կողմի գույներն ու պարզությունը... » (II, LXII, 441, ՎՍԲԹ):*

Թվում է՝ հեղինակը ձեռնոց է նետում աշխարհի թարգմանիչներին՝ ակնկալելով, որ ի ցույց դնեն ֆլամանդական գորգը ճիշտ կողմից: «Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառում է շուրջ երեք հարյուր առածներ ու ասացվածքներ: Բազմաթիվ հնարներ է օգտագործել հեղինակը դրանք կիրառելիս: Ստեղծագործության մեջ դրանք հաճախ ձևափոխված են և այնպես միաձուլված տեքստին ու հերոսների խոսքին, որ երբեմն անհնար է լինում նկատել: Որոշ դեպքերում հեղինակը դրանք վերածում է բառախաղի, որն էլ իր հերթին թարգմանչին ստիպում է որևէ հնար մտածել: Կան դեպքեր, երբ առածը կիրառված է մասնակիորեն: Այս դեպքում թարգմանիչը, բացի լեզվի գերազանց իմացությունից, պիտի կարողանա նախ «գտնել» դրանք, իսկ ընթերցողը՝ ընկալել՝ բավարարվելով ընդամենը մասնակի կառույցով:

Անշուշտ, յուրաքանչյուր ստեղծագործություն ունի իր առանձնահատկությունները՝ լեզվական և գեղագիտական ոճ, հեղինակային հնարներ և այլն: Սակայն լինում են դեպքեր, երբ ստեղծագործողը ինքն է հեռանում իր լեզվի նորմերից, և երբեմն դրանով է հենց պայմանավորված լինում նրա գրող լինելը: Այդ առիթով Խ. Օրտեգա ի Գասետը ասել է. «*Լավ գրելը հենց պայմանավորված է ժամանակ առ ժամանակ լեզվական նորմից շեղվելու մեջ. հենց այդ նորմից շեղումներն են, որ սրբեղծում են գեղագիտական զգացողություն, որոնք էլ իրենց հերթին ստիպում են թարգմանչին դիմել միևնույն հնարքին՝ թարգմանող լեզվում: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր լինում համարժեքություն զգալ*» /Ortega y Gasset, 1996/:

Ահա թե ինչու առածների և ասացվածքների թարգմանությունը առաջ է բերում որոշ դժվարություններ, իսկ յուրաքանչյուր թարգմանական «խոչընդոտ» պահանջում է իրեն յուրահատուկ լուծում: Առածների և ասացվածքների թարգմանության համար կան տարբեր թարգմանական հնարներ, որոնց պետք է տիրապետի թարգմանիչը: Մեր ուսումնասիրությունների համար հիմք են հանդիսացել Ա. Նազարյանի և Հ. Բաղդասարյանի «Թարգմանական ուսումնական ձեռնարկում» առաջարկվող վեց թարգմանական հնարները, որոնք էլ օգնում են պարզել թե՛ միջնորդավորված և թե՛ բնագրից կատարված թարգմանությունների առանձնահատկությունները: Այս ձեռնարկում տրվում են առածի և ասացվածքի հստակ սահմանումները, դրանց տարբերակումը, ինչպես նաև ներկայացվում թարգմանական հետևյալ եղանակները.

1. Առածը թարգմանվում է զուգահեռ (առածային) համարժեքով, ասացվածքը՝ զուգահեռ (ասացվածքային) համարժեքով: Այս հնարը կիրառելիս թարգմանիչը պետք է առանձնապես փոխարինի թարգմանող լեզվում առկա, միևնույն կամ

շատ մոտ բառային կազմ պարունակող առածով կամ ասացվածքով:

«Դոն Կիխոտում» երկու անգամ գործածված է *dime con quien andas, te diré quien eres* (II, X, 703) ասացվածքը, բառացի՝ **ասա ում հեպ ես քայլում, կասես թե դու ով ես**: Հայերեն թարգմանություններում՝

ա) «Առածը ճիշտ է ասում՝ **«ասա ինձ՝ ով է քո ընկերը, կասես քեզ թե ով ես դու»**: Ահա մեկ ուրիշը՝ «բանն այն չէ՝ թե ումից ես ծնվել, այլ այն, թե ում հեպ ես ընկերություն անում» (ԱՂՄԹ, II, X, 80):

«Առածը ճիշտ է ասում՝ **«Ասա ինձ՝ ով է քո ընկերը, ես էլ կասես, թե ով ես դու»**: Ասվում է նաև՝ «Կարևորն այն չէ, թե ումից ես ծնվել, այլ այն, թե ում հեպ ես ընկերություն անում» (ՎՍԲԹ, II, X, 70):

Այստեղ, ինչպես տեսնում ենք, հեղինակը ոչ միայն կիրառում է ասացվածքը, այլ նաև շարունակում իր միտքը նրան հոմանիշ համարվող՝ *no con quien naces, sino con quien paces*, բառացի՝ **ոչ թե ում հեպ ես ծնվում, այլ ում հեպ ես ուրում (քո հացը կիսում)** ասացվածքով, որին հետագայում նաև հանդիպում ենք մեկ ուրիշ գլխում (II, LXVIII, 1180): Այս ասացվածքի դեպքում ևս կարևորվում է այն գաղափարը, որ մարդու վրա մեծ ազդեցություն ունի շրջապատը: Ասացվածքի բառացի թարգմանությունը ոչ թե նկատի ունի **ինչ-որ մեկից ծնվել**, այլ **ում հեպ ծնվել** իմաստը: Զարմանալի է, որ և՛ ԱՂՄԹ-ում, և՛ ՎՍԲԹ-ում այն թարգմանվել է **ումից ծնվել**: Միջնորդավորված թարգմանությանը զուգահեռ քննելով Ն.Լյուբիմովի ռուսերեն թարգմանությունը՝ կարդում ենք. «Никогда еще, Санчо, ты столь изысканно не выражался, - заметил Дон Кихот, - теперь я начинаю понимать, столь справедлива та пословица, которую ты приводил неоднократно: с кем поведешься от того и наберешься» (ՆԼԲԹ, II, LXVIII, 498): Ռուսերենում թարգմանիչը կատարել է անթերի ընտրություն: Օգտվելով ասացվածքային համաբանության հնարից՝ նա փոխանցել է ասացվածքին լիովին համարժեք տարբերակ: Իսկ ՎՍԲԹ-ում հանդիպում ենք. «Երբեք, Սանչո, դու այսքան գեղեցիկ բաներ չէիր ասել, - ասաց դոն Կիխոտը, - և սա հաստատում է քո ասած ասացվածքներից մեկի իմաստը՝ **«Ում հեպ հաց, այնպեղ՝ կաց»** (ՎՍԲԹ, II, LXVIII, 472): Այստեղ թարգմանիչը ևս փորձել է փոխարինել այն ասացվածքային համաբանությամբ³, սակայն այս դեպքում չենք կարող համաձայնել թարգմանչի ընտրությանը, քանի որ **որպեղ հաց, այնպեղ կաց** ասացվածքը կիրառվում է մարդու շահադիտական պահանջները կարևորելու դեպքում: Նման հնարից օգտվելու դեպքում թարգմանիչը այն կարող էր փոխարինել **Մարդուն ընկերով կճանաչեն, Նմանը նմանին է գտնում** տարբերակներով: Իսկ ԱՂՄԹ-ում. «Երբեք, Սանչո, դու այսպիսի գեղեցիկ ճառ չէիր ասել, - ասաց դոն Կիխոտը, - և սա միայն հաստատում է քո հաճախ կրկնած առածը՝ **«ոչ թե նրա հեպ, որի հեպ ծնվել ես, այլ նրա հեպ, որի հեպ սնվել ես»** (ԱՂՄԹ II, LXVIII, 499): Այս դեպքում թարգմանիչը փորձել է

կատարել դիպվածային պատճենում⁴, թեև ասացվածքի բարոյախրատական բնույթը այնքան էլ ընկալելի չէ: **Ասա ընկերդ ով է, կասեմ դու ով ես** - *dime con quien andas, te diré quien eres* առածի երկրորդ կիրառության թարգմանություններում կարդում ենք՝

բ) Այստեղ տեղին է հիշել առածը,- ասաց Սանչոն,- «**ասա ում հետ ես բարեկամ, կասեմ թե ով ես դու**» (ՄՂՄԹ, II, XXIII, 182):

Այստեղ տեղին է հիշել ասացվածքը,- ասաց Սանչոն,- «**Ասա ընկերդ ով է, ես էլ կասեմ, թե դու ով ես**» (ՎՍԲԹ, II, XXIII, 169):

Ինչպես նկատում ենք, այս անգամ ԱՂՄԹ-ում **ընկերոջ** փոխարեն ունենք **բարեկամ** բառը, որից նույնպես ինչ-որ չափով մթագնում է լավ կամ վատ ընկերակցության գաղափարը: Չէ՞ որ քաջ հայտնի է՝ «**ընկերներին ընտրում են, բարեկամներին՝ ոչ**», կամ՝ «**ծնողներին չեն ընտրում**» ասացվածքները:

2. Սովորական պարզենմամբ: Եթե առածի կամ ասացվածքի զուգահեռ համարժեքի փոխարինումը ենթադրում է զուգահեռ տարբերակ, ապա այս՝ սովորական պատճենման դեպքում համարժեքը կարող է լինել թարգմանող լեզվում և արձանագրված լինել բառարաններում, թեև տարբերությունն այն է, որ վերջինս փոխառության կամ պատճենման արդյունք է: Հաշվի առնելով, որ հաճախ դժվար է որոշել առածների և ասացվածքների ծագման աղբյուրը, այս հնարը քննվում է նաև առած-ասացվածքների թարգմանական հնարների առաջին խմբում:

3. Առածային համաբանությամբ (ոչ զուգահեռ (առածային) համարժեքով):

Այս հնարը թերևս թարգմանչի հմտությունը ի ցույց դնող ամենավառ տարբերակն է: Թարգմանող լեզվում չունենալով համարժեք զուգահեռ առածը՝ թարգմանիչը պետք է այն փոխարինի մեկ այլ՝ ներքին ձևով տարբեր առածով կամ ասացվածքով, սակայն համարժեք իմաստային բովանդակությամբ: Այս դեպքում առաջ են գալիս մի շարք խոչընդոտներ, ինչպես, բացի համարժեք գաղափարը փոխանցելուց, թարգմանիչը պետք է փորձի հնարավորինս չհեռանալ լեզվական մակարդակից, այն է՝ հավատարիմ մնալ հեղինակի ոճին:

Այսպես, «Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառել է *castígame mi madre y yo trómpogelas* ասացվածքը, որ բառացի նշանակում է **մայրս ինձ պարծում է, իսկ ես ծաղրում եմ նրան**: Հարկ է նշել, որ «Դոն Կիխոտի» բնագրի ընթերցումը դժվարություն է ներկայացնում նույնիսկ իսպաներեն լեզվակիրների համար: Եվ պատահական չէ, որ բազմաթիվ և նորանոր թարգմանությունների կողքին լույս են տեսնում «Դոն Կիխոտի» ժամանակակից իսպաներենով փոխադրություններ: Անդրես Տրապիելոն տասնչորս տարի տևած իր տքնաջան ուսումնասիրության արդյունքում իսպանացի ընթերցողների դատին է հանձնում դասական «Դոն

Կիխոտի» ժամանակակից իսպաներենով տարբերակը՝ նշելով. «Միլիոնավոր իսպանախոսներ այժմ կարող են կարդալ «Դոն Կիխոտը» առանց «սայթաքումների»: Տասնյոթերորդ դարի «Դոն Կիխոտը» գրված է մի լեզվով, որով ոչ խոսում ենք, երբեմն ոչ էլ կարողանում հասկանալ այն: Տվյալ դեպքում ընթերցողը առնվազն ստիպված չի լինի կարդալու թվով հազար հինգ հարյուր հղումներ և ծանոթագրություններ այն բառերի մասին, որոնք դուրս են եկել կիրառությունից» /Trapiello, 2015/: Ահա նմանօրինակ խնդիր է իրենից ներկայացնում վերը նշված ասացվածքը, որտեղ կիրառված **trompar-խաբել, ծաղրել** բայը դեռևս Սերվանտեսի ժամանակաշրջանում հնարանություն է համարվել: Այնուամենայնիվ ասացվածքը կիրառվում է այն ժամանակ, երբ ինչ-որ մեկին նախատում են, իսկ նա լուրջ չի ընդունում նախատինքը: Հետաքրքիր են հայերեն թարգմանությունների տարբերակները այնքանով, որ «Դոն Կիխոտում» կիրառվել է երկու անգամ. «-Ճշմարիտ է, Սանչո,- բացականչեց Դոն Կիխոտը: -Դե ինչ արած, թխիր մեկը մյուսի հետևից, շարիր թելին, դիզիր իրար վրա քո առածները- չէ՞ որ ձեռքդ բռնող չկա. **«Մայրս ինձ պատժում է, իսկ ես էլի իմ էշն եմ քշում»** (II, XLIII, 317, ԱՂՄԹ) և «Քանի անգամ եմ քեզ ասել, որ այդքան առածներ մի կուտակի իրար վրա, այլ չափավոր օգտվիր դրանցից: Բայց քեզ որևէ բան խորհուրդ տալը միևնույնն է, թե անապատում քարոզ կարդալ. **«Մայրս ինձ տանջում է, իսկ ես էլի իմ էշն եմ քշում»** (II, LXVII, 497, ԱՂՄԹ): Ռուսերեն թարգմանության երկու դեպքում էլ թարգմանիչը կիրառել է հետևյալ առածը՝ *мать с кнутом, а я себе все с волчком* (II, XLIII, 312, ՆԼԲԹ) և (II, LXVII, 496, ՆԼԲԹ): Իսկ հայերեն միջնորդավորված թարգմանությունում ասացվածքի սկզբնամասը թարգմանիչը թողել է նույնը, սակայն երկրորդ հատվածում, ինչպես տեսնում ենք, փոխարինել է **էշը քշել** դարձվածքով և միաձուլելով այն սկզբնամասին՝ փորձել է ստանալ ամբողջական ասացվածք՝ մի կողմից հավատարիմ մնալով հեղինակի բառապաշարային մակարդակին, մյուս կողմից հարազատորեն վերարտադրելով այն հայերենում: Նման հնարի դեպքում կարծում ենք, որ ամենևին չի տուժել բնագրային տեքստը, թեև թարգմանիչը կարող էր գործածել այլ դարձվածք, այն է՝ **մի ականջից մտնել, մյուսից դուրս գալ**: Այս դեպքում կունենայինք՝ **մայրս ինձ պատժում է, իսկ իմ մի ականջից մտնում է, մյուսով դուրս գալիս** տարբերակը, որը, կարծում ենք, լիովին կփոխանցեր ոչ թե **համառելու**, այլ ավելի մոտ՝ **ականջալուր չլինելու** իմաստը: Բնագրից կատարված թարգմանության դեպքում կարդում ենք. «Ապա ինչպե՛ս, Սանչո, - բացականչեց դոն Կիխոտը, - հավաքի՛ր, իրար ետևից շարի՛ր թելին, դիզի՛ր իրար վրա քո այդ առածները, մեկ է՛ ձեռքդ բռնող չկա. **գայլի գլխին ավերարան են կարդում, իսկ նա ասում է՝ շուտ արա, ոչխարը սարն անցավ** (II, XLIII, 297, ՎՍԲԹ) և «Քանի՛ անգամ եմ քեզ ասել, որ այդքան առածներ մի լից իրար գլխի, այլ չափավոր օգտվիր դրանցից: Բայց քեզ որևէ խորհուրդ տալը նույնն է, թե

անապատում քարոզ կարդալ՝ «Գայլի գլխին ավերարան են կարդում, իսկ նա ասում է շուտ արեք, ոչխարը սարն անցավ» (II, LXVII, 469, ՎՍԲԹ): Ահա այս դեպքում թարգմանիչը այն փոխարինել է առաձային համաբանությամբ: Նման հնար կիրառելու դեպքում թարգմանչի խնդիրն է թարգմանող լեզվում առկա հոմանիշ առաձների կամ ասացվածքների շարքից ճիշտ ընտրություն կատարել:

4. Առաձը թարգմանվում է ասացվածքով և հակառակը՝ ասացվածքը՝ առաձով: Նախքան հնարի կիրառմանը անդրադառնալը, այստեղ մեկ այլ խնդիր է առաջ գալիս: Առաձների և ասացվածքների տարանջատիչ շեմը եղել և մնում է վիճարկելի: Եթե «Թարգմանական ուսումնական ձեռնարկը» այն վերագրում է դրանց ուղղակի և փոխաբերական իմաստ արտահայտելուն, ապա խնդիրը մի փոքր խճճվում է, երբ առաձը մի լեզվում կարող է համարվել ասացվածք, իսկ ասացվածքը մեկ այլ լեզվում՝ դարձվածք: Հարկ ենք համարում նշել, որ իսպանական որոշ առաձանիներում ընդգրկված են նաև դարձվածքներ:

«Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառել է *el mal ajeno de pelo cuelta* (II, XXVIII, 863) առաձը, որը բառացի նշանակում է **ուրիշի դժբախտությունը մազիդ է կախվում**, և իմաստն այն է, որ ուրիշների դժբախտությունները մեզ չեն վերաբերում: Ահա թարգմանություններում տրված են. «Հիրավի, տեր սինյոր, **ցավի տերը ես եմ**» (II, XXVIII, 218, ԱՂՄԹ) և «Հիրավի, սենյոր, **ինչպես ասում են՝ ինձ ի՞նչ ուրիշի ցավը**» (II, XXVIII, 202, ՎՍԲԹ): Ինչպես նկատում ենք, ո՛չ միջնորդավորված և ո՛չ էլ բնագրից կատարված թարգմանություններում պահպանված չէ առաձը, այլ ընդամենը կատարվել է ընդհանուր իմաստի փոխանցում նկարագրական թարգմանության միջոցով՝ առանց կիրառելու հեղինակային ոճահնարը՝ առաձային ասույթը: Նույնը չենք կարող ասել ռուսերեն թարգմանության մասին, որն անպայմանորեն կարող էր ուղղորդել թարգմանիչներին: Այն այս անգամ ևս գերազանցում է հայերեն թարգմանություններին շատ դիպուկ գտնված ասացվածքի շնորհիվ. «*Простите, досточтимый сеньор мой, чужую беду руками разведу...*» (II, XXVIII, 212, ՆԼԲԹ): Կարծում ենք, որ հայերենում «**ուրիշի մեռելը ուրիշի աչքին քնած է երևում**», «**ուրիշի մեռելի վրա աչքը թքով են սրբում**», «**ուրիշի համար լացողին աչքին արցունք չի գա**», «**ցավը քաշողը կլիմանա**», «**հազար կնիկ հավաքվեն ցավը ծննդկանին ա**», «**վերքը տիրոջը ցավ կտա**», «**սաղն ինչ իմանա կաղն ինչ է**» ասացվածքները կարող էին առավել պատկերավոր դարձնել տեքստը, հետևաբար թարգմանությունը կշահեր:

5. Դիպվածային պատճենմամբ (բառացի թարգմանություն): Առաձների և ասացվածքների թարգմանության յուրաքանչյուր հնար հետապնդում է մի նպատակ, այն է՝ թարգմանող տեքստում հնարավորինս պահպանել բնագրի լեզվաոճական

առանձնահատկությունները: Այս հնարին, ի տարբերություն վերը նշվածների, թարգմանիչը պետք է դիմի միմիայն թարգմանող լեզվում համապատասխան տարբերակ կամ համարժեք չլինելու դեպքում: Այս մեթոդը, ինչ խոսք, ունի նաև իր առավելությունը: Ինչպես նշում է Գ.Վանյանը. «ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները հաճախ մի լեզվից փարածվում են մյուսի մեջ, թարգմանվում կամ գտնում իրենց ձևերը: Լեզուն այս ճանապարհով հարստացնում է իր դարձվածաբանական հնարավորությունները» /Վանյան, 1956: 58/:

Ni quito ni pongo Rey (II, LV, 1118) առածը, որը բառացի նշանակում է **ոչ թագավոր եմ պարտականությունից ազատում, ոչ էլ կարգում**, կիրառվում է այն դեպքում, երբ *փորձում ես արդարանալ՝ ի շահ քեզ ինչոր բան անելու համար*: Նմանօրինակ առածները և ասացվածքները հաճախ ունենում են իրենց նախապատմությունը: Այս դեպքում, երբ կատարվում է բառացի թարգմանություն, ընթերցողը նախ կարող է չընկալել դրանք, և հետևաբար երբևէ չեն կարող տեղ գտնել թարգմանող լեզվում: Առածները և ասացվածքները միաձուլվում են տեքստի գաղափարին, սակայն նման օրինակները որոշ չափով օտարվում են տեքստում: Հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. «**Ես ոչ թագավոր եմ փապալում, ոչ էլ կարգում**, - պատրասխանեց Սանչոն,- այլ միայն փրկում եմ ինքս ինձ, որովհետև ես էլ եմ ինձ համար սինյոր» (II, LV, 445, ԱՂՄԹ), և «**Ես ոչ թագավոր եմ փապալում, ոչ էլ կարգում**, - պատրասխանեց Սանչոն,- այլ միայն փրկում եմ ինքս ինձ, քանի որ ես էլ եմ ինձ համար սենյոր» (II, LV, 418, ՎՍԲԹ): Քանի որ ասացվածքը հիմնված է պատմական իրողության վրա, ռուսերեն թարգմանության դեպքում ևս կատարվել է բառացի թարգմանություն. «**Я не свергаю и не возвожу на престол королей**, - отвечал Санчо,- я спасаю себя, потому и сам себе сеньор» (II, LV, 442, ՆԼԲԹ):

Քննենք մի այլ օրինակ: «Դոն Կիխոտում» *Al enemigo que huye, hacerle Puente de plata* (II, LVIII, 1106) առածը բառացի նշանակում է *փախչող թշնամու համար արծաթե կամուրջ կառուցել*: Հայերեն թարգմանություններում տեսնում ենք. «**Ձեզ միայն մի ասպեպ է սպասում, որն այն ասպեպներից չէ, որոնք մտածում ու ասում են՝ «արծաթյա կամուրջ կառուցիր փախչող թշնամու համար»** (II, LVIII, 433, ԱՂՄԹ) և «**Ձեզ միայն մի ասպեպ է սպասում, որն այն ասպեպներից չէ, որոնք մտածում ու ասում են՝ «Եթե թշնամիդ փախչում է՝ նրա համար արծաթե կամուրջ կառուցիր»** (II, LVIII, 408, ՎՍԲԹ): Այստեղ երկու թարգմանիչներն էլ կատարել են սովորական պատճենում, և տարբերությունը միմիայն առաժի շարահյուսական կառույցն է: Նման հնարը հնարավոր է դառնում այն ժամանակ, երբ բառային միավորներով ստեղծված պատկերը, այսինքն՝ ներքին ձևը ընկալելի է երկու լեզուներում էլ: Թերևս նմանօրինակ թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր

թարգմանություններն են առաձների և ասացվածքների համընդհանրացման համար առիթ դառնում: Սակայն միևնույն հնարը խնդիր է առաջացնում, երբ օրինակ իսպաներենում հետևյալ առածը՝ *iglesia o mar o casa real* (I, XXXIX, 451), որը բառացի նշանակում է **եկեղեցի, ծով կամ արքունիք**, որքան էլ իմաստը հասկանալի է, այն երբևէ հայ իրականության մեջ չէր կարող կիրառվել և լայն տարածում գտնել: Այն կիրառվում է՝ ցույց տալու այն երեք հիմնական ճանապարհները, որոնցով մարդը կարող էր հասնել սոցալական կամ տնտեսական լավ վիճակի, այն է՝ ծառայության անցնել եկեղեցում, դառնալ ծովագնաց կամ ծառայել արքունիքին: «Դոն Կիխոտում» հեղինակը նույնիսկ նշում է, որ առածը կիրառում են հենց Իսպանիայում. **«Մեր Իսպանիայում մի շարք ճիշտ առած կա, ինչպես ասենք, բոլոր առածները, որովհետև նրանք հակիրճ ասացվածքներ են, դուրս բերված երկարաբան փորձերից: Ակնարկածս առածն ասում է՝ «եկեղեցի, ծով կամ արքունիք»** (I, XXXIX, 356, ԱՂՄԹ): Մյուս թարգմանությունն է. **«Մեր Իսպանիայում կա մի ասացվածք, իմ կարծիքով ճշմարիտ, ինչպես բոլոր ասացվածքները, քանզի դրանք երկարաբան խոհեմ փորձից ծնունդ առած սեղմ մտքեր են: Ես նկատի ունեմ այն առածը, որն ասում է՝ «եկեղեցի, ծով կամ թագավորի պալատ»** (I, XXXIX, 346, ՎՍԲԹ):

6. Ազատ (փոփոխուն) նախադասությամբ կամ անհատական-հեղինակային արտահայտությամբ: Թերևս բազմիցս է նշվել այն փաստը, որ համարժեք թարգմանությունը ոչ միայն ապահովում է համապատասխան բառային միավորների փոխանցումը, այլև հեղինակային յուրաքանչյուր հնարի փոխարեն համարժեք, զուգահեռ հնարի կիրառությունը: Չէ՞ որ հեղինակային յուրաքանչյուր հնար ստեղծագործությունը դարձնում է առանձնակի, յուրաքանչյուր խոսքային դրսևորում ինքնանպատակ չի լինում:

Այսպես, «Դոն Կիխոտում» երկու անգամ կիրառվել է՝ *cada oveja con su pareja* (II, XIX, 748, // II, LIII, 1066) առածը, որը բառացի նշանակում է՝ **ամեն ոչխար իր զույգի հետ**: Առածը լայն տարածում ունի Իսպանիայում. այն կիրառվում է, երբ անհրաժեշտ է լինում կարևորել սովորույթների, բարքերի, բնավորության ընդհանրությունները թե՛ ընկերական և թե՛ ամուսնական հարաբերություններում: Հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. **«Փորձեք այդ բանը իմ կնոջն ասել,- մեջ մտալ Սանչո Պանսան, որը մինչ այդ լուռ լսում էր,- նա պնդում է, թե պետք է ամուսնանալ միմիայն հավասարի հետ, ինչպես առածն է ասում՝ երկու ոչխարը հավասար զույգեր են»** (II, XIX, 142, ԱՂՄԹ): Այստեղ հարց է առաջանում: Այն դեպքում, երբ ստեղծագործության մեջ հեղինակը բառացիորեն ասում է, որ մեջբերումը առած է, հնարավոր է թույլ տալ բառացի թարգմանություն: Միևնույն՝ միջնորդավորված թարգմանության մեջ երկրորդ դեպքում կարդում ենք.

«Թող հագներիս կորդոլյան կաշվից նախշավոր մաշիկներ չլինեն, կոշիկու կոպիտ փրեխներ հո միշտ էլ կճարեն: **Ամեն ոչխար պետք է իմանա իր հոտի փեղը...**» (II, LIII, 398, ԱՂՄԹ): Սակայն ռուսերենում գործածվել է. «*Пойдите скажите об этом моей жене!- вмешался до сих пор молча слушавший Санчо Панса.- Она стоит на том, что каждый должен жениться на ровне, по пословице: два сапога-пара*» (II, XIX, 140, ՆԼԲԹ), մյուս օրինակում տեսնում ենք հեղինակային անհատական մոտեցում. ռուսերենում կիրառվել է. «*всякая ярочка знай свою парочку*» (II, LIII, 395, ՆԼԲԹ) առածը: Միևնույն առածի՝ բնագրից կատարված թարգմանությունները այսպես են. «*Փորձեք այդ բանը իմ կնոջն ասել,- միջամտեց Սանչոն, որը մինչ այդ լուռ լսում էր,- նա պնդում է, թե պետք է ամուսնանալ միայն իրեն հավասարի հետ, ինչպես առածն է ասում՝ ոչխարի զույգը ոչխարն է*» (II, XIX, 136, ՎՍԲԹ) և «*Թող չհագնեմ կորդոլյան կաշվից շքեղ կոշիկներ, բայց հասարակ փրեխները հո կան ու կան: Ամեն մի պուտուկ պիտի իր փեղը գտնի...*» (II, LIII, 376, ՎՍԲԹ): Թարգմանիչը մի դեպքում դիմել է վերոհիշյալ հնարին՝ փոխարինելով այն անհատական-հեղինակային նախադասությամբ, երկրորդ դեպքում փորձել է կիրառել առածային համաբանությունը, որի ճիշտ ձևակերպման դեպքում գուցե և թարգմանությունը շահեր: Այսպես, հայերենում առածը հայտնի է հետևյալ տարբերակներով՝ *խուփը գլորել, առել է պուտուկին*, իսկ թարգմանչի կողմից նույնիսկ աննշան թվացող փոփոխությունից մթագնել է առածի խրատական գաղափարը: Իհարկե, զարմանալի է նաև այն փաստը, որ միևնույն առածը կիրառված լինելով երկու անգամ, թարգմանիչները ոչ մի դեպքում չեն կրկնել իրենց կողմից նախընտրած տարբերակը:

Կարծում ենք, որ անհնար է քննարկել թարգմանության բոլոր սկզբունքները, քանի որ բազմազան են թարգմանության ժամանակ ծագող խնդիրները: Ավանդաբար նման սկզբունքները քննվում են հակադրության մեջ, ինչպես օրինակ՝ գեղարվեստական թարգմանության կողքին առաջ է գալիս բառացի թարգմանության խնդիրը, ազատ թարգմանության կողքին՝ բառ առ բառ թարգմանությունը, ձևի պահպանման կողքին՝ ոճական համարժեքությունը, և այսպես շարունակ: Սակայն, այս ամենով հանդերձ՝ թարգմանությունը հետապնդում է միևնույն նպատակը՝ առաջին հերթին պահպանել բնագրի բովանդակային կողմը, հեղինակի նպատակադրումը՝ հաղորդակցական դիտավորությունը և, անշուշտ, նկատի ունենալ ընթերցողին, ում ուղղված է տվյալ թարգմանությունը: Հնարավոր չի լինի պահպանել համարժեքությունը առանց ձևի և բովանդակության համադրության, ինչպիսին էլ որ լինի հաղորդման համար նախատեսված ասույթը: Անշուշտ կան տեքստեր, որտեղ գերակայում է բովանդակային կողմը, մեկ այլ դեպքում այն կարող է երկրորդական թվալ, համենայնդեպս թերի, առանց ձևի պահպանման: Թարգմանության ժամանակ ոչ

պակաս կարևոր գործոն է համարվում թարգմանչի անհատականությունը:

Ստեղծագործության ապակոդավորման, ապա համապատասխան վերստեղծման գործընթացում թարգմանչի անհատական ընկալումը կարող է մեծ ազդեցություն ունենալ ստեղծագործության վրա: Թարգմանության գործընթացը հնարավորինս պատկերավոր նկարագրել է Նատալյա Առեգին. *«Թարգմանիչը լարախաղաց է. չէ՞ որ նրանք երկուսն էլ հեփապոնոմ են միևնույն նպատակը՝ հասնել մի կետից մյուսը առանց վայր ընկնելու, անգամ առանց սայթաքելու իրենց դժվարին ճանապարհին»*: Ահա այս դժվարին գործում «Դոն Կիխոտը» թարգմանելիս, միջնորդավորված թարգմանություն կատարող թարգմանչին հետապնդել է նաև երրորդ աշտարակը՝ ռուսերենով «Դոն Կիխոտը»: Երրորդ աշտարակը որքան էլ մոտ գտնվեր երկրորդ աշտարակին՝ հայերեն «Դոն Կիխոտին», թարգմանչին ստիպելու էր շարունակ մտածել, որ առաջին աշտարակը՝ իսպաներեն «Դոն Կիխոտը» հեռու էր, մշուշում: Այսպես, հմուտ թարգմանիչը, նախքան իր գործը ձեռնարկելը նախ և առաջ պետք է հասկանար և ծանոթանար իր աշտարակին, այն է՝ բնագիր տեքստին, ճանաչեր հեղինակին և ընկալեր ստեղծագործությունը, նրա հասարակական, քաղաքական, գրական, մշակութային և պատմական միջավայրը: Ճիշտ միևնույն կերպ դեպի երկրորդ աշտարակը քայլ զցելուց առաջ մանրակրկիտ պետք է ուսումնասիրեր հեղինակի ոճական դրսևորումները, այն թե ինչպես է նա հղկել իր ստեղծագործությունը, ինչպիսի՞ ոճական և բովանդակային հնարներ է գործադրել: Առաձների և ասացվածքների թարգմանության հնարները այս դեպքում թարգմանչի համար կարող են հանդես գալ որպես հավասարակշռությունը պահպանելու համար նախատեսված ձող՝ առանց որի լարախաղացը կարող է վայր ընկնել: *«Քիչ-քիչ, քայլ առ քայլ հաղթահարելով արգելքները մեկը մյուսի հետևից նա հասնում է երկրորդ աշտարակին: Այս աշտարակը փարբերվում է առաջին աշտարակից, չնայած երկուսն էլ ունեն շար նմանություններ: Երկրորդ աշտարակից հնարավոր է, միաժամանակ կարևոր է ճանաչել առաջին աշտարակը՝ բնագիր տեքստը: Անշուշտ երկու աշտարակների միջև կա բավականին մեծ հեռավորություն: Նրանց կապողը ընդամենը մի պարանն է, իսկ պարանը հենց ինքը՝ լեզուն է, մշակույթը, փարբեր սովորույթները, փարբեր արժեքային համակարգերը՝ բնորոշ մի քաղաքակրթության, փարբեր մեկ այլ քաղաքակրթությունից»*: Լարախաղաց-թարգմանիչը պետք է միաժամանակ պարանը պահի տեսանելի և ճկուն: Այն պետք է այնքան ճկուն լինի, որպեսզի կարողանա քայլել նրա վրայով, և այնպես անել, որ երկրորդ աշտարակի տակ գտնվող հանդիսատեսը կարողանա ընկալել իր աշխատանքը, լինի այնքան տեսանելի, որպեսզի հանդիսատեսը կարողանա հասկանալ և տեսնել նաև առաջին աշտարակը՝ բնագիր

տեքստը: «Դա այն գրավչությունն է, որը բնորոշ է աշխարհի ամենամեծ ներկայացմանը՝ թարգմանությանը» /Arregui Barragán, Jolicceur, 2004: 41-50/:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Սույն ուսումնասիրության համար հիմք են ծառայել «Դոն Կիխոտի» իսպաներեն բնագիրը՝ Cervantes M. de, *Don Quijote de la Mancha*, del estudio preliminar: F. Lázaro Carreter, edición de Fransisco Rico, Barcelona, 2001, հայերեն երկու թարգմանությունները՝ Ա.Ղազարյանի՝ ռուսերենից միջնորդավորված և Վ.Սարգսյանի բնագրից կատարված թարգմանությունները: Տե՛ս 1. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Ա.Ղազարյանի, (հոդվածում՝ ԱՂՄԹ) հ. 1, 2, Եր., 1950, 2. Միգել դե Սերվանտես, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Վ. Սարգսյանի (հոդվածում՝ ՎՍԲԹ), հ. 1, 2, «Ասողիկ» հրատ., Եր., 2010, ինչպես նաև ռուսերեն թարգմանությունը՝ Сервантес Мигель Де, *Хитроумный Идальго Дон Кихот Ламанчский*, изд. «Художественная литература», пер. Н. Любимова (հոդվածում՝ ՆԼԲԹ), Կ. 1-2, Москва, 1970:
2. Տե՛ս DRAE, Real Academia Española Diccionario Usual, www.dle.rae.es, որտեղ տվյալ բառը երկրորդ իմաստով կիրառվում է փնթի, կեղտոտ մարդկանց դիմելու համար:
3. Տե՛ս երրորդ հնարը՝ առաձային համաբանություն (ոչ զուգահեռ (առաձային) համարժեք):
4. Տե՛ս հինգերորդ հնարը՝ դիպվածային պատճենում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ղանալանյան Ա. Առաձանի, Երևան, 1960:
2. Նազարյան Ա., Բաղդասարյան Հ. Թարգմանաբանական ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, «Ամարաս», 2000:
3. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Ա. Ղազարյանի, հ. 1, 2, Երևան, 1950:
4. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Վ. Սարգսյանի, հ. 1, 2, «Ասողիկ» հրատ., Երևան, 2010:
5. Վանյան Գ. Հայոց լեզվի ոճաբանության ձեռնարկ, Երևան, 1956:

6. Сервантес Мигель де, Хитроумный Идальго Дон Кихот Ламанчский, пер. Н. Любимова. Москва: изд. «Художественная литература», ч. 1-2, 1970.
7. Trapiello A., El Quijote sin tropiezos, Crónica, El Mundo. Madrid, 2015.
8. Arregui Barragán N., Jolicceur L. Un funámbulo entre metáforas, Mantener el equilibrio en traducción literaria, Traducir una obra literaria: un arte y un reto, Granada, 2004.
9. Baghdasarián H. Lo universal y lo nacional en las paremias desde una perspectiva interlingual, Paremia 23. Madrid, 2014.
10. Bizzari H. Diccionario de Paremias Cervantinas, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, 2015. Página web: www.uah.es.
11. Cervantes M. de, Don Quijote de la Mancha, del estudio preliminar: F. Lázaro Carreter, edición de Francisco Rico. Barcelona, 2001.
12. DRAE, Real Academia Española Diccionario Usual, www.dle.rae.es.
13. Jiménez J. Fábulas de Esopo. Barcelona, 2005.
14. Ortega y Gasset J. Miseria y esplendor de la traducción, en El discurso sobre la traducción en la historia, Antología bilingüe. Barcelona, EUB, 1996.
15. Muñoz S. J. Zurdo Ruiz-Ayúcar, M.I.T. [dir.] *Refranero multilingüe*. Madrid. Instituto Cervantes (Centro Virtual Cervantes). 2009 // URL: <http://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/>.

А. ХАЧАТРЯН – К вопросу о переводе пословиц и поговорок (на материале армянских переводов романа Сервантеса «Дон Кихот»). – Многочисленные пословицы, встречающихся в испанских народных произведениях, имеет соответствия в литературном наследии многих народов, однако, как и у других народов, есть множество пословиц, которые характеризуют именно испанцев. В этом ряду выделяются пословицы и поговорки, занявшие особое место в произведениях Сервантеса, в частности в «Дон Кихоте». В статье рассматриваются шесть приемов, предлагаемых для перевода пословиц и поговорок, каждый из которых способствует сохранению формы и содержания оригинала. Анализ армянских переводов «Дон Кихота» показывает, что переводчики в основном пользовались окказиональным и простым калькированием. При переводе универсальных пословиц и поговорок им удается в определенной степени передать их основной смысл, однако при переводе национальных пословиц и поговорок, в основном, не удается достичь адекватного перевода.

Ключевые слова: пословицы и поговорки, переводческий прием, параллельный эквивалент, узуальная калька, окказиональная калька, индивидуально-авторское выражение, стилистический эквивалент, языковая норма, пословичный аналог

A. KHACHATRYAN – *On Some Translation Techniques of Proverbs and Sayings (on the Example of the Armenian Translations of “Don Quixote” by Cervantes)*. – Many nations share similar proverbs, however, all of them are anchored in a specific culture. Similarly, the legacy of Spanish proverbs is inherent only to Spanish people. From this perspective Cervantes’ works, especially “Don Quixote”, stand out with their richness of proverbs and sayings. The present paper focuses on six techniques of translating proverbs and sayings, each of which uniquely helps the author preserve the form and idea of the original text. The analysis of “Don Quixote’s” Armenian translations indicate that the Armenian translators used mainly either usual or occasional calque. In case of general proverbs and sayings the translators succeeded only in partial preservation of the proverbial equivalence, however, in case of Spanish national proverbs the translators mainly failed to highlight and transfer the characteristics of national identity.

Key words: proverbs and sayings, translation techniques, translation equivalence, calque, occasional calque, individual authoring expression, stylistic equivalence, linguistic norm, proverbial analogue

Հեղինե ԽԱՐԱԶՅԱՆ

Երևանի Վ. Բրյուսովի անվ. պետական
լեզվա հասարակագիտական համալսարան

**ՆԵՐՏԵՔՍԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄԸ ՏՊԱԳԻՐ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԳՈՎԱԶԴԴՈՒՄ**

Հոդվածն անդրադառնում է տպագիր սոցիալական գովազդում լեզվական և պատկերանշանային միավորների միջև փոխազդեցությանն ու ներտեքստային կապին: Ներտեքստայնության միջոցով պատկերանշանային ու լեզվական միավորները, գովազդի շրջանակում ձուլվելով, ստեղծում են մեկ ամբողջական տեքստ, և մեկն առանց մյուսի իմաստագրվում է: Ներտեքստային կապը օժանդակում է գովազդի իլլոկուտիվ և պերլոկուտիվ գործառույթների հաջող իրագործմանը:

Բանալի բառեր. *ներտեքստայնություն, միջտեքստայնություն, սոցիալական գովազդ, պատկերանշան, լեզվական միավոր, հերմենևտիկա, իլլոկուտիվ ուժ, պերլոկուտիվ ազդեցություն*

Տեքստի՝ որպես նշանային համակարգի մեկնությամբ զբաղվում է հերմենևտիկան: Ի. Առնոլդը այն սահմանում է որպես «գիտություն տեքստի ոչ թե ձևական (ֆորմալ), այլ հոգևոր մեկնաբանության մասին» /Арнольд, 1993: 4/: Հերմենևտիկայում լայնորեն կիրառվող կարգերից է միջտեքստայնությունը, որի ուսումնասիրությամբ զբաղվել են մի շարք լեզվաբաններ (Յու. Կրիստևան, Մ. Բախտինը, Յու. Լոտմանը, Վ. Տոպորովը, Ռ. Բարտը և այլք): Միջտեքստայնությունը տեքստերի միջև կապն է, երկխոսությունը, ակնարկը (այլուզհան), այն դիտարկում է տեքստը տեքստի մեջ /Kristeva, 1980; Бахтин, 1986; Лотман, 1998/: Այս եզրույթն ի սկզբանե կիրառվում էր միայն գեղարվեստական երկերի վերլուծության ժամանակ, սակայն, զանգվածային հաղորդակցման միջոցների զարգացմանը զուգընթաց, տեքստի ընկալումը ևս փոխվեց, ինչի արդյունքում միջտեքստայնության եզրը կիրառելի է ամենատարբեր նշանային համակարգերով արտահայտված տեքստերի համար: Այսպես, ցանկացած տպագիր գովազդ կարելի է դիտարկել որպես տեքստ, որում առկա են երկու տարբեր նշանային համակարգեր՝ լեզվական և պատկերանշանային:

Ընդ որում, այս նշանային համակարգերը կարող են կապված լինել ինչպես միջտեքստային, այնպես էլ ներտեքստային կապերով: Վերջինս տեքստակազմիչ միավորների «ներքին փոխհարաբերություններն է դիտարկում: Նույն նշանային համակարգում դրանք շարակարգային փոխհարաբերություններն են», օրինակ՝ որևէ լուսանկարում երկու տարբեր

անձանց պատկերների միջև փոխազդեցությունը: Սակայն տեքստը կարող է բաղկացած լինել տարբեր նշանային համակարգերից /Chandler, 2016/:

«Ներտեքստայնությունը ներառում է ներքին հարաբերությունները տեքստի շրջանակում, հակառակ միջտեքստայնության, որը պարունակում է արտաքին հարաբերություններն այլ տեքստերի հետ» <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199568758.001.0001/acref-9780199568758-e-1434/>:

Միջտեքստայնության պարագայում լեզվական տեքստն ու պատկերանշանը երկխոսության մեջ են մտնում մի գովազդի շրջանակներում՝ ձևավորելով լիովին նոր տեքստ, նոր իմաստով, սակայն նշանային համակարգերից յուրաքանչյուրը որոշակիորեն պահպանում է իր սահմանները և առանձին դիտարկելիս չի իմաստագրվում՝ ի հակադրություն ներտեքստայնության, որը տեքստակազմիչ միավորների ներքին փոխհարաբերություններն է դիտարկում և որի դեպքում պատկերանշանայինն ու լեզվականը միասին մեկ ամբողջական տեքստ են ներկայացնում, և մեկը առանց մյուսի կորցնում է իր իմաստը:

Դիտարկենք սոցիալական գովազդային շարքի լեզվագործաբանական վերլուծություն, որտեղ պատկերանշանային և լեզվական համակարգերի միջև առկա է ներտեքստային կապ:

Այս գովազդային շարքը ստեղծվել է 2012թ. ԱՄՆ-ի Գովազդային խորհրդի կողմից (Ad Council)՝ Ազգային ավտոճանապարհային երթևեկության անվտանգության ադմինիստրացիայի (ԱԱԵԱԱ / National Highway Traffic Administration) հետ համատեղ, և նվիրված է երեխա ուղևորների անվտանգությանը: Նման գովազդային շարք սկսելու անհրաժեշտությունը ծագեց, քանի որ ավտովթարները 1-12 տարեկան երեխաների մահվան գլխավոր պատճառն են ԱՄՆ-ում: Ըստ ԱԱԵԱԱ-ի 2012թ. տվյալների ամեն օր ավտովթարների պատճառով միջինում 12 տարեկանից փոքր երկու երեխա է զոհվում, և 332-ը՝ վնասվածքներ ստանում /https://www.psacentral.org/campaign/Child_Passenger_Safety/: Այս թվերը կիսով կարող էին կրճատվել, եթե ծնողները մեքենայի մեջ տեղադրեին ճիշտ նստատեղ՝ երեխայի տարիքին համապատասխան:

Նկարներ 1-5

Վերոնշյալ օրինակներում (նկարներ 1-5) կիրառվել են վառ գունագեղ մանկական ատրիբուտներով պատկերանշաններ, որոնք դրական հույզեր են արթնացնում: Գովազդների վառ դեղին ֆոնը և առհասարակ պայծառ երանգավորումը ուշադրություն գրավող լավ միջոց են, իսկ մանկական տարբեր ատրիբուտների կիրառումը (կաթի շիշ, խաղալիք, մատիտ, սառնաշաքար, մանկական կոշիկ) տեղին են, քանի որ գովազդը վերաբերում է մանկական ևս մի ատրիբուտի՝ մեքենայի նստատեղին: Պատկերանշանային տեքստն այս օրինակներում, սակայն, լոկ օժանդակող միջոց չէ. այն իր վրա է կրում փաստարկման իմաստային բեռի մի մասը, որին գումարվում է լեզվական տեքստը, որպեսզի հստակեցվի գովազդի նպատակը, և իրագործվեն իլլոկուտիվ և պերլոկուտիվ գործառույթները: Գլխագրի ուշադրություն գրավելու գործառույթը ևս պատկանում է վառ գունավոր պատկերանշանային տեքստին, իսկ լեզվական տեքստային գլխագիրը բացատրում է պատկերանշանային իմաստը: Լեզվական գլխագիրը նույնն է բոլոր օրինակների համար.

The number of people **who think** they have their child in the right seat. (Մարդկանց թիվը, որոնք կարծում են, որ իրենց երեխան ճիշտ նստապոստի է):

The ones **who actually do.** (Նրանք, ովքեր իրոք այդպես են):

Առաջին ներկայացնող ասույթը վերաբերում է պատկերանշանի (կաթի շիշ, խաղալիքի, մատիտի, սառնաշաքարի, մանկական կոշիկի) ամբողջ ծավալին, իսկ երկրորդ ներկայացնող ասույթը թվարկված պատկերանշաններից յուրաքանչյուրի փոքր մասին միայն: Լեզվականի և պատկերանշանայինի զուգակցումից ստացվում է, որ բոլոր ծնողները կարծում են, թե իրենց երեխան մեքենայի ճիշտ նստատեղում է, մինչդեռ իրականում շատ քիչ տոկոսն է, որ ճիշտ նստատեղ ունի ընտրված երեխայի համար: Լեզվական տեքստում ուշագրավ է գրաֆիկական առանձնացումը, որը դրսևորվում է **who think** և **who actually do**

հատվածների թավատառով և ընդգծվածությամբ: Այս կերպ այս հատվածները առանձնահատուկ կարևորվում են, ինչպես նաև հակադրվում իրար՝ ցույց տալով, որ կարծելն ու իրականում կատարելը տարբեր բաներ են: Ընդ որում, երկրորդ ասույթը առանց առաջինի անհասկանալի կլիներ, այսինքն՝ լեզվական մակարդակում առկա է ներտեքստային կապ, քանի որ **the ones** և **do** բառերի իմաստը հասկանալի է դառնում միայն առաջին ասույթի համատեքստում, համապատասխանաբար հետևյալ իմաստներով՝ **the ones – the number of people** և **do - have their child in the right seat**: Այս կերպ երկրորդ ասույթը դառնում է ավելի հակիրճ, և գովազդատուն խուսափում է կրկնել այն տեղեկությունը, որը ենթադրելի է առաջին ասույթի համատեքստում:

Ընդ որում, ներտեքստային կապը դրսևորվում է ոչ միայն լեզվական մակարդակի վրա, այլ նաև լեզվական և պատկերանշանային մակարդակների միջև, քանի որ առանձին վերցված թե՛ լեզվականը և թե՛ պատկերանշանայինը չէին դրսևորի այն իմաստները, որոնք դրանք ձեռք են բերում ներտեքստային կապի շնորհիվ: Օրինակ՝ միայն պատկերանշանները առանց լեզվական տեքստի մանկական տարբեր պարագաներ են ներկայացնում, և որևէ այլ իմաստ չեն պարունակում, իսկ լեզվական տեքստի հավելմամբ դրանք ձեռք են բերում չափման միավորի իմաստ ևս: Նմանապես, առանց պատկերանշանների լոկ լեզվական տեքստերը զերծ կլինեին այն իմաստային հակադրումից (ամբողջ - մաս), որոնք առաջին և երկրորդ ասույթները ստանում են պատկերանշանների հետ ներտեքստային կապի շնորհիվ: Այսպիսով, լեզվական և պատկերանշանային մակարդակների ներտեքստային երկխոսության շնորհիվ ապահովվում է գովազդային հիմնական փաստարկումը: Այն բնույթով դեդուկտիվ տրամաբանական է, քանի որ մաս - ամբողջ հարաբերակցությամբ ցույց է տալիս, որ բոլոր ծնողները կարծում են, որ իրենց երեխան մեքենայի ճիշտ նստատեղում է, մինչդեռ իրականում շատ քիչ ծնողներն են ապահովում դա, ինչը տրամաբանական հենք է հանդիսանում գովազդային կարգախոսի համար՝

Know for sure if your child is in the right car seat. (*Իմացի՛ր հաստատապես, արդյոք քո երեխան մեքենայի ճիշտ նստատեղում է*):

Առաջին իսկ հայացքից աչքի է զարնում այն, որ գրաֆիկորեն **know for sure** հատվածը առանձնանում է ավելի մեծ, թավ տառատեսակով՝ դրանով իսկ ընդգծելով այս հատվածի կարևորությունը և բևեռելով լսարանի ուշադրությունը: Այս հորդորող ասույթը ուղիղ կոչով դիմում է ծնողներին հաստատապես իմանալ, վստահ լինել, որ իրենց երեխայի համար ճիշտ նստատեղ են ընտրել, իսկ այս կոչը բխում է գովազդային հիմնական փաստարկից, որտեղ ապացուցվում էր, որ շատ ծնողներ կարծում են, որ ճիշտ նստատեղ են ընտրել, բայց իրականում այդպես քչերն են անում: Հետևաբար կարևոր է վստահ իմանալ, որ նստատեղը ճիշտ է ընտրված, ինչին էլ կոչ է անում կարգախոսը: Իսկ դրան

հաջորդող հորդորող ասույթը ուղղորդում է ծնողներին դեպի այն աղբյուրը, որտեղից նրանք կարող են վստահաբար իմանալ նստատեղի ճիշտ չափորոշիչները՝ [visit safercar.gov/theright seat](http://visit.safercar.gov/therightseat): Գովազդի վերին անկյունում առկա է ևս մեկ կարգախոս, որն ավելի մանր տառերով է գլխավոր գովազդային կարգախոսի համեմատ, քանի որ այն հովանավորող կազմակերպություններից մեկի կարգախոսն է: Այն բավական հակիրճ է և տեղին այս գովազդի համար՝

Choose car seat: by age & size. (*Ընտրի՛ր մեքենայի նստատեղի ըստ տարիքի և չափսի*):

Այս կարգախոսը ամփոփ ներկայացնում է ամբողջ գովազդի իլլոկուտիվ նպատակը և այն պերլոկուտիվ ազդեցությունը, որին միտված է գովազդը՝ համոզել և դրդել ծնողներին ընտրել մեքենայի նստատեղի ըստ երեխայի տարիքի և չափսի: Կարգախոսը կարճ է, պարզ, բայց և բովանդակալից: Տեքստի հակիրճությանը նպաստում է & նշանի կիրառումը **and** շաղկապի փոխարեն, բացի այդ՝ նշանը առանձնացնում և ընդգծում է այն երկու կարևոր հատկանիշները, որոնց ծնողները պետք է հետևեն նստատեղի ընտրելիս՝ երեխայի տարիքը և չափսը:

Պատկերանշանի և լեզվական տեքստի միջև անքակտելի ներտեքստային կապի դրսևորման օրինակներ կարելի է հանդիպել նաև Գովազդային խորհրդի անտառային հրդեհների կանխարգելմանն ուղղված գովազդային շարքում: 1944թ. սկսած՝ ավելի քան յոթանասուն տարի այս գովազդային շարքը իրագրվում է հանրությանը հրդեհառաջացման հնարավոր պատճառների մասին, խրախուսում զգոն լինել, վերահսկել սեփական քայլերն ու կանխարգելել հնարավոր անտառային հրդեհները: Անտառային հրդեհների կանխարգելմանն ուղղված գովազդային շարքը, լինելով ամենաերկարատև, աչքի է ընկնում գովազդների մեծ քանակով և բազմամազանությամբ, որոնցից որոշ օրինակներում առկա են ներտեքստային կապեր:

Այսպես, նկար 6-ում պատկերանշաններն ու լեզվական տեքստը փոխարացնում են իրար, և լեզվական տեքստի ապակողավորումն անհնար է առանց պատկերանշանների: Գովազդային գլխագիրը հետևյալն է՝ **Unfortunately, they can't run for their lives** (*Ցավոք նրանք չեն կարող վազել իրենց կյանքը փրկելու համար*): Հասկանալու համար, թե ինչին է վերաբերում **they** դերանունը, հարկ է դիմել պատկերանշանին, որն իրենից ներակայացնում է անտառային ծառերի պատկեր: Միջնշանային թարգմանության և ներտեքստային կապի միջոցով ընթերցողին հասկանալի է դառնում, որ **they** դերանունը վերաբերում է ծառերին: Այսինքն, որոշակի առումով ծառերն այստեղ անձնավորված են, և ներակա կերպով առկա է համեմատություն ծառերի և մարդու կամ կենդանական աշխարհի միջև, քանի որ գլխագիրը **can't** եղանակավորող բառով արձանագրում է ծառերի վազել չկարողանալու ունակությունը՝ ցույց տալով նրանց անօգնականությունը իրենց կյանքը փրկելու

հարգում: Լեզվական տեքստում ուղագրավ է **run for one's life** դարձվածքի կիրառումը, որն ունի հետևյալ իմաստը՝ *հեռու վազել/փախչել կյանքը փրկելու համար*: **Unfortunately** վերաբերականն արտակալորեն զուգ է տալիս գովազդատուի վերաբերմունքը այս երևույթին և հավելյալ հուզականություն է հաղորդում ասույթին՝ շարժելով յարանի կարեկցանքը: Այսպիսով, փաստարկումը զգայական է: Այն ներկայացնող ասույթով յարանին զգայական կերպով ներկայացնում է խնդիրը՝ ծառերի անօգնական լինելը, իսկ գովազդային գլխավոր կարգախոսով լուծման կոչ անում՝ **Only you can prevent wildfires**: Գլխագրում եղանակավորող բայի ժխտմանը ի հակառակ, կարգախոսում նույն եղանակավորող բայը հաստատական է (**can't - can**), որով ծառերի անօգնականությունը հակադրվում է մարդկային կարողությանը: Այսինքն սխեմատիկ կերպով գովազդն ունի հետևյալ կառուցվածքը՝ **գլխագիր (խնդիր) – կարգախոս (լուծում)**:

NOTE TO PUBLISHER: DO NOT PRINT INFO BELOW, FOR I.D. ONLY. NO ALTERING AD COUNCIL PSAs. Forest Fire Prevention - Newspaper - B&W (6 7/16 x 10 1/2) PFPFFA-N-04901-B "They Can't Run For Their Lives." 65 screen (Film at Horan Engraving: 210-689-8585) Ref # 117643

Նկար 6

NOTE TO PUBLISHER: DO NOT PRINT INFO BELOW, FOR I.D. ONLY. NO ALTERING AD COUNCIL PSAs. Forest Fire Prevention - Newspaper - B&W (6 7/16 x 10 1/2) PFPFFA-N-04901-B "This Home's Fire Insurance" 65 screen (Film at Horan Engraving: 210-689-8585) Ref # 117643

Horan 210 689 8585
117643 2 3/25/00 65

Նկար 7

Միջնշանալին թարգմանության և լեզվականի ու պատկերանշանալինի միջև անխզելի կապի վառ դրսևորում է նաև հաջորդ գովազդային օրինակը (նկար 7), որի լեզվական տեքստն այսպիսին է՝ **The only fire insurance this home has is you** (*Միակ ապահովագրությունը հրդեհից, որն ունի այս տունը դու ես*): Ապակողավորելու համար **this home** արտահայտությունը հարկ է դիմել պատկերանշանին, որտեղ ծառի վրա թռչնի բույն է պատկերված: Այսպես ներտեքստային կապի շնորհիվ

յսարանն ընկալում է, որ տունը, որին պետք է հրդեհից ապահովագրել թոչնի բույնն է: Ուշագրավ է **only** ածականը, որը ինչպես և գլխավոր կարգախոսի դեպքում, հավելյալ արտահայտչականություն է հաղորդում այս ներկայագնող ասույթին և շեշտում ընթերցողի դերը անտառի բնակիչների պահպանման գործում: Այս նույն գործառույթը իրագործվում է նաև գրաֆիկական միջոցով, քանի որ **is you** արտահայտությունը չափերով գերազանցում է մնացած բառերին՝ սրանով ևս մեկ անգամ թիրախային ընդգծելով ընթերցողի դերը: Այսպիսով, թեպետ ձևով այս ասույթը ներկայագնող է, այն ներակա կոչի իմաստ է կրում: Թոչնի բույնի պահպանության պատասխանատվությունը դնելով միայն ընթերցողի վրա՝ գովազդը բարոյաարժեքային փաստարկում է իրագործում: Ընդ որում, հետաքրքիր համեմատություն է առկա. ընթերցողը, որին ուղիղ դիմում է գովազդատուն, համեմատվել է հրդեհից ապահովագրության հետ: Նման պատկերավոր խոսքն ավելի հետաքրքիր ու հիշվող է դարձնում գովազդը:

Ամփոփելով, կարելի է փաստել, որ սոցիալական գովազդում ներտեքստայնությունը դրսևորվում է ինչպես լեզվական միավորների, այնպես էլ լեզվական և պատկերանշանային միավորների միջև: Ավելին, պատկերանշաններն ու լեզվական միավորները կարող են մեկ ամբողջություն կազմել՝ միացած լինելով անքակտելի ներտեքստային կապերով, ինչը նպաստում է գովազդի իլլոկուտիվ և պերլոկուտիվ գործառույթների հաջող իրագործմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Kristeva J. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press, 1980.
2. Арнольд И. В. Читательское восприятие интертекстуальности и герменевтика // *Интертекстуальные связи в художественном тексте*. Санкт-Петербург: Образование, 1993.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1986.
4. Лотман Ю. М. Структура художественного текста // *Лотман Ю.М. Об искусстве*. Санкт-Петербург: Искусство-СПб, 1998.
5. Ad Council. *Child Passenger Safety* // URL: https://www.psacentral.org/campaign/Child_Passenger_Safety
6. Chandler D. *Semiotics for Beginners*, 2016 // URL: <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/sem09.html>
7. *Intratextuality* // *Oxford Reference* URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199568758.001.0001/acref-9780199568758-e-1434>

Е. ХАРАЗЯН – Проявление интратекстуальности в печатной социальной рекламе. – В данной статье рассматриваются интратекстуальные связи между лингвистическими и иконическими единицами в печатной социальной рекламе. Благодаря интратекстуальности, иконические и лингвистические единицы сливаются в рекламе, создавая единый текст. Более того, иконические и лингвистические сообщения теряют значение без этой корреляции. Интратекстуальные связи способствуют реализации иллокутивных и перлокутивных функций рекламы.

Ключевые слова: интратекстуальность, интертекстуальность, социальная реклама, икона, лингвистическая единица, герменевтика, иллокутивная сила, перлокутивный эффект

H. KHARAZYAN – The Indication of Intratextuality in Print PSA. – The paper focuses on intratextual relations between linguistic and iconic units within print PSA. Due to intratextuality, iconic and linguistic units merge within advertisement creating one text. Moreover, iconic and linguistic messages lose their meaning without this correlation. Intratextual relations contribute to the fulfillment of illocutionary and perlocutionary functions of advertisement.

Key words: intratextuality, intertextuality, public service advertisement (PSA), icon, linguistic unit, hermeneutics, illocutionary force, perlocutionary effect

Աշոտ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
 Երևանի պետական համալսարան

**ՈՉ ԳԾԱՅԻՆ ԲԱՌԱՍԵՂԾՈՒՄԸ ԻԲՐԵՎ ԼԵԶՎԻ
 ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Շատ լեզուներում բառակազմության հիմնական միջոցներն են ածանցումը, հապավումը և բառաբարդումը: Հոդվածում քննվում են ածականներից գոյական փոխանցումները հայերենում, ռուսերենում, լատիներենում և անգլերենում: Դրանք դիտվում են իբրև օրինաչափ երևույթներ և լեզվի հիմնական գործառույթների իրացման միջոց, առաջարկվում են մի շարք դասակարգումներ: Նշվում է նաև, որ ոչ գծային բառաստեղծման գործընթացում բառերը դրսևորում են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք բացատրվում են այդ լեզուների քերականական կառուցվածքի բնույթով:

Բանալի բառեր. *լեզու, հաղորդակցում, ճանաչողական և արտահայտչական գործառույթ, բառակազմություն, ոչ գծային բառաստեղծում, մասնակի և լրիվ գոյականացում, բառապաշար, քերականական կառուցվածք*

Աշխարհում գոյություն ունեցող առարկաները, երևույթները, անցյալի ու ներկայի, գալիքի իրողությունները, դրանց միջև առկա տեսանելի ու անտեսանելի, անգամ մտացածին և երևակայական կապերը, մեզ շրջապատող օբյեկտիվ իրականությունը՝ իր զանազան առանձնահատկություններով, արարածները՝ իրենց նյութական ու հոգևոր աշխարհներով, նրանց տարատեսակ ու տարաբնույթ կարողությունները, հատկանիշները ու ձգտումները, այդ ամենի անունները, ստեղծելու, ստեղծագործելու, արարելու շնորհները, վերջապես, անսահման ու անվերջանալի տիեզերքը՝ իր նորանոր բացահայտումներով, արտացոլվում են բնության մեծագույն հրաշքի՝ մարդկային առեղծվածային ունակության՝ լեզվի մեջ: Մարդկային ճանաչողության մշտական ձգտումը մեր մոլորակի ու մարդկային հանրության սերունդների կենդանության գոյն է, իսկ գործիքը՝ լեզուն: Մարդկանց հանրային բազմադարյան անընդհատ կյանքը, մարդկային մտածողության ձևերը, մշտապես կատարելագործվող դրա միջոցներն ու եղանակները, ճանաչողության անշեղ ձգտումը կենդանի է պահում նաև հաղորդակցման՝ տեղեկատվության փոխանակման սպասարկման միջոցը՝ լեզվական համակարգը, որը անընդհատ զարգացող միջնորդ օղակ է մարդու և օբյեկտիվ իրականության, ինչպես նաև սերունդների միջև: Լեզուն այն եզակի հասարակական երևույթներից է, որ առաջացել է հանրային կյանքի ծագման ամենավաղ ժամանակներում, մշտապես ուղեկցել է հասարակությանը, հարատևել ու ծառայել նրան՝ որպես

մարդկանց մտքերի արտահայտման, մտածողության ձևավորման, իրականության նկատմամբ հուզազգացական վերաբերմունքի, կամազգացական մղումների դրսևորման, արտաքին աշխարհի արտացոլման, իրականության արտապատկերումների արտահայտման և ճանաչողության հզոր գործիք ու միջոց /Պետրոսյան, 1987: 266/: Լեզուն, լինելով բազմագործառույթ հասարակական երևույթ, ընդհանուր առմամբ, բառերի՝ բառապաշարի կամ բառային կազմի և համապատասխան քերականական կառուցվածքի մշտապես զարգացող ամբողջության համադրություն է: Ժամանակակից լեզվաբանությունը լեզուն դիտարկում է իբրև բարդ և շարունակ փոփոխվող նյութական միավորների համակարգ, որը լեզվի անցյալի, ներկայի և ապագայի գոյության գրավականն է: Լեզվի հարափոփոխ համակարգի այս հատկությունը հատկապես վառ արտահայտվում և նկատելի է բառապաշարի քանակական ու որակական, նաև ծավալային փոփոխություններով²: Լեզվի հիմնական՝ հաղորդակցման գործառույթի գործադրումը վայրկենական ակտ է, իսկ հիմնական ատաղձը բառն է՝ իր բազմաբնույթ ու բազմատեսակ դրսևորումներով: Բառերի ամբողջությունը՝ բառապաշարը, լեզվում մեծ դեր ու տեսակարար կշիռ ունի, սակայն ինքնին լեզուն չէ: Բառերը ոչ միայն զանազան իմաստներ և հասկացություններ արտահայտող, զանազան նշանակություններ ունեցող, այլև տարբեր քերականական հատկանիշներով ու կարգերով օժտված լեզվական միավորներ են, որոնք, սակայն, հավասարապես միարժեք ու միանշանակ չեն /Մարգարյան, 1993: 126/: Բառապաշարում առկա մշտական տեղաշարժերը լեզվի բնական վիճակ է, կենդանի լեզվի գոյության հիմնական պայմանը: Ուստի, որպեսզի լեզուն կենդանի մնա (հիարկե, կան լեզվական ու արտալեզվական բազմաթիվ այլևայլ գործոններ) և կատարի իր հիմնական գործառույթները, անհրաժեշտ են բառային կազմի (բառապաշարը խայտաբղետ բառերի քարացած զանգված չէ, այլ լեզվական օրենքներին ենթարկվող կանոնակարգված համակարգ) քանակական ու որակական փոփոխություններ, որոնք առնչվում են ինչպես բառակազմությանը, այնպես էլ քերականությանը: Չարգանալով հասարակության հետ, ծառայելով նրան որպես հաղորդակցման, արտահայտման, կուտակման, ճանաչողության ևն միջոց և մտածողության նյութական ձև՝ լեզուն կրում է բազմաթիվ փոփոխություններ. իրականացվում է բառակազմի հարստացում, նրա քերականական կառուցվածքի հղկում ու կատարելագործում:

Ըստ ուսումնասիրությունների արդյունքների՝ հայերենի բառազանձի համալրման հիմնական աղբյուրը ավանդաբար եղել և մնում է ներքին միջոցը՝ բառակերտության, բառաշինության երկու տարատեսակներով՝ գծային բառակազմությամբ (հիմնական և բառակազմական ձևույթների միջոցով՝ ածանցային, արմատային, ածանցարմատային բառակազմություն. գծային զարգացման եղանակով՝ ուղիղ գծի տեսքով,

հիմնական ձևային կամ բառին կցվում են նորանոր բաղադրիչներ, որոնք փոխում են նախկինի և՛ ձևական կողմը, և՛ բովանդակությունը) և ոչ գծային բառաստեղծմամբ (բառի արտաքին տեսքը, ձևը չի փոխվում, սակայն էական փոփոխության են ենթարկվում նրա քերականական հատկանիշները՝ ձևաբանական, շարահյուսական առանձնահատկությունները, իհարկե, նաև բառիմաստը. այս դեպքում բառակազմության միջոց է դառնում բառի հարացուցային ամբողջ համակարգը, որի միջոցով և ուղեկցությամբ անցում է կատարվում քերականական մի կարգից մյուսին)՝ իրենց համակարգային ամբողջական դրսևորումներով: Հայերենի պատմական զարգացման ողջ գործընթացում բավական գործուն է եղել նաև արտալեզվական արտաքին միջոցը՝ տարատեսակ փոխառությունները այլ լեզուներից: Թե բառակերտության ո՛ր կաղապարներն ու եղանակները, միջոցներն ու ձևերն են դառնում գերիշխող լեզվական համակարգի տվյալ փուլում, կախված է ոչ միայն հայերենի կառուցվածքից, լեզվատիպից, ինչպես նաև բառակերտական ներհամակարգային բազմաբնույթ միավորների ու տարրերի փոխհարաբերություններից ու փոխայմանավորվածություններից, այլև հայ հասարակության պատմական վիճակից ու լեզվամտածողության դրսևորումներից: Այս ամենով է իրականացվում բառակերտությունը՝ դառնալով բառապաշարի կատարելագործման, հայերենի կենդանության գրավականն ու մեր ժողովրդի հավերժության վկան, լեզվի հաղորդակցական, ճանաչողական և գործառույթների ապահովման հիմնական միջոցը³:

Լեզվի անընդհատ զարգացումը հանգեցնում է նրա՝ իբրև նյութական միավորների համակարգի ձևավորմանն ու մշակմանը: Լեզվի այդպիսի համակարգեր են խոսքի մասերը, որոնց առանձնացումը լեզուների կառուցվածքում լեզվաբանության հիմնախնդրային ու ամենավիճելի հարցերից մեկն է⁴: Ինչևէ, ժամանակակից լեզվաբանության մեջ առավել տարածվածը մնում է տասը խոսքի մասերի տեսությունը՝ ըստ բառերի արտահայտած ընդհանուր իմաստի, ձևաբանական առանձնահատկությունների ու շարահյուսական կիրառությունների, իսկ խոսքի մասերի բառակազմը մշտապես ենթարկվում է փոփոխությունների քանակական ու որակական տեսակետից, մի կողմից՝ գծային բառակազմության, մյուս կողմից՝ ոչ գծային բառաստեղծման, նաև փոխառությունների միջոցով:

Շատ լեզուներում ոչ գծային բառաստեղծման ամենատարածված տարատեսակներից է ածականների մասնակի կամ լիակատար գոյականացումը, և լեզուների պատմական զարգացման գործընթացում այդ երևույթը դարձել է օրինաչափություն՝ մեծաքանակ դեպքերով: Որպես խոսքի մաս՝ լեզուներում ածականները բնորոշվում են յուրահատուկ իմաստով՝ արտահայտելով առարկայի հատկանիշի հասկացություն: Վերջինս իր մեջ ներառում է ամենատարբեր ու ամենաբազմազան

նշանակություններ՝ մեծություն, ներքին ու արտաքին հատկանիշներ, գույն, նյութ, որակ, տարածական և ժամանակային հարաբերություններ և այլն: Մարդը օբյեկտիվ իրականության մեջ գոյություն ունեցող առարկաներն ընկալում է իրենց որակական և հարաբերական տարբերակված հատկանիշներով հանդերձ. սա պայմանավորված է մարդու էությամբ, մտածողությամբ, լեզվի ճանաչողական գործառույթի գործադրմամբ, ուստի լեզուներում ածական անվան խոսքիմասային կարգայնացումը իր ամենաընդհանուր՝ հատկանշային նշանակությամբ բնական է, համատարած: Տարբերությունը լեզուների քերականական կառուցվածքում ածական խոսքի մասի ոչ թե լինելիության, գոյության (ածականը աշխարհի բոլոր լեզուների խոսքիմասային համակարգում առկա է), այլ ձևաբանական առանձնահատկությունների ու շարահյուսական կիրառությունների դրսևորման մեջ է:

Մասնավորապես, ածականների գոյականացումը սովորական երևույթ է ռուսերենում, և այդ լեզվի առանձնահատկություններից ելնելով՝ շարահյուսական կապակցության միջոցներից ածականի ու գոյականի միջև գործում է համաձայնեցումը, այսինքն՝ ածականն ու գոյականը համաձայնեցվում են սեռով, թվով և հոլովով: Ոչ գծային բառաստեղծման գործընթացում գտնվող նախկին ածականը գոյական է սովորաբար միայն մեկ սեռով, եթե գործածվում է այլ սեռերով, միայն ածական է: Այսպես, Ա. Ն. Գվոզդևը, մեկնաբանելով խոսքի մասերի դասակարգման հիմունքները և դրանց միջև եղած փոխադած կապերը, անդրադառնում է նաև այս երևույթին՝ նշելով, որ բառերի՝ խոսքի մասերով դասակարգումը լեզվում անփոփոխ, վերջնական երևույթ չէ, և այս կամ այն խոսքի մասին պատկանող կայուն, մշտական բառերի կողքին հանդիպում են դեպքեր, երբ բառը մի խոսքի մասից փոխանցվում է մյուսին: Գոյականացած նախկին ածականը, պահպանելով իր արտաքին տեսքը, փոխում է իմաստային, ձևաբանական, շարահյուսական առանձնահատկությունները: Լեզվաբանը օրինակ է բերում *мостовая* բառը, որը, դադարելով առարկայի հատկանիշ ցույց տալուց (*мостовая улица*) և ստանալով **ճանապարհի ծածկույթ** իմաստը, ոչ գծային բառաստեղծմամբ դառնում է իգական սեռի գոյական (իր հետ հաճախակի գործածվող գոյական որոշյալ իգական սեռի է, և կատարվել է ածական-գոյական բառակապակցության կրճատում)՝ օգտագործվելով ենթակայի ու խնդրի պաշտոնով, ինչպես՝ *Мостовая полита водой* կամ *Бригада ремонтирует мостовую* /Гвоздев, 1973: 139-143/: Ռուսերենում տարբերակվում է գոյականացման (*субстантивация*) երկու տեսակ՝ լիակատար գոյականացում (*полная субстантивация*), երբ ոչ գծային բառաստեղծմամբ ձևավորված նոր բառերը այլևս չեն կարող գործածվել որպես ածական, ինչպես՝ *портной, мостовая, приданое* ևն, և մասնակի գոյականացում (*частичная субстантивация*), երբ բառը

միաժամանակ գործածվում է և՛ որպես ածական, և՛ որպես գոյական, ինչպես՝ **военный, знакомая, слепой** ևն⁵:

Ստորև ներկայացնում ենք ռուսերենի բառարաններից և մամուլից քաղված ոչ գծային բառաստեղծամբ գոյականացած մի շարք նախկին ածականների օրինակներ՝ ըստ հաճախակի հանդիպող թեմատիկ խմբերի.

1. Սենյակների, արհեստանոցների, հիմնարկությունների և այլ կառույցների անուններ՝ **детская** (մանկանոց, մանկասենյակ), **булочная** (հացի խանութ), **прихожая** (նախասենյակ), **кладовая** (խորդանոց, պահասենյակ), **операционная** (վիրահատարան), **прачечная** (վաճառատուն), **парикмахерская** (վարսավիրանոց), **столовая** (ճաշարան, ճաշասենյակ), **закусочная** (խորտկարան), **ванная** (լողասենյակ), **профессорская** (պրոֆեսորական), **учительская** (ուսուցչանոց), **пивная** (գարեջրարահ), **справочное** (տեղեկատու բյուրո), **кулинарная** (խոհարարական խանութ), **мастерская** (արհեստանոց), **кондитерская** (հրուշակեղենի խանութ) ևն:

2. Գործողի անուններ՝ **дневальный** (օրապահ, հերթապահ), **рядовой** (շարքային), **штабной** (շտաբական), **больной** (հիվանդ), **бедный** (աղքատ), **богатый** (հարուստ), **портной** (դերձակ), **вожатый** (ջոկատավար, ուղեկցորդ), **горничная** (աղախին), **часовой** (ժամապահ), **зодчий** (ճարտարապետ), **городничий** (քաղաքապետ), **арестованный, заключенный** (կալանավոր), **постовой** (ժամապահ), **беспартийный** (անկուսակցական), **ссылный** (աքսորական), **участковый** (տեղամասային տեսուչ), **горбатый** (սապատավոր անձ), **военный** (զինվորական), **знакомый** (ծանոթ անձ), **рабочий** (բանվոր), **прохожий** (անցորդ), **дежурный** (հերթապահ), **лесничий** (անտառապահ), **слепой** (կույր), **раненый** (վիրավոր), **ученый** (գիտնական), **ведущий** (հաղորդավար), **безработный** (գործազուրկ), **знакомая** (ծանոթ կին) ևն: Գործողի անուն ցույց տվող բառերի մի մասը գոյականացել է հոգնակի ձևով՝ **родные** (հարազատներ), **близкие** (մերձավորներ), **молодые** (երիտասարդներ) ևն:

3. Փաստաթղթերի անուններ՝ **дарственная** (նվիրագիր, ընծայագիր), **накладная** (սպրանքագիր), **родословная** (տոհմագրություն) ևն:

4. Ուտելիքների և խմիչքների անուններ՝ **холодное** (սառը կերակուր՝ ուտեստ), **горячее** (տաք կերակուր՝ ուտեստ), **первое** (ճաշ), **сладкое** (քաղցրավենիք), **соленое** (աղ դրած կերակուրներ), **пирожное** (կարկանդակ), **заливное** (լցնովի խմիչք), **мороженое** (պաղպաղակ), **шампанское** (շամպայն), **жаркое** (տապակա), **спиртное** (ոգելից խմիչք) ևն:

5. Վերացական անուններ՝ **будущее** (ապագա), **прекрасное** (գեղեցիկը) ևն:

6. Սպորտային բառապաշարին վերաբերող որոշ բառեր՝ **сборная** (հավաքական), **угловой** (удар) (անկյունային), **запасной** (игрок) (պահեստային), **штрафной** (удар) (տուգանային) ևն. սրանք մասնակի գոյականացման տիպիկ օրինակներ են, ածական-գոյական կայուն կապակցության կրճատման արդյունք, երբ ածական որոշիչը իր իմաստային գոտի է ներառել նաև գոյական որոշյալի առարկայական իմաստը. նմանատիպ օրինակներ են նաև *справочное бюро*>*справочное*, *военный человек*>*военный*, *колыбельная песня*>*колыбельная* ևն:

7. Երգի տեսակներ՝ **колыбельная** (օրորոցային երգ), **застольная** (սեղանի երգ) ևն:

8. Որոշ ածականներ վերածվել են եզրույթների՝ **существительное** (գոյական), **прилагательное** (ածական), **числительное** (թվական), **гласный** (ձայնավոր), **согласный** (բաղաձայն), **шипящие** (շչականներ), **запятая** (ստորակետ), **кривая** (կորագիծ) ևն:

Այսպիսով, ռուսերենում ածականները գոյականացման գործընթացում **կորցնում են** գոյականի հետ համաձայնությունը, սեռով փոխվելու հատկությունը, համեմատության աստիճաններ կազմելու ունակությունը, **պահպանում են** համապատասխան սեռի ածականներին հատուկ հոլովման համակարգը, **ձեռք են բերում** որոշակի սեռ (рабочий-муж. р., мастерская-жен. р., животное-ср. р.)⁶ և նախադասության մեջ ենթակայի ու խնդրի պաշտոնով գործածվելիս՝ համաձայնեցված որոշիչ: Գոյականացած ածականները պահպանում են համաձայնեցված որոշիչի սեռը, որը, իհարկե, որոշյալի թելադրած սեռային ցուցիչն է, մյուս սեռերով բառը կարող է մնալ ածականի համակարգում, օր.՝ **рядовой**, բայց *рядовая работа*, *рядовое событие*: Վերջապես ռուսերենի ածականների գոյականացումը հայերենի նման պատկանում է ոչ գծային բառաստեղծման պատմական տեսակին⁷: Դժվար չէ նկատել՝ մի շարք բառեր ռուսերենում և դրանց համարժեքները հայերենում ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածական-գոյական տարաբեք բառեր են, ինչպես՝ *больной-հիվանդ*, *военный-զինվորական*, *слепой-կույր*, *справочное-տեղեկատու*, *существительное-գոյական* ևն: Անգլերենում նույնպես առկա է ոչ գծային բառաստեղծմամբ մասնակի և լիակատար գոյականացումը, սակայն, ի տարբերություն հայերենի⁸, ռուսերենի, լատիներենի, այն պատմական երևույթ չէ, այլ համաժամանակյա. անգլերենի քերականագիտության մեջ այս երևույթի ընդհանուր անվանումը կոնվերսիա (*conversion*) է, իսկ մասնակի դրսևորումը՝ գոյականացումը (*substantivization*), որտեղ բառաստեղծման միջոց են դառնում գոյականի հարացուցային ձևերը՝ իրենց ցուցիչներով՝ հոդեր, հոլովական և

հոգնակիական վերջավորություններ: Տարբերակվում են լիակատար գոյականացած ածականներ (*wholly substantivized adjectives*), որոնք ունեն գոյականի բոլոր կարգերը՝ թիվ, հոլով, և հիմնականում գործածվում են անորոշ (a) և որոշյալ (the) հոդերի հետ, ինչպես՝ **a native, the native, the natives, a native's hut**: Լիակատար գոյականացած որոշ ածականներ ունեն միայն հոգնակի թիվ, ինչպես՝ **sweets, ancients, greens, Germans** (բայց նաև **a Russian**) ևն: Մասնակի գոյականացած ածականները (*partly substantivized adjectives*) մասնակիորեն դրսևորում են գոյականների որոշ հատկանիշներ և գործածվում են, որպես կանոն, որոշյալ (**the**) հոդի հետ. սրանք ամբողջ դասի անվանումներ (**the rich, the poor, the unemployed**) կամ վերացական գաղափարներ են՝ (**the good, the evil, the future, the past**) /Каушанская и др., 1963: 51/:

The poor boy բառակապակցության մեջ **poor** բառը տիպիկ ածական է և ցույց է տալիս **the boy** գոյականի հատկանիշը՝ **աղքատ** տղան: Բայց **The poor have nothing to eat** նախադասության մեջ թարգմանվում է **աղքատները, չքավորները**, այսինքն՝ **Աղքատները** ոչինչ չունեն ուտելու: Այդպես էլ՝ **the rich people** (հարուստ մարդիկ)-**the rich** (հարուստները), **the unemployed worker** (գործազուրկ բանվորը)- **the unemployed** (գործազուրկները), **the future hopes** (ապագա հույսերը)-**the future** (ապագան), **the present moment** (ներկա պահը)- **the present** (ներկան): **The rich, the poor, the unemployed** ևն բառերը ընդունված է անվանել *pluralia tantum* (անեզականներ), **the future, the present** ևն՝ *singularia tantum* (անհոգնականներ): Վերոնշյալ բառերը Մ. Յ. Բլոխը անվանում է *adjectivids*, որոնք այս կամ այն չափով դրսևորում են ածականի և գոյականի արժեքներ /Blökh, 1983: 212-213/:

Փաստերից երևում է, որ ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածականների մասնակի և լիակատար գոյականացումը լեզուներում սովորական՝ համալեզվական օրինաչափ երևույթ է, և գոյական խոսքի մասի բառացանկը հարստացնող միջոցներից մեկն է: Սակայն բառաստեղծման գործընթացում տարբեր լեզուներ դրսևորում են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք բացատրվում են այդ լեզուների քերականական կառուցվածքի բնույթով և լեզվական ձևավորված ավանդույթներով, իսկ նպատակը լեզվի հիմնական գործառույթների իրացումն է:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վերջին տասնամյակներում լեզվաբանության մեջ առաջացած նոր բնագավառը՝ ճանաչողական (կոգնիտիվ) լեզվաբանությունը (Ջ. Լակոֆֆ, Ա. Կիբրիկ, Չ. Ֆիլմոր, Ռ. Լանգակետ և այլք), առանձնահատուկ կարևորում է լեզվի ճանաչողական գործառույթը, առաջարկում է լեզվական նյութի նկատմամբ համակարգային նոր մոտեցում, որն

- ընդգծում է լեզվի դերը աշխարհի նկատմամբ հայեցակարգային նորագույն մոտեցումների ստեղծման ու աշխարհընկալման ու ճանաչողության գործընթացները համակարգելու մեջ:
2. Իհարկե, որոշակի փոփոխությունների են ենթարկվում լեզվի հնչյունական կազմը, քերականությունը ևն, սակայն այդ ամենը պահանջում է երկարատև ժամանակահատված, արձանագրելը պահանջում է որոշակի մասնագիտական գիտելիքներ, իսկ նոր բառի հայտնվելը կարող է նկատել ցանկացած լեզվակիր:
 3. Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Հովսեփյան Լ., Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը, Եր., 2016, էջ 29-112, Մարտիրոսյան Ա., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Եր., 2007, էջ 5-193, Հայրապետյան Ա., Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Եր., 2011, էջ 12-150) ևն:
 4. Լեզվաբանական զանազան ուղղություններ, հոսանքներ ու դպրոցներ խոսքի մասերի դասակարգման հիմքում դրել են տարբեր հիմունքներ և հանգել տարբեր, հաճախ իրարամերժ արդյունքների: Ավելին, լեզվաբանության զարգացման պատմության ընթացքում որոշ լեզվաբաններ նույնիսկ ավելորդ համարեցին բառերի դասադասումն ըստ խոսքի մասերի, իսկ քերականների մի մասը խոսքի մասերի ճանաչման նկատմամբ լիակատար թերահավատություն ցուցաբերեց (այս մասին առավել մանրամասն (տե՛ս Փ. Состор. Курс общей лингвистики. М., 1933, с. 110):
 5. Ածականների գոյականացումը ռուսերենում հին և միաժամանակ զարգացող գործընթաց է, **-ив, -ов, -о** և որոշ այլ վերջածանցներով ազանունների կամ բնակության վայրերի անվանումների՝ ածականից գոյական փոխանցման գործընթացը ռուսաց լեզվի վաղ շրջանին է վերաբերում, ինչպես՝ **Кузьмин, Иванов, Марино**, իսկ ահա **ванная, операционная** բառերը անհամեմատ ավելի ուշ շրջանի դեպքեր են: Տե՛ս Современный русский язык (под ред. Д. Э. Розенталя). 4-ое изд., испр. и доп., М., 1984, с. 303, 324-325, 396:
 6. Արական սեռի են սովորաբար գործողի անունները (портной, больной, военный ևն), իգական՝ սենյակների, կառույցների անունները (детская, пивная, ванная ևն), չեզոք՝ վերացական (прошлое, будущее ևն), ուտեստների, դեղերի անունները (заливное, внутреннее ևն), հոգնակի ձևով՝ կենդանիների, բույսերի, դրամական վճարումների անունները (членистоногие, цитрусовые, премиальные ևն):
 7. Լատիներենում ածականների՝ ոչ գծային բառաստեղծմամբ մասնակի և լիակատար գոյականացումը նույնպես պատմական երևույթ էր, և գործընթացը շատ նման էր ռուսերենին. այսպես, լատիներենի ածականն ու գոյականը համաձայնեցվում էին սեռով, թվով և հոլովով՝ **vir Romanus** (ար. սեռ)-հռոմեացի տղամարդ, **matrona Romana** (իգ. սեռ)-հռոմեացի կին, **oppidum Romanum** (չ. սեռ)-հռոմեական քաղաք, լատի-

- ներենի պատմական զարգացման ընթացքում, տարբեր հիմքերով պայմանավորված, Romanus, a, um-հոռմեական ածականը երկու սեռով գոյականացել է՝ Romanus, i m-րիմլյան, հոռմեացի, Romana, ae f-րիմլյան, հոռմեացի աղջիկ՝ կին իմաստով: Amicus, i-ընկեր, vicinus, i-հարևան, reus, i-մեղավոր գոյականները իրենց ծագմամբ ածականներ են եղել: Հաճախ գոյականացել են չեզոք սեռի ածականները՝ bonus, a, um-լավ, բարի **bonum**, i n-բարիք, malus, a, um-վատ, չար-malum, i n-չարիք, դժբախտություն են, որոշ բառեր գոյական են հոգնակի ձևերում՝ asper, aspera, asperum-անհարթ, դժվար-sapera, orum n-դժվարություններ, multus, a, um-շատ, բազմաթիվ - multa, orum n-շատ իրեր, առատություն են, իսկ որոշ բառեր մասնակի փոխանցումներ են՝ dives-богатый, богач, հարուստ (ած., գոյ.), pauper-бедный, бедняк, աղքատ (ած., գոյ.) են (այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ի. Розенталь и В. Соколов. Учебник латинского языка. М., 1953, с. 47-48, В. Мирошенкова, Н. Федоров. Учебник латинского языка. М., 1976, с. 40-41):
8. Հայերենի զարգացման տարբեր փուլերին՝ գրաբարին, միջին հայերենին, արդի արևելահայերենին, նույնպես հատուկ է ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածականների գոյականացումը, և հայերենի արդի փուլի բառապաշարում առկա են բազմաթիվ ու բազմատեսակ այդպիսի օրինակներ: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ա. Հայրապետյան, Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Եր., 2011, էջ 8-30 (ընդհանուր տեսություն), էջ 35-107 (գրաբարյան բառեր), էջ 215-218, 224-227 (միջինհայերենյան բառեր), էջ 228-254 (արդիհայերենյան բառեր):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պետրոսյան Հ. Հայերենագիտական բառարան, Երևան, 1987:
2. Մարգարյան Ա. Ժամանակակից հայոց լեզու, Բառագիտություն, Երևան, 1993:
3. Մարտիրոսյան Ա. Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Երևան, 2007:
4. Հայրապետյան Ա. Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Երևան, 2011:
5. Հովսեփյան Լ. Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը, Երևան, 2016:
6. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. М., 1933.
7. Розенталь И., Соколов В. Учебник латинского языка. М., 1953.
8. Каушанская В.Л., Ковнер Р.Л., Кожевникова О.Н. и др. Грамматика английского языка. Л., 1963.
9. Гвоздев А. Н. Современный русский язык, ч. I. М., 1973.
10. Мирошенкова В., Федоров Н. Учебник латинского языка. М., 1976.

Զավեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Թագուհի ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԲԱՆԱՍԵՂԾԱԿԱՆ ՏԵՔՍԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԸՆԿԱԼՄԱՆ
ՆՇԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ

Սույն հոդվածում քննության են առնվում բանաստեղծական տեքստի ընկալմանը և վերլուծությանն առնչվող խնդիրներ՝ արդի լեզվաբանական և նշանագիտական մտքի ներկայացուցիչների տեսությունների լույսի ներքո:

Հոդվածում կարևորվում են գրավոր տեքստի ընկալման սուբյեկտիվ գործոններն ընթերցման տարբեր փուլերում: Մասնավորապես փորձ է արվում թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծության վերլուծության հիման վրա վեր հանել վերոհիշյալ գործոնների նշանագիտական առանձնահատկությունները:

Բանալի բառեր. *իմաստաստեղծում, մեկնարկետ, հիպոգրամ, մատրիցա, միմեզիս, սեմիոզիս, նշանակելիության ներունակություն*

Արդեն մի քանի տասնամյակ է, ինչ լեզվական հաղորդակցությունն իր տարաբովանդակ, բազմաձև և բազմակողմ դրսևորումներով, հայտնվել է տարբեր գիտաճյուղերի հետազոտական հետաքրքրությունների կիզակետում:

Գիտական մտքի զարգացման նման հարացույցում բանաստեղծական տեքստը, լինելով լեզվական հաղորդակցության մի տարատեսակ, չէր կարող «տեղավորվել» զուտ գրականագիտական մեկնությունների շրջանակում՝ չառնչվելով լեզվաբանական և նշանագիտական արդի տեսություններին:

Ուստի հարկ ենք համարում նախ հակիրճ անդրադառնալ լեզվաբանական և նշանագիտական այն տեսություններին ու դրույթներին, որոնք առանցքային նշանակություն են ունեցել բանաստեղծական տեքստի սուբյեկտիվ ընկալման նշանագիտական գործոնների վերհանման և վերլուծության համար:

Այս համատեքստում առաջին պլան է մղվում էմիլ Բենվենիստի լեզվական հաղորդակցության սուբյեկտիվության տեսությունը: Այն փոխկապակցված և միմյանց փոխլրացնող լեզվափիլիսոփայական և լեզվաբանական դատողությունների բարդագույն համակցություն է և ցայսօր չի դադարում անսպառ աղբյուր լինել մասնակի տեսությունների զարգացման համար խնդրո առարկա երևույթի քննության ոլորտում:

Այսպիսով, ըստ Բենվենիստի լեզուն այն տիրույթն է, որում մարդու սուբյեկտիվությունը գտնում է իր հիմնավոր արտահայտությունը և որի

միջոցով խոսող անհատը դառնում է գործողության սուբյեկտ-ենթակա /Benveniste, 1946: 235/:

Ակնհայտ է, որ «ենթակա (*sujet*) եզրն այստեղ գործածվում է ոչ թե ձևական, քերականական, այլ իրական առումով, որպես կոնկրետ իրավիճակում խոսքային ակտ իրականացնող անձ: Բենվենիստի պնդմամբ, լեզվի էությունը հաղորդակցական միջոց լինելուց առաջ, մարդու գոյության և կոչման նախապայմանն է: «Աշխարհիս երեսին, - գրում է նա, - խոսող մարդն է ընկալվում որպես մարդ, մարդ որ խոսում է մեկ այլ մարդու հետ և այս դիտարկելից լեզուն մասնակից է մարդ երևույթի սահմանմանը» /Benveniste, 1946: 259/: Լեզվական միավորների (նշանների) կողմից արտալեզվական աշխարհի իրերն ու երևույթները նշանակելու գործառույթը նա համարում է լեզվի կարևորագույն էութենական հատկանիշը: Շեշտարկելով լեզվին ներհատուկ այս հատկանիշը նշանակելը՝ (*signifier*) Բենվենիստն առաջ է քաշում մի նոր հասկացություն՝ նշանակելիության ներունակություն՝ ամրագրելով /Մանուկյան, 2003: 27/ այն *signifiance*¹ եզրով: Նրա կարծիքով նման ներունակությամբ օժտված է ոչ միայն մարդկային լեզուն որպես նշանային համակարգ, այլ նաև մյուս բոլոր նշանային համակարգերը (ճանապարհային ազդանշաններ, գեղագիտական նշաններ, հանրային կոդեր և այլն): Այնուհետև նա հավելում է, որ լեզուն օժտված է կրկնակի ներունակությամբ (*double signifiance*), քանի որ լեզվի միջոցով են կիրարկվում մյուս բոլոր նշանային համակարգերը, որոնցում լեզուն է դառնում նշան-առարկա փոխհարաբերության արտահայտիչը: Մի դեպքում, երբ լեզվի այդ ներունակությունն իր արտահայտությունն է գտնում թե լեզվական և թե, այսպես կոչված ոչ լեզվական նշանային համակարգերում, նա անվանում է լեզվի նշանակելիության ներունակության դրսևորման նշանային եղանակ (*mode sémiotique de la signifiance*):

Մյուս դեպքում, երբ նշյալ ներունակությունը արտաբերվում է զուտ լեզվական հաղորդակցության տիրույթում՝ խոսողի կողմից լեզվական իրողությունների սուբյեկտիվ մեկնաբանությամբ նա անվանում է նշանակելիության ներունակության դրսևորման իմաստային եղանակ (*mode sémantique de la signifiance*):

Այսպիսով, լեզվի նշանակելիության ներունակության երկարժեք գործառույթը (*signifiance de la signifiance*) լեզուն դարձնում է մի առաջնային գերհամակարգ մյուս բոլոր նշանային համակարգերի համեմատությամբ: Այստեղից էլ բխում է Բենվենիստի տեսության կենտրոնական դրույթներից մեկը՝ նշանագիտություն և իմաստաբանություն տարբերակումը:

Մեկ այլ դիտարկմամբ, լեզուն նաև որոշակի հստակ միավորների (հնչույթ, բառույթ...) և դրանց միավորումը շարակարգող կանոնների

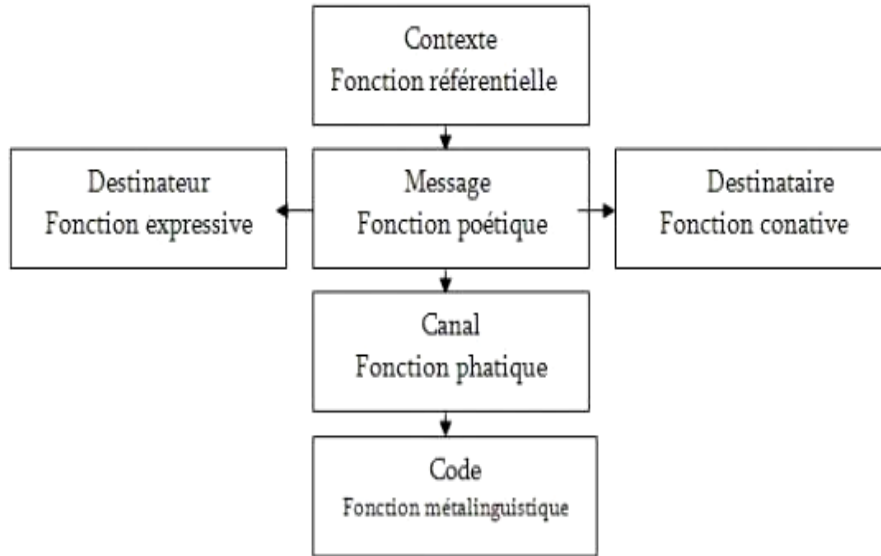
(ինչյունական, ձևաբանական, շարահյուսական) համակարգ է: Սակայն այդ համակարգը մնում է ձևերի զուտ վիրտուալ համակարգ այնքան ժամանակ, քանի դեռ խոսողը դրանք չի առկայացրել իր անհատական խոսքային ակտում: Այս գործընթացը Բենվենիստը քննադատում է որպես լեզվի փոխակարգում խոսքի (*conversion du langage en discours*), ինչն ամեն անգամ տեղի է ունենում նորովի և կոնկրետ իրավիճակում, և անվանանշում է «ասություն» (*énonciation*) եզրով:

Ասությունը, բացահայտ կամ ներակա կերպով ենթադրում է երկու անդամ (հաղորդող, ընդունող) և դիտարկվում է որպես երկխոսական կառույց, որում լեզվական միավորների գործառնության միջոցով բացահայտվում է հաղորդակցության սուբյեկտիվությունը:

Հետագայում սուբյեկտիվություն (*subjectivité*), նշանակելիության ներունակություն (*signifiante*), ասություն (*énonciation*) եզրերը լայն շրջանառության մեջ մտան գիտահետազոտական ոլորտներում և տարբեր գիտաճյուղերի կողմից դարձան մանրագնին և յուրակերպ քննության առարկա:

Առաջիններից մեկը Կերբրա-Օրեքիոնին էր, որ ծավալուն քննության ենթարկեց Բենվենիստի լեզվական սուբյեկտիվության տեսության հիմնահարցերը, մասնավորապես ասության դիտակետից: Արդեն իսկ իր աշխատության վերնագիրը (*L'énonciation*) և ենթավերնագիրը (*De la subjectivité du langage*) դրա խոսուն վկայությունն են:

Եթե Բենվենիստը լեզվին ներհատուկ սուբյեկտիվության արտահայտության լեզվական միավորների շարքում առաջնությունը տալիս է անձնական դերանուններին (մասնավորապես *ես* և *դու* անձնական դերանունների հակադրությանը և փոխներգործությանը), ապա Կերբրա-Օրեքիոնին կարևորում է նաև այլ խոսքի մասերի (գոյական, ածական, մակբայ), ինչպես նաև տարածական և ժամանակային ցուցիչների դերը: Նրա համոզմամբ լեզվի ցանկացած բառամիավոր, ինչ-որ իմաստով, սուբյեկտիվ է, քանի որ այն ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ իրին փոխարինող մեկնաբանական խորհրդանիշ /Kerbrat-Orechhioni, 1980: 79/: Այլ կերպ ասած, ասությամբ բառամիավորի ընտրությունը խոսողի կողմից բառիմաստին տրվող սուբյեկտիվ մեկնաբանության արդյունք է: Հար և նման խնդիրների քննությունը նա սկսում է Յակոբսոնի լեզվական հաղորդակցության հանրահայտ գծապատկերի քննադատական վերլուծությամբ (ստորև գծապատկերը):

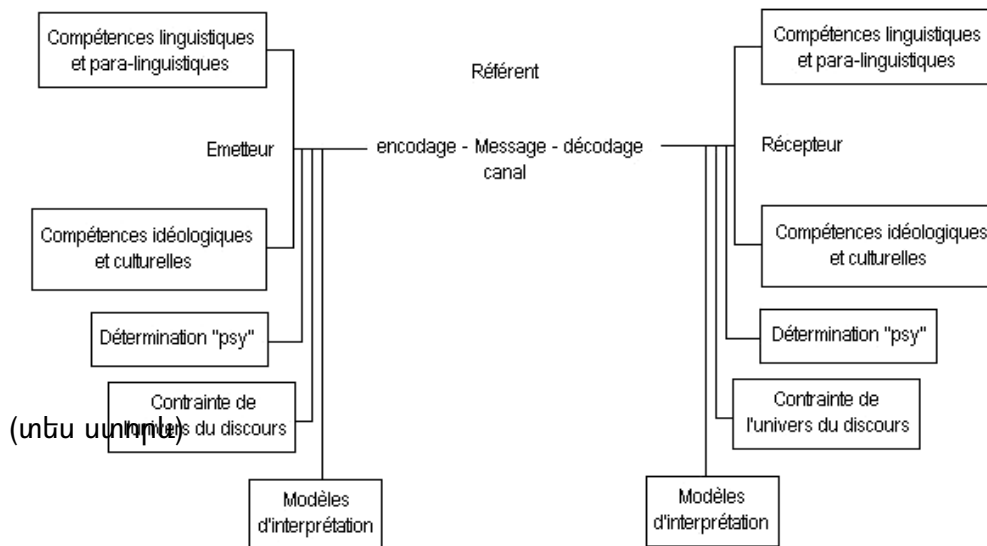

Կերբրա-Օրեքիոնին գտնում է, որ գծապատկերում ներառված բաղադրիչները քանակապես անբավարար են լեզվական հաղորդակցության ամբողջական «տարածքը» նկարագրելու համար: Այս տեսակետը Կերբրա-Օրեքիոնին «համեմուն» է Կորգիբսկու պատկերավոր արտահայտությամբ. «Քարտեզը դեռ աշխարհագրական տարածքը չէ» (La carte n'est pas le territoire)» /տես. Kerbrat-Orechhioni, 1980: 16/ և փորձում է, թե՛ քանակական, թե՛ բովանդակային առումով, ընդլայնել այդ «քարտեզը»:

Այսպես, քննության առնելով հաղորդակցական կողմի բովանդակությունը, մինչև իր անձնական տեսակետն արտահայտելը, նա անդրադառնում է այդ խնդրի առնչությամբ գիտական գրականության մեջ առկա երկու իրարամերժ կարծիքների: Դրանցից մեկը պատկանում է Յակոբսոնի գրչին: Ահա թե ինչ է նա գրում «Խոսելով նոր խոսակցի հետ, ամեն ոք, անկախ իր կամքից, ջանում է միշտ ընտրել այնպիսի բառեր ..., որոնք հասկանալի լինեն ...: Լեզվում անձնական սեփականություն գոյություն չունի, այնտեղ ամեն ինչ հանրայնացված է ..., ուստի իդիոլեկտը հասկացությունը վերջին հաշվով ֆիկցիա է» /Jakobson, 1963: 215/: Ճիշտ հակառակ կարծիքին է Լևիս Քարոլը. «Ես գտնում եմ, որ ցանկացած գրողի լիակատար իրավունքն է ամեն բառին կամ արտահայտությանը հաղորդել իր համար նախընտրելի իմաստը» /տես. Jean Gattégno et Ernest Coumet, 1966: 32 /:

Դժվար չէ նկատել, որ այս իրարամերժ տեսակետները վերաբերում են լեզվական հաղորդագրության երկու տարբեր գործառույթների. մեկը՝ առօրյա խոսակցական, մյուսը՝ գրական-գեղագիտական, որոնք էապես

տարբերվում են իրենց խոսքային ռազմավարություններով: Այս իմաստով դժվար է չընդունել երկու մոտեցումների հարաբերականորեն ճշմարտացի լինելը: Կարծում ենք, հենց այս նկատառումից ելնելով է, որ Կերբրա-Օրեքիոնին փոքր-ինչ զգուշորեն է արտահայտում իր հայեցակետը. «Ճշմարտությունը երկուսի մեջտեղում է» /Kerbrat-Orecchioni, 1980: 7/: Զարգացնելով միտքն այս ուղղությամբ՝ նա գալիս է այն եզրակացության, որ այս երկու տարաբնու տեսակետների հատման կետում է իր արտահայտությունը գտնում լեզվական հաղորդակցության սուբյեկտիվության և օբյեկտիվության դիալեկտիկան: Պարզապես այս կամ այն խոսքային իրավիճակում դրանցից մեկը դառնում է գերիշխող և լեզվական հաղորդակցության առարկայի (*message*) թե՛ սերման և թե՛ ընկալման լիարժեքությունը կրում է հարաբերական (մասնակի) բնույթ: Այդուհանդերձ, Կերբրա-Օրեքիոնին լեզվական հաղորդակցության բաղադրիչների իր քննությունը տանում է սուբյեկտիվ գործոնների բացահայտման ուղղությամբ՝ առաջարկելով հետևյալ գծապատկերը

Արդ, փորձենք տալ գծապատկերի համառոտ մեկնաբանությունը: Լեզվական հաղորդակցության առարկան (*message*) կողմավորվում է (*encodage*) խոսողի/գրողի կողմից (*émetteur*) բանավոր կամ գրավոր ձևով (*canal*) և ապակողմավորվում է խոսակցի/ընթերցողի կողմից (*récepteur*): Հաղորդակցության մասնակիցներն ունեն իրենց ուրույն ներըմբռնման միջոցով յուրացված լեզվական և հարալեզվական գիտելիքները, ունակություններն ու կարողությունները: (*compétences linguistiques et para-linguistique*), գաղափարախոսական և մշակութային ունակություններն ու կարողությունները (*compétences idéologique et culturelle*), հոգեբանական

գործոնը (*déterminations «psy»*): Լեզվահոգեբանական տեսանկյունից վերոնշյալ երևույթների գործառնության մեխանիզմները տարբեր են: Կողավորման ընթացքում հաղորդակցական դիտավորությունը լեզվական ձև է ընդունում (*modèle de production*), իսկ ապակողավորման դեպքում տեղի է ունենում հակառակ գործընթացը՝ լեզվական ձևը (ասույթը), ինչը նույնն է, ինչ հաղորդման դիտավորությունը, ենթարկվում է մեկնաբանության (*modèle d'interprétation*): Ասույթի իմաստի սերումն ու մեկնաբանումը պայմանավորված են նաև հաղորդակցության իրավիճակով և արծարծվող թեմայով (*Univers du discours*): Ասույթի իմաստը հարաբերակցվում է արտալեզվական իրականությանը՝ վերաբերյալին (*référent*):

Ինչպես տեսնում ենք, լեզվական հաղորդակցության՝ Կերբրա-Օրեքիոնիի կողմից վերհանված բաղադրիչները համոզիչ կերպով բացահայտում են խնդրո առարկա գործընթացի սուբյեկտիվ բնույթը թե՛ իմաստասերման, թե՛ իմաստընկալման մակարդակներում:

Բանաստեղծական տեքստի սուբյեկտիվ ընկալման նշանագիտական գործոնները ներկայացնում է նաև մեկ այլ լեզվաբան, նշանագետ Մ. Ռիֆատերը, իր «*Բանաստեղծության նշանագիտություն*» աշխատության մեջ: Հանգամանորեն անդրադառնալով տեքստում իմաստաստեղծման գործընթացին նա առանձնացնում է երկու փուլ. բացահայտողական՝ *էվրիստիկ* և մեկնողական՝ *հերմենևտիկ* /Riffaterre, 1983: 16-17/: Ըստ Ռիֆատերի ընթերցման բացահայտողական փուլում ձևավորվում է գծային (*linéaire*) կամ շարակարգային (*syntagmatique*) նախնական իմաստը (*sens*) /Riffaterre, 1983: 12-15/ և առաջին պլան է մղվում ընթերցողի լեզվամշակութային հիշողությունը, որը նա անվանում է *միմեզիս* (*mimesis*) /Riffaterre, 1983: 12-18/: Միմեզիսն ընթերցողին հնարավորություն է ընձեռում գործն ընթերցելիս ճանաչելու և վերլուծելու այս կամ այն իրողությունը, ինչպես նաև համապատասխան եզրակացություններ անելու: Եթե ընթերցված տեքստը չի համընկնում, կամ մասամբ է համընկնում ընթերցողի միմեզիսին, ապա առաջանում է մի նոր իրողություն, որն ընթերցողից պահանջում է լրացուցիչ ջանքեր ընկալման, տեղեկության վերամշակման համար:

Միմեզիսը կարող է խաթարվել այն դեպքում, երբ հեղինակը միտումնավոր կերպով շեղվում է նորմատիվ քերականության օրինաչափություններից՝ դառնալով, այսպես կոչված, «*սեփական*» քերականության կերտողը: Նման քերականական շեղումների Ռիֆատերն անվանում է *ապաքերականական* կառույցներ² (*les agrammaticalités*): Ապաքերականական կառույցների բացահայտումից հետո ընթերցող-ապակողավորողն անցնում է երկրորդ՝ *հերմենևտիկ* կամ մեկնողական փուլին: Հենց այս փուլում սկսվում է մեկ այլ, ավելի բարդ գործընթաց, որը Ռիֆատերն անվանում է *սեմիոզիս* (*semiosis*) /Riffaterre, 1983: 15-17/: Այն նույնպես պայմանավորված է ընթերցողի լեզվական և

հարալեզվական գիտելիքներով, գաղափարախոսական և լեզվամշակութային մակարդակով, ընթերցման պահին նրա հոգեվիճակով: Այս փուլում, հեղինակի կարծիքով, բանաստեղծական տեքստի ընկալումը գծային մակարդակից տեղափոխվում է հարացուցային մակարդակ և տեղի է ունենում բանաստեղծական նշանի (*signe poétique*) արժևորում: Այն է՝ հարացուցային առանցքում առկա նշանները վերաիմաստավորվելով կազմավորում են *նշանակությունը* (*signification*): Այլ կերպ ասած՝ բառ-նշաններն ապակողավորվում են՝ ստեղծելով համընդհանուր իմաստային դաշտ: Այդ կերպ նշանները միավորվում են մի ամբողջական գերնշանի մեջ: Ըստ Ռիֆատերի այդ գերնշանը բանաստեղծության վերնագիրն է /Riffaterre, 1983: 23-25/:

Հայտնի է, որ թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծական տեքստի հեղինակը, ստեղծագործության հիմնական գաղափարը ներկայացնելու համար, գեղագիտական դիտավորությունից ելնելով գաղտնագրում է այն, ակնկալելով, որ դրա իմաստը պետք է ձևավորվի այլ բառ-նշանների ներակա իմաստների ապակողավորման միջոցով: Հիմնական գաղափարը (որը մեծամասամբ տեքստում առկայացված չի լինում) արտահայտող այդ բառ-նշանը կամ նշանները Ռիֆատերն անվանում է *հիպոգրամ* (*hypogramme*) /Riffaterre, 1983: 36-39/, իսկ այն բառ-նշանների ամբողջությունը, որոնց միջոցով արտահայտվում է բանաստեղծության հիմնական գաղափարը *մատրիցա* (*matrice*) /Riffaterre, 1983: 17-33/: Ընդ որում տրամաբանական կապ պետք է ստեղծվի հիպոգրամի և մատրիցայի միջև:

Արդ, եթե փորձենք գծատակերով ներկայացնել իմաստաստեղծման փուլերն ըստ Ռիֆատերի տեսության, կստանանք բազմաշերտ, դիալեկտիկական հետևյալ պատկերը.

1. *Միմեզիս* → *Սեմիոզիս*
2. *Հիպոգրամ* → *Մատրիցա* → *Նշան-Գերնշան*
3. *Իմաստ* → *Նշանակություն* → *Նշանակելիության ներունակություն*

Ռիֆատերի՝ բանաստեղծական տեքստի նշանագիտական մեկնության այս հակիրճ նկարագիրը վկայում է այն մասին, որ բանաստեղծական տեքստերը, ինչպես կարծում են որոշ հետազոտողներ, չեն կարող ունենալ նույնիմաստ ընկալում և ենթարկվել կարծրատիպային վերլուծության:

Ռիֆատերի կողմից առաջ քաշված և մեր կողմից հակիրճ ներկայացված դրույթները մեր կարծիքով հատկապես կիրառելի են հերմետիկ-թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծական տեքստերի վերլուծության համար: Արդ, վերոհիշյալ դրույթների լույսի ներքո փորձենք վերլուծության ենթարկել ֆրանսիացի սյուրռեալիստ բանաստեղծ Ռ. Դեսնոսի բանաստեղծություններից մեկը, վերնագրված՝ “*Au mocassin*

le verbe”: Նախ՝ ստորև ներկայացնենք բանաստեղծության ամբողջական տեքստը.

Tu me suicides, si docilement
Je te mourrai pourtant un jour.
Je connaissons cette femme idéale
et lentement je neigerai sur sa bouche
Et je pleuvrai sans doute même si je fais tard,
même si je fais beau temps
Nous aimez si peu nos yeux
et s'écroulerai cette larme sans
raison bien entendu et sans tristesse.
Sans.

Այս բանաստեղծության ընթերցման հենց առաջին՝ բազահայտողական փուլում (միմեզիսի մակարդակում) ակնհայտ է դառնում, որ բանաստեղծությունը հերմետիկ բնույթի է: Այս փուլում նախ և առաջ նշմարվում են Ռիֆատերի աշխատության մեջ սահմանված *ապաքերականական* կառույցները: Ինչպես օրինակ՝ *tu me suicides, je te mourrai, je connaissons, et je pleuvrai, je fais beau temps, je pleuvrai, je fais tard, je fais beau temps, nous aimez et s'écroulerai cette larme*

Դժվար չէ նկատել, որ ներկայացված օրինակներում խախտվել են որոշ քերականական կանոններ (օրինակները ներկայացնում ենք բառացի թարգմանությամբ).

Այսպես՝

- 1. Չեզոք՝ անանցողիկ բայերը դարձել են ներգործական՝ անցողիկ.**
tu me suicides – դու ինձ ինքնասպանում ես
je te mourrai – ես քեզ կմեռնեմ
- 2. Անդեմ բայական կառույցները դարձել են դիմավոր՝ դրվելով առաջին դեմքով.**
je neigerai – ես կձյունեմ, *je fais beau temps* – ես լավ եղանակ եմ անում, *je pleuvrai* – ես կանձրևեմ, *je fais tard* – ես ուշ եմ անում, *je fais beau temps* – ես լավ եղանակ եմ անում:
- 3. Ենթակայի և ստորոգյալի միջև առկա է դեմքի համաձայնության խզում.**
Je connaissons cette femme idéale – **ես կճանաչենք** այս իդեալական կնոջը,
Nous aimez si peu nos yeux – **Մենք սիրում եք** այնքան քիչ աչքերն այս,
Et s'écroulerai cette larme – **Եվ կհոսվեմ** արցունքն այս:

Միմեզիսի մակարդակում բազահայտված ապաքերականական կառույցները, միավորվելով մի ընհանուր հարագույզում (paradigme) սկսում են գործել որպես մեկ այլ համակարգի բաղադրիչներ, որոնք ընկալումը երկրորդ փուլում (սեմիոզիս) շարակարգային մակարդակից տեղափոխվում է առավել խորքային՝ հարագույզային մակարդակ: Այլ կերպ ասած՝ տեքստի ընկալումն իմաստային դաշտից տեղափոխվում է նշանագիտական դաշտ /Rifaterre, 1983: 15/:

Այսպիսով, այս բանաստեղծության հիպոգրամը, մեր կարծիքով, այս տեքստում առկա *լեզվական սխալներն են*, որոնք հեղինակի կողմից արված նպատակաուղղված գործողություններ են, իսկ այդ սխալները ներկայացնող ապաքերականական կառույցները տեքստի մատրիցան են:

Այժմ քննության առնենք բանաստեղծության վերնագիրը. *Mocassin* բառը թարգմանաբար նշանակում է տրեխ, տրեխանման կոշիկ, որ կրում են ամերիկյան հնդկացի գեղերի ներկայացուցիչները: Ընթերցողների մի ստվար մասի համար *տրեխ*՝ *mocassin* բառը ոչ մի կերպ չի կապվում բանաստեղծական տեքստում առկա ապաքերականական կառույցների հետ, ինչը նա կարող է միանգամայն նորմալ համարել, քանի որ գերիրապաշտական բնույթի տեքստերում նույն իմաստային դաշտին չպատկանող բառերի մեկտեղումը մի նոր առանձնահատուկ բանաստեղծական պատկեր կարող է ստեղծել: Տվյալ պարագայում այդ բանաստեղծական պատկերը ստեղծում են *le mocassin* և *le verbe* բառերը. Սակայն ընթերցման հերմենևտիկ փուլ անցած ընթերցողը, ով արդեն գտել է հիպոգրամն ու մատրիցան, վերադառնում է վերնագրին՝ իմաստային սրբագրումներ կատարելու նպատակով: Հերմենևտիկ մակարդակում մեր կողմից վեր հանված հիպոգրամի (*լեզվական սխալ*) և մատրիցայի (*ապաքերականական կառույցներ*) փոխհարաբերությունն արտահայտվում է լեզվական կաղապարի բաղադրիչ կազմող *le verbe* (խոսք) բառի իմաստի միջոցով, ինչն էլ իր հերթին զուգորդման հնարավորություն է ստեղծում *Au diable le verbe* (**Կորչի՛ լեզուն, կամ՝ գրողի ծոցը գնա՛ խոսքը**) դարձվածքի հետ:

Այս ձևով, մեր կարծիքով, լեզվի՝ նորմատիվ քերականության օրինաչափությունների խախտման միջոցով, դրսևորվում է հեղինակի՝ այսպես կոչված գերիրապաշտական գեղարվեստական դիտավորությունը:

Այս ամենից զատ, վերնագրի մեջ նկատում ենք նաև բառախաղ, որը նույնպես առնչվում է *խոսք* բառի հետ, իմաստային համապատասխանություններ ստեղծելով հիպոգրամի և մատրիցայի միջև: Ինչպես օրինակ՝

Au mot cassant le verbe – Խոսքը կոտրող բառին կամ դեպի խոսքը կոտրող բառը

Ô, mots cassant le verbe – Oh, խոսքը կոտրող բառեր

Այսպիսով, արդյունքում ունենք բառախաղի երեք տարբերակ.

1. *Au diable le verbe* – Կորչի՛ կամ գրողի ծոցը թող գնա լեզուն, խոսքը, կամ՝ բառը
2. *Au mot cassant le verbe* – խոսքը կոտորող բառին կամ դեպի խոսքը կոտորող բառը
3. *Ô, mots cassant le verbe* – Oh, խոսքը կոտորող բառեր

Երեք տարբերակներն էլ պատկանում են բանաստեղծության իմաստային դաշտին և թույլ են տալիս ապակողավորման միջոցով հասնել իմաստի ընկալման բարձրագույն մակարդակին՝ նշանակելիության ներունակությանը, այն է՝ կորչի՛ նորմատիվ լեզուն, ինչն էլ գրականության մեջ գերիրապաշտական ուղղության գաղափարախոսության առանցքային դրույթներից մեկն է:

Այսպիսով, ի մի բերելով հետազոտողների վերը շարադրված տեսակետերը խնդրո առարկա երևույթի մասին և դրանց հենքի վրա տալով մեկ բանաստեղծական տեքստի վերլուծությունը, կարող ենք փաստել, որ գրական ուղղությունների (մեր դեպքում՝ գերիրապաշտական) տարրորոշման սկզբունքներն իրենց հիմնավորումն են ստանում լեզվաբանական տեսությունների համատեքստում:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Signifiante* – Նշանակելիության ներունակություն եզրի թարգմանություն առաջարկվել է Ն. Մանուկյանի *Բանաստեղծական նշանի գեղագիտությունը մենագրության* մեջ և մեր կարծիքով այն առավել հստակ է արտահայտում այս բառի գործառնության իմաստը հենց այն նշանակությամբ, որն արտահայտել է Մ. Ռիֆատերը:
2. Հռովաժում մենք նպատակահարմար ենք գտել Ռիֆատերի *agrammaticalité* եզրույթի համար օգտագործել «ապաքերականական կառույց» արտահայտությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale // *Coll. Bibliothèque des Sciences Humaines*. Paris: Gallimard, 1966.
2. Desnos R. Corps et bien. Paris: Gallimard, 2009.
3. Gattégno J., Coumet E. Lewis Carroll. Paris: Hermann, 1966.
4. Jakobson R. Essai de linguistique générale, Paris: Éditions de Minuit, 1963.
5. Kerbrat-Orecchioni Ch. Énonciation, de la subjectivité du langage. Paris: Armand Colin, 1980.
6. Riffaterre M. Sémiotique de la poésie. Paris: Seuil, 1983.
7. Մանուկյան Ն. Բանաստեղծական նշանի գեղագիտությունը, Երևան, Նաիրի, 2003:

Յ. АРУТЮНЯН, Т. БЛБУЛЯН – Семиотические факторы субъективного понимания поэтического текста. – В настоящей статье рассматривается семиотический, точнее герменевтический метод анализа художественного, в частности поэтического, текста как способ совершенствования читательской деятельности. Кратко изложены основные этапы и особенности герменевтического анализа. В статье также изучаются субъективные факторы понимания художественного текста. Перспективность такого подхода показана на примере анализа сюрреалистического текста герметичного типа.

Ключевые слова: порождение смысла, герменевтика, гипограмма, матрица, мимезис, семиозис, смысл, значение, потенциальное значение

Z. HARUTYUNYAN, T. BLBULYAN – The Semiotic Factors of Subjective Understanding of Poetic Text. – The present paper is devoted to the problems related to the perception and the analysis of poetic text in the context of the theories of representatives of West European linguistics and semiotics. The research has an objective to highlight the study of the meaning and the role of subjective functions of the text perception in different stages of the reading.

Key words: production of the meaning, hermeneutics, hypogram, matrix, mimesis, semiosis, significance

**Զավեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Լիլիթ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ**
Երևանի պետական համալսարան

**ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՅՑԻ
ՊԱՏԿԵՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԵՂԻՆԱԿԻ
ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՈՃԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Սույն հոդվածում քննության են առնվում համեմատական կառույցի պատկերավորության միջոցով հեղինակային ոճի դրսևորման առանձնահատկությունները: Անդրադարձ է կատարվում հեղինակային պատկերավոր համեմատությունների առանձնահատկություններին, ինչպես նաև հեղինակի անհատական ոճը ձևավորող ներքին և արտաքին գործոններին: Միջգիտակարգային տեսանկյունից վերլուծության են ենթարկվում գեղարվեստական պատկերին վերաբերող տարբեր մեկնաբանություններ:

Բանալի բառեր. *անհատական ոճ, գեղարվեստական պատկեր, պատկերավորություն, համեմատական կառույց, հարանշանակային երանգ, մտածողության զուգորդային մեխանիզմ, զուգորդային-իմաստային դաշտ, արքետիպեր*

Հայտնի է, որ ստեղծագործող անհատի ոճի կազմավորման գործում որոշիչ դեր են խաղում դարձյալները և բանադարձումները: Դրանց կողքին առանձնահատուկ կարևորություն են ձեռք բերում համեմատական կառույցները, քանի որ համեմատությունը, ինչպես իր արտակա, այնպես էլ՝ ներակա դրսևորումներով (փոխաբերություն, փոխանունություն), գեղարվեստական պատկերավորության ստեղծման հիմնարար լեզվամտածողական մեխանիզմներից մեկն է:

Հիմք ընդունելով պատկերավորության առկայության գործոնը, հետազոտողները տարբերակում են համեմատական կառույցների երկու խումբ՝ սովորական (առանց պատկերավորության) և հեղինակային կամ անհատական (պատկերավորության հենքով): Մասնավորապես, ճանաչողական լեզվաբանության ներկայացուցիչների դիտարկմամբ, սովորական համեմատական կառույցները հանրային գիտակցության մեջ արմատավորված այն հասկացություններն են, որոնք դյուրըմբռնելի են տվյալ լեզվական հանրույթի յուրաքանչյուր անդամի համար, իսկ պատկերավոր համեմատական կառույցները պատկանում են ստեղծագործողի անհատական հայեցակետային համակարգին:

Սակայն չի բացառվում, որ որոշ հեղինակային պատկերավոր համեմատական կառույցներ, ժամանակի ընթացքում, հատելով անհատա-

կան ոճի սահմանները, հանրային լայն ճանաչում ձեռք բերեն և դադարեն (մասնակիրորեն կամ ամբողջապես) որպես այդպիսին ընկալվելուց:

Ամենաընդհանուր գծերով եթե փորձենք ներկայացնել, ապա կարող ենք փաստել, որ ստեղծագործողի անհատական ոճը տվյալ ժամանակահատվածում հեղինակի գեղարվեստական արտադրանքի (տեքստի) յուրակերպությունը ներկայացնող լեզվական արտահայտչամիջոցների ամբողջությունն է: Այն ձևավորվում է մի շարք ներքին և արտաքին գործոնների ազդեցության ներքո՝ ձեռք բերելով համակարգին բնորոշ հատկանիշներ: Ներքին գործոնների թվին են դասվում հեղինակի աշխարհայացքը, մտածելակերպը, հոգեբանական առանձնահատկությունները, իսկ արտաքին գործոններից կարևորվում են տվյալ ժամանակաշրջանին հատուկ հասարակական, գաղափարախոսական և մշակութային արժեքները /Дегтерева, 1968/:

Նշյալ գործոնների հենքի վրա կառուցված անհատական ոճը, Գալպերինի դիպուկ բնորոշմամբ, պարունակում է մեծածավալ «ոճական տեղեկություն»՝ կազմված լեզվաոճական հնարներից /Гальперин, 1976: 271/: Մեկ այլ հետազոտող՝ Մաուզենեն, զարգացնելով Գալպերինի միտքը գտնում է, որ այն տարաբնույթ հուզաարտահայտչական, գնահատողական և այլ հարանշանակային երանգներ պարունակող լրացուցիչ, հավելյալ տեղեկություն է: Ինչ վերաբերում է պատկերավոր համեմատական կառույցներին, ապա ոճական տեղեկության ծավալը կախված է համեմատության բաղադրիչների համատեղելիության աստիճանից, ինչն էլ իր հերթին ընդլայնում է գեղարվեստական տեքստի իմաստային սահմանները /Маузене, 1976/:

Շատ հաճախ, հետազոտողների կողմից քննարկման առարկա է դառնում անհատական ոճի կազմավորման՝ գիտակցված կամ չգիտակցված գործընթաց լինելու հանգամանքը: Ոմանց կարծիքով այն առավելապես գիտակցված գործընթաց է, քանի որ նախ և առաջ ենթարկվում է մտածողության ընդհանուր օրինաչափություններին, որոնք դուրս են անգիտակցականի տիրույթից: Մյուսներն էլ հարում են այն տեսակետին, որ չպետք է անտեսել այն փաստը, որ ստեղծագործական արարման ընթացքում ի հայտ են գալիս նաև չգիտակցված տարրեր, որոնք լեզվականորեն նշոյթավորվելուց հետո միայն գիտակցվում են հեղինակի կողմից /Маузене, 1976, Пятаева, 1994/:

Մեր կարծիքով, այս երկու, առաջին հայացքից իրարամերժ տեսակետները վկայում են ստեղծագործական արարման ընթացքում գիտակցականի և անգիտակցականի դիալեկտիկական միասնության մասին և նման համատեքստում էլ պետք է քննության առնվեն հեղինակային պատկերավոր համեմատական կառույցները: Այստեղ տեղին է հիշատակել Յունգյան արքետիպերը, որոնք ծնունդ են «հանրային անգիտակցականի», սակայն լեզվական կամ այլ պատկերային մարմին են առնում՝ բեկվելով անհատի անգիտակցականի պրիզ-

մայով /Юнг, 1991/: Առաջ անցնելով ասենք, որ այս տեսությունը կարող է գործարկվել խնդրո առարկա կառույցների հետազոտական մեթոդներում՝ համեմատության առարկաների ընտրության հոգեբանական գործընթացում արքետիպային ակունքներ ի հայտ բերելու նպատակով:

Պատկերավոր համեմատական կառույցների ուսումնասիրությունը չի կարող ամբողջական և սպառիչ լինել. եթե հաշվի չառնենք գիտական գրականության մեջ առկա «գեղարվեստական պատկեր» հասկացությանը վերաբերող տարբեր մեկնաբանություններ, որոնք չեն սահմանափակվում միայն մեկ գիտաճյուղի շրջանակներում, ինչը պայմանավորված է «պատկերավորություն» երևույթի բովանդակային պլանի տարանջանակությամբ:

Այս խնդրի փիլիսոփայական մեկնության առումով զգալի ավանդ է ներդրել էմանուել Կանտը՝ ճանաչողությանը նվիրված իր աշխատություններում: Կանտի գնահատմամբ, պատկերը տվյալ առարկան ներկայացնող զգայական և բանական պատկերացումների միասնությունն է, որ ծառայում է որպես գեղագիտական ճանաչողության մեխանիզմ /Кант, 1963: 156/: Գրեթե նույն հայեցակերպի մեկ այլ ձևակերպմամբ է հանդես գալիս Հեգելը՝ «պատկերը ուրվագծվում է զգայական և գիտակցական ոլորտներին պատկանող գաղափարների մեջտեղում» /Гегель, 1968: 44/:

Դժվար չէ նկատել, որ նշյալ փիլիսոփայական մեկնությունները միտված են իրերի, այսպես կոչված, սովորական և գեղարվեստական պատկերները միավորելու մեկ կապի մեջ:

Հոգեբանության տեսանկյունից պատկերը աշխարհի կամ նրա հատվածների սուբյեկտիվ ներկայացումն է, որը ներառում է պատկերման առարկան, վերջինիս շրջապատող մարդկանց, տարածական միջավայրը և ժամանակային հաջորդականությունը: Այն գոյանում է նաև անցյալում ունեցած զգացողությունների և ընկալումների հիշողությունից /Психологический словарь, 1990: 240/:

Այստեղ որոշակի կապ է նշմարվում քննարկվող երևույթի հոգեբանական սահմանման և վերը հիշատակված յունգյան արքետիպերի տեսության միջև: Հետևաբար, հնարավոր է նաև, որ պատկերավոր համեմատությունները գոյանում են անցյալում (անգամ հեռավոր) վերապրած զգացողությունների հիշողությունից, որոնք առկա են գիտակցության մեջ որպես տեղեկատվական օբյեկտ: Սակայն, ասվածից ամենևին չի հետևում, որ համեմատությունը չի կարող նորը ստեղծել, հատկապես այն հիմնավորմամբ, որ ցանկացած նոր տեղեկատվական օբյեկտ, ինչ-որ առումով, հնի վերարտադրությունն է:

Այս փիլիսոփայական և հոգեբանական դատողությունների հենքի վրա էլ առաջ եկան «պատկեր» հասկացության մի շարք լեզվաբանական մեկնաբանություններ:

Այսպես, Շ. Բալլին պատկերի ըմբռնման իր հայեցակարգում առաջին պլան է մղում հույզ առաջացնելու հատկանիշը՝ տարբերակելով

հարաբերականորեն ուժեղ կամ թույլ հույզեր արտահայտող պատկերներ: Նա նպատակահարմար է գտնում գործածել նշանագիտությունից փոխառված պատկերանշան՝ «eikon» եզրը /Bally, 1961/: Այսինքն, ինչ-որ իմաստով, նա հակադրում է «պատկեր» և «նշան» հասկացությունները, նշանը դիտարկելով որպես պատկերի՝ ներհայեցողեն կազմավորված երևույթի արտահայտման միջոց: Պատկերի՝ որպես ներհայեցողական մեխանիզմների գործառնության արդյունքում ձևավորված երևույթի գաղափարին է անդրադառնում նաև Պոտեբնյան: Զարգացնելով Հումբոլդտյան ներքին ձևի ուսմունքը, նա հանգում է այն եզրակացությանը, որ պատկերը բառում մարմնավորված մտքի բովանդակության և գիտակցության հարաբերությունն է, և այն ոչ թե նշանակության բաղադրիչ է, այլ առանձին միավոր, որ հարաբերվում է լեզվական այլ միավորների հետ: Այլ կերպ ասած, Պոտեբնյայի պնդմամբ պատկերը բառային հատկանիշ է՝ բառի ներքին ձև: Այս մտորումները հանգեցնում են հետևյալ սահմանմանը. «Պատկերավորությունը կոնկրետ առարկաների, երևույթների, գործընթացների մեջ եղած վերացական որևէ գաղափարի մարմնավորման լեզվական միջոց է» /Потебня, 1996/:

Այսպիսով, ի հայտ է գալիս պատկերի էությունը: Այն մի կողմից «ընկալման գործիք է», մյուս կողմից՝ «մարմնավորման»: Այս երկակիությունը բխում է այն իրողությունից, որ թե ընկալումը, և թե մարմնավորումը կրում են սուբյեկտիվ բնույթ: Հատկանշական է, որ վերոնշյալ երկու լեզվաբաններն էլ պատկերավորություն տեսնում են այնտեղ, որտեղ լեզվական միջոցների գործածությունը հնարավոր է դարձնում վերացական գաղափարի հուզական ընկալումը՝ առաջացնելով որոշակի զուգորդումներ (երբեմն խիստ հեռավոր) ընդհանուրի և մասնավորի, կոնկրետի և վերացականի, հանրահայտի և անհայտի միջև: Այս կերպ պատկերավորությունը ներկայանում է որպես մի քառամակարդակ կաղապար, որի մեջ որոշարկվում են մտավոր և հուզական մակարդակները:

Ասենք նաև, որ զուգորդումների գաղափարը առաջ է քաշվել դեռևս Արիստոտելի աշխատություններում, ըստ այդմ պատկերներն առաջանում են հենց զուգորդումների շնորհիվ, ինչը ենթադրում է առարկաների և երևույթների համադրություն-համեմատություն՝ երկու կամ ավելի հատկանիշների հիմքի վրա:

Դիտարկելով պատկերը գեղարվեստական հաղորդակցության համատեքստում, գիտնականների զգալի մասը կիսում է այն տեսակետը, որ պատկերն իր լիարժեք իրավունքների մեջ է մտնում երկկողմ գործընթացի արդյունքում, նկատի ունենալով հեղինակ-ընթերցող փոխհարաբերությունը /Գակ, Ռուբինշտեյն, Ժինկին/: Հեղինակի կողմից պատկերավորությունը ստեղծվում է մտածողության զուգորդային մեխանիզմների միջոցով, իսկ ընթերցողը կրում է այդ զուգորդումների հուզատրամաբանական ազդեցությունը այն չափով, որ չափով որ անսպասելի և անհամատեղելի է այդ զուգորդային կապը:

Հարկ է նշել, որ հեղինակ-ընթերցող փոխհարաբերությունը միջնորդավորված է տեքստով, ինչը յուրովի փորձարարական մի մեծ «լեզվական տարածք է» պատկերավոր համեմատական կառույցների համար: Դրանց կատարելության աստիճանը և ազդեցության ուժգնությունը պայմանավորված են գեղարվեստական հաղորդակցության երկու սուբյեկտները (հեղինակ-ընթերցող) բնութագրող վերը շարադրված գործոններով:

Առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում Ա. Լոսևի դիտարկումները գեղանկարչական կտավի և գեղարվեստական տեքստի միջև եղած ընդհանրությունների առնչությամբ:

Ջուզահեռներ անցկացնելով բանաստեղծական և գեղանկարչական պատկերների միջև, նա փորձում է բանաստեղծական պատկերավորությանը վերագրել գեղանկարչական արվեստին հատուկ բնութագրիչներ: Այսպես, եթե կտավում բազմաշերտ իրականությունը պատկերվում է գծերի և գույների միջոցով, ապա գեղարվեստական տեքստում՝ լեզվական միավորներով: Երկու դեպքում էլ պատկերներն ստեղծվում են գեղագիտություն ապահովող բաղադրիչների գործադրմամբ և ընկալվում են տեսողական ճանապարհով /Иосев, 1971/:

Արդ փորձենք ամփոփել ողջ վերը շարադրվածը որոշակի եզրահանգումների տեսքով:

Գեղարվեստական մտադրության իրագործմանը ձեռնամուխ լինելիս հեղինակը ընտրում է համապատասխան լեզվական միջոցներ (մեր դեպքում՝ պատկերավոր համեմատական կառույցներ)՝ պայմանավորված ոչ միայն ստեղծագործության գաղափարագեղարվեստական մտահղացմամբ, այլև շրջապատող աշխարհի անհատական, սուբյեկտիվ ընկալմամբ, նկարագրության առարկային իմաստային նոր նրբերանգներ հաղորդելու կարողությամբ:

Գեղարվեստական խոսքի ուժը, լայն առումով, բացահայտվում է ընթերցողի կողմից ոչ միայն մտավոր, այլև հուզական վերաբերության ձևով: Գեղարվեստական պատկերը կյանքի, շրջապատող աշխարհի պարզ վերարտադրությունը չէ, այլև ծնունդ է իրականության մասին հեղինակի ունեցած գիտելիքների, տպավորությունների, պատկերացումների ընդհանրացման:

Յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի պատկերային համակարգը մի յուրովի գաղտնագիր է (կող), որի ապակողավորումը անհրաժեշտ պայման է նոր տեղեկության ընկալման համար: Պատկերի գործառույթի հիմքում ընկած է նրա նշանային բնույթը: Այն կարելի է տրոհել նշանակյալի և նշանակելիի՝ առանձնացնելով նրա հիմնանշանակային և հարանշանակային իմաստները: Պատկերանշանի իմաստը ձևավորվում է լայն համատեքստում և աչքի է ընկնում իր արտահայտչականությամբ, հուզականությամբ, գնահատողականությամբ, հատկանիշներ, որոնք

բնորոշ են նաև հեղինակային պատկերավոր համեմատական կառույցներին՝ որպես անհատական ոճի կայացման կարևորագույն միջոցների:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Гальперин И.Р. О принципах семантического анализа стилистически маркированных отрезков текста. М.: Наука, 1976.
2. Гегель Г.В.Ф. Эстетика. М.: Искусство, 1968.
3. Дегтерева Т.А. Культура письменной речи. М.: Мысль, 1968.
4. Кант И. Сочинения в шести томах. Том I. М.: Мысль, 1963.
5. Лосев А.Ф. Символ и художественное творчество, Т. XXX, Вып. 1. М.: Известия АН СССР, Отделение литературы и языка, 1971.
6. Маузене Л.А. Структура и функции сравнений в новеллах Г. Келлера. Дис. ... канд. филол. наук. Вильнюс, 1976.
7. Пятаева И. Г. Структура, типы и функции сравнения в художественной прозе Ф.М.Достоевского. Дис. ... канд. филол. наук. М., 1994.
8. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. М.: Искусство, 1996.
9. Юнг К. Г. Архетип и символ. Ренессанс, 1991.
10. Психологический словарь. М., 1990.
11. Bally Ch. Traité de stylistique française. Paris, 1961.

Յ. ԱՐՄԵՆՅԱՆ, Լ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ – *Образность сравнительной конструкции как способ выражения индивидуального авторского стиля.* – В данной статье рассматриваются особенности выражения индивидуального авторского стиля через образность сравнительных конструкций. Рассматриваются особенности индивидуального образного сравнения, внутренние и внешние факторы, определяющие индивидуальный стиль автора. С междисциплинарной точки зрения анализируются различные интерпретации о художественном образе.

Ключевые слова: индивидуальный стиль, художественный образ, образность, сравнительная конструкция, коннотативный оттенок, ассоциативный механизм мышления, ассоциативно-семантическое поле, архетипы

Z. HARUTYUNYAN, L. KARAPETYAN – *The Imagery of the Comparative Construction as a Means of Expressing the Author's Individual Style.* – The present paper considers the characteristics of the author's style through the imagery of comparative constructions. It focuses on the features of the individual imagery comparisons, as well as the internal and external factors that shape the author's individual style. From the interdisciplinary point of view, different interpretations of the artistic image and word picture are being analyzed.

Key words: individual style, artistic image, imagery, comparative construction, connotative shade, associative mental mechanism, associative-semantic field, archetypes

Լուսինե ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Հայաստանի պեդագոգական
տնտեսագիտական համալսարան

**ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՃԱՆԱՀՈՂԱԿԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԵԴԻԱԴԻՍԿՈՒՐՍՈՒՄ**

Հոդվածը նվիրված է ՋԼՄ-ներում լուսաբանվող «տնտեսական իրադարձություն» հասկացության ճանաչողական կադապարի մոդելավորմանը: Տնտեսական իրադարձությունը հարաշարժ իրողություն է, որն ընկալվում է ֆրեյմ-սցենարի միջոցով: Վերջինս պարունակում երկու տեսակի սլոթներ՝ միջուկային և պայմանական: Միջուկային՝ իրադարձության կատարման համար անհրաժեշտ սլոթներն են սուբյեկտը (գործողություն կատարողը), փոփոխությունը, վայրը, ժամանակը: Որպես պայմանական սլոթներ կարող են լինել տնտեսական իրադարձության օբյեկտը, պատճառը, հետևանքը, արժևորումը, կանխատեսումը և այլն: Ինչպես ցույց է տալիս վերլուծությունը, իրադարձության ամբողջական ընկալումն ապահովելու համար հաճախ անհրաժեշտ են ոչ միայն միջուկային, այլև որոշ պայմանական սլոթներ, որոնք այս կամ այն դեպքում ակտիվանում և առաջին պլան են մղվում՝ համապարփակ դարձնելով փվյալ իրադարձության հասկացության դաշտի ձևավորումը:

Բանալի բառեր. տնտեսական իրադարձություն, ֆրեյմ-սցենար, ճանաչողական կադապար, ֆրեյմային վերլուծություն, սլոթներ, հասկացության դաշտի ձևավորում

Ճանաչողական լեզվաբանության դրույթներից մեկն այն է, որ շրջակա աշխարհի բոլոր երևույթները, որպես մտավոր կադապարներ, իրենց արտացոլումն են գտնում անհատների գիտակցության մեջ, ապա վերածվում ճանաչողական կառույցների՝ գիտելիքի միավորների: Գիտելիքի միավորների ուսումնասիրության նպատակով ժամանակակից լեզվաբանական գիտակարգերի մեթոդաբանությունն առաջարկում է բազմաթիվ մոտեցումներ՝ ընդգրկելով թե՛ ավանդական, թե՛ նորագույն համարվող ճանաչողական վերլուծությունները: Ճանաչողական մոդելավորման մեթոդները հնարավորություն են ընձեռել գիտնականներին բնութագրելու լեզվամիավորների իմաստները՝ որպես աշխարհի մասին գիտելիքի արդյունքներ, հետազոտելու գիտելիքային կառույցների ձևավորման սկզբունքներն ու միջոցները, վեր հանելու լեզվական և ճանաչողական կառույցների փոխներգործության մեխանիզմը, որի միջոցով իրագործվում է երևույթների մտապատկերման գործառույթը:

Մոդելավորումը ենթադրում է կադապարի ստեղծում, որը, որպես իրականության հետազոտման կառույց, երևույթի համակարգային և գործառնության կապերն ուսումնասիրելու և այլ ընդհանրագլուխ ու նույն կարգին պատկանող երևույթների հատկանիշներից դրանք սահմանազատելու գործիք է /Карасик, 2013: 6/:

Ճանաչողական մոդելավորման արդյունավետ մոտեցումներից մեկն էլ ֆրեյմային վերլուծությունն է, որի հիմքում են լեզվական երևույթների ճանաչողական լինելու փաստը և արտալեզվական գիտելիքների կիրառումը՝ դրանք իմաստավորելու նպատակով: Անդրադառնանք տնտեսական իրադարձության ֆրեյմային մոդելավորմանը:

Ինչպես հայտնի է, ամեն մի իրադարձության կառուցվածքային նկարագրություն կատարվում է՝ հիմնվելով որոշակի տեղեկույթի վրա, որը ներկայացնում է տվյալ իրադարձության բաղադրիչները: Այդ տեղեկույթն ունի սցենարի ձև, որը ներառում է տեղեկություններ մարդկանց և նրանց գործունեության նպատակի մասին: Վերջինս իրադարձությունը ֆրեյմի տեսքով ներկայացնելու կամ տվյալ տեղեկությունը կառուցվածքայինացնելու միջոց է, որն անհրաժեշտ է, օրինակ, հասկանալու համար, թե ինչու է ուտել ցանկություն ունեցող կինը գնում հեռախոսագիրքը վերցնելու (why a hungry woman would go to get a telephone book) /Duchan, 1991: 44/:

Սցենարը սահմանվում է որպես կանխորոշված, կարծրատիպային գործողությունների հաջորդականություն, որոնք նկարագրում են քաջածանոթ իրադարձություն (a predetermined, stereotyped sequence of actions that define a well-known situation) /Schank, Abelson, 1977: 151/:

Ռ. Շենկը և Ռ. Աբելսոնը սահմանել են իրադարձության ֆրեյմ-սցենարի առավել բնորոշ հարցերի տերմինալները: Ֆրեյմ-սցենարն այս դեպքում որևէ ենթադրական իրադարձության առնչվող հարցերի և պատասխանների հավաքակազմ է: Այսպես՝ «Երեխայի ծննդյան տարեդարձ» ֆրեյմ-սցենարի համար այդպիսի հարցեր կարող են լինել. «Ի՞նչ են հագնելու հյուրերը: Երեխայի համար նվեր ընտրվա՞ծ է: Նրան արդյո՞ք դուր կգա նվերը: Որտեղի՞ց նվեր գնել: Որտեղի՞ց գումար հայթայթել» և այլն: Նմանապես, հեռախոսագիրքը վերցնող կնոջ նպատակը հասկանալու համար, մենք պետք է իմանանք, որ դրանում կան ռեստորանների հեռախոսահամարներ, և այդ կինը, հավանաբար, ցանկանում է հեռախոսով սնունդ պատվիրել (phone books list numbers of take-out restaurants, and that the woman must be looking up such a number in order to achieve her goal of getting food) /Duchan, 1991 :44/:

Որևէ գործողության իմաստը հասկանալու համար մարդը հաճախ ստիպված է լինում այսպիսի հարցեր տալ. «Ո՞վ է կատարում գործողությունը (կատարող): Ո՞րն է գործողության նպատակը (մտադրություն): Ինչպիսի՞ն են հետևանքները (ազդեցություն): Ո՞ւմ վրա կազդի այդ գործողությունը (հասցեատեր): Ինչպե՞ս է այն կատարվել

(գործիք)»: Սրանց բոլորի պատասխանները կարելի է գտնել համապատասխան իրադրությունների համար նախատեսված սցենարներում: Այդ պատճառով էլ հեղինակները սցենարները բնութագրում են որպես համառոտ, տաղտկալի պատմություններ (A script is, in effect, a very boring little story) /Schank, Abelson, 1977: 152/:

Ըստ Մ. Մինսկիի տեսության՝ յուրաքանչյուր իրադրության ամբողջական ներկայացումը կատարվում է ոչ թե մեկ, այլ մի շարք ֆրեյմ-սցենարների համակարգի օգնությամբ: Ամեն մի ֆրեյմ-սցենար համապատասխանում է իրադրության հնարավոր դիտանկյուններից մեկին, որն արտացոլվում է ֆրեյմ-սցենարների համակարգով: Համակարգի տարբեր ֆրեյմ-սցենարներ ցույց են տալիս ընդհանուր տերմինալներում գտնվող միևնույն տեղեկության օգտագործման տարբեր ուղիները: Ինչպես և տեսողական իրադրության դեպքում, մարդը, հասկանալով կամ հաղորդելով միտքը, ընտրում է ֆրեյմ-սցենարներից որևէ մեկը: Այդ ընտրությունն ըստ էության վերաբերում է այն հարցերին, որոնք պետք է առաջադրել դիտարկվող իրադրության վերաբերյալ /Минский, 1979: 47/:

Ինչպես ֆրեյմը, այնպես էլ ֆրեյմ-սցենարն անհրաժեշտ է մեկնաբանել հիշողության եզրույթներով /Schank, 1982: 173/: Իրավացիորեն է նշում Շ. Պարոնյանը, որ հիշողությունը լեզվական և գիտակցական կառույցները կապող կամուրջ է, որն անհրաժեշտ է մեզ հաղորդակցական կաղապարի լեզվագործաբանական-ճանաչողական պատկերն առավել ամբողջական դարձնելու համար /Պարոնյան, 2010: 32/: Ֆրեյմը և ֆրեյմ-սցենարը տեղեկության կառույցներ են, որոնք ներկայացնում են նաև վերջնարդյունքը և մտապահվում են անհատների կողմից:

Ճանաչողական հոգեբանության մեջ հիշողությունը սահմանվում է որպես մի գործընթաց, որը կոչված է պահպանելու, վերականգնելու և օգտագործելու ազդակների, պատկերների, իրադարձությունների, գաղափարների և հմտությունների վերաբերյալ այն տեղեկատվությունը, որն այլևս հասանելի չէ: Այս փաստը վկայում է այն մասին, որ հիշողությունը կարող ենք կիրառել որպես «ժամանակի մեքենա»՝ ժամանակի մեջ մտավոր ճանապարհորդություն կատարելու նպատակով /Goldstein, 2011: 116/:

Է. Թուվինգը առաջարկում է հիշողության դասակարգում, որը ներառում է հինգ համակարգ՝ ընթացակարգային, զգայական, կարճատև, իմաստային և դրվագային (էպիզոդիկ) (procedural, perceptual representation, short-term, semantic, episodic): Թեև հիշողության յուրաքանչյուր համակարգ ունի իր ուրույն գործառնությունը, որը մյուսները չեն կարող իրականացնել (այսպես կոչված, գործառնության անհամատեղելիության չափանիշ (the criterion of functional incompatibility)), որոշ համակարգեր, սովորաբար փոխազդում են առօրյա կյանքի

առաջադրանքներ իրականացնելիս, ինչպես նաև հիշողության լաբորատորիայում:

Իմաստային հիշողությունն ամրագրում և պահպանում է աշխարհի մասին գիտելիքը, որը հասանելի է մտաբերման համար: Այն թույլ է տալիս մարդկանց ներկայացնել և մշակել իրադարձությունները, առարկաները և հարաբերություններն աշխարհում, մտածել այն երևույթների մասին, որոնք այս պահին այստեղ առկա չեն: Ի տարբերություն սրան, դրվագային հիշողությունը թույլ է տալիս անհատներին մտապահել, այսպես կոչված, անհատական փորձը, նաև ճանապարհորդել ժամանակի մեջ և մտաբերել որոշակի ժամանակահատվածում կատարված իրադարձությունների վերաբերյալ նախկին փորձը: Իմաստային և դրվագային հիշողությունների միջև հարաբերություններն աստիճանակարգային բնույթի են: Դրվագային հիշողությունը սկիզբ է առել իմաստայինից և որոշ գործառույթների իրականացման իմաստով կախում ունի վերջինից, մինչդեռ իմաստայինը կարող է գործել (պահպանել և վերականգնել տեղեկույթը)՝ անկախ դրվագայինից, բայց ոչ հակառակը: Դրվագային հիշողությունն անհրաժեշտ չէ իմաստային հիշողության մեջ տեղեկույթի կողմնորման և պահպանման գործընթացում: Ի վերջո, իմաստային հիշողությունը զարգանում է մանկության ավելի վաղ տարիների ընթացքում, քան դրվագայինը /Tulving, 1993: 67-68/ :

Այսպիսով՝ յուրաքանչյուր իրադարձության սցենար ստեղծվում է որևէ իրական իրադարձությունից և կրում է այն տեղեկույթը, թե ինչպիսին է աշխարհը: Առավել ծավալուն իրադարձությունները կարող են ներկայանալ մակրոֆրեյմ-սցենարների կամ մակրոսցենարների տեսքով, որոնք, իրենց հերթին, պարունակում են մեկից ավելի միկրոսցենարներ: Տնտեսական իրադարձության ֆրեյմ-սցենարը դիտարկվում է որպես որոշակի տարրերի հավաքածու, ըստ որի ընկալվող իրադարձությունը պետք է տեղի ունենա: Սցենարը, համապատասխանորեն նկարագրելով որոշակի իրավիճակ, թույլ է տալիս կանխատեսելու պարտադիր տարրեր և առաջացնում է սպասումներ ոչ պարտադիր տարրերի վերաբերյալ, անգամ եթե դրանք բացահայտ տրված չեն:

Գոյություն ունեն հիմնական բնութագրեր, որոնք մի կողմից սցենարը մոտեցնում են այլ ճանաչողական կառույցներին, մյուս կողմից՝ տարբերակում են դրանք: Սցենարը, ինչպես գիտակցության մյուս կառույցները, գիտելիքների կազմակերպված կառույց է, որի մի հատվածը ենթադրում է ամբողջություն, որը շատ ավելին է, քան նրա բոլոր մասերի հանրագումարը: Ճանաչողական կադապարների մեկ այլ ընդհանուր բնորոշում է այն, որ սցենարն ընդհանրացված ու ամփոփ ձևով արտացոլում է իրադարձության կառուցվածքը:

Սցենարը ներկայացված մյուս սխեմաներից տարբերվում է գործողության ու ժամանակի հիմնական տարրերի առկայությամբ, ինչպես նաև առանձին գործողությունների միջև կապերով: Դա գիտելիքի ընդարձակ շտեմարան է՝ հիմնված մշակութային ու հանրային պատկերացումների և արժեքների վրա: Իրադարձության սցենարի կառուցվածքը, որպես կանոն, ներառում է մի քանի սլոթներ՝ բաղադրիչներ: Այդպիսիք են սուբյեկտը (գործողություն կատարողը), փոփոխությունը, օբյեկտը (գործողությունն իր վրա կրողը), ժամանակը, վայրը, հանգամանքները (պայմանները, պատճառը, արդյունքը, նպատակը և այլն): Նշված տարրերը կարող են ներկայացվել ինչպես բացահայտ, այնպես էլ ներակա կերպով, կախված զանազան գործոններից (ինքնին իրադարձությունից, լրագրողի մտադրությունից և այլն): Ընդ որում, երբեմն, բավականաչափ տեղեկույթի բացակայության դեպքում, սլոթները կարող են համալրվել պայմանական, տիպային լրացումներով: Փաստական նյութի վերլուծությունը թույլ է տալիս սահմանել տնտեսական իրադարձության էությունը բացահայտելու համար պարտադիր միջուկային սլոթները՝ սուբյեկտը, փոփոխությունը, ժամանակը և տարածական տեղորոշումը: Պայմանական են օբյեկտի, պատճառի, հետևանքի, գործիքի, արժևորման, կանխատեսման և այլ սլոթներ:

Դրա հետ մեկտեղ, հարկ է նշել, որ վերլուծության ընթացքում պարզ է դառնում մի օրինաչափ հանգամանք առ այն, որ ցանկացած տնտեսական իրադարձության ամբողջական ընկալման համար անհրաժեշտ է վերլուծել ֆրեյմ-սցենարի ոչ միայն միջուկային սլոթները, այլև որոշակի այլընտրանքային տեղեկույթ, որը պարփակված է պայմանական սլոթներում: Վերջիններս, այս կամ այն դեպքում առաջ են մղվում, ակտիվանում են տնտեսական իրադարձության ընկալումը լիարժեք դարձնելու նպատակով:

Վերլուծենք հետևյալ իրադարձության ֆրեյմ-սցենարը.

In an attempt to revive a sluggish economy the Brazilian government set out incentives for private-sector bidders to invest 198 billion reais (\$64 billion) in infrastructure over the next few years. /www.economist.com, June 13, 2015/

Ինչպես երևում է, այս տնտեսական իրադարձության մեջ գործողություն կատարողը Բրազիլիայի կառավարությունն է, որն առաջարկում է (այստեղ առաջ է գալիս փոփոխության սլոթը) խթաններ (գործիքի ենթասլոթ) մասնավոր հատվածի գնորդներին, որոնք տվյալ պարագայում գործողությունը կրողն են՝ օբյեկտի սլոթի բովանդակությունը:

Տվյալ տնտեսական իրադարձության ամբողջական ընկալման համար մեզ անհրաժեշտ է իրազեկ լինել, թե որտեղ և երբ է կատարվում գործողությունը: Թեև տվյալ իրադարձության տարածական տեղորոշման սլոթն ակնհայտորեն նշված չէ նախադասության մեջ, ընթերցողը

կռահում է տվյալ վայրի մասին «the Brazilian government» արտահայտությունից: Ժամանակային սլոթը նույնպես ներակայորեն է արտահայտված. տվյալ իրադարձության մասին մենք տեղեկանում ենք The Economist շաբաթաթերթից, և, համապատասխանաբար, այդ տեղեկույթը համահարաբերակցում ենք այն իրական ֆիզիկական ժամանակի հետ, որում մենք գտնվում ենք:

«In an attempt to revive a sluggish economy» արտահայտությունը լրացնում է նպատակի սլոթը, որի բացակայության դեպքում ընթերցողը չէր կարողանա համապարփակ ձևով ընկալել տվյալ ֆինանսական ներդրման իմաստը: «To invest 198 billion reais (\$64 billion) in infrastructure over the next few years» արտահայտությունը տվյալ դեպքում փոփոխության սլոթի պարագայական ենթասլոթ է: Այսպես՝ «ներդնել 64 միլիարդ դոլար ենթակառուցյուններում»՝ նպատակի և «հաջորդ մի քանի տարիների ընթացքում»՝ ժամանակի ենթասլոթ:

Հետևաբար՝ տվյալ տնտեսական իրադարձության համար միջուկային են համարվում սուբյեկտի, փոփոխության, օբյեկտի, նպատակի, ժամանակի և վայրի սլոթները:

Վերլուծենք ևս մեկ տնտեսական իրադարձության ֆրեյմ-սցենար.

President Vladimir Putin signed a decree imposing a raft of punitive economic sanctions against Turkey on Saturday underlining the depth of the Kremlin's anger toward Ankara four days after Turkey shot down a Russian warplane. /www.reuters.com, November 28, 2015/

Այս իրադարձության մեջ սուբյեկտի սլոթը համալրում է նախագահ Վ. Պուտինը, որը կատարել է փոփոխություն, ստորագրել հրամանագիր, ըստ որի՝ Թուրքիայի համար (օբյեկտի սլոթ) կիրառվելու են մի շարք տնտեսական պատժամիջոցներ: Դա հանդես է գալիս որպես փոփոխության սլոթի գործիքի ենթասլոթ, քանզի մանրամասնում է հրամանագրի բովանդակությունը: Իրադարձության հաղորդումն ամփոփվում է ժամանակի և պատճառի սլոթներով, որոնց բացակայության դեպքում ընթերցողը չէր կարողանա լիարժեքորեն ընկալել սույն իրադարձության իմաստը:

Այսպիսով՝ տնտեսական իրադարձությունը հարաշարժ իրողություն է, որն ընթանում է որոշակի հանգամանքներում, ըստ որոշակի սցենարի, և հետևաբար՝ ընկալվում է ֆրեյմ-սցենարի միջոցով: Վերջինս պարունակում է սլոթներ, որոնք, համաձայն իրենց բովանդակության, լինում են երկու տեսակի՝ միջուկային և պայմանական/այլընտրանքային: Միջուկային մասի շնորհիվ հնարավոր է սցենարի ճանաչում իրադրության մեկնաբանության գործընթացում, իսկ պայմանական մասն այլընտրանքային տեղեկույթի կրողն է: Շրջակա աշխարհի հետ մարդու փոխազդեցության ժամանակ կատարվում է ֆրեյմ-սցենարի հարմարակցում՝ ըստ որոշակի իրադրության, կախված անհատի՝ օբյեկտիվ իրականության մասին գիտելիքից: Իրադարձությունը, տվյալ դեպքում,

անհատն ընկալում է ընդհանրացված կերպով՝ որպես գործողություն, տեսողական պատկեր, դատողություն, պատում և այլն: Այսինքն՝ դա որևէ որոշակի իրադարձություն չէ, այլ միևնույն դասին պատկանող, բովանդակային առումով միմյանց մոտ իրադարձությունների հատկանիշների հավաքածու: Միջուկային՝ իրադարձությանն կատարմանն անհրաժեշտ սլոթներն են սուբյեկտը (գործողություն կատարողը), փոփոխությունը, վայրը, ժամանակը: Որպես պայմանական սլոթներ (այսինքն՝ տեղեկույթ, որի բացակայությունը չի խափանում տվյալ իրադարձության հիմնական ընկալումը)՝ կարող են լինել տնտեսական իրադարձության օբյեկտը, պատճառը, հետևանքը, արժևորումը, կանխատեսումը և այլն: Այդուհանդերձ, իրադարձության ամբողջականության ապահովման համար հաճախ անհրաժեշտ են ոչ միայն միջուկային, այլև որոշ պայմանական սլոթներ, որոնք այս կամ այն դեպքում ակտիվանում և առաջին պլան են մղվում՝ համապարփակ դարձնելով տվյալ իրադարձության ընկալումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պարոնյան Շ. Հ. Խոսքային փոխներգործության ճանաչողական-գործաբանական հայեցակերպը անգլերենում. Ատենախոսություն բան. գիտ. դոկտորի գիտ. աստ. հայցման համար, Երևան, 2010:
2. Duchan J. F. Everyday events: Their role in language assessment and intervention // *Pragmatics of Language. Clinical Practice Issues*. T. Gallagher (ed.). San Diego: Singular Publishing Group, 1991.
3. Goldstein E. B. Cognitive psychology: connecting mind, research, and everyday experience. Belmont, CA: Cengage Learning, 2011.
4. Schank R.C. Dynamic memory: A theory of reminding and learning in computers and people. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
5. Schank R.C., Abelson R.P. Scripts, plans, goals, and understanding: An inquiry into human knowledge structures. Hillsdale (N.J.), 1977.
6. Tulving E. What is episodic memory? // *Current directions in psychological science*. v. 2, N. 3, 1993.
7. Карасик В. И. Языковая матрица культуры. М.: Гнозис, 2013.
8. Минский М. Фреймы для представления знаний. М.: Энергия, 1979.
9. www.economist.com, June 13, 2015.
10. www.reuters.com, November 28, 2015.

Լ. ԱՐՄԻՆԻԱՆ – *Когнитивное моделирование явлений в экономическом медиадискурсе.* – Экономическое событие динамично и развивается согласно определенному фрейм-сценарию, в котором в виде ядерных и альтернативных слотов заложена информация, релевантная для понимания разных событий. Ядерными считаются слоты субъекта, изменения, пространственной и временной локализации. Слоты объекта, причины, результата, прогноза и оценки определяются как альтернативные. Как показал материал исследования, в информационных статьях для полноценного восприятия содержания экономических событий кроме основных слотов необходимо участие тех или иных альтернативных слотов, которые, активируясь, обеспечивают доступ к соответствующей информации. Примечательно, что существенную роль в процессе когнитивного моделирования экономических событий играет память.

Ключевые слова: экономическое событие, фрейм-сценарий, когнитивная модель, фреймовый анализ, слоты, концептуализация

L. HARUTYUNYAN – *Cognitive Modelling of Events in Economic Media Discourse.* – Economic events are dynamic phenomena that proceed according to some frame-scenario, which contains nuclear and alternative slots filled with data for an adequate perception of events. Nuclear slots are those of agent, change, time and place, whereas alternative information is provided by the slots of recipient, cause, effect, prediction, and evaluation. The analysis illustrates that for appropriate understanding of economic events besides nuclear slots it is necessary that some alternative slots be activated to provide the reader with relevant information. It should also be mentioned that memory plays an essential role in the process of economic event cognitive modeling.

Key words: economic event, frame-scenario, cognitive model, frame analysis, slots, conceptualization

**Դոնարա ՂԱԶԱՐՅԱՆ
Աննա ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ**

Երևանի Վ. Բոյուտովի անվ. պետական
լեզվա հասարակագիտական համալսարան

**ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԵՎ ԱԾԱԿԱՆԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎՈՒԹՅԱՆ
ԱՐՏԱՀԱՅՏՄԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՄԵԴԻԱ ԽՈՍՈՒՅԹՈՒՄ**

Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել խոսքի մասերի սուբյեկտիվության արտահայտման դրսևորումները մեդիա խոսույթում: Ամենատարբեր խոսքի մասեր՝ գոյականներ, ածականներ, բայեր, մակբայներ, կարող են արտահայտել սուբյեկտիվություն: Մեդիա հաղորդակցությունը ներառում է եղանակավորող և արժեքաբանական հարաբերություններ: Խոսույթի սուբյեկտիվությունը հիմնականում արտահայտվում է «հուզական» և «գնահատողական» վերաբերմունքի դրսևորման ժամանակ: «Հուզականություն» արտահայտող իմաստային միավորները առավել շատ են պարունակում արժեքաբանական նշանակություն, քան «գնահատողական» վերաբերմունք բառերը:

Բանալի բառեր. մեդիա խոսույթ, սուբյեկտիվություն, հաղորդակցություն, համատեքստ, կանխենթադրույթ, արժեքաբանական իմաստ, ածական, գոյական

Լինելով հաղորդակցության առավել բարդ տեսակ, որտեղ առկա են միաժամանակ և՛ մենախոսություն, և՛ երկխոսություն, «մեդիա հաղորդակցությունը» ընդգրկում է խոսույթային մի շարք գործունեություններ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր առանձնահատուկ դերն ու նշանակությունը՝ ըստ իր «նպատակամիտության», ըստ թեմաների ընտրության, և իհարկե, յուրաքանչյուրին հատուկ է դրսևորման իր ուրույն ձևերը՝ կախված մեր զանգվածային լրատվական միջոցների «իրադրային շրջանակներից» /Lochard et Boyer, 1998: 12/:

Ասության վերաբերյալ տեսությունները, որոնք հետաքրքրվում են խոսույթի ստեղծման սոցիալական պայմաններով, ընդգծում են այն միտքը, որ խոսքում ասությանը հատկանշական է սուբյեկտիվությունը, և կարևորում են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են «կցորդիչներ» (*embrayeur*) (Benveniste, Jakobson), «բազմաձայնություն» (*polyphonie*) (Bakhtine, Ducrot), «անկախ եղանակավորում» (J.Authier-Revuz), «միջխոսույթայնություն» կամ միջտեքստայնություն (Pecheux), որոնք սերտորեն կապված են բառապաշարային կամ շարահյուսական ձևերի նկարագրման միջոցների հետ՝ հարաբերվելով կանխենթադրույթին: Հետևա-

բար, ուսումնասիրելով մեդիա հաղորդակցության առանձնահատկությունները, խոսույթի այս տեսակը կարելի է դասել սուբյեկտիվ հաղորդակցության շարքին, սուբյեկտիվություն, որը շատ հաճախ իր արտահայտությունն է գտնում ներակա մակարդակում:

Կատրին Կերբրա-Օրեկյոնին, համակարծիք լինելով Լի Վորֆի հետ, արտահայտում է այն միտքը, որ «յուրաքանչյուր բառույթային միավոր պարունակում է սուբյեկտիվ իմաստ», ուստի և խոսույթում հիմնանշանները կառուցվում են մասնակիորեն պայմանական իմաստային հենքի վրա՝ խոսույթի բովանդակային «էությանը» տալով առանձնահատուկ մի «ձև» /Kerbrat-Orecchioni, 1980: 11-13/: Ահա թե ինչու լեզվական այս վերացարկման (*abstraction*) արդյունքում խոսույթը միշտ չէ, որ մեզ շրջապատող իրականությունը նկարագրում է օբյեկտիվորեն, այն պարունակում է սուբյեկտիվ պատկերացում և վերաբերմունք այդ իրականության առարկաների ու երևույթների նկատմամբ:

Այս կապակցությամբ Պիեռ Կադիոն, ընդգծելով բառերի սուբյեկտիվություն արտահայտելու հատկանիշը, գրում է. «Բառերը, ինչպես գործիքը, մեկ իմաստով մատնանշում են իրերն ու առարկաները, սակայն մեկ այլ իմաստով արտահայտում են մարդկային ամբողջ հուզականությունը և հոգեբանական իրավիճակը, այլ կերպ ասած՝ դրանք պարունակում են նաև սուբյեկտիվ իմաստ» /Cadiot, 2004/05/17/:

Ռ. Լաֆոնը իրավացիորեն համարում է, որ լեզվի բառերը «պրաքսեմներ են» (*praxemes*), որոնք ներառում են ակնհայտ կամ թաքնված կոնոտատիվ «պրաքսիսներ» (*praxis*): Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ շահարկվում են ամենատարբեր բնորոշիչ «պրաքսիսներ» (տեխնոլոգիական, հանրամշակութային), որոնց միջոցով հորինվում են լեզվական համայնքի ենթագիտակցության մեջ գոյություն ունեցող տարբեր բնույթի սուբյեկտիվ մեկնաբանություններ ու դատողություններ /Lafont, 1983: 10-44/:

Կերբրա-Օրեկյոնին, զարգացնելով այս միտքը, նշում է, որ երբ խոսողը փորձում է արտահայտվել, ապա նա լեզվի բառապաշարային և շարահյուսական պահուստից ընտրում է որոշ միավորներ, և ընդհանուր առմամբ այդ ընտրությունը կատարվում է համապատասխանաբար երկու տիպի խոսույթ ձևակերպելու համար.

- «օբյեկտիվ» խոսույթ, որտեղ անհատ խոսողի առկայության հետքերը ջնջված են.
- «սուբյեկտիվ» խոսույթ, որտեղ խոսողը հանդես է գալիս պարզորոշ, բացահայտ ձևով (*je trouve ça moche*) կամ ներակայորեն (*c'est moche*)՝ որպես հաստատված ասույթի գնահատող:

Ըստ լեզվաբան Ֆ. Ժիրոյի՝ մեդիա խոսույթում «օբյեկտիվություն» ցուցաբերելու հիմնական նախապայմանն այն է, որ լրագրողները չպետք է առաջնորդվեն սեփական հոգեվիճակներով. որ բանիմաց լրագրողը պետք է «անհետանա» իր նյութի հետևում և ոչ թե առաջ ընկնի. «ձգտել

օբյեկտիվության, նշանակում է ասույթում ջնջել ասության հեղինակի ներկայության յուրաքանչյուր հետք» /Giroud, 1979: 26-36/:

Այսպիսով, ելնելով այն հանգամանքից, որ մեդիա հաղորդակցությունը ներառում է եղանակավորող և արժեքաբանական հարաբերություններ, ապա կարելի է ասել, որ խոսույթի սուբյեկտիվությունը հիմնականում արտահայտվում է «հուզական» և «գնահատողական» վերաբերմունքի դրսևորման ժամանակ: Ընդ որում, «հուզականություն» արտահայտող իմաստային միավորները առավել շատ են պարունակում արժեքաբանական նշանակություն, քան «գնահատողական» վերաբերմունք արտահայտող բառերը: «Գնահատողական» վերաբերմունքը դրսևորվում է երկու առանձնահատուկ միավորների միջոցով.

- Արժեքաբանական միավորներ, որոնք կրում են լավ/վատ տեսակի գնահատողական հատկանիշներ (ընդ որում, գնահատումը արտահայտված է այդ միավորների ներքին իմաստով կամ այն բխում է համատեքստից).
- Եղանակավորիչներ, որոնք կրում են սխալ/ճիշտ տիպի հատկանիշներ (դրանք հաճախ ունեն կոնոտացիոն արժեքաբանական իմաստ, քանի որ ճիշտը ենթադրում է լավը, սխալը՝ վատը):

Հարկ է նշել, որ օբյեկտիվ/սուբյեկտիվ հակադրության առանցքը երկանդամ չէ, այլ աստճանական է, քանի որ լեզվի բառային միավորները արդեն պարունակում են քիչ թե շատ արտահայտված սուբյեկտիվություն, և դրանք օբյեկտիվ իմաստից աստիճանաբար անցնում են սուբյեկտիվ իմաստի:

Ինչպես նշում է Կերբրա-Օրեկյիոնին, «ցանկացած բառ, եթե օգտագործվում է համապատասխան համատեքստում կամ ուղեկցվում որոշ առանձնահատուկ հնչերանգային կամ գրաֆիկական նշանակիչներով, կարող է ձեռք բերել հարանշանակային ինքնատիպ արժեք (*valeur connotative*), և պետք է ասել, որ արժեքաբանական այս դասակարգման մեջ առաջին տեղում գտնվում են գոյականները» /Kerbrat-Orecchioni, 1980: 76/:

Այսպես, օրինակ, “*publicité*” (գովազդ) բառը, որը ցանկացած լեզվական համայնքի ենթագիտակցության մեջ կրում է ինչ-որ չափով բացասական կոնոտացիա, կարող է ստանալ դրական արժեք: Բլեզ Սանդրան կարծում է, որ «*la publicité est la plus chaleureuse manifestation des hommes d’aujourd’hui, de leur puerilité, de leur don d’invention et d’imagination*» (գովազդը ժամանակակից մարդկանց ամենախանդավառ դրսևորման ձևն է, այն նրանց մանկականության, նրանց սրտեղծագործական ձիրքի, երևակայության արտահայտությունն է) /Cendrars, 2013: 1/:

Շատ բառեր, որոնք ընդհանուր առմամբ չեզոք են, այսինքն՝ զուրկ են ոճական արտահայտչականությունից, անհատական խոսքում կարող են ձեռք բերել կոնոտատիվ իմաստ: Օրինակ՝ «*La ministre a eu une réaction d’infirmière*» (Տիկին նախարարը բուժքրոջ մոլեցում ցուցաբերեց):

Այս արտահայտության հեղինակը՝ հայտնի ֆրանսիացի լրագրող Նոել Մամերը, քննադատում է բնապահպանության նախարար Դոմինիկ Վուայնեին (1997-2001թթ.), քանի որ վերջինս լուրջ չի գնահատել TOTAL նավթարդյունաբերական ընկերության կողմից պատճառած էկոլոգիական աղետի վնասները (1999թ. դեկտեմբերի 12-ին ընկերությանը պատկանող «Էրիկա» նավը, ծանրաբեռնված դիզվառելիքով, խորտակվում է և հսկայական վնասներ է պատճառում Բրետոնիայի ափամերձ կենդանական աշխարհին): Ֆրանսիական ՉԼՄՆ-երում տված իր հարցազրույցում Դ. Վուայնեն հայտարարում է, որ «Էրիկայի» խորտակումը դարի խոշորագույն աղետը չէ, և որ մի քանի օր առաջ (15 դեկտեմբեր 1999թ.) Վենեսուելայում կատարված ջրհեղեղը շատ ավելի աղետաբեր է եղել և խել է տասնակ հազարավոր մարդկային կյանքեր:

Ահա նախարարի այս արտահայտությունը զայրացրել է Ն. Մամերին, և նա համեմատել է տիկին նախարարին բուժքրոջ հետ: Ընդհանուր առմամբ «բուժքույր» բառը ունի ոճական չեզոք արտահայտչականություն, համենայն դեպս այն կիրառվում է դրական իմաստով, սակայն այս համատեքստում «բուժքույր» բառը ստացել է բացասական կոնոտացիա: Բուժքույրը, լինելով կրթությամբ ավելի ցածր բժշկից, խնամում է հիվանդին, բայց չի կարող ախտորոշել նրա ցավը՝ ի տարբերություն բժշկի, այսինքն՝ նախարարը, նսեմացնելով աղետի լրջությունը, չի կարողացել համարժեք գնահատական տալ աղետի հետևանքներին /Girod, 2004: 111-120/:

Այսպիսով, ամենատարբեր խոսքի մասեր՝ գոյականներ, ածականներ, բայեր, մակբայներ, կարող են արտահայտել սուբյեկտիվություն: Ընդ որում, միևնույն բառույթային միավորը պարունակում է տարբեր արժեքաբանական իմաստ և կարող է հանդես գալ ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական իմաստներով, և համատեքստում է, որ առկայացվում է բառույթային միավորի համարժեք իմաստը:

Ընդհանուր առմամբ խոսույթը, ձգտելով օբյեկտիվության, խուսափում է զգացմունքներ արտահայտող ածականների կիրառումից: Չեզոքություն ցուցաբերելու այս պահանջը, հատկապես բնորոշ է դատավարական (procedural) խոսույթին, որը ձգտում է առավելագույնս լինել օբյեկտիվ և անաչառ: Այնպիսի արտահայտություններ, ինչպիսիք են *pauvre victime* «խեղճ զոհ», *un spectacle poignant* «սրտակեղեք տեսարան», *le cruel assassin* «դաժան մարդասպան» և այլն, բնորոշ չեն այս խոսույթի ոճին, քանի որ այն միտված է ճշգրիտ և հստակ շարադրելու փաստերը, կատարելու սթափ, սառը, անկողմնակալ դատողություններ: Եվ չնայած պարտականությունների կատարման իրենց այս խիստ պայմաններին՝ ոստիկանական շատ ծառայողներ, այնուամենայնիվ, կիրառում են բազում սուբյեկտիվ արտահայտչականություն ունեցող բառեր՝ հետևելով լրագրողների օրինակին, չնայած այն հանգամանքին, որ վերջիններս նույնպես պարտավոր են ենթարկվել անաչառության պահանջին:

Ընդհանրապես ըստ բառային իմաստաբանության՝ զգացմունքների և հույզերի արտահայտչականությունը ներհատուկ է ածականներին, և պետք է ասել, որ մամուլի հոդվածներում, անգամ վերնագրերում, մենք անընդհատ հանդիպում ենք «զգացմունքայնություն» և «գնահատողականություն» արտահայտող ածականների: Օրինակ՝ *L'Antarctique, un monde vierge à préserver. Continent blanc. De féeries glacées en fantasmagories australes, récit d'un périple sous haute surveillance* /Figaro, magazine, 2017/07/27/: Դեպի Անտարկտիդա ճամփորդության հրավիրող այս նկարագրության մեջ օգտագործված ածականները (*vierge – կուսական, անարար, blanc – ճերմակ, féeries glacées – հեքիաթային սառցաշերտեր, en fantasmagories australes – հարավային ուրվարեսիլ պատկերներով, haute surveillance – ապահով հսկողության ներքո*) տեքստին հաղորդում են զգացմունքային լիցքավորում և միևնույն ժամանակ ունեն գնահատողական վերաբերմունք, և այդ ածականներն են, որ թույլ են տալիս դուրս բերելու տեքստի հեղինակի կամ հեղինակների ներակայորեն արտահայտված միտումը, այն է՝ գայթակղել, գրավել և մարդկանց մոտ ցանկություն առաջացնել իրականացնելու այս ճամփորդությունը, այլ կերպ ասած՝ այս տեքստի կանխենթադրույթն է՝ «Հրավիրում ենք ձեզ կատարելու հեքիաթային ճամփորդություն դեպի Անտարկտիդա»: Օրինակ՝ *Avec bonhomie et sans le moindre rival en vue, l'hyperpuissance américaine dictait sa loi au monde. L'exemple le plus flagrant avait été, deux ans auparavant, sa spectaculaire opération de revitalisation de l'Otan en Europe* /Figaro, magazine, 2016/09/10/.

Հետևյալ օրինակում, գնահատողական ածականները (*sans le moindre rival en vue – առանց ամենաչնչին ցուցադրական մրցակցության, l'hyperpuissance américaine – ամերիկյան գերիզորություն, l'exemple le plus flagrant – ամենացայտուն օրինակը, sa spectaculaire opération de revitalisation – դիրքերի վերականգնման իր ազդու գործողությունը*) ներակայորեն արտահայտում են լրագրողի սուբյեկտիվ վերաբերմունքը գերիզոր Ամերիկայի վարած քաղաքականության նկատմամբ: Ընդ որում, առաջին նախադասության առաջին մասում կիրառված ածականները (*avec bonhomie et sans le moindre rival en vue*) ընդգծում են նախադասության երկրորդ մասի՝ ամերիկյան գերիզորության վերաբերյալ կարծիքը (*l'hyperpuissance américaine dictait sa loi au monde*)՝ ներակա մակարդակում արտահայտելով հեղինակի հեզնանքը, այսինքն՝ ԱՄՆ-ն այնքան գերիզոր տերություն է, որ կարիք չկա ցուցաբերել ակնհայտ մրցակցություն և «բարեհոգաբար» թելադրում է իր կամքը աշխարհին: Եվ որպեսզի հիմնավորի իր կարծիքը, հեղինակը բերում է ամենացայտուն օրինակը (*l'exemple le plus flagrant*), այն է՝ Եվրոպայում ՆԱՏՕ-ի դիրքերի վերականգնման ազդու գործողությունները: Կիրառելով ածականի գերադրական աստիճանը՝ հեղինակի նպատակն է չթողնել ընթերցողների մոտ կասկածի որևէ նշույլ ասվածի վերաբերյալ:

Հարկ է նշել, որ ածականները արժեքաբանական հատկանիշից զուրկ են այն դեպքում, եթե չեն արտահայտում հաղորդակցության մասնակիցների կարծիքը կամ հույզերը և միայն համատեքստում են, որ դրանք հաղորդում են զգացմունքային և արժեքաբանական լիցքավորում այն գոյականին, որի հետ հանդես են գալիս: Ինչպես նշում է Կերբրատ-Օրեկյիոնին, «գնահատողական ածականի կիրառումը հարաբերական է, կախված այն հանգամանքից, թե խոսողը ինչպիսի պատկերացում ունի տրված առարկայի կամ երևույթի գնահատման վերաբերյալ» /Kerbrat-Orecchioni, 1999: 97/:

Օրինակ՝ եթե որևէ մեկն ասում է «*cet arbre est beau*», ապա նա ներակայորեն համեմատում է այդ ծառը այլ ծառերի հետ «*plus beau que d'autres types d'arbres*», և իր մտքում նա արդեն ունի ծառի գեղեցկության մասին որոշակի գաղափար: Իսկ եթե ձևակերպումը կատարվում է հետևյալ կերպ՝ «*c'est beau les arbres*», ապա այս ասույթի կանխենթադրույթն է «*plus beau que d'autres catégories d'objets*», այսինքն՝ ծառերը առավել գեղեցիկ են, քան այլ դասի առարկաներ:

Օրինակ՝ «*Notre bureau est petit*» նախադասությունը թվում է, թե ոչ մի այլ իմաստ չի պարունակում, բացի այն կարծիքից, որ ինչ-որ աշխատախմբի գրասենյակը փոքր է, սակայն պետք է ասել, որ այս ասույթում ներակա համեմատություն է թաքնված. «*notre bureau est plus petit que la normale*» (մեր գրասենյակը ավելի փոքր է, քան սովորական ընդունված գրասենյակները): Դիտարկենք այս նախադասությունը իր համատեքստում: Ֆրանսիայում 2001թ. մունիցիպալ ընտրությունների քարոզարշավի ընթացքում FR2 հարցազրույց է կազմակերպում թեկնածուների հետ, և թեկնածուներից մեկը հայտնում է այս միտքը, որին լրագրողը պատասխանում է. *Tous ces candidats pensent au grand bureau du maire de Paris* /FR 2, mai 2000/. Ասույթի ներակա մակարդակում լրագրողը քննադատում է թեկնածուների մեծ ախորժակը, որոնք երազում են Փարիզի քաղաքապետի գրասենյակի մասին, ընդ որում, «*grand*» ածականը այստեղ վերաբերում է ոչ թե գրասենյակի չափերին, այլ պաշտոնի կարևորությանը և ազդեցիկությանը:

Ֆուկոն մատնանշելու համար նույն կանոններին առնչվող ասույթների խմբերը ներմուծեց «խոսույթային կազմություն» հասկացությունը, որը հետագայում ֆրանսիացի լեզվաբան Միշել Պեշոն, հիմք ընդունելով այս եզրույթը, եկավ այն եզրահանգման, որ «բառերը փոխում են իմաստը»՝ անցնելով խոսույթային մի կազմությունից մյուսը» /Pecheux, 1990: 102/:

Հետևյալ օրինակում. *Ce gouvernement est talentueux mais il est neo-libéral* (Այս կառավարությունը տաղանդավոր է, բայց այն նեո-լիբերալ է:). «*Talentueux*» ածականը ունի դրական լիցքավորում, իսկ «*neo-libéral*» ձևակերպումը ունի չեզոք ոճական արտահայտչականություն, համենայն դեպս այն չի արտահայտում բացասական կոնոտացիա, սակայն «*mais*»

կապը նսեմացնում է «*տաղանդ*» բառի իմաստային արժեքը, կասկածի տակ դնելով կառավարության խելացի քաղաքականություն վարելու կարողությունը և համադասական անկախ նախադասությունը, որտեղ կիրառված է «*neo-libéral*» ձևակերպումը, մատնանշում է խոսողի դիրքորոշումը նեո-լիբերալիզմի նկատմամբ և հստակեցնում է նրա գաղափարական դաշտը, այսինքն՝ այս ասույթի հեղինակը հարում է «ձախականների» կուսակցությանը:

Հարկ է նշել, որ հետադաս ածականները ընդհանուր առմամբ արտահայտում են հստակ և որոշակի իմաստ, այն դեպքում, երբ առաջադաս ածականները շատ հաճախ ստանում են հուզական լիցքավորում: Օրինակ՝ *La pauvre cabane d'une femme pauvre*. Այս նախադասության մեջ օգտագործված ոճական հնարների՝ խաչակերպման (*chiasme*) և կրկնության (*répétition*) շնորհիվ կարող ենք դուրս բերել «pauvre» ածականի իմաստային տարբերակները: Հետադաս կիրառմամբ այս ածականը մատնանշում է կնոջ սոցիալական կարգավիճակը և նրա աղքատ կենսակերպը, իսկ նախադաս կիրառմամբ նույն ածականը ստացել է կոնոտատիվ իմաստ և արտահայտում է ասույթի հեղինակի կարեկցանքը խեղճ ու աղքատ պայմաններում ապրող կնոջ նկատմամբ:

Այսպիսով, եթե փորձենք հստակեցնել գոյականների և ածականների արժեքանական դասակարգումը, ապա կտարբերակենք.

- Բառույթային միավորներ, որոնց գնահատողական (դրական կամ բացասական) հատկանիշը արտահայտված է հարաբերականորեն կայուն ձևով և կցվում է բառույթի իմակին
- Բառույթային միավորներ, որոնք անհատի խոսքում կամ համատեքստում կարող են ձեռք բերել դիպվածային արժեքաբանական կոնոտացիա: Եվ այս դեպքում է, որ արդեն լեզվական միավորը ստանում է սուբյեկտիվ արտահայտչականություն, որն էլ դրսևորվում է ներակա մակարդակում:

Ամփոփելով սույն խնդրի ուսումնասիրությունը՝ հարկ է նշել, որ լեզվական այս բոլոր մեխանիզմները օգնում են մեղիա խոսույթի հեղինակներին հասնել իրենց նպատակին, այն է՝ տեղեկացնել, ազդել, համոզել:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Cendrars B. «Poésie=Publicité», Aujourd'hui, Paris, 2013/08/15.
2. Cadiot P. Du lexeme au proverbe: pour une sémeantique antirepresentative, www.formes symboliques.org, 2004/05/17.
3. Figaro, magazine, 2017/07/27.
4. Figaro, magazine, 2016/09/10.
5. Girod A. La faute de Dominique Voynet, revue Mots N75, 2004.

6. Giroud F. L'écriture du journalisme. interview, de M-A. Macchiochi, «Tel que n° 8»1, 1979.
7. Kerbrat-Orecchioni C. L'énonciation: de la subjectivité dans le langage. Paris: A.Collin, 1980.
8. Kerbrat-Orecchioni C. L'énonciation. De la Arnaud subjectivité dans le langage. Paris: A.Collin, 1999.
9. Lafont R. L'à dire et le temps du silence: pour une linguistique de la parole productrice, *Cahiers de praxématique*, Université Paul Valéry, Montpellier, 1983.
10. Lochard G. et Boyer H. La communication mediatique, Paris, 1998.
11. Percheux M. L'inquietude du discours, textes de Michel Pecheux présentés par Denise Maldidier, Paris, Editions des Cendres, 1990.
12. www.france2.fr
13. <https://geebeecomm.wordpress.com>

Դ. ԿԱԶԱՐՅԱՆ, Ա. ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ – *Проявление субъективности существительного и прилагательного в медиадискурсе.* – Основная цель этой статьи – представить различные проявления субъективности частей речи в средствах медиадискурса. Различные части речи – существительные, прилагательные, глаголы и наречия могут выражать субъективность. Медиа сообщение включает отношения модальности и оценки, а при проявлении субъективности сообщения, как правило, выражает «эмоциональное» и «оценивающее» отношение. При этом единицы, выражающие «эмоциональность», в большей степени содержат «ценностное», чем «оценивающее» значение.

Ключевые слова: медиадискурс, субъективность, коммуникация, контекст, пресуппозиция, оценивающее значение, прилагательное, существительное

D. GHAZARYAN, A. MELKONYAN – *The Expression of Subjectivity of the Noun and the Adjective in the Discourse of Media.* – The main purpose of this paper is to present the expression of subjectivity of parts of speech in the means of discourse media discourse. Different parts of speech: the noun, the adjective, the verb, and the adverb can express subjectivity. A media message includes the relation of modality and point of view, and when expressing the subjectivity of the message, as a rule, it expresses “emotional” and “estimating” relation. Linguistic units expressing “emotionality”, to a greater extent, include the meaning of value rather than of an estimation.

Key words: media discourse, subjectivity, communication, context, pre-supposition, estimating meaning, adjective, noun

ՀՈՒՉԱՆՇԱՆՆԵՐԸ ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԼԵՉՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՄԲՈՆՄԱՄԲ

Հուզանշանները որպես համացանցային դիսկուրսի կարևորագույն բաղադրիչներ կարող են բազմաթիվ հաղորդակցական գործառույթներ ունենալ: Համացանցային հաղորդակցության մեջ հուզանշանները փոխարինում են հարալեզվական և ոչ լեզվական միջոցներին և խոսքային իրադրությամբ պայմանավորված՝ կարող են արտահայտել տարբեր իմաստային նրբերազներ: Լայն առումով՝ հուզանշանները շարժական հուզապատկերների հետ մեկտեղ արտահայտում են խոսակիցների հուզական ներաշխարհը:

Քանալի բաներ. հուզանշան, շարժական հուզապատկեր, հարալեզու, առոգաբանություն, ոչ լեզվական միջոցներ, տարածամանակյա հաղորդակցություն, համաժամանակյա հաղորդակցություն, գրավոր դիսկուրս, բանավոր դիսկուրս

Համացանցային լեզվաբանության շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունները փաստում են, որ չատ-սենյակներից հղվող հաղորդագրությունները բանավոր խոսքի գրավոր դրսևորում են (oralized written texts):

Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ հաղորդակցության սույն տարատեսակը գրավոր տեքստի և բանավոր խոսքի միաձուլում է /Մադոյան, 2017/: Այստեղ հաղորդակցվողներն առաջնորդվում են այսպես կոչված գրավոր ձայնով (written voice), որը հանգեցնում է տեքստի խեղաթյուրման, քանի որ հաղորդակցվողի գերնպատակն է տեղեկատվության փոխանցումն առավելագույնս մոտեցնել բանավոր խոսքին: Սավասի ուսումնասիրությունները վկայում են, որ համացանցով հաղորդակցվողները չատն ընկալում են որպես բանավոր խոսքի դրսևորում: Եվ սա չի կարելի պատահականություն համարել, քանի որ օգտատերերը չատը դիտարկում են որպես զրուցելու այլընտրանքային միջոց: Լեզվական միջոցների ընտրությունն է ցույց տալիս, թե չատի ընթացքում ինչպես են հաղորդակցվողները «խոսում», այլ ոչ թե «գրում» /Savas, 2011/: Չատում առկա տեքստի միտումնավոր խեղաթյուրումը նշան է այն բանի, որ օգտատերերը ցանկանում են շրջանցել գրավոր խոսքի սահմանված գրական տարատեսակը /Kataoka, 2003/:

Ստեղնաշարը շատ հաճախ հաղորդակցվողներին հնարավորություն է ընձեռում գրավոր տեքստին լրացուցիչ իմաստ հաղորդել /Reid,

1994, Ruedenberg et al., 1994/, իսկ ընտրված միջոցների ամբողջությունը որակվում է որպես հուզատեքստ (emotext), որն իր մեջ ներառում է ուղղագրական կանոնների դիտավորյալ խեղաթյուրումներ, մեծատառերի նպատակային կիրառություններ, հուզանշաններ և այլն:

Այն, որ լեզվական և ոչ լեզվական հաղորդակցությունը միաժամանակ չեն դրսևորվում (չեն համընկնում), և հաղորդակցվողները ստիպված են հերթականությամբ ստեղծաշարել լեզվական և ոչ լեզվական տեղեկատվությունը, կարող է համարվել չատ-սենյակներում տեքստաստեղծման առանձնահատկություններից մեկը: Անդրադառնալով ասույթների լեզվական և ոչ լեզվական դրսևորմանը՝ Յուսը նշում է հետևյալ չորս հիմնական առանձնահատկությունները.

- Ոչ լեզվական միջոցների ակամա կիրառումը սաստկացնում է ասույթի՝ լեզվական միջոցներով արտահայտված իմաստը: Օրինակ՝ անհատը դողալով ասում է՝ ես լարված եմ:
- Ոչ լեզվական միջոցների ակամա կիրառումը կարող է հակասել լեզվական միջոցներով արտահայտված տեղեկատվությանը: Օրինակ, երբ անհատը դողալով ասում է. ես նյարդային չեմ, ապա այս դեպքում ոչ լեզվական միջոցները հերքում են արտաբերված ասույթի իսկությունը:
- Ոչ լեզվական միջոցների դիտավորյալ կիրառումը շեշտում է ասույթի արտահայտած իմաստը: Այդպիսի օրինակ է այն դեպքը, երբ ցուցամատը դնելով բերանին՝ անհատը արտաբերում է «Մի՛ աղմկի՛ր» ասույթը:
- Ոչ լեզվական միջոցների դիտավորյալ կիրառումը կարող է հերքել ասույթի՝ լեզվական միջոցներով արտահայտված տեղեկատվությունը, օրինակ, երբ անհատը աչքով է անում հեգնական ասույթ արտաբերելիս /Yus, 1997, 334-335/:

Եվ իրոք, չատ-սենյակներում իրականացվող տեքստային հաղորդակցման ընթացքում ցանկացած ոչ լեզվական տարր միտումնավոր և նպատակադրված է կիրառվում: Ոչ լեզվական տեղեկատվությունը հիմնականում արտահայտվում է հուզանշանների միջոցով, որոնք համացանցային հաղորդակցություն իրականացնելիս հաճախ կիրառվում են օգտատերերին համակած զգացմունքներն արտահայտելու նպատակով: Ուրախություն կամ տխրություն արտահայտող հուզանշաններն ամենալայն կիրառությունն ունեն համացանցային դիսկուրսում ընդհանրապես: Հետաքրքրական է, որ հուզանշաններն ի սկզբանե գործածվել են չատ-սենյակներում, այնուհետև սոցիալական այլ կայքերի օգտատերեր սկսել են դրանք կիրառել համացանցային հաղորդակցության այլ միջավայրերում /Quinion, 1996, Witmer, Katzman, 1997/:

Հարկ է նշել, որ որպես համացանցային emoticon միավորի համարժեք մեր հետազոտության մեջ կիրառվում է հուզանշան եզրը: Այս բառի ծագումնաբանության հիմքում ընկած է հույզ և պատկեր կամ նշան

(հիմնականում ժպիտի տեսքով) բառերի համադրությունը և այն հաճախ կիրառվում է համացանցային դիսկուրսի համաժամանակյա տարատեսակում: Հուզանշանները համացանցային կիրառության մեջ հայտնվել են 1982-ին Սքոթ Ֆալմանի շնորհիվ: Նա առաջինն էր, որ իր հաղորդագրության մեջ կիրառեց շրջված :-) ժպիտը և խոժոռված :(: դեմքը:

Նորարարական տեխնոլոգիաների անդադար զարգացման արդյունքում ի հայտ եկան անսահման թվով հուզանշաններ, որոնք կարող են որակվել որպես անձի հուզական ներաշխարհի վառ դրսևորումներ: Հուզանշանների լայն ու կիրառությունը ընդգրկում, և դրանց կարևորագույն գործառույթը զգալիորեն խթանեց նաև վերջիններիս մուտքը բառարաններ /Godin, 1993/:

Ինչպես արդեն նշել ենք, հուզանշաններն իրենց իմաստային յուրահատկություններով և ձևով բազմազան են: Խոսելով դրանց բազմազանությունից՝ պետք է նշել, որ վերջիններս հիմնականում ստեղծվում են տառաթվային նիշերի (ASCII) օգնությամբ, մինչդեռ այսպես կոչված նորաբան հուզանշանները պատկերային փոփոխությունների են ենթարկվել, ինչպես օրինակ՝ ☺: Հուզանշանների աճող քանակը ընդգրկում է իրական աշխարհից վերցված տարբեր առարկաներ սրտի, բաժակի կամ շենքի տեսքով, սակայն գերակշռող մասը դիմախաղի արտահայտչամիջոցներն են: Միջմշակութային հաղորդակցական ոճերի տարբերություններն առկա են անգամ հուզանշանների տարատեսակներում, ինչպես օրինակ, շրջված ժպտացող նշանը ծագել է արևմտյան մշակույթում և հիմնականում գործածվում է արևմտյան մշակույթը ներկայացնող անհատների խոսքում: Մինչդեռ արևելյան հուզանշանների տարատեսակներից է kamoji-ն, որն արտահայտում է արևելյան դիմագծերի առանձնահատկությունները՝ ^_^: Ժպտացող և խոժոռվող հուզանշաններն այս դիմային հուզանշանի տարատեսակները գործածվում են թե՛ համաժամանակյա և թե՛ տարաժամանակյա համացանցային դիսկուրսի տարատեսակներում: Հուզանշաններն իրենց տարածումն են գտել համացանցային դիսկուրսից դուրս՝ ձեռագիր գրառումներում, գովազդային թռուցիկներում, հրավիրատոմսերում և այլն:

Ի սկզբանե հուզանշանները դիմախաղ արտահայտող նշաններ են եղել, որոնց նպատակն էր արտահայտել ոչ լեզվական տեղեկատվություն, մի բան, որ առերես հաղորդակցության ընթացքում արտահայտվում է դիմախաղային և շարժաբանական ցուցիչների միջոցով:

Հուզանշանները տեսողական բնույթի ցուցիչներ են, և դրանց հիմքում ընկած են տիպաբանական նշաններ: Այս նշանները շրջելիս պարզ է դառնում, որ վերջիններս արտահայտում են դիմախաղ, զգացմունք և այլն /Rezabek, Cochenour, 1998/: Ուոլֆը, մեջբերելով հաքերների բառարանը, հուզանշանները բնութագրում է որպես տառաթվային

նիշեր, որոնք գործածվում են անհատին համակած հույզերն արտահայտելու նպատակով: Թերևս հենց այդ պատճառով էլ հուզանշան եզրում իր արտացոլումն է գտել հույզ բառը /Wolf, 2000/:

Քրիսթլը հուզանշանները նկարագրում է որպես նշանների համակցում, որը համացանցային դիսկուրսում կիրառվում է դիմախաղ ցույց տալու նպատակով /Crystal, 2001/: Հուզանշանները կարող են դրական կամ բացասական ազդեցություն ունենալ ամբողջ հաղորդագրության բովանդակության վրա: Հետևաբար հարց է ծագում, թե ի՞նչ հուզական արժեք կարող են ունենալ այս նշանները, երբ դրանք համադրվում են լեզվական հաղորդագրությունների հետ: Հերինգի համոզմամբ՝ երբ այս երկու բաղադրիչները հակառակ հուզական բևեռներում են գտնվում (դրական և բացասական), լեզվական միավորների դերն ավելի է կարևորվում՝ հաղորդագրությանը անհրաժեշտ հուզական գնահատական տալու համար: Ինչպես Հերինգը, այնպես էլ Փրովայնը էական են համարում հուզանշանների հուզական գործառույթը /Herring, 2010/: Նրանք վստահ են, որ հուզանշանները գրեթե երբեք չեն խոչընդոտում հաղորդագրության փոխանցմանը, ինչպես, օրինակ, ծիծաղը չի ընդհատում զրույցը բանավոր խոսքում: Ուոլտերի և Դի Ադարիոյի նման՝ Փրովայնը սույն երևույթը բացատրում է լեզվական միավորների տեղին կիրառությամբ: Նրա կարծիքով միայն անհատի հուզական դաշտի արտահայտումը չէ, որ կարևոր դեր է խաղում /Provine, 2007/:

Ուսումնասիրությունների նոր ու հետաքրքիր դաշտ է բացում հուզանշանների քննության գենդերային մոտեցումը: Այս բնագավառում ընդունված համատարած կարծիքի համաձայն՝ կանայք ավելի հակված են արտահայտել իրենց հույզերը, քան տղամարդիկ: Այս համոզման է հանգում Բերոնը, ուսումնասիրելով իր կորպուսի հաղորդագրությունները և կանանց խոսքում արձանագրելով մեծ թվով հուզանշանների կիրառություն /Baron, 2004/: Ուոլֆի ուսումնասիրությունը, սակայն, փաստում է, որ տղամարդիկ նույնպես որոշակի հակվածություն են դրսևորում կիրառելու հեգնական իմաստ արտահայտող հուզանշաններ /Wolf, 2000/: Անդրադառնալով Հաֆաքերի և Կալվերտի ուսումնասիրությանը, որը կենտրոնանում է արական սեռի դեռահաս բլոգերների հաղորդակցական վարքագծի վերլուծության վրա՝ նկատում ենք, որ վերջիններիս համացանցային հաղորդակցական ոճը ինչ-որ առումով տարբերվում է նույն տարիքային խումբը ներկայացնող իգական սեռի բլոգերներից /Huffaker, Calvert, 2005/: Մասնավորապես՝ արական սեռի ներկայացուցիչներն ավելի շատ են գործածում սիրախաղ և տխրություն արտահայտող հուզանշաններ:

Մեր ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նշված առումով առկա է տոկոսային չնչին տարբերություն, և որ ամենակարևորն է, հաղորդագրության հուզական ներիմաստը միայն հուզանշանների կիրառումից

չի կախված: Այստեղ կարևոր նշանակություն ունի համացանցային հաղորդակցության ինչպես լեզվական, այնպես էլ արտալեզվական հենքը:

Լուսաբանելով հուզանշանների արտահայտած իմաստը և դրանց գործառույթը համացանցային դիսկուրսում, կարելի է տարբերակել հուզանշանների երկու խումբ. առաջին խմբի հուզանշաններն արտահայտում են մեկ և ավելի հույզեր, իսկ երկրորդ խմբի հուզանշաններն առհասարակ հույզ չեն արտահայտում: Որպես օրինակ նա քննության է առնում լեզուն դուրս հանած դեմքի օրինակը (:-P 😊) և նշում, որ վերջինս ամենևին էլ մեկ հույզի արտահայտման միջոց չէ: Նա գտնում է, որ սույն նշանների համադրությունն իր մեջ կրում է տարբեր իմաստներ ու իմաստային նրբերանգներ՝ հեգնանք, սիրախաղ, հրահրում, որոնք, անշուշտ, ինչ-որ առումով կարող են վերաբերել անհատի հուզական վիճակին, բայց և այնպես չեն կարող ամբողջովին որակվել որպես հույզ: Սույն ոլորտում կատարված ուսումնասիրություններում ուղղունված է այն կարծիքը, որ պայմանադրայնորեն այս հուզանշանը՝ 😊, իհարկե, ցույց է տալիս, որ զրուցակիցը կատակում է, սակայն նույն հուզանշանը կիրառելիս հաղորդակցվողը կարող է նաև առաջնորդվել միանգամայն այլ հուզական կամ արտալեզվական գործոններով /Herring, 2010/: Իհարկե, մարդիկ կարող են կատակել թե՛ այն դեպքում, երբ նրանք ուրախ են և թե՛ այն դեպքում, երբ տխուր են, այնպես որ երջանկության զգացողություն ցույց տալը ժպիտ արտահայտող հուզանշանի միակ գործառույթը չի կարող լինել:

Հեգնանքը, հրահրումը (tease) ընդգրկում են հույզեր, սակայն ինչպես փաստում են ուսումնասիրությունները, համացանցային հաղորդակցության մեջ դրանց համարժեք հուզանշանները կարող են նաև այլ գործառույթներ ունենալ, ասենք, օրինակ կիրառվել՝ հաղորդակցության ընթացքն անխափան պահելու նպատակով, կամ այլ կերպ՝ խոսքն-թացում առաջացած բացը լրացնող ավելորդ բառի կամ հնչյունի (word filler) գործառույթ կատարել /Wolf, 2000/:

Հուզանշանները կարող են դիտվել որպես քաղաքավարության ցուցիչներ, ուստի դրանց սոցիալ-ճանաչողական յուրահատկությունները չատ-զրույցների բաղադրիչներից են: Ինչպես արդեն նշել ենք, հուզանշանների կիրառումը կարող է տարբերվել՝ պայմանավորված այնպիսի արտալեզվական գործոններով, ինչպիսիք են անհատի սեռը, տարիքը, հասարակական դիրքը, ռասայական պատկանելությունը և այլն: Մեր կատարած ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ զրուցակիցների սեռային պատկանելությունը մասնավորապես դեր է խաղում հուզանշանների ընտրության հարցում: Եթե արական սեռի զրուցակիցը հաղորդակցվում է իգական սեռի զրուցակցի հետ նա հակված է ավելի շատ հուզանշաններ կիրառել, ինչպես համացանցային դիսկուրսի հետևյալ հատվածում:

Վասասայ

Տվյալ նմուշում գրուցակիցները խոսում են որոշակի թեմայի շուրջ: Արական սեռի օգտատերը, կիրառելով ծիծաղ արտահայտող հուզանշաններ, որոնց քանակը չի սահմանափակվում մեկով, իր վերաբերմունքն է արտահայտում քննարկվող հարցի շուրջ: Չնայած ըստ որոշ լեզվաբանների՝ արական սեռի ներկայացուցիչներն ավելի հակված են հուզանշաններ օգտագործել, որպեսզի խոսքն ավելի հեզնական դառնա, դժվար չէ նկատել, որ բերված օրինակում գրուցակիցը ի ցույց է դնում իր դրական հույզերը, ինչի ապացույցն էլ հուզանշանների և հարալեզվական միջոցների բազմակի կիրառությունն է (Wolf, 2000):

Ստորև բերվող օրինակում արական սեռի օգտատերը կիրառել է ձայնավորի կրկնություն, որը միտված է լրացնելու համացանցային դիսկուրսում հարալեզվական միջոցների դրսևորվածության բացակայությամբ առաջացած բացը:

Չէէէէ

Հանձնել ա հանրային դատին

Տառերի կրկնությունը կիրառվում է ասույթն ավելի տպավորիչ դարձնելու նպատակով: Մասնավորապես սույն օրինակում ձայնավորի կրկնությունը կիրառվում է բանավոր խոսքին հատուկ հնչերանգային նրբերանգներ հաղորդելու համար, որը համացանցային դիսկուրսում նաև շեշտի գործառույթ է կատարում:

Մեկ այլ օրինակում կարելի է նկատել, որ ձայնավորի կրկնությունը օգտատիրոջ խոսքում այս պարագայում փոխարինում է երկարացման կետադրական նշանին: Հուզանշանների առկայությունը ցույց է տալիս, որ օգտատերն, արտահայտելով իր անհամբերությունը, սպասում է խոսակցի արձագանքին:

Նաաաաաաաան

Հաղորդագրություն ուղարկողն, իր հույզերն արտահայտելով, ցանկանում է որքանով հնարավոր է իր խոսքը մոտեցնել առերես հաղորդակցությանը:

Մեկ այլ օրինակում տեսնում ենք, որ արական սեռի օգտատիրոջ խոսքում առկա է հուզանշանների բազմակի կիրառություն՝ հեզնանք և ուրախություն արտահայտելու համար: Մեկնարկային ասույթի հեղինակը իգական սեռի օգտատերն է, որը նույնպես կիրառում է հուզանշան:

Չնեղվես նյարդերդ եմ ուտում

Նյարդերդ ոնց որ Հ1ի թարգմանած կինո նայեմ էն որ հայիոյանք են տալիս թարգմանում են գրողը տանիիիի

Այս դեպքում ասույթի լեզվական միավորների բովանդակությունը մեզ թույլ է տալիս եզրակացնել, որ հուզանշանները հեզնական նրբե-

րանգներ են արտահայտում, քանի որ գրուցակիցը, մատնանշելով հաղորդակցվողի խիստ գրական հայերենը (**նյարդերդ**), ծաղրում է հաղորդակցվողի խոսելաոճը: Ըստ արական սեռի օգտատիրոջ՝ սույն հաղորդակցական միջավայրում գրական հայերենի կիրառումը տեղին չէ, քանի որ հաղորդակցվողները մոտ ընկերներ են և, հետևաբար, վերջիններս կարող են ավելի խոսակցական բառապաշարով շփվել: Այսպիսով՝ լեզվական միավորների մեկնաբանության շնորհիվ հասկանալի է դառնում, որ կիրառված հուզանշանները հեգնական բնույթ ունեն:

Հուզանշանների՝ որպես հուզական պատկերների ընկալման դժվարությունները ցույց են տալիս, որ դրանք կիրառվում են համացանցային փոխներազդման մեջ որպես լեզվից անկախ գործոն: Ըստ այս գաղափարի՝ ոչ լեզվական միջոցների մեկնաբանությունը կարող է ազդել լեզվական միջոցների ընկալման վրա: Վերլուծելով հեգնանք արտահայտող հուզանշանը՝ ակամա հարց ես տալիս. արդյո՞ք դա լեզվական միջոց չէ: Քննությունը ցույց է տալիս, որ վստահության կամ ճնշվածության դրսևորումներ արտահայտող հեգնական հուզանշանները նպաստում են ընկալելու հաղորդագրության լեզվական բովանդակությունն, ուստի հուզանշանների այսօրինակ կիրառությունը կետադրական նշանների հետ մեկտեղ դառնում են տեքստի մաս և թանձրացնում հեգնանքի դրսևորումը:

Կան նաև այնպիսի դեպքեր, երբ համացանցային դիսկուրսի ընկալման համար առաջնային կարևորություն է ձեռք բերում հաղորդակցական իրադրության հաշվառումը: Դիտարկենք հետևյալ հատվածը.

Օրինակ՝ being alone has a power that very few people can handle
u cant handle dat much power i thnk 😊

Օգտատերը վերոնշյալ աֆորիզմին հետևող մեկնաբանության մեջ գործածել է ծիծաղ արտահայտող հուզանշանը, որն այս պարագայում հեգնանք է արտահայտում: Այս նմուշում կարելի է նկատել, որ օգտատերը դիտավորյալ խախտել է կետադրական և ուղղագրական կանոնները, որպեսզի խոսքն ավելի կենդանի և տպավորիչ դարձնի: Իսկ հուզանշանի կիրառությունը ցույց է տալիս նրա հեգնական գնահատականը տվյալ աֆորիզմին:

Ամփոփելով՝ կարելի է հանգել այն կարիծիքին, որ հուզանշանները միայն հույզ արտահայտելու միջոց չեն, դրանց իմաստի մեկնաբանությունը հաճախ կախված է լեզվական և արտալեզվական գործոնների առկայությունից և ընթերցողի՝ դրանք վերլուծելու կարողությունից: Այլ կերպ՝ համացանցով հաղորդակցվողները պետք է կարողանան ներդաշնակություն պահպանել հուզանշանների և լեզվական միավորների միջև: Կարևոր է նաև այն, որ թեև հուզանշանները չեն կարող պարունակել նոր բառային կամ ձևաչափաբանական բաղադրիչ, դրանք բառերին ամբողջությամբ փոխարինելու կարողությունն ունեն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մադոյան Ն. Հ. Էլեկտրոնային նամակների ժանրային յուրահատկությունների շուրջ // *Լեզուն և գրականությունը գիտական իմացության ժամանակակից հարացույցում*, № 8 Երևան, 2017:
2. Baron N. S. Alphabet to email: How written English evolved and where it's heading. New York: Routledge, 2000.
3. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
4. Godin S. Smiley dictionary: Cool thing to do with your keyboard. Berkeley, CA: Peachpit Press, 1993.
5. Herring S. Functions of the Nonverbal in CMC: Emoticons and Illocutionary Force, 2010 // URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/emoticons.pdf> (Retrieved June 6, 2016)
6. Huffaker D., Calvert S. Gender, identity and language use in teenage blogs, 2005 // URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.10836101.2005.tb00238.x/full>. (Retrieved June 7, 2016)
7. Kataoka K. Emotion and youth identities in personal letter writing. An analysis of pictorial signs and unconventional punctuation // *J. K. Andoutsopoulos and A. Georgakopoulou* (eds.), Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2003. *Discourse of Youth Identities*,
8. Provine R. R., Spencer R., Mandell D. Emotional expression online: emoticons punctuate website text messages, 2007 // URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0261927X06303481> (Retrieved June 14, 2015)
9. Quinion M. Only Joking ? Should the smiley be outlawed, 1996 // URL: <http://pessoal.sercomtel.com.br/assis/English/Dictionaries/www.quinion.com/articles/smiley.htm/> (Retrieved June 14, 2016)
10. Reid E. Cultural Formations in Text-Based Virtual Realities, 1994 // URL: <http://www.aluluei.com/cult-form.htm> (Retrieved June 14, 2016)
11. Rezabek L., Cochenour L. Visual cues in computer mediated communication: Supplementing text with emoticons, 1998 // URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23796529.1998.11674539> (Retrieved August 10, 2016)
12. Savas P. A case study of contextual and individual factors that shape linguistic variation in synchronous text based computer mediated communication, 2011 // URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378216610002237> (Retrieved August 6, 2016)
13. Wolf A. Emotional expression online: Gender differences in emoticon use, 2000 // URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/dd73/7aa37965176f6cc888769ad2d63f626103a3.pdf> (Retrieved August 7, 2016)
14. Walter J., D'Addario K. The impacts of emoticons on message interpretation in computer communication 2004 // URL: <https://www.researchgate.net/>

- publication/228603465_The_Impact_of_Emoticons_on_Message_Interpretation_in_Computer-Mediated_Communication (Retrieved August 9, 2016)
15. Witmer D. F., Katzman S.L On-Line Smiles: Does Gender Make a Difference in the Use of Graphic Accents, 1997 //URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.1997.tb00192.x/full> (Retrieved August 14, 2016)
16. Yus F. La Interpretación y la Imagen de Mesas // *Un Modelo Pragmático Aplicado al Discurso del Cómic Inglés*. Alicante: Instituto Juan Gil-Albert, 2004.

Н. МАДОЯН – Эмотиконы с точки зрения интернет-лингвистики. – В данной статье рассматривается употребление эмотиконов в виртуальной среде. Эмотиконы как важнейшая составляющая интернет-дискурса имеют множество коммуникативных функций. Во время общения в сети смайлики эмотиконы заменяют паралингвистические и невербальные средства и могут выражать различные смысловые нюансы в зависимости от речевой ситуации. В широком смысле, посредством эмотиконов и анимированных смайликов передается эмоциональное состояние коммуникантов.

Ключевые слова: эмотикон, анимированные смайлики, паралингвистика, просодия, невербальные средства, диахроническая коммуникация, синхроническая коммуникация, письменная речь, устная речь

N. MADOYAN – Emoticons from the Perspective of Internet Linguistics. – The research touches upon the use of emoticons in the virtual environment. Emoticons, being one of the crucial components of electronically mediated discourse, may carry out a wide range of functions. In Electronically Mediated Communication (EMC), emoticons substitute both paralinguistic and non-verbal means and governed by the communicative situation can express different connotative meanings. In the broad sense of the word, emoticons and Graphics Interchange Format (GIFs) convey the interlocutors' emotional state.

Key words: emoticon, GIF, paralanguage, prosody, non-verbal means, asynchronous communication, synchronous communication, written discourse, spoken discourse

Սոֆյա ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ

Երևանի Վ. Բոյուտովի անվ. պետական
լեզվա հասարակագիտական համալսարան

**ԲԱՌԱՅԻՆ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳԵՐԸ ՈՒՒԼՅԱՄ ՖՈԼՔՆԵՐԻ «ՇԱՌԱԶ ԵՎ ՑԱՍՈՒՄ» ՎԵՊՈՒՄ
(ԲԵՆՋԻԻ ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՆՅՈՒԹԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ)**

Հոդվածում քննության են առնվում Ուիլյամ Ֆոլքների «Շառաչ և ցասում» վեպի նույնաբանական կառույցների առանձնահատկությունները: Դիտարկվում է մասնավորապես վեպի առաջին գլուխը, որը ներկայացնում է հոգեհիվանդ կերպարի՝ Բենջիի ներքին մենախոսությունը և բնորոշվում է բառային և կառուցվածքային պարզունակությամբ: Մենախոսությունն հիմնականում կառուցված է բառային, քերականական և թեմատիկ կրկնություններով, որոնք ստեղծում են ընդհանուր լեյտմոտիվը: Կրկնաբանություններն ինքնանպատակ չեն. դրանք ծառայում են որպես հնարներ՝ գիտակցության հոսքի փարբեր առանձնահատկություններն արտացոլելու համար:

Բանալի բառեր. արտահայտչականություն, բառային կրկնություն, գիտակցության հոսք, ժամանակի կարգ, կառուցվածքային կրկնություն, հուզականություն

Գիտակցության հոսքի տեքստերն առանձնանում են նախ և առաջ խորքային կառույցով, թեմատիկ տարբերությամբ: Այս տեքստերի առաջնային խնդիրն է կերպարների գիտակցության արտապատկերումն առանց հեղինակի միջամտության, նկարագրության կամ ամփոփումների: Խորքային կառույցի տարբերությունն իր հերթին հանգեցնում է այդ տեքստերի մակերեսային կառույցի տարբերության: Գիտակցության հոսքի տեքստերը դիտարկվում են որպես հոգեբանական վեպեր, որոնց կիզակետում կերպարների ներաշխարհն է, նրանց գիտակցությունը: Այս տեքստերն արտացոլում են հոգեվերլուծության դրույթներ, որոնք զարգացում էին ապրում մասնավորապես 19-րդ դարի վերջում. «Ֆրոյդյան «հոգեվերլուծությունն» սկսեց իր գրական կյանքը հոգեբանական վեպերի երևան գալով, որոնք սկզբնապես մակերեսորեն էին արտահայտում հոգեվերլուծության դրույթները, իսկ հետո սկսեցին ավելի խորությամբ արտահայտել կերպարի հոգեկան աշխարհը, ինչը նոր ձեռքբերում էր արձակի դաշտում և, հասունանալով, վերածվեց հոգեվերլուծության մեթոդով գիտակցության հոսքի վեպերի» /Mirjana, 2013: 69/:

Գիտակցության հոսքի տեքստերում կենտրոնական են կերպարի գիտակցությունը, ներաշխարհը, հոգեկան վիճակը, հույզերը, միտքը: Ըստ Ռ. Համֆրիի՝ գիտակցության հոսք արտահայտությունն հստակ չէ, քանի որ ինչպես «գիտակցություն», այնպես էլ «հոսք» բառերը վերացական են և կարող են շատ մեկնաբանությունների տեղիք տալ, հետևաբար նա գիտակցության հոսքն համարժեք է համարում հոգեկան կյանքին. այսինքն՝ ասել, թե վեպն արտացոլում է կերպարների գիտակցության հոսքը, նույնն է, թե վեպն արտացոլում է կերպարների հոգեկան կյանքը /Humphrey, 1972: 1-2/:

Գիտակցության հոսքի տեխնիկան կիրառող հեղինակների շարքում իր ուրույն տեղն ունի Ուիլյամ Ֆոլքները: Մտքերի բնական հոսքն արտացոլելու համար Ու. Ֆոլքները կիրառում է «գիտակցության հոսք» պատմողական տեխնիկային բնորոշ առանձնահատկությունները՝ շարահյուսական անկայուն, չկապակցվող, հաճախ թերի նախադասություններ, քերականության սկզբունքներին հակասող կառույցներ, կետադրության բացթողում և լեզվական այլ հնարներ, որոնք բոլորն էլ միտված են հնարավորին չափ կենդանի ձևով արտապատկերելու ներքին ապրումները, ներքին մենախոսությունը և մտքերի, գիտակցության հոսքը:

Ու. Ֆոլքների «Շառաչ և ցասում» վեպը կառուցված է չորս գլուխներից. առաջին երեք գլուխներից յուրաքանչյուրն առանձին կերպարի ներքին մենախոսություն է, իսկ վերջին գլուխը պատմվում է հենց հեղինակի կողմից: Յուրաքանչյուր կերպարի ներքին մենախոսություն տարբերվում է մյուսներից, քանի որ Ու. Ֆոլքները յուրաքանչյուր կերպարի միջոցով արտացոլել է գիտակցության տարբեր շերտեր, տարբեր մակարդակներ: Վիպասանը յուրաքանչյուր կերպարի մենախոսություն ներկայացնում է նրա գիտակցության տիպին բնորոշ քերականությամբ և բառապաշարով:

Վեպի առաջին գլուխն առանձնանում է բառային և քերականական պարզունակությամբ. այստեղ գերիշխող են նույնաբանական կառույցները, կրկնության տարբեր ձևերը: Վեպի այս գլխի պարզունակությունն ունի իր հիմնավորումը: Այն արտացոլում է գիտակցության առավել ցածր մակարդակ, քանի որ ներկայացվում է թերզարգացած կերպարի՝ Բենջիի տեսանկյունից, հետևաբար վեպի այս գլուխն առավել չկարգավորված է և առավել դժվարընթեռնելի: Այս ներքին մենախոսության առաջնային տարբերակիչ հատկություններն են ինչպես լիովին չկարգավորված լինելը, այնպես էլ բառային և քերականական պարզունակությունը:

Անդրադարձ կատարելով «Շառաչ և ցասում» վեպին՝ Ա. Բլեյկաստենը ներկայացնում է այն տեսակետը, որ Բենջին պատմում է կյանքը, ոչ թե տեքստ, և նրա մենախոսությունը պատումի ժխտումն է /Bleikasten, 1976: 86/: Այս մտքի մեջ դիտարկվում է «կյանքը որպես տեքստ» փոխաբերացումը, ինչն իր հերթին կապակցվում է Ու. Շեքսպիրի «Մակբեթ» պիեսի հետ, որտեղից վերցված է «Շառաչ և ցասում» վեպի

վերնագիրը՝ *life is a tale told by an idiot* (կյանքը հեքիաթ է՝ պատմված հիմարի կողմից): Վերջին փոխաբերացման վերաբերյալ (կյանքը որպես հեքիաթ՝ պատմված հիմարի կողմից) հետաքրքիր տեսակետ են առաջարկում Ջ. Լակոֆֆը և Մ. Ջոնսոնը: Այդ փոխաբերությունը հիմնվում է «կյանքը պատմություն է» փոխաբերացման վրա, սակայն «կյանքը որպես հեքիաթ՝ պատմված հիմարի կողմից» փոխաբերացման մեջ ամենաբնորոշ հատկանիշն այն է, որ հիմարի կողմից պատմված պատմությունը չի կարող կազմել իմաստային ամբողջություն: Այն կարող է սկսվել որպես մի պատմություն, որն ունի իր փուլերը, պատճառային կապերը, համընդգրկուն նպատակները, բայց հանկարծ այն սկսում է անընդհատ փոփոխվել, և անհնար է դառնում ամբողջականություն գտնել մասերի միջև: Այսպիսի պատմությունը չի կարող ունենալ կապակցված կառույց և չի կարող ներկայացնել իմաստալից մի ամբողջություն, որը կընդգծի կյանքի իրադարձությունները, կունենա պատճառային կապեր ու նպատակ: Եթե կյանքը փոխաբերացվում է հիմարի կողմից պատմված հեքիաթի հետ, որը լի է շառաչով ու ցասումով, այդպիսի կյանքը ներկայացնում է կատաղության էտապներ, ցասումնալից պայքար և, գուցե, բռնություն /Lakoff, Johnson, 1980: 174/: Այսպիսով, ի թիվս նշված կառուցվածքային առանձնահատկությունների, թերզարգացած կերպարի մենախոսությունն աչքի է ընկնում նաև պարզունակությամբ և կառուցվում կրկնաբանությունների վրա:

Բենջիի մենախոսության լեյտմոտիվը՝ թեմատիկ գիծը կազմվում է բառային, շարահյուսական և թեմատիկ կրկնությամբ: Կրկնաբանության տեսակներից ավելի բնորոշ է նույն բառի կրկնությունը, և համեմատաբար քիչ են հոմանշային, հականշային, նույնարմատ բառերի կրկնությունները: Կրկնվող բառերը դառնում են բանալի բառեր, կրկնվող արտահայտություններն ու նախադասություններն ստեղծում են թեմատիկ գիծ, կերտում կերպարի խոսքի անհատականությունը՝

(1) I could hear the clock, and I could hear Caddy standing behind me, and I could hear the roof. It's still raining, Caddy said. I hate rain. I hate everything. And then her head came into my lap and she was crying, holding me, and I began to cry. Then I looked at the fire again and the bright, smooth shapes went again. I could hear the clock and the roof and Caddy (p. 35).

Պարբերության մեջ նախադասությունների կապակցումն ապահովվում է քերականական և բառային կրկնություններով: Կարևոր դեր է կատարում գործառության բառերի՝ *I* անձնական դերանվան և *and* համադասական շաղկապի կրկնությունը: Սովորաբար *I* անձնական դերանվան կրկնությունը կիրառվում է որպես ես-ի հաստատման, անձի դոմինանտությունն արտահայտող հնար, սակայն այստեղ այն հանդես է գալիս այլ գործառությամբ. «Առաջին դեմքի անձնական դերանունը կիրառվում է, երբ անձն ինքն իր հետ խոսում է իր զգացմունքների մասին» /Oliver, 2008: 210/:

Գիտակցության հոսքի անընդհատականությունն ու շարունակականությունը շեշտվում է *and* շաղկապի կրկնությամբ, որը գիտակցության հոսքի տեքստերի բնորոշ հատկանիշն է գրեթե բոլոր մենախոսություններում: *And* շաղկապը գրեթե ամեն մտքից հետո կրկնվում է. սույն հատվածում այն կիրառված է 7 անգամ: Մ. Հալիդեյը և Ռ. Հասանը նշում են, որ *and* շաղկապը ցույց է տալիս «թվարկվածներից հաջորդը» կամ կապակցում է կետերի մի շարք, որոնք բոլորը հարում են մեկ ընդհանուր փաստարկի /Halliday and Hasan, 1976: 236/: Այս հատվածում ևս *and* շաղկապով կապակցումները հարում են նույն փաստարկի. միտված են արտահայտելու կերպարի հույզերը՝ կապված քրոջ՝ Քեդդիի հետ: Սակայն, բացի նշված գործառույթներից, *and* շաղկապն այս տեքստում հանդես է գալիս այլ գործառույթով ևս. այն կրկնվում է յուրաքանչյուր մտքից հետո՝ շեշտելով դրանք, ուշադրություն հրավիրելով յուրաքանչյուրին առանձին-առանձին (չշեշտված տարբերակում կտրվեր թվարկում, և միայն վերջին մտքից առաջ կկիրառվեր *and* շաղկապը): Նույն *hear* բայի լրացումները տրված են առանձին-առանձին՝ յուրաքանչյուր անգամ կրկնելով *I could hear* արտահայտությունը և ընդգծելով լրացումներից յուրաքանչյուրը, յուրաքանչյուրին տալով առանձին շեշտադրում և կարևորություն՝ *the clock, Caddy standing behind me, the roof*: Ա. Նիկոլասի գնահատմամբ, բառային և շարահյուսական կրկնությունները ոչ միայն ծառայում են հուզականության ընդգծմանը, այլև առաջացնում են խոսքի հապաղում, դանդաղում՝ թույլ տալով կենտրոնանալ կարևոր բառի, մտքի վրա /Николаев, 2011: 115/: Քանի որ կրկնությունն առաջացնում է խոսքի հապաղում, հետևաբար կրկնությունների միջոցով դանդաղում է նաև տեքստային ժամանակը:

And շաղկապի կրկնությամբ հատվածը նաև կրկնօրինակում է գիտակցության հոսքի, մտքի անընդհատականությունը և դառնում միալար, միատոն: Բացի այդ՝ *and* շաղկապով մտքերի կապակցումը ցույց է տալիս, որ մտքերը չեն կարգայնացվում, չեն ստորակարգվում, այլ ներկայացվում են նույն հարթության վրա, յուրաքանչյուր միտք հավելվում է մյուսին և ապահովում գիտակցության հոսքի ամբողջականությունը, միատարրությունը:

Միևնույն պարբերության մեջ տեսնում ենք շարահյուսական կառույցների կրկնությունն նույն բառերով՝ *I could hear* (որը նույնությամբ կրկնվում է 4 անգամ), *I hate* (կրկնվում է երկու անգամ, անաֆորիկ կիրառությամբ՝ երկու նախադասությունների սկզբում) և շարահյուսական կառույցների կրկնություն տարբեր լեքսիկական միավորներով՝ *I could, I hate, her head came, I began, I looked, shapes went*, որոնք բոլորը ենթակաստորոգյալ կառույցի կրկնություն են, ինչպես նաև նույն ժամանակաձևի (անցյալ անորոշ): Պարբերության սկիզբն ու վերջը կապակցվում են կրկնվող *I could hear the clock* նախադասությամբ: Կա նաև բառային կրկնություն, կրկնվում է *Caddy* հասուկ անունը (երեք անգամ), նաև *cry*

բայը՝ շարունակական և անորոշ ձևերով: Կրկնությունների միջոցով ընդգծվում է ասույթի ներակա իմաստը, շեշտվում հատվածի հուզականությունը, ստեղծվում թեմատիկ դաշտ՝ կերպարի զգացողությունների ու հույզերի մասին: Կրկնություններն ընդգծում են, թե ինչն է կենտրոնական տվյալ կերպարի համար: Հետաքրքիր է Ա. Նիկոլանի տեսակետն այն դրույթի վերաբերյալ, որ կրկնությունը ծառայում է արտահայտչականության և հուզականության ընդգծմանը. նա նշում է, որ կրկնվող բառերով ասույթին մարդ ավելի հակված է հավատալու, քան այն ասույթին, որի մեջ կան ուժգնացնող բառեր (օրինակ՝ «Ես քեզ ատում եմ, ատում եմ, ատում» նախադասությունն ունի շատ ավելի ուժեղ արտահայտչականություն և ավելի մեծ ազդեցություն է թողնում, քան «Ես քեզ շատ եմ ատում» նախադասությունը) /Николаев, 2011: 115/: Հատվածում կրկնության միջոցով բառերն ու արտահայտություններն ընդգծվում են, ուժգնանում: Այս դեպքում Բենջիի համար կենտրոնական է իր զգայական ընկալումը՝ կոնկրետ լսողական զգայությունը, Քեդդին և լացը:

Ինչպես նշվեց, պարբերությունն սկսվում և ավարտվում է նույն մտքով (երկրորդ օրինակում կրկնվում է զեղչումով)՝ *I could hear the clock, and I could hear Caddy standing behind me, and I could hear the roof = I could hear the clock and the roof and Caddy*: Պարբերության սկզբի և վերջի կրկնությունը սովորաբար արվում է, երբ սկզբի միտքը պարբերության մեջ զարգանում է և ամրապնդվում, ամփոփվում վերջի կրկնությամբ: Սակայն գիտակցության հոսքի տեքստերում կրկնությունն ընդգծում է այն փաստը, որ միտքը չի կորչում. այն կարող է ընդհատվել մեկ այլ մտքով և նորից արթնանալ, կրկնվել մեկ այլ պահի: Մտքի կրկնությունը շեշտում է զգացողության ուժգնությունը, ինչքան զգացողությունն ուժեղ է, այնքան ավելի հաճախ են կրկնվում դրա հետ կապակցվող մտքերը:

Թեպետ մյուս կողմից էլ՝ նույնական կառույցների և նույն բառերի կրկնությունները և հոմանիշներով չփոխարինվելը փաստում են տվյալ կերպարի բառապաշարի՝ սահմանափակ լինելը: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ կրկնաբանությունների կիրառումը նույն բառերով և կառույցներով բերում է ոճաբանական չեզոքության. «...խոսքի բնականոն զարգացումը պահանջում է նախադասության որևէ անդամի կրկնություն, մինչդեռ ոճաբանական նորմերը ստիպում են փնտրել փոխարինող միջոց» /Водясова, Жиндеева, 2012: 37-43/: Բենջիի ներքին մենախոսության մեջ կրկնությունները հիմնական միջոց են ծառայում նրա գիտակցության պարզունակությունը, նրա թերզարգացած լինելը շեշտելու համար:

Որոշ բառեր կրկնության մեծ հաճախականության շնորհիվ կազմում են մենախոսության թեմատիկ գիծը և ցույց տալիս, թե ինչն է կարևոր, կենտրոնական տվյալ կերպարի համար: Այսպես, մենախոսության մեջ մեծ հաճախականությամբ կրկնվում է քրոջ անունը՝ *Caddy* (288

անգամ), որը ցույց է տալիս, թե ինչքան կարևոր է քույրը նրա հոգեկան կյանքում: *Caddy* հատուկ անունը մենախոսության մեջ դառնում է բառ-խթան, այդ անվան հետ ցանկացած զուգորդում առաջացնում է հետահայում, փոխում տեքստի ժամանակը դեպի անցյալ: Քրոջ հանդեպ ունեցած սերն արտահայտվում է զգայական մակարդակում. Բենջին քրոջն ընկալում է մեծ մասամբ հոտառական զգացողությամբ, քրոջ բույրն ասոցացնում է ծառերի բույրի հետ, ինչի արդյունքում *Caddy smelled like trees, she smelled like trees* նախադասությունները ևս կրկնվում են մենախոսության մեջ (10 անգամ) և ստեղծում թեմատիկ գիծ: Կրկնվող բառերի շարքում կարևոր են նաև *fence* (34 անգամ) և *fire* (51 անգամ) գոյականները, որոնք մենախոսության մեջ կիրառված են փոխաբերական իմաստով: Ցանկապատ (*fence*) գոյականն այստեղ ստանում է փոխաբերական իմաստ՝ «որպես պատնեշ» Բենջիի և աշխարհի միջև (քանի որ Բենջին թերզարգացած էր և չունեի խոսելու, հաղորդակցվելու կարողություն, հետևաբար չէր ինտեգրվում հասարակությանը, աշխարհին): *Fence* գոյականը նաև ստանում է շարահյուսական առավելություն, քանի որ հենց դրանով է սկսվում վեպի առաջին գլուխը (*through the fence*): *Fire* գոյականը ևս բանալի բառ է այս մենախոսության մեջ՝ կրկնության իր հաճախականությամբ և կապվում է կերպարի զգայական ընկալման հետ. կրակն հանդես է գալիս որպես ապահովության զգացում հաղորդող օբյեկտ:

Կրկնությունների միջոցով մենախոսության մեջ առկայացվում են նաև զուգորդային անցումները: Բառ-խթանիչների միջոցով տեղի է ունենում հետահայում՝ զուգորդային անցում դեպի անցյալ, փոխվում է տեքստի ժամանակային և տարածական պլանը: Վեպում զուգորդային նման անցումները որոշ հատվածներում առանձնացված են շեղատառերով: Զուգորդումների դեպքում կրկնվող բառը կարող է վերաբերել տարբեր ռեֆերենտների՝

(2) “He be gone in a minute.” Dilsey said. “I leave the light on in your room.”

“All right.” Caddy said. She snuggled her head beside mine on the pillow.

“Goodnight, Dilsey.”

“Goodnight, honey.” Dilsey said. The room went black. *Caddy smelled like trees.*

We looked up into the tree where she was.

“What she seeing, Versh.” Frony whispered.

“Shhhhhhh.” Caddy said in the tree. Dilsey said,

“You come on here.” She came around the corner of the house (p. 28).

Այս օրինակում զուգորդվող հատվածը շեղատառով առանձնացված չէ, փոխարենը շեղատառով է միայն առաջին հատվածի վերջին նախա-

դասությունը: Ջուզորդային կապակցվածությունն ապահովված է ընդհանուր – մասնակիի հիմքով՝ *tree* գոյականի հոգնակի և եզակի ձևերով (*trees – the tree*): Այն, որ Քեդդին բուրում է ծառերի նման, Բենջիի մոտ արթնացնում է հուշ մեկ՝ կոնկրետ ծառի հետ կապված, երբ Քեդդին այն մազլցում էր և վերևից ասում, թե ինչ էր տեսնում: Կրկնվող գոյականներն ունեն տարբեր ռեֆերենտներ. առաջին դեպքում գոյականը ցույց է տալիս առարկաների ամբողջ դաս և գործածվում ընդհանուր իմաստով, հոգնակի թվով, զրո հոդով՝ *trees*, իսկ երկրորդ դեպքում գործ ունենք մեկ դասի կոնկրետ առարկայի հետ՝ եզակի թվով, որոշիչ հոդով՝ *the tree*:

Բենջիի ներքին մենախոսության մեջ կրկնվող բառերի շարքում հարկավոր է նշել նաև հետևյալ բայերի շարքը՝ *hush* (131 անգամ), *cry* (65 անգամ), *moan* (21 անգամ), *hush up* (19 անգամ), *stop* (12 անգամ՝ լաց իմաստ արտահայտող բառերի կապակցությամբ), *beller* (11անգամ), *slobber* (6 անգամ) և *shut up* (5 անգամ), որոնք կարելի է միավորել մեկ ընդհանուր դաշտի մեջ՝ հնչյուն/ձայն կենտրոնական իմակով: Քանի որ Բենջին զուրկ է խոսելու ունակությունից, հնչյունը, ձայնը հանդես են գալիս որպես նրա հաղորդակցության միակ միջոց: Յանկացած զգացողություն Բենջին արտահայտում է ձայնով. դժգոհության, զայրույթի դեպքում արտահայտվում է լացով և ոռնոցով, իսկ դրական հույզերի դեպքում՝ վերջիններիս կասեցմամբ: Բացի այդ հնչյունը/ձայնն անմիջական կապ ունի ինչպես գիտակցության հոսքի, այնպես էլ գիտակցության խորքային շերտի՝ անգիտակցականի հետ: Ի տարբերություն մյուս զգայական ազդակների՝ հնչյունը, լինելով տատանում, ենթադրում է շարժում (լինի երաժշտական, ֆիզիկական, թե խոսքային հնչյուն) և դրանով կապակցվում է հոսքի հետ: Հնչյունի և անգիտակցականի միջև կարելի է տեսնել հետևյալ կապը. ինչպես անգիտակցականը գիտակցության խորքային շերտն է, նրա արմատը, այնպես էլ հնչյունը աշխարհի արարման սկիզբն է: Հովհաննեսի Ավետարանում ասվում է. «Սկզբում էր բանը, և բանն Աստծո մոտ էր» (Հովհ 1: 1), որտեղ «բան» կամ «բառ ասելով» ենթադրվում է հնչյունը: «Հնչյուն» բառի շուրջ Բենջիի ներքին մենախոսության մեջ ձևավորվում է մի ամբողջ իմաստային դաշտ, որտեղ հնչյունը հանդես է գալիս, ոչ ներդաշնակ՝ որպես ձայն-երաժշտություն, այլ որպես ձայն-աղմուկ, կամ, ավելի ստույգ՝ ձայն-ողբ: Հետաքրքիր է, որ Բենջին իր ձայնը բնորոշում է որպես լաց (*cry*), իսկ դրա երանգավորված ձևերը՝ *beller*, *slobber* և *moan*, կիրառված են մյուս կերպարների՝ իրեն ուղղված ուղիղ խոսքերում: Լացի, ողբի իմաստ պարունակող բայերի կիրառումը մեկ այլ հնար է կերպարի հոգեկանի մանկական մասն ընդգծելու համար: Ինչպես նշում է Պ. Օսթվալդը, լացի միջոցով երեխաներն հաղորդակցվում են աշխարհի հետ, հայտնում իրենց կարիքները, արտահայտում իրենց ցավն ու տհաճությունները /Ostwald, 1963: 85/:

Այսպիսով, Ու Ֆոլքների «Շառաչ և ցասում» վեպում՝ Բենջիի կերպարում, ինչպես բառային, այնպես էլ կառուցվածքային կրկնություններն հանդես են գալիս մի քանի գործառույթներով: Դրանց առաջնային գործառույթը կերպարի գիտակցության ցածր մակարդակի, թերզարգացվածության, հոգեկանի մանկական մասի ընդգծումն է: Ի հավելումն այդ գործառույթի՝ կրկնությունների միջոցով ստեղծվում է մենախոսության թեմատիկ գիծը, շեշտվում են բանալի բառերն ու մտքերը, արտահայտվում է հուզականություն, դանդաղում է տեքստային ժամանակը, առկայացվում է հետահայում, նշվում են զուգորդային անցումները, ինչպես նաև խոսքայնացվում են գիտակցության հոսքին բնորոշ մի շարք առանձնահատկություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Водясова Л., Жиндеева Е. Лексический повтор как текстообразующий компонент и стилистический прием выразительности в художественном пространстве // *Вестник Челябинского государственного университета*, № 17 (271), Челябинск, 2012.
2. Николаев А. Основы литературоведения: учебное пособие для студентов филологических специальностей. Иваново: Листос, 2011.
3. Bleikasten A. *The Most Splendid Failure*. Bloomington: Indiana University Press, 1976.
4. Freud S. *The Ego and the Id*. Seattle: Pacific Publishing Studio, 2010.
5. Halliday M.A.K, Hasan R. *Cohesion in English*. London and New York, 1976.
6. Hothersall D. *History of Psychology*. New York: Mcgraw Hill, 1995.
7. Humphrey R. *Stream of Consciousness in the Modern Novel*. California: University of California Press, 1972.
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980.
9. Mirjana L. *Stream of Consciousness Technique and Modern Novel: Psychological and Methodological Perspectives on Language Learning* // *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, e-ISSN: 2320–7388, p-ISSN: 2320–737X Volume 2, Issue 2, 2013.
10. Oliver E., Markland D., Hardy J., Petherick C. *The Effects of Autonomy-supportive Versus Controlling Environments of Self-talk* // *Motivation and Emotion* // URL: <http://onlinelibrary.wiley.com>, 2008.
11. Ostwald P. F. *Soundmaking: The Acoustic Communication of Emotion* // *Springfiled III*. Massachusetts, 1963.

С. МАЛХАСЯН – Роль лексических и структурных повторов в романе Уильяма Фолкнера «Шум и ярость» (на материале монолога Бенджи). – В статье рассматривается роль повторов в монологе одного из персонажей романа Уильяма Фолкнера «Шум и ярость». Этот монолог характеризуется своей лексической и структурной простотой, поскольку он отражает поток сознания умственно отсталого человека. Обсуждаются лексические и синтаксические повторы, подчеркиваются их разнообразные функции. Анализ различных повторов показывает, что повторяющиеся слова и структуры служат для выражения разных признаков потока сознания.

Ключевые слова: экспрессивность, лексический повтор, поток сознания, категория времени, структурный повтор, эмотивность

S. MALKHASYAN – The Role of Lexical and Structural Repetitions in William Faulkner’s “The Sound and the Fury” (on the Material of Benjy’s Monologue). – The paper deals with the study of repeated words and structures in the monologue of one of the characters of William Faulkner’s “The Sound and the Fury”. A range of functions of repetitions are highlighted (from the repetition of single lexical units to the repetition of whole syntactical structures), each of them being referred to as a specific technique for verbalizing the characteristics of stream of consciousness.

Key words: expressiveness, lexical repetition, stream of consciousness, category of time, structural repetition, emotiveness

Նաիրա ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ԴԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ԵՎ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԵՐԵՆՈՒՄ**

Դարձվածքների ծագման հարցը լեզվաբանության կարևորագույն հարցերից է, այդուհանդերձ այն քիչ է ուսումնասիրված: Չնայած լեզվաբաններն իրենց աշխատություններում անդրադառնում են այդ հարցին, սակայն, որպես կանոն, սահմանափակվում են ընդհանուր դիտարկումներով կամ էլ, լավագույն դեպքում, փայխ են դարձվածային միավորների ծագման աղբյուրների հակիրճ վերլուծությունը:

Սույն հոդվածը նվիրված է ֆրանսերենի դարձվածքների ծագման և զարգացման հարցին: Հոդվածում դիտարկվում են ֆրանսերենի դարձվածապաշարի և բառապաշարի առանձնահատկությունները ծագումնաբանական տեսանկյունից: Հիմնվելով մի շարք լեզվական փաստերի ու վիճակագրական տվյալների վրա, փորձ է արվում բացահայտել լատինական ծագում ունեցող բառային և դարձվածային միավորների տեսակարար կշիռների միջև եղած տարբերության պատճառները:

Բանալի բառեր. դարձվածաբանություն, դարձվածքների ծագում, բառապաշար, լատինական ծագում, ազգային ինքնատիպություն, կայուն բառակապակցություններ, դարձվածակազմական հնարավորություններ, ազգային հիմք, ֆրանսերենի կազմավորում

Ֆրանսերենի դարձվածքները սկիզբ են առնում նրա պատմության ամենավաղ շրջանից: Այդ իսկ պատճառով ֆրանսերենի դարձվածքների ծագման հարցի ուսումնասիրությունը ստիպում է մեզ դիմել ֆրանսերենի սկզբնաղբյուրներին:

Ֆրանսերենը, լինելով ռոմանական լեզու, լատիներենից ժառանգել է իր բառապաշարի ճնշող մեծամասնությունը: Մ. Կոենի կողմից բերված ստուգաբանական և վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ XVII դարում լատինական ծագում ունեցող ֆրանսերեն բառերը կազմում էին ֆրանսերենի բառային ֆոնդի մոտ 95%-ը /Cohen, 1967: 217/: Այս տոկոսային հարաբերությունը ժամանակակից լեզվում, ամենայն հավանականությամբ, ավելի ցածր է, սակայն, թերևս, ոչ այնքան, քանի որ ֆրանսերեն նոր բառերի զգալի մասն այսօր էլ կազմվում է լատինական արմատներից (հատկապես գիտական տերմինները) կամ էլ լատինական վերջածանցների և նախածանցների միջոցով: Բացի այդ, մեզ հետաքրքրող խնդրի ուսումնասիրության համար ավելի կարևոր է հիմք

ընդունել այն տվյալները, որոնք բնութագրում են ֆրանսերենի բառապաշարի վաղ շրջանի վիճակը:

Մեր օրերում գիտնականները հենվում են դարձվածաբանական բառարանների վրա, որոնք պարունակում են ոչ միայն գրավոր հուշարձաններում պահպանված նյութը, այլ, որ ավելի կարևոր է, կենդանի խոսքից քաղված դարձվածքները: Լատիներենի դարձվածաբանական բառարաններ գոյություն չունեն, և այս հանգամանքը լուրջ խոչընդոտներ է հարուցում ֆրանսերենի դարձվածաբանության ամբողջական պատկերի վերականգնման ճանապարհին: Այստեղ պետք է նկատի ունենալ նաև այն, որ Հռոմեական կայսրության տարբեր գավառներում ժողովրդական լատիներենը զարգացել է իր ուրույն ճանապարհով՝ յուրաքանչյուր վայրում խառնվելով տեղական բարբառների հետ և ներառելով դրանց դարձվածաբանական տարրերը:

Հենվելով Մ. Կոենի տվյալների վրա՝ կարելի է ենթադրել, որ ֆրանսերենի բառապաշարի նման դարձվածապաշարն էլ առավելապես լատինական ծագում պետք է ունենար: Սակայն, ինչպես ցույց են տալիս փաստերը, այն բառերի ու դարձվածքների քանակի միջև, որոնք ֆրանսերենը ժառանգել է լատիներենից, գոյություն ունի զգալի տարբերություն, որով էլ պայմանավորված է լատինական ծագում ունեցող բառային և դարձվածային միավորների տեսակարար կշիռների տարբերությունը:

Շատ կարևոր է նաև այն հանգամանքը, թե ինչքան է լատինական ծագում ունեցող ֆրանսերեն դարձվածքների տեսակարար կշիռը: Այս առումով արժեքավոր է Ա. Նազարյանի կողմից կատարված վիճակագրական հետազոտությունը՝ Պ. Կիտարի, Լ. Մարտելի, ինչպես նաև XX դարի երկրորդ կեսին լայն տարածում ունեցող Մ. Ռայի դարձվածաբանական բառարանների հիման վրա: Նազարյանը ցույց է տալիս, որ ֆրանսերենի դարձվածապաշարում աստիճանաբար նվազել է լատինական ծագում ունեցող դարձվածքների տեսակարար կշիռը /Назарян, 1979: 123/: Այս փաստն, անկասկած, վկայում է այն մասին, որ ֆրանսերենի դարձվածաբանությունը միտում ունի «ազատվել» լատինական ծագում ունեցող տարրերից: Սակայն, ինչպես երևում է, այդ նվազումը հավասարաչափ չէ: 41 տարվա ընթացքում, որն ընկած է Լ. Մարտելի և Պ. Կիտարի բառարանների երևան գալու միջև, լատինական ծագում ունեցող ֆրանսերեն դարձվածքների տեսակարար կշռի նվազումը կազմել է 0,4 %, իսկ Մ. Ռայի բառարանում, որը լույս է տեսել Լ. Մարտելի բառարանի հրատարակումից 74 տարի հետո, այս ցուցանիշը կազմում է 4,9 %:

Կարևոր է նշել, որ առաջին երկու բառարաններում ներկայացված են գերազանցապես գրքային ծագում ունեցող դարձվածքները, որոնք հիմնականում պատկանում են չեզոք գրական ոճին, ընդ որում, լատինական փոխառությունները դրանց մեջ ավելի շատ են, իսկ Մ. Ռայի բառարանում ներկայացված են նաև խոսակցական (մտերմական)

դարձվածքները, որոնք բուն ֆրանսիական են, քանի որ ունեն ժողովրդական ծագում: Սրանով է բացատրվում լատինական ծագում ունեցող դարձվածքների տեսակարար կշիռների տարբերությունը Լ. Մարտելի և Մ. Ռայի բառարաններում: Կասկածից վեր է, որ եթե ուսումնասիրության համար վերցրած դարձվածային նյութը ավելի շատ լիներ, ապա այդ տեսակարար կշիռն ավելի կնվազեր: Ուստի, Ա. Նազարյանի կարծիքով, բավականաչափ հիմքեր կան պնդելու, որ ֆրանսերենի դարձվածային ֆոնդում լատինական ծագում ունեցող դարձվածքների առավելագույն տեսակարար կշիռը 6,1 % է:

Սակայն, ինչով է պայմանավորված լատինական ծագում ունեցող բառային ու դարձվածային միավորների տեսակարար կշիռների միջև եղած զգալի տարբերությունը (95 % և 6,1 %) ֆրանսերենում: Լատինական ծագում ունեցող ֆրանսերեն դարձվածքների ցածր տեսակարար կշիռը կարելի էր որոշ չափով բացատրել ֆրանսերենի դարձվածաբանության ազգային ինքնատիպությամբ: Սակայն տվյալ երևույթը միայն դրանով բացատրելը ճիշտ չէր լինի, քանի որ ֆրանսերենի բառապաշարն էլ ամենևին զուրկ չէ ազգային ինքնատիպությունից, մինչդեռ, ինչպես արդեն տեսանք, այն ժառանգել է մեծ թվով լատիներեն բառեր:

Այդ երևույթի պատճառները պետք է փնտրել նախ և առաջ լատիներենում, նրա դարձվածային համակարգի առանձնահատկություններում: Ռ. Ա. Բուդագովի հոդվածում համոզիչ կերպով ցույց է տրված, որ լատիներենի (մասնավորապես՝ դասական շրջանի) բառակապակցությունները նվազ կայուն և ինքնուրույն էին, քան ռոմանական լեզուների բառակապակցությունները /Будагов, 1971: 55/: Բացատրելով այդ երևույթի պատճառները՝ Բուդագովն իր մեկ այլ աշխատությունում գրում է. «Լատիներենի շարահյուսության ընդհանուր սկզբունքը (երբ խնդիրը դրվում էր ստորոգյալից առաջ և հնարավոր էր դառնում նրա բաժանումը ստորոգյալից) նպաստավոր պայմաններ չէր ստեղծում կայուն բառակապակցությունների զարգացման համար» /Будагов, 1971: 267/: Այդ է պատճառը, որ «գրական լատիներենի համար ավելի բնորոշ է նախադասության մեջ բառերի կապակցությունը, քան թե բառակապակցությունը՝ որպես լեզվի առանձնահատուկ կառուցվածքախմաստային միավոր» /Будагов, 1971: 280/, ինչը, բնականաբար, չէր կարող չանդրադառնալ լատիներենի դարձվածակազմական հնարավորությունների վրա:

Սակայն ինչքան էլ լատիներենի շարահյուսության առանձնահատկությունները ազդած լինեին կայուն բառակապակցությունների կազմավորման գործընթացի վրա, այնուամենայնիվ, դրանք չեն կարող համարվել լատիներենում դարձվածքների սակավության միակ պատճառը: Այդ առանձնահատկությունները կարող էին միայն սահմանափակել լատիներենի դարձվածակազմական հնարավորությունները,

բայց չէին կարող ընդհանրապես գրկել նման հնարավորություններից: Ռ. Ա. Բուդագովը նշում է այդ փաստը՝ ընդգծելով, որ «... լատինական բառակապակցությունները հազվադեպ էին աչքի ընկնում իրենց կայունությամբ և մեծ մասամբ ազատ էին կամ բաց, սակայն ինչ վերաբերում է բառակապակցությունների կազմավորմանը, դա չէր բացառվում» /Будагов, 1971: 277/:

Այս երևույթը վերաբերում է բացառապես գրական լեզվին: Սակայն, հայտնի է, որ գրական լատիներենին զուգահեռ՝ գոյություն ուներ նաև նրա խոսակցական տարբերակը՝ ժողովրդական լատիներենը (sermo vulgaris), որի հիման վրա առաջացել են ռոմանական լեզուները:

Հայտնի է, որ զուտ ժողովրդական լատիներենով ստեղծված գրական հուշարձաններ գոյություն չունեն, սակայն դրա տարրերը հանդիպում են գրական լատիներենի տարբեր տեքստերում, գիտական աշխատանքներում, մասնավոր նամակագրության մեջ և այլն /Корлэ-тяну, 1974: 104/: Բայց այդ աղբյուրներում ժողովրդական լատիներենի մասին եղած նույնիսկ կցկտուր տեղեկությունները ցույց են տալիս, որ այն ավելի հարուստ է եղել դարձվածքներով, քան գրական լեզուն: Այս առումով մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում Ի.Մ.Տրոնսկուի հետևյալ միտքը. «Լատիներենի պատմությանը վերաբերող մեր ունեցած ամբողջ տեղեկության ամենամեծ բացերից մեկը ժողովրդախոսակցական լեզվի մասին տվյալների աղքատությունն է, որի բնորոշ գծերը երբեմն մնում են գրքային ոճից դուրս» /Тронский, 1953: 12/: Ժողովրդական լատիներենի այդ գծերի թվին, անկասկած, պատկանում էր նաև դարձվածաբանությունը:

Դարձվածքների մեծ մասն առաջանում է ժողովրդի առօրյա խոսքում: Այդ է պատճառը, որ դրանք լայնորեն ներկայացված են եղել լատիներենի ոչ թե գրական, այլ խոսակցական տարբերակում: Բայց այն, որ ժողովրդական լատիներենը (որն ընկած է ֆրանսերենի հիմքում) հարուստ է եղել դարձվածքներով, դեռ չի նշանակում, որ ֆրանսերենի կազմավորման շրջանում լեզվի մեջ կարող էին ներթափանցել մեծ թվով լատիներեն ժողովրդախոսակցական դարձվածքներ:

Ռոմանագետների մեծ մասի կարծիքով, ժողովրդական լատիներենը՝ որպես ընդհանուր ժողովրդախոսակցական լեզու, գոյություն է ունեցել լատիներենի պատմության բոլոր փուլերում, գործածվել է հասարակության բոլոր խավերի կողմից Հռոմեական կայսրության ողջ տարածքում /Корлэтяну, 1974: 81/: Ժողովրդական լատիներենից կայուն բառակապակցությունների զանգվածային ներթափանցման հնարավորությունը ֆրանսերեն բացառվում է:

Նախ և առաջ՝ փաստերը ցույց են տալիս, որ բազմաթիվ դարձվածային միավորներից, որոնք գործածվել են Պլավտուսի, Տերենցիուսի, Պետրոնիուսի և ուրիշների կողմից, շատ քչերն են անցել ֆրանսերենին: Բացի այդ՝ Հռոմեական կայսրության տարբեր երկրների տարածքում

գործածվող ժողովրդական լատիներենը տարբերվում էր ոչ միայն գրականից, այլև ընդհանուր ժողովրդախոսակցական լատիներենից, քանի որ ամեն երկրում ուներ իր ուրույն առանձնահատկությունները՝ բոլոր ոլորտներում, այդ թվում և դարձվածաբանության ոլորտում: Գալիայում ժողովրդական լատիներենը զարգանում էր տեղական հիմքի վրա (ենթաշերտի որոշակի ազդեցության տակ) և ավելի ու ավելի էր հեռանում գրական լեզվից՝ կուտակելով նոր որակի տարրեր, որոնք հիմք ստեղծեցին նոր լեզվի կազմավորման համար: Կասկածից վեր է, որ այդ լատիներենն ուներ իր դարձվածաբանությունը, հատկապես, մ. թ. III դարից հետո և գալոռոմանական շրջանում (V–VII դդ.), որի մեծ մասը փոխանցվել է ֆրանսերենին: Այդպիսով, այդ դարձվածաբանությունը մենք կարող ենք իրավամբ համարել բուն ֆրանսիական, քանի որ այն ծագել է ազգային հիմքի վրա՝ որպես որակական փոփոխությունների արդյունք, որոնք հանգեցրին ֆրանսերենի կազմավորմանը:

Դարձվածաբանական համակարգի զարգացումն ուղեկցվում է ինչպես նոր դարձվածային միավորների ծագումով, այնպես էլ՝ արդեն գոյություն ունեցող որոշ դարձվածային միավորների գործածությունից դուրս գալով: Տարածամանակյա հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ դարձվածապաշարն այս առումով ևս տարբերվում է բառապաշարից:

Բառը ծագում է նոր հասկացություն անվանելու համար, այդ իսկ պատճառով լեզվում մնում է այնքան, մինչև տվյալ հասկացությունը հնանում է և անհետանում: Այսպիսով, բառի և նրա անվանած հասկացության անհետացումը փոխապայմանավորված գործընթաց է, որը ենթարկվում է հստակ օրինաչափությունների և կապված է բառի (որպես լեզվական անվանողական միավորի) գործառույթային բնույթի հետ:

Բառերն արտահայտում են ավելի կայուն և երկարատև հասկացություններ:

Ա. Նազարյանն այս երևույթին տալիս է հետևյալ բացատրությունը. *սեղան* բառը վաղուց գոյություն ունի աշխարհի տարբեր լեզուներում, քանի որ նրա անվանած առարկան մինչ այսօր գործածական է: Բառերն արտահայտում են ոչ թե առանձին հասկացություններ կամ առարկաներ, այլ հասկացությունների և առարկաների դասեր: Ահա թե ինչու, սեղան բառը պահպանվել է լեզվում, չնայած որ այդ առարկան իր ծագման պահից ենթարկվել է զգալի փոփոխությունների, ձեռք է բերել նոր ու բազմապիսի ձևեր /Назарян, 1987: 32/:

Իսկ դարձվածաբանությունը, որի զարգացման մեջ վճռորոշ դեր ունեն արտալեզվական գործոնները, ավելի շատ է ենթակա փոփոխությունների, քանի որ լեզվի այն ոլորտը, որին նա ծառայում է, կապված է առավելապես խոսողների հույզերի ու զգացմունքների հետ: Դարձվածքները՝ լինելով հուզարտահայտչական միջոցներ, ամենից առաջ արտահայտում են խոսողի վերաբերմունքը տվյալ հասկացության նկատմամբ: Եվ քանի որ հասկացության նկատմամբ վերաբերմունքն

ավելի հաճախ է փոխվում, քան հենց ինքը հասկացությունը, ապա ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ դարձվածապաշարն ավելի արագ է համարվում, քան բառապաշարը /Ларин, 1956: 143/ : Ֆ. Բրյունոյի կատարած հաշվարկների համաձայն, «Ռուանդի երգի» (XII.) 4802 տողերում գործածվել են 1775 տարբեր (չկրկնվող) բառեր, որոնցից 408-ը անհետացել են XX դարում, ինչը կազմում է 22,98%: Իսկ հնացած դարձվածքներն այդ ստեղծագործություններում կազմում են 81,82 % /Histoire de la langue et de la littérature française des origines à 1900, 1896: 487/:

Մինչդեռ դարձվածային միավորների հնացման և անհետացման գործընթացը պայմանավորված է այլ օրինաչափություններով: Ինչպես ցույց են տալիս փաստերը, դարձվածքների գործածությունից դուրս գալու գործընթացը կախված չէ նրանց անվանած հասկացությունից կամ վերջինիս անհետացումից: Յուրաքանչյուր դարձվածային միավորի հիմքում ընկած է որոշակի պատկեր, իսկ լեզվում նրա կյանքը շարունակվում է այնքան, քանի դեռ չի հնացել նրա պատկերը: Այդ իսկ պատճառով, դարձվածքը գործածությունից դուրս է գալիս ոչ թե այն պատճառով, որ նրա անվանած հասկացությունը հնանում է, այլ այն պատճառով, որ նա կորցնում է իր արդիականությունը որպես պատկերավոր արտահայտչամիջոց լեզվի պատմական զարգացման տվյալ փուլում:

Ասվածը թույլ է տալիս հստակեցնել լեզվի բառային և դարձվածային կազմերի անհավասարաչափ զարգացման պատճառները:

Դարձվածաբանության զարգացումն ուղեկցվում է ինչպես նոր միավորների ծագումով, այնպես էլ արդեն գոյություն ունեցող միավորների որոշ մասի հնացմամբ, առաջինների թիվը միշտ ավելի մեծ է լինում, որով էլ հենց ապահովվում է լեզվի դարձվածային կազմի մշտական քանակական աճը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Будагов Р. Язык, история и современность. М.: МГУ, 1971.
2. Cohen M. Histoire d'une langue: le français. Paris: Editions sociales, 1967.
3. Корлэтяну Н. Исследования народной латыни и ее отношений с романскими языками. М.: Наука, 1974.
4. Исследования в области латинского и романского языкознания. Кишинев: Штиинца, 1961.
5. Назарян А. Фразеология и лексика французского языка в их генетических отношениях // *Вопросы языкознания*, № 4, 1979.
6. Тронский И. Очерки из истории латинского языка. М.-Л.: Изд. АН СССР, 1953.

Н. МЕЛКОНЯН – Особенности происхождения и развития фразеологизмов во французском языке. – Вопрос происхождения фразеологизмов является важнейшим в лингвистике, тем не менее, он довольно мало изучен. Лингвисты, хотя и обращаются к данной проблеме в своих исследованиях, однако они, как правило, ограничиваются общими суждениями или, в лучшем случае, дают лишь лаконичный анализ источников происхождения фразеологических единиц. В статье исследуются особенности словарного и фразеологического запаса французского языка в генетическом аспекте. На основании ряда лингвистических фактов и статистических данных делается попытка выявить разницу между «удельным весом» слов и фразеологических единиц латинского происхождения, а также причины различных темпов их развития.

Ключевые слова: фразеология, происхождение фразеологизмов, словарный запас, латинское происхождение, национальное своеобразие, устойчивые словосочетания, возможности образования фразеологизмов, национальная основа, образование французского

N. MELKONYAN – On the Origin and Development of Idioms in French. – The issue of the origin of phraseological units is focal in linguistics, however it has not been studied thoroughly. Although linguists have addressed this issue in their works, the latter are typically restricted to common remarks only or, at best, they merely present a brief overview of the origin of idioms. The present paper studies the characteristic features of the lexical and phraseological stock of the French language from the genetic perspective. Based on a number of linguistic facts and statistical data, an attempt is made to reveal the difference between the “specific weight” of lexical and phraseological units of Latin origin.

Key words: phraseology, origin of idioms, vocabulary, Latin origin, national identity, set expressions, possibilities of idiom formation, national basis, French formation

Նաիրա ՇԱԶԻԼՎՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԺԻՏՄԱՆ ԿԱՐԳԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՄԱՆ ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳԵՐՄԱՆԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

Սույն հոդվածում քննարկվում են գերմաներենի և հայերենի բառակազմական մակարդակում ժխտման կարգի արտահայտման միջոցները՝ ժխտական նախածանցներն ու վերջածանցները (հայերենում նաև ժխտական նշանակությամբ որոշ ձևույթներ): Նշված լեզվական մակարդակում ամենագործուն միջոցը համարվում են գերմաներեն *un-* և հայերեն *ան-* ժխտական նախածանցները, մինչդեռ մյուս ածանցները համարվում են ոչ կենսունակ և լեզվի զարգացման ժամանակակից փուլում հազվադեպ են մասնակցում նոր բառերի կերտմանը: Ժխտման արտահայտման բառակազմական միջոցները թե՛ հայերենում, թե՛ գերմաներենում կարող են կիրառվել տարբեր շարահյուսական գործառույթներով, հանդես գալ որպես ընդհանրական և մասնակի ժխտման միջոցներ:

Բանալի բառեր. ժխտման կարգ, բառակազմական մակարդակ, ժխտական նախածանց, ժխտական վերջածանց, ժխտական նշանակություն, շարահյուսական գործառույթ, բառային ժխտում, մասնակի ժխտում, ընդհանրական ժխտում

Ժխտման կարգի արտահայտման բառակազմական միջոցներն, ըստ էության, ժխտական ածանցներն են: Իմաստաբանական պլանում իրենց ուրույն տեղն ունեն ժխտական նախածանցները, որոնք բառին հաղորդում են ժխտական, բացառողական արժեք: Գերմաներենում ժխտական նախածանցներն են՝ *un-*, *miss-*, *a-*, *des-*, *dis-*, *in-*, *ohn-*, *nicht-*, իսկ հայերենում՝ *ան-*, *սպ-/սպա-*, *դժ-*, *չ-*, *տ-*, որոնք հայերենի բուն նախածանցներն են և բնորոշ են նրա զարգացման բոլոր շրջաններին: Ընդ որում *un-* ժխտական նախածանցն ամենակենսունակն է գերմաներենում: Այն ունի հնդեվրոպական ծագում՝ հ.-ե. *n, գոթ. *un-*: Այս ժխտական նախածանցով բառային միավորներ արդեն առկա էին գոթերեն և հին բարձր գերմաներեն տեքստերում: Հայերենում ծագումնաբանորեն համապատասխանաբար հանդես է գալիս *ան-* նախածանցը, որը մեր մայրենիում ևս ամենակենսունակ է համարվում: Հարկ է նշել, որ որոշ դեպքերում, որպես *un-* ժխտական նախածանցին համարժեքներ, հանդես են գալիս նաև *դժ-*, *չ-*, *տ-*, *սպ-* նախածանցները (*unglücklich* /դժբախտ/, *unangemeldet* /չգրանցված/, *unangenehm* /տհաճ/, *ungesetzlich* /սպօրինի/): *Un-* ժխտական նախա-

ծանցը կարող է համակցվել գոյականների՝ Unglück, Unheil, Undank, Ungeduld, ածականների՝ unschön, ungewiß, մակբայների՝ ungern, unschwer, unlängst, ածականաբար կիրառվող հարակատար դերբայների՝ unbeachtet, ungezwungen հետ: Հայերենում ևս *ան-* նախածանցը կցվում է ածական, գոյական, բայական հիմքերին: Ընդ որում, ի տարբերություն գերմաներենի, որտեղ ժխտական նախածանցը ավելանում է բառի ուղիղ ձևին, հայերենում այն մի դեպքում ուղղակիորեն ավելանում է բառին՝ արտահայտելով ժխտման, բացասման նշանակություն, օրինակ՝ արդար-անարդար, բարեխիղճ-անբարեխիղճ, հաջողություն-անհաջողություն և այլն, այլ դեպքերում՝ բառի ոչ թե ուղիղ, այլ արմատական ձևին՝ արտահայտելով մի բան չունենալու, մի բանից զուրկ լինելու նշանակություն, օրինակ՝ մահկանացու-անմահ, խելացի-անխելք, կատարյալ-անկատար, օգտակար-անօգուտ և այլն: Վերոհիշյալ դեպքերը միմյանցից տարբերվում են նրանով, որ մի դեպքում *ան-* ածանցը ինքնին ստեղծում է հակադրություն նույն արմատով բառերի միջև, իսկ մյուս դեպքում այն հարաբերակցվում է հակադրվող բառի վերջածանցին: Գերմաներենում *un-* նախածանցը հաճախ դրվում է *-bar, -lich, -sam, -ig, -isch, -lich* վերջածանցներով բառերի վրա՝ ժխտելով վերջիններիս բառին հաղորդած վերաբերական, հատկացական նշանակությունը՝ *logisch-unlogisch, trennbar-untrennbar, giftig-ungiftig, barmherzig-unbarmherzig* և այլն: Հայերենում ևս *ան-* ժխտական նախածանցով և տվյալ բառի վերաբերական կամ հատկացական նշանակությամբ վերջածանցով (*-ական, -ոտ, -վոր, -ու, -ի, -ուն, -եղ, -անի, -ացի, -ային, -ավետ, -ովի, -կոտ, -ին, -որեն* և այլն) դրսևորվում են ունեցողի և չունեցողի, մի բան պարունակողի և չպարունակողի, մի բանով օժտված և մի բանից զուրկ լինելու հակադրական հարաբերություններ, ինչպես՝ դուրեկան-անդուր, շնչավոր-անշունչ, համեղ-անհամ, գիտուն-անգետ և այլն, սակայն, ինչպես երևում է օրինակներից, հայերենում ժխտական նախածանցը այս դեպքում ավելանում է բառի արմատական ձևույթին: Գերմաներենում տեսականորեն գոյություն չունի *un-* նախածանցի միջոցով բայեր կազմելու կաղապարը՝ **unwollen, *unehren, *unbilligen*, քանի որ բայական ժխտումը հիմնականում իրականացվում է *nicht* ժխտական մասնիկի միջոցով: Հայերենին ևս հատուկ չեն *ան-* ժխտական նախածանցով բայերը: *Un-*ը, որպես կանոն, չի զուգորդվում նաև այն բառերի հետ, որոնք իրենց իմաստային կառուցում ներակայում են ժխտական նշանակությամբ հատկանիշ՝ **unschlecht, *unböse, *unhäßlich*, ինչը չենք կարող ասել հայերենի մասին: Երբ բառի արմատական ձևն արտահայտում է բացասական իմաստ, *ան-* նախածանցը, ժխտելով այդ իմաստը, բառին հաղորդում է դրական նշանակություն, ինչպես

օրինակ՝ թերի-անթերի, կեղծ-անկեղծ և այլ բառերում: Գերմաներենում *un-* ժխտական նախածանցը չի գործածվում նաև գունային հատկանիշ ցույց տվող ածականների հետ՝ *unrot, *unblau և այլն, ինչը հատուկ է նաև հայերենին:

Ե՛վ գերմաներենում, և՛ հայերենում նշված ժխտական նախածանցները ավելանում են պարզ արմատական, պարզ ածանցավոր, բարդ, բարդ ածանցավոր բառերին՝ հաղորդելով ժխտական նշանակություն, ինչպես՝ գերմաներեն՝ frei-unfrei, Dank-Undank, beweglich-unbeweglich, deutlich-undeutlich, Ausführbarkeit-Unausführbarkeit, Aufmerksamkeit-Unaufmerksamkeit, հայերեն՝ սխալ-անսխալ, արդար-անարդար, համոզիչ-անհամոզիչ, բուժելի-անբուժելի, իրագործելիություն-անիրագործելիություն, ուշադրություն-անուշադրություն և այլն:

Գերմաներենում *un-* և հայերենում *ան-* ժխտական նախածանցները թիվ, քանակ, չափ արտահայտող գոյականներին հաղորդում են «չափից ավելի, անթիվ, անչափ» նշանակություն՝ Unmenge /անչափ շատ (քանակություն)/, Unzahl /անհաշվելի (քանակություն)/, Unkosten /անհամար ծախսեր/, Untiefe /անդունդ/ և այլն:

Un- նախածանցին զուգահեռ գերմաներենում լայն կիրառում ունի *nicht-* ժխտական նախածանցը: *Nicht-*ի հայերեն համարժեքը չ- ժխտական նախածանցն է, որն առաջացել է *ոչ* ժխտական մասնիկի սղումից, և որն, ի տարբերություն *nicht-*ի, այդքան էլ գործուն չէ: Գերմաներենում այս ժխտականով հազվադեպ են կազմվում բայեր: Այն ավելի հաճախ դրվում է բայահիմքերի վրա՝ կազմելով՝ անձ ցույց տվող գոյականներ՝ Nichtraucher, Nichtfachmann, Nichtschwimmer, Nichttuer, որոնց հայերեն համարժեքներում, սակայն, բացի չ- նախածանցից որոշ դեպքերում գործածվում է *ոչ* ժխտական մասնիկը, ինչպես նաև *ան-* ժխտական նախածանցը՝ Nichtraucher /չժխող/, Nichtfachmann /ոչ մասնագետ/, Nichttuer /անգործ մարդ/: Կազմվում են նաև ածականներ՝ nichtrot, nichthölzern, nichtmetallisch, nichtlexikalisch, որոնք հայերենում թարգմանվում են *ոչ* ժխտական մասնիկով՝ ոչ կարմիր, ոչ փայտյա, ոչ մետաղական, ոչ բառային: *Nicht-* ժխտական նախածանցը դրվում է նաև գոյականացված անորոշ դերբայների՝ das Nichterscheinen /լույս չտեսնելը/, das Nichtgefallen /չհավանելը, դուր չգալը/, Partizip I-ի ձևերի վրա՝ nichtrostendes Besteck /չժանգոտվող գործիք/, nichtarbeitende Bevölkerung /չաշխատող ժողովուրդ/ և այլն: Ըստ Գ. Ջահուկյանի՝ հայերենում չ- ժխտական նախածանցով բառերը չձևավորված ժխտական դերբայների արժեք ունեն՝ չբեր=չբերող, չտես=չտեսած, չկամ=չկամեցող և այլն /Ջահուկյան, 1974: 157/: Այս

նախաձանցը բավականին գործուն է եղել անցյալում՝ կերտելով բազմաթիվ բառեր, ինչպես՝ չաստուած, չբարի, չիմաստուն, չգոյ, չգիտուն, չէական, չհավան, չհավատ, չեղյալ և այլն: Հայերենի հետագա զարգացման ընթացքում չ- ժխտականն աստիճանաբար կորցրել է իր բառակազմական հատկանիշը՝ իր տեղը զիջելով հիմնականում *ան-* ժխտականին:

In- ժխտական նախաձանցը փոխառնված է լատիներենից և սերում է հնդեվրոպական **n* ժխտական մասնիկից (*լատ. in, գոթ. in*): Այն հատկապես գործուն է մասնագիտական բառերում: Դրվելով [l], [m], [r] բաղաձայններով սկսվող բառահիմքերի վրա՝ առնմանման հետևանքով հանդես է գալիս *im-, ir- il-* տարբերակներով՝ *in-legitim*→*illegitim*, *in-moralisch*→*immoralisch*, *in-regulär*→*irregulär*: *In-* նախաձանցը *im-* հնչյունափոխված ձևով է կիրառվում նաև, երբ նախորդում է [b], [p] շրթնային բաղաձայնով սկսվող հիմքերին՝ *in-perfekt*→*imperfekt*, *in-bezil*→*imbezil*: Հարկ է նշել, որ ժամանակակից գերմաներենում *in-* նախաձանցով բառերին զուգահեռ առկա են *un-* նախաձանցով հոմանիշ ձևեր՝ *inartikuliert-unartikuliert*, *indiskutabel-undiskutabel*, *inegal-unegal*, իսկ մի շարք փոխառյալ բառեր իրենց տեղն են զիջում գերմանացված տարբերակներին՝ *immobil-unbeweglich*, *indeterminiert-unbestimmt* և այլն: Հայերենում *in-* ժխտական նախաձանցով ձևերը հանդես են գալիս *ան-*, *չ-* նախաձանցներով կամ *ոչ-* ժխտական մասնիկով՝ *indeterminiert /անորոշ, չորոշված/*, *inadäquat /անհամապատասխան, ոչ համապատասխան/*, *inaktiv /անգործունյա, ոչ ակտիվ/* և այլն:

Dis- ժխտական նախաձանցը նույնպես փոխառյալ է լատիներենից և ծագել է հնդեվրոպական **dis-* նախաձանցից: Ծագումնաբանորեն դրան համարժեք հայերենում առկա է *տ-* ժխտական նախաձանցը, որը ևս համեմատում են լատ. *dis* (հ.-ե. *dis-*) կամ լատ. *dè* (հ.-ե. *dè*) մասնիկների հետ /Ջահուկյան, 1987: 242/: Որոշ աշխատություններում նշվում է, որ այն այլ բան չէ, քան չ (<*ոչ*) ժխտականի հնչյունափոխված ձևը, օրինակ՝ տհաս (<*չհաս), տգէտ (<*չգետ): Արդի գերմաներենում նշված ժխտական նախաձանցով բառեր այդքան էլ տարածված չեն. առկա են որոշ գոյականներ՝ *Disharmonie*, *Dissimilstion*, ածականներ և դրանցից շատերը գործածվում են *un-* նախաձանցով հոմանիշ ձևերին զուգահեռ, օրինակ՝ *disharmonisch-unharmonisch*, *disqualifiziert-unqualifiziert*, *disproportioniert-unproportioniert* և այլն: Հայերենում *տ-* ժխտական նախաձանցը հիմնականում գործածվում է բայի կամ բայարմատների, ինչպես նաև գոյական հիմքերի հետ՝ ինչպես, օրինակ՝ տգետ, տձև, տգեղ, տկար, տհաճ, տմարդի և այլն: Այն արդի հայերենում կենսունակ չէ:

A- (ծայնավորներից առաջ՝ *an-*) ժխտական նախածանցը նույնպես ունի հնդեվրոպական ծագում: Դրա կիրառությունը սահմանափակ է. հիմնականում գործածվում է գիտական լեզվում մի շարք մասնագիտական բառերում՝ *Agraphie, Anarchie, Anästhesie, agrammatisch, adynamisch, anorganisch* և այլն, որոնց մեծ մասը նույնպես ունի *un-* ժխտական նախածանցով նույնարմատ հոմանշային զուգաձևեր՝ *ahistorisch-unhistorisch, alogisch-unlogisch, amoralisch-unmoralisch, anorganisch-unorganisch, asymmetrisch-unsymmetrisch* և այլն: Հայերենում ևս ունենք համապատասխան ժխտական նախածանցի արժեքով կիրառվող *ա-* մասնիկը, որը սակայն հանդես է գալիս միայն *ակամա* բառում: Այլ դեպքերում, որպես գերմաներենին համարժեք ձևեր, հիմնականում հանդես է գալիս *ան-* նախածանցը, երբեմն նաև *ոչ-* ժխտական մասնիկը՝ *anomal /անկանոն, ոչ նորմալ/, analphabet /անգրագետ/* և այլն:

Miss- ժխտական նախածանցը նույնպես ունի հնդեվրոպական ծագում (*h.-ե. meit[h]* «wechseln, tauschen», գոթ. *missa-*, հրգ. *missa-*, անգլ. *mis-*): Այն զուգորդվում է գոյականների՝ *Missachtung, Misserfolg*, գոյակա-նաբար կիրառված բայի անորոշ ձևերի՝ *Missfallen, Misstrauen, ածականների հետ՝ misszufrieden, misshellig, բայերի՝ missfallen, misslingen, missverstehen: Miss-* ժխտական նախածանցը *mis-* տարբերակով հանդես է գալիս միայն *Missetat (-täter)* բառում: Հարկ է նշել նաև, որ այս նախածանցի արտահայտած իմաստը հաճախ ավելին է, քան զուտ ժխտումը: Այսպես, օրինակ՝ *Missachtung*-ը ավելին է քան *Nichtachtung*-ը կամ *Missgunst*-ը, ի տարբերություն *Ungunst*-ի, ժխտականից բացի ներակայում է նաև այլ բացասական նրբիմաստներ */Fleischer, 1995: 201/*: Հայերենում այս ժխտական նախածանցով ձևերը հանդես են գալիս *ան-, չ-, երբեմն նաև տ-, դժ-* ժխտական նախածանցներով՝ *missbehaglich /անհաճո/, missachten /չհարգել/, missmutig /դժկամ/, missfällig /տհաճ/* և այլն:

Ինչ վերաբերում է *ohn-* ժխտական նախածանցին, ապա դեռևս 19-րդ դարում այն բավականին կենսունակ է եղել, և մեծ թվով ժխտական նշանակությամբ բառեր կազմվում էին այս նախածանցով: Սակայն լեզվի զարգացման ընթացքում այն աստիճանաբար գործածությունից դուրս է մղվել՝ իր տեղը զիջելով *un-* ժխտական նախածանցով ձևերին՝ *ohnendlich-unendlich, ohngeachtet-ungeachtet, ohngefähr-ungefähr* և այլն: Միայն մի դեպքում է զարգացումը այլ ընթացք ստացել՝ *Ohnmacht* և *Unmacht* հոմանիշ ձևերից դուրս է մղվել *un-* ժխտականով տարբերակը, և ժամանակակից գերմաներենում *ohn-* ժխտական նախածանցը պահպանվել է միայն *Ohnmacht, ohnmächtig* բառերում, հայերեն տարբերակներում հանդես է գալիս *ան-* նախածանցը՝ անզորություն, անզոր/անուժ:

Գերմաներենում բառին ժխտական նշանակություն են հաղորդում նաև *-los, -frei, -leer, -arm* վերջածանցները, որոնք ունեն «մի բանից զուրկ, մի բան չունեցող» ընդհանուր բառակազմական նշանակություն: *-los* ժխտական վերջածանցը հիմնականում ավելանում է գոյական հիմքերին՝ *ehrlos* /անազնիվ/, *tonlos* /անձայն/, *zwanglos* /անկաշկանդ/, *zahnlos* /անատամ, ատամնազուրկ/, *armlos* /կոնատ/, *fehlerlos* /անսխալ/ և այլն: Ածական հիմքով միայն մեկ բառ է հայտնի՝ *bewußtlos* /անգիտակից/: *-frei* և *-leer* ժխտական վերջածանցներով կազմվում են ածականներ հիմնականում գոյական հիմքերից՝ *bakterienfrei* /մանրէազերծ/, *staubfrei* /փոշեզերծ/, *zinsfrei* /անտոկոս/, *alkoholfrei* /անալկոհոլ, ալկոհոլ չպարունակող/, *blutleer* /անարյուն, արյունազուրկ/, *luftleer* /անօդ/ և այլն: Օրինակներից երևում է, որ ժամանակակից հայերենում գերմաներեն *-los, -frei, -leer, -arm* վերջածանցներին համապատասխան կարող են հանդես գալ ինչպես *ան-*, *չ-* ժխտական նախածանցները, այնպես էլ *-զուրկ, -զերծ* ձևոյթները, ինչպես նաև *-առ* ժխտական նշանակությամբ վերջածանցը: Վերջինս ժխտական նշանակությամբ միակ վերջածանցն է հայերենում, ունի «մի բանից զուրկ, մի բան չունեցող, մի բանից պակասեցված» ընդհանուր բառակազմական նշանակություն և ծագել է հատ-անել, կտրել բայի արմատի հնչյունափոխությունից (հատ>ատ) /Մուրվալյան, 1955: 300/:

Ինչ վերաբերում է ժխտական ածանցների շարահյուսական գործառույթներին, ապա դրանք և՛ գերմաներենում, և՛ հայերենում հիմնականում կիրառվում են որպես բառային ժխտման միջոցներ: Սակայն, որոշ դեպքերում, ընդլայնելով իրենց «ազդեցության շրջանակը» և նախադասության այլ անդամների հետ մտնելով շարահյուսական հարաբերությունների մեջ, կարող են կիրառվել նաև մասնակի և ընդհանրական ժխտման գործառույթներով:

Օրինակ՝

<p>(1) Sie sah ihn <i>misstrauisch</i> an.
→ Sie sah ihn <i>ohne Vertrauen</i>.</p>	Նա նայեց նրան <i>անվստահորեն</i>: → Նա նայեց նրան <i>առանց վստահության</i>:
(2) Und denen zu widersprechen ist <i>zwecklos</i>. → Es <i>hat keinen Zweck</i> ihn zu widersprechen.	Իսկ նրանց հակաճանդին <i>անիմաստ է</i>: → <i>Իմաստ չունի</i> նրանց հակաճանդել:

Առաջին օրինակում գերմաներեն՝ *miss-*, հայերեն *ան-* ժխտական նախածանցներով ժխտվում է ձևի պարագան՝ *misstrauisch* /անվստա-

հորեն/ և արտահայտվում՝ մասնակի ժխտական նշանակություն, ինչը ակնհայտ է փոխակերպված տարբերակում: Երկրորդ օրինակում գերմաներեն *-los*, հայերեն *ան-* ածանցներով ժխտվում է ստորագելիական վերադիրը: Այս դեպքում ժխտումն ընդհանրական է: Նման բազմաթիվ օրինակների վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ ժխտական ածանցները ասույթին կարող են հաղորդել ոչ միայն բառային, այլ նաև մասնակի և ընդհանրական ժխտական նշանակություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Էլոյան Ս. Ածանցները ժամանակակից հայերենում, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ, 1963:
2. Մուրվալյան Ա. Հայոց լեզվի բառային կազմը, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ, 1955:
3. Ջահուկյան Գ. Հայոց լեզվի տեսության հիմունքները, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ, 1974:
4. Ջահուկյան Գ. Հայոց լեզվի պատմություն, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ, 1987:
5. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer, 1995.
6. Lenz B. Affix-Negation im Deutschen // *Deutsche Sprache*, 1996, vol. 24, № 1.
7. Weiß W. Die Verneinung mit “un-”. Ein Beitrag zur Wortverneinung // *Muttersprache*, 70, 1960.

Н. ШАЧИЛВЯН – Деривационные средства выражения категории отрицания в современном немецком и армянском языках. – В статье рассматриваются средства выражения категории отрицания на деривационном уровне немецкого и армянского языков: отрицательные префиксы и суффиксы (в армянском языке также некоторые морфемы с отрицательным значением). Наиболее продуктивным средством отрицания на указанном уровне языка являются префикс *in-* в немецком и префикс *ան-* в армянском, остальные же аффиксы считаются непродуктивными, и на современном этапе развития языка редко образуют новые слова. В статье также рассматриваются синтаксические функции указанных аффиксов. Как в немецком, так и в армянском языках они могут использоваться как средства выражения общего и частного отрицания.

Ключевые слова: категория отрицания, деривационный уровень, отрицательный префикс, отрицательный суффикс, отрицательное значение, синтаксическая функция, лексическое отрицание, частное отрицание, общее отрицание

N. SHACHILVYAN – *The Derivational Means of the Category of Negation in Modern German and Armenian.* – The paper deals with the interpretation of the means of the category of negation at the derivational level of German and Armenian. They are the negative prefixes and suffixes (in Armenian also some morphemes with the negative meaning). The most productive means of negation at the mentioned level is the prefix un- in German and ա՛ն- in Armenian, whereas the other affixes are considered non-productive and at the modern stage of language development can rarely make new words. The paper also examines the syntactical functions of the mentioned affixes. Both in German and in Armenian they can be used as the means of expression of general and partial negative meaning.

Key words: the category of negation, the derivational level, negative prefix, negative suffix, negative meaning, syntactical function, lexical negation, partial negation, general negation

Նարե ԶՈՐԱՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՄԻՋՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎՈՐՈՂԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Գլոբալացման գործընթացը վերջին տարիներին առավել մեծ կարևորություն է ստացել, և միջպետական համագործակցությունը տարբեր մասնագիտական ոլորտներում ճանաչվել է որպես առաջնային նախապայման ցանկացած պետության բնականոն զարգացման համար: Հաշվի առնելով այս զարգացումը՝ կարելի է ասել, որ միջազգային իրավունքը այժմ վճռորոշ դեր է կատարում յուրաքանչյուր պետության՝ միջազգային հարթակում ըստ հավուր պատշաճի ներկայանալու համար:

Միջնակության իրավական հաղորդակցություն տեղի է ունենում տարբեր լեզուներով տարբեր իրավական համակարգերի միջև, և նման հաղորդակցությունը ընդհանրապես ունենում է հստակ նախանշված նպատակ:

Այս աշխատանքը միտված է ներկայացնելու որոշակի հստակ խնդիրներ, որոնք առաջանում են իրավական տարբեր համակարգերի միջնակության հաղորդակցության ժամանակ: Հոդվածն անդրադառնում է միջազգային իրավաբանական պրակտիկայում վճռորոշ դեր կատարող թարգմանական առանձնահատկություններին:

Քանալի բառեր. թարգմանության համարժեքություն, աղբյուր և թիրախ լեզուներ, միջնակության իրավական հաղորդակցություն, ընդհանուր իրավունք, քաղաքացիական իրավունք, դատական հիերարխիա, կորպորատիվ իրավունք, իրավաբանական խոսույթ

Իրավաբանական թարգմանության մեջ, որպես կանոն, ծագում են մի շարք բառային և եզրութաբանական խնդիրներ.

- 1) իրավական հասկացությունների թարգմանության համարժեքության հիմնահարցերը,
- 2) իրավաբանական եզրույթներ, որոնք առնչվում են իրավունքի և իրավական ինստիտուտների հետ,
- 3) հոմանիշների հիմնահարցը,
- 4) եզրութաբանական դժվարություններ, որոնք առաջանում են լեզվաբանական անորոշությունից՝ բազմիմաստություն, անհստակություն և այլն:

Հաշվի առնելով իրավական թարգմանության բնույթը, որն ըստ իրավական խոսույթի պահանջների՝ ընդհանուր առմամբ հետևում է հստակ սահմանված նպատակի, թարգմանության գործառնական մոտեցումները (the functionalist approaches), հատկապես Հ. Վերմերի

/Vermeer, 1987: 25-33/ *սկոպոս* տեսությունը (the *skopos* theory), կարծես թե տալիս են համապատասխան տեսական մոտեցումներ: Սկոպոս տեսության հետևողական կիրառման դեպքում, անշուշտ, կշառի հատկապես իրավաբանական թարգմանության ոլորտը, քանի որ ըստ այդ տեսության՝ շեշտադրվում է թարգմանության հստակ սահմանված *նպատակի* կարևորությունը, որը Վերմերը սահմանում է որպես *սկոպոս* /հունարեն՝ *նպատակ* կամ *մտադրություն*/, որն էլ իր հերթին սահմանում է թարգմանական հնարներն ու ռազմավարությունները, որոնք օգտագործվում են համապատասխան գործառնական մոտեցմամբ թարգմանության համար:

Ըստ Վերմերի՝ թարգմանությունը դիտվում է որպես միջմշակութային փոխանցում, որտեղ և՛ աղբյուր, և՛ թիրախ լեզուները համապատասխանաբար իրենց մշակույթների մի մասն են կազմում. հետևաբար թարգմանիչը պետք է լինի միջմշակութային փորձագետ: Ինչպես նշում է Նորդը, «թարգմանել նշանակում է համեմատել մշակույթները» /Nord, 1997: 34/: Եթե իրավական համակարգը համարում ենք մշակույթի կարևոր մաս, ինչն ամրագրվում է Վերմերի՝ մշակույթի սահմանմամբ, այսինքն՝ անհատը՝ որպես իր հասարակության անդամ, պետք է իմանա բոլոր նորմերի և կոնվենցիաների ամբողջությունը, որպեսզի լինի «բոլորին նման» կամ «բոլորից տարբեր», որն էլ իր հերթին բխում է օրենքի և իրավական համակարգերի մի շարք ընդհանուր ընդունված սահմանումներից, ապա իրավական թարգմանիչը պետք է լինի միջգիտակարգային փորձագետ թարգմանության բնագավառում՝ օժտված համապատասխան իրավական համակարգերի մանրակրկիտ գիտելիքներով:

Իրավական համակարգերը գոյություն ունեն անկախ իրենց իրավական լեզուներից և ստեղծվում են՝ ելնելով սոցիալական ու քաղաքական հանգամանքներից: Իրավական լեզուների և իրավական համակարգերի միջև չկա անմիջական փոխկապակցվածություն: Մի իրավական համակարգ կարող է օգտագործել իրավական տարբեր լեզուներ (Կանադա, Շվեյցարիա, երկլեզու տարածքներ Սլովենիայում, Ավստրիայում, Իտալիայում, Բելգիայում և այլն), մինչդեռ միալեզու տարածքը կարող է բաժանվել իրավական տարբեր համակարգերի, ինչպես, օրինակ, Միացյալ Թագավորությունում կամ ԱՄՆ-ում /Kocbek, 2006: 239/:

Հաուզը առաջարկում է լեզուների երկու տարբերակում՝ *լեզուներ հաղորդակցման համար* և *լեզուներ նույնականացման համար* /House, 2001: 82/:

Որպես տեխնիկական լեզու՝ յուրաքանչյուր իրավական լեզու ունի հատուկ բառապաշար, որը նշանավորվում է իր բարդությամբ և առանձնահատկություններով, քանի որ այն կապված է կոնկրետ իրավական համակարգին: Ի տարբերություն այլ գիտությունների և առարկաների՝ գոյություն չունի համընդհանուր իրավական լեզու, որը բնորոշում և արտահայտում է համընդհանուր հասկացություններ, ինչպես, օրինակ,

մաթեմատիկայի կամ բժշկության մեջ: Յուրաքանչյուր իրավական լեզու արտացոլում է համապատասխան իրավական համակարգի պատմությունը, էվոյուցիան (զարգացումը) և մշակույթը /Cao, 2007: 23/: Յուրաքանչյուր հասարակություն ունի իր իրավական հասկացությունները, նորմերը և օրենքների կիրառման ուղիները:

Յուրաքանչյուր պետություն (երբեմն՝ նույնիսկ որոշակի շրջաններ պետության ներսում) մշակել են անկախ իրավական տերմիններ: Մինչդեռ բազմալեզու միջազգային իրավաբանական տերմինաբանությունը ստեղծվում է միջազգային իրավական համակարգերի շրջանակներում (օրինակ՝ ՄԱԿ-ի միջազգային իրավունքը):

Տվյալներտը և Կյոցը տարբերակում են ութ հիմնական իրավական ընտանիք՝ *հռոմեական, գերմանական, սկանդինավյան, ընդհանուր իրավունք, սոցիալիստական, հեռավոր արևելյան իրավունք, իսլամական և հինդուական իրավունքներ* /Zweigert and Kötz, 1992: 68-72/: Մեր օրերում աշխարհի երկրների 80%-ը պատկանում է երկու առավել ազդեցիկ իրավական համակարգերին՝ **«ընդհանուր իրավունքին»** և **«քաղաքացիական իրավունքին»**, որոնք կազմում են ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի ընտանիքը: *Ընդհանուր իրավունքի* ընտանիքին են պատկանում Անգլիայի և Ուելսի, ԱՄՆ-ի, Ավստրալիայի, Նոր Զելանդիայի, Կանադայի իրավական համակարգերը, Անգլիայի նախկին գաղութները Աֆրիկայում և Ասիայում, ինչպիսիք են Նիգերիան, Քենիան, Սինգապուրը, Մալայզիան և Հոնկոնգը: Իսկ *քաղաքացիական իրավունքի* երկրներն են Ֆրանսիան, Գերմանիան, Իտալիան, Շվեյցարիան, Ավստրիան, Լատինական Ամերիկայի երկրները, Թուրքիան, որոշ արաբական պետություններ, Հյուսիսային Աֆրիկայի երկրները, Ճապոնիան և Հարավային Կորեան: Հայաստանի Հանրապետությունը ևս դասվում է «քաղաքացիական իրավունքի» երկրների շարքին, իսկ ՀՀ Սահմանադրությունը հիմնված է Ֆրանսիայի Սահմանադրության մոդելի վրա:

Որոշ իրավական համակարգեր ստեղծվել են «ընդհանուր իրավունքի» և «քաղաքացիական իրավունքի» խառը ազդեցության միջոցով. դրանք են Իսրայելը, Հարավային Աֆրիկան, Կանադայի Քվեբեկ նահանգը, ԱՄՆ-ի Լուիզիանա նահանգը, Շոտլանդիան, Ֆիլիպինները և Հունաստանը: Ըստ Կաոյի՝ ԵՄ-ի իրավական համակարգը ևս դասակարգվում է որպես խառը իրավասություն /Cao, 2007: 21/: Ուստի ակնհայտ է, որ իրավական համակարգերի կամ ընտանիքների միջև թարգմանության ժամանակ ոչ թե թարգմանության մեջ ներգրավված լեզուների փոխկապվածությունն է կարևոր, այլ իրավաբանական համակարգերինը. հենց դա է որոշում **իրավական հասկացությունների թարգմանելիության մակարդակը**:

Սակայն, բացի թարգմանության մեջ ներգրավված իրավական համակարգերի փոխկապվածությունից, պետք է հաշվի առնել նաև աղբյուր և թիրախ լեզուներին առնչվող այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք

են տվյալ լեզվին բնորոշ *բառապաշարային, գործարանական, հաղորդակցական, խոսույթային* առանձնահատկությունները:

Միջմշակութային իրավական հաղորդակցության կարևոր պայման է օտարալեզու իրավաբանական խոսույթի հետ աշխատանքը: Դրա համար անհրաժեշտ է տարբերակել **իրավաբանական խոսույթի հիմնական ժանրերը**:

Անիսիմովան առանձնացնում է իրավաբանական խոսույթի գրավոր ժանրերը՝ *օրենսդրական տեքստ, պայմանագիր, դատաիրավական համակարգի հետ կապված փաստաթղթեր (դատական որոշում, բողոքարկում և այլն), ֆիզիկական և իրավաբանական անձերի փաստաթղթերը՝ վկայական, անձնագիր, արտոնագիր, կարգ և այլն, իրավաբանական լրագրություն, իրավական դոկտրինա, այսինքն՝ գիտական տեքստ և բանավոր ժանրեր՝ իրավաբանական խորհրդատվություն, դատական խոսք, ճառ /դատարանում մեղադրյալի/փաստաբանի ելույթ, երդման բերել, վկաների հարցում/, ոստիկանության հարցաքննություն /Анисимова, 2000: 417/:*

Միջմշակութային հաղորդակցման հմտությունների զարգացման տեսանկյունից կարևոր է այն, որ իրավաբանական խոսույթը ներառում է իրավունքի հասկացությունների լայն շրջանակ, օրինակ՝ *ապացույց, արժանապատվություն, ճշմարտություն, հայցադիմում, մեղք, օրենք, զրպարտանք, իրավունք, արդարադատություն, արժանապատվություն, վկա, դատ, պատիվ, դատավճիռ* և այլն:

Իրավաբանական տեքստի բովանդակային պլանի վերլուծության արդյունքում հնարավոր է դառնում առանձնացնել իրավաբանական խոսույթի հետևյալ նպատակները՝ տեղեկատվական, վերլուծական, գնահատող, ներագրող, կանխատեսող, որոնք արտահայտվում են ինչպես արտակա (explicit), այնպես էլ ներակա (implicit) միջոցներով:

Իրավաբանական լեզուն ընդհանուր առմամբ բնութագրվում է իր պաշտոնական և չեզոք ոճով, ինչպես նաև նախադասությունների և կառույցների բարդությամբ ու երկարությամբ: Ըստ Բաթիայի՝ այս ամենը «ստեղծում է ըմբռնելիության խոչընդոտներ սովորական ընթերցողների համար և այդպիսով թարգմանչի խնդիրն ավելի դժվար է դարձնում» /Bhatia, 1997: 147/:

Բացի վերը նկարագրված ընդհանրական առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր իրավական լեզու ունի իր քերականական հատկանիշները: Օրինակ՝ հայերեն իրավական տեքստերը բնութագրվում են *կրավորական սեռի, դերբայական դարձվածքների և անդեմ բայաձևերի լայն կիրառմամբ*:

Իր կատարողական բնույթի շնորհիվ իրավական լեզուն սովորաբար օգտագործում է կառուցվածքներ, որոնք հնարավորություն են տալիս արտահայտելու կոնկրետ գործողությունների իրականացում:

պարտականությունների սահմանում, իրավունքների շնորհում, թույլ-տվություն, արգելանք և այլն: Օրինակ՝
 «Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Պատրասխանողը չունի անշարժ գույք, արդեն մեկ տարի է խուսափում է վերոգրյալ գումարը վերադարձնելուց, ինչպես նաև հայցվորին հայտնել է իր բազմաթիվ պարտքերի առկայության մասին, որի պարճառով ի սկզբանե պահանջել էր պայմանագրային կանխավճարը, և հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ հայցի ապահովման միջոցներ չձեռնարկելը կարող է դժվարացնել դատական ակտի կատարումը և ղեկավարվելով «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 3րդ մասով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ և 98-րդ հոդվածներով՝
 դատարանին
 ՄԻՋՆՈՐԴՈՒՄ ԵՄ
 հայցազնի չափով արգելանք դնել Պատրասխանողին պատկանող դրամական միջոցների և գույքի վրա»:

Անգլերենում իրավական լեզուն բնութագրվում է բարդ երկար նախադասությունների, ինչպես նաև միևնույն իմաստներն արտահայտող հոմանշային շարքերի կիրառությամբ, ինչպիսիք են՝ ‘null and void’, ‘give, devise and bequeath’, ‘costs, charges and expenses’, որոնք հաճախ խնդիրներ են առաջացնում թիրախ լեզվով թարգմանելիս, քանի որ համապատասխան հոմանիշներները կարող են բացակայել, ուստի միտքը արտահայտվում է ավելի կարճ կառուցվածքով:

Իրավական համակարգերի թարգմանության ժամանակ պետք է հաշվի առնել երկու իրավական համակարգերի միջև առկա տարբերությունները, ինչպես նաև իրավական տեքստերի բառային, քերականական և ոճական մակարդակները, որոնք իրենց հերթին հանգեցնում են համապատասխան հասկացությունների միջև համարժեքության բացակայությանը:

Իրավաբանական մասնագիտությունների բնագավառում պետության կողմից լիցենզավորված իրավական մասնագետը, որն իրավական հարցերում խորհրդատվություն է տրամադրում հաճախորդներին և ներկայացնում նրանց շահերը դատարանում, ֆրանսերեն կոչվում է *avocat*, գերմաներեն՝ *rechstanwalt*, իտալերեն՝ *avvocato*, ռուսերեն՝ *адвокат*, հայերեն՝ *փաստաբան*: Մինչդեռ անգլո-սաքսոնական իրավական ասպարեզում այն չունի հստակ համարժեք, քանի որ, ըստ համատեքստի, կարող է թարգմանվել որպես *lawyer, counsel, advocate, attorney, solicitor, barrister* կամ *counsellor*.

Թարգմանչական դժվարություններ կարող են նաև ներկայացնել դատարանների կառուցվածքի նկարագրության մեջ օգտագործվող բառերը: Անգլիայում դատական հիերարխիան ներառում է. *the House of*

Lords as the ultimate appellate court, the Supreme Court of Judicature, the Court of Appeal, the High Court of Justice, the Crown Court, the County Courts and the Magistrates Courts: Նման կառուցվածքը հազիվ թե համեմատելի է ՀՀ դատական հիերարխիայի հետ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են *ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճարելի դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ*:

Կորպորատիվ իրավունքը (corporate law) ևս մեկ դաշտ է, որտեղ ակնհայտորեն զգացվում է երկու համակարգերի միջև համարժեքության բացակայությունը: ՀՀ-ում գործարար կազմակերպությունների տեսակներն են. ՍՊԸ (LLC-LTD), ՓԲԸ (CJSC), ԲԲԸ (OJSC) և այլն; Անգլիայում՝ Private Limited Company – Ltd, Private company limited by shares, Private company limited by guarantee, Public Limited Company - PLC, Unlimited company, etc.; Ֆրանսիայում՝ SARL - SàRL (Société à responsabilité limitée) - ≈ private limited company Ltd., SA (Société anonyme) - ≈ public limited company (PLC), SCOP (Société coopérative de production) - ≈ cooperative corporation, SEM (Société d'économie mixte) - ≈ government-owned corporation, SAS (Société par actions simplifiée) - ≈ unlisted public company:

Այսպիսով, իրավական թարգմանության գործընթացում եզրույթների համարժեք փոխանցման համար առաջին հերթին պետք է ուսումնասիրել աղբյուր լեզվի իրավական եզրույթի իմաստը: Այնուհետև իրավական համակարգերի համեմատությունից հետո հարկ է փնտրել թիրախ լեզվի իրավական համակարգում առկա նույն բովանդակությամբ համապատասխան համարժեք: Եթե իրավական համակարգերի միջև չկա փոխկապակցվածություն, և չկան համարժեք տերմիններ, կարող են կիրառվել հետևյալ օժանդակ լուծումները.

- օգտագործել աղբյուր լեզվի տերմինը իր բնօրինակ կամ վերծանված (transcribed) տարբերակով,
- կատարել փոխադրություն (paraphrase) կամ ստեղծել նորաբանություն (neologism),
- կիրառել բառապատճեններ (calques) կամ փոխառություններ:

Ամփոփելով վերոնշյալ դիտարկումները՝ կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ իրավաբանական թարգմանությունը կազմում է միջմշակության իրավական հաղորդակցության առաջնային միջոցը: Այն բարձր մասնագիտական պատրաստվածություն պահանջող ոլորտ է, որտեղ թարգմանիչը պետք է դրսևորի ոչ միայն լեզվական ու թարգմանական խոր ու բազմակողմանի գիտելիքներ, այլև համապատասխան միջգիտակարգային մոտեցում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Vermeer H. J. What does it mean to translate? // *Indian Journal of Applied Linguistics*, 13(2), 1987.
2. Nord Ch. Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained. Manchester: St. Jerome, 1997.
3. Kocbek A. Language and culture in international legal communication // *Managing Global Transitions*, 4 (3), 2006.
4. House J. English as a lingua franca for Europe // *IATEFL 2001: Brighton conference selections*, A. Pulverness (ed.). Whitstable, 2001.
5. Cao D. Translating law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007.
6. Zweigert K., Kötz H. An introduction to comparative law. Oxford: Clarendon, 1992.
7. Анисимова Т.В. Типология жанров деловой речи: риторический аспект: дис. ... д-ра филол. наук. Краснодар, 2000.
8. Bhatia V. Translating legal genres // *Text typology and translation*. A. Trosborg (ed.). Amsterdam: Benjamins, 1997.

Н. ЧОБАНЯН – Проблемы межкультурной юридической коммуникации. – Процесс глобализации приобрел огромное значение в последние годы. Межкультурное правовое общение происходит между носителями разных языков, и такое общение обычно имеет четко определенную цель. Данная статья посвящена изучению некоторых вопросов, возникающих в процессе межкультурной коммуникации между разными правовыми системами. Юридический перевод является первичным средством межкультурного правового общения. В статье рассматриваются некоторые особенности юридического перевода, которые играют решающую роль в практике международного права.

Ключевые слова: эквивалентность перевода, исходный и целевой языки, межкультурное правовое общение, общее право, гражданское право, судебная иерархия, корпоративное право, юридический дискурс

N. CHOBANYAN – Problems of Cross-Cultural Legal Communication. – The process of globalization has gained great importance in recent years. Intercultural legal communication takes place between different legal systems in different languages, and such communication generally has a clearly defined purpose. This paper is aimed at presenting some issues that arise in the process of intercultural communication between different legal systems. Legal translation is the primary means of cross-cultural legal communication. The paper focuses on some translation peculiarities that play a crucial role in the international legal practice.

Key words: translation equivalence, source and target languages, intercultural legal communication, common law, civil law, judicial hierarchy, corporate law, legal discourse

Զարուհի ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ԱՆԳԼԵՐԵՆ ՀԱՅՏԱԳԻՐ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԻ ԻՄԱՍՏԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Տվյալ հոդվածում քննարկվում է հայտագիր կամ նոտա դիվանագիտական փաստաթղթի լեզվական և կառուցվածքային առանձնահատկությունները: Հոդվածում դիտարկվում են հայտագրի երեք տեսակները՝ անձնական, վերբալ և շրջաբերական, որոնք լայնորեն գործածվում են պետությունների դիվանագիտական հարաբերություններում: Հայտագրերն հաղորդում են տարաբնույթ բովանդակություն՝ փաստի արձանագրում, պարտավորությունների կատարում, դիրքորոշման արտահայտում և այլն: Լեզվաոճական առումով հայտագրերին բնորոշ է պաշտոնականությունն ու հստակությունը, լեզվամիավորների ուրույն կազմը, լեզվական կաղապարներն ու քաղաքավարի արտահայտությունները:

Բանալի բառեր. դիվանագիտական փաստաթղթեր, անձնական հայտագիր, վերբալ հայտագիր, շրջաբերական հայտագիր, լեզվական կաղապարներ, պաշտոնականություն

Միջպետական հարաբերություններում կարևորագույն տեղ է հատկացվում դիվանագիտական գրագրությանը, որն իրականացվում է արտաքին գործերի գերատեսչության և տվյալ երկրում գտնվող օտարերկրյա դեսպանությունների միջև: Դիվանագիտական տարաբնույթ փաստաթղթերի գրագետ կազմումն ու ձևավորումը՝ միջազգային չափանիշներին և պահանջներին համապատասխան, նպաստում է պետության դիվանագիտական գործունեության արդյունավետ կազմակերպմանը և արտաքին կապերի ամրապնդմանը:

Ժամանակակից միջազգային հարաբերություններում լայն տարածում ունեն հայտագիր կամ նոտա դիվանագիտական փաստաթղթի հետևյալ տեսակները՝ անձնական, վերբալ և շրջաբերական /Խաչատրյան, 2006: 7-15/: Դիվանագիտական այս փաստաթղթերը հաղորդում են տարաբնույթ բովանդակություն՝ փաստի արձանագրում, դիրքորոշման արտահայտում, պարտավորությունների ստանձնում կամ դադարեցում, բողոք, առարկություն, իրավունք, հավակնություն և այլն:

Լեզվաոճական առումով հայտագրերին բնորոշ է պաշտոնականությունն ու հստակությունը, քաղաքավարի արտահայտությունների, հաճոյախոսությունների ու կաղապարային բառակապակցությունների գործածումը: Լեզվական կաղապարների կրկնությունը դիվանագի-

տական գրագրությանը հաղորդում է որոշակի միօրինակություն, օգնում փոխանցել հստակ տեղեկատվություն, մոտեցում, դիրքորոշում և հարգանքի դրսևորում: Պաշտոնական խոսքում տեղին գործածված լեզվական կաղապարը նույնքան անհրաժեշտ բաղադրիչ է, որքան արտահայտչամիջոցը գեղարվեստական խոսքում:

Անձնական հայտագիրը /Personal Note/ առաջին դեմքով գրվող պաշտոնական նամակ է, որում կարող է արժարծվել սկզբունքային նշանակության որևէ հարց՝ հաղորդվել դիվանագիտական ներկայացուցչի պարտականությունների ժամանակավոր դադարեցման և գործերի ժամանակավոր հավատարմատարի նշանակման վերաբերյալ: Հայտագրի գլխամասում նշվում է հասցեագրողի պաշտոնը, իսկ աջ կողմում՝ հասցեագրող դեսպանության կամ գերատեսչության գտնվելու վայրը և հասցեագրման ամսաթիվը: Նամակը սկսվում է հասցեատիրոջ տիտղոսի մատնանշամբ որպես դիմելաձև, որին հետևում է նամակի բուն տեքստը: Այն վերջանում է հասցեագրողի ստորագրությամբ: Հայտագրի ստորին ձախ անկյունում նշվում է հասցեատիրոջ պատվավոր տիտղոսը, ազգանունը և զբաղեցրած պաշտոնի ամբողջական անվանումը:

Քննարկենք անձնական հայտագրի հետևյալ պաշտոնական նամակը, որը Ավստրալիայի դեսպանության կողմից հասցեագրված է Ռուսաստանի Դաշնության արտգործնախարարությանը՝

AMBASSADOR

AUSTRALIAN EMBASSY

MOSCOW

(date)

Excellency:

I have the honour to inform you that I shall be leaving the Russian Federation on (date), and shall return to the Russian Federation on (date).

During my absence from the Russian Federation, the Embassy will be in the charge of Mr. ..., Counsellor, in the capacity of Chargé d’Affaires a.i..

Please accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

(Signature)

(Name)

His Excellency Mr. ...,
Minister of Foreign Affairs of the
Russian Federation,
Moscow

Վերոնշյալ անձնական հայտագրով դեսպանը հաղորդում է իր պարտավորությունների ժամանակավոր դադարեցման մասին: Հասցեագրված լինելով արտգործնախարարին՝ որպես հարգանքի դրսևորում գործածվում է “Excellency” «գերազանցություն» և “His Excellency”

«Նորին գերազանցություն» պատվավոր տիտղոսը: Նամակի նախաբանում պաշտոնական տեղեկատվությունը հաղորդվում է քաղաքավարի դիմումի միջոցով՝ “have the honour to inform” արտահայտությամբ: Այստեղ նշվող ամսաթվերը հաղորդում են հստակ տեղեկատվություն՝ պարտավորությունների ժամանակավոր դադարեցման ժամկետի մասին:

Նամակի հիմնամասում հաղորդվող բովանդակությունը վերաբերում է դեսպանի բացակայության ընթացքում գործերի ժամանակավոր հավատարմատարի նշանակմանը՝ “in the capacity of Chargé d’Affaires a.i.”: Դիվանագիտական փաստաթղթերում հաճախ ենք հանդիպում “a.i.” հասպավումը, այսինքն՝ “ad interim”, որը նշանակում է «ժամանակավոր կամ ժամանակավոր պաշտոնակատար»:

Նամակի եզրափակիչ պարբերությունը ներառում է հաճոյախոսություն՝ արտահայտված հետևյալ կաղապարային բառակապակցությամբ՝ “Please accept, Excellency, the assurances of my highest consideration”: Անձնական հայտագիրը կարելի է եզրափակել նաև իմաստային առումով համարժեք հետևյալ կաղապարային բառակապակցությամբ՝ “I avail myself of this opportunity to renew to Your Excellency the assurances of my highest consideration”: Այս երկու տարբերակներում “accept” և “renew” բայերի միջոցով արտահայտվում է հարգանք հասցեատիրոջ նկատմամբ՝ “the assurances of my highest consideration” «հայտնել իմ հարգանքի հավաստիքը»:

Հայտագրերի երկրորդ տեսակը՝ վերբալ հայտագիրը /Verbal Note/ ամենատարածված դիվանագիտական փաստաթուղթն է, որը բանավոր խոսքի գրավոր ամրագրումն է: Այն գործածվում է արտաքին գործերի նախարարության, դեսպանությունների և դիվանագիտական ներկայացուցչությունների պաշտոնական գրագրության ժամանակ: Նրանում արժարժվում են տարաբնույթ հարցեր՝ այցելությունների կազմակերպումից մինչև միջազգային կարևորագույն հարցերի մեկնաբանում և դիրքորոշումների արտահայտում:

Վերբալ հայտագիրը գրվում է երրորդ դեմքով, որը ընդգծում է գրության պաշտոնական բնույթը: Դիվանագիտական այս փաստաթղթին բնորոշ չէ գործարար գրագրությանը հատուկ պաշտոնական ողջույնն ու եզրափակումը, այլ այն պարզապես սկսվում և ավարտվում է հաճոյախոսությամբ:

Վերբալ հայտագիրը գրվում է միջազգային պրակտիկայում սահմանված ձևաչափով: Հայտագրի ձևաթղթի գլխամասում նշվում է հասցեագրող գերատեսչության անվանումը, իսկ վերին ձախ անկյունում՝ գրության հերթական համարը: Հայտագրի տեքստի ավարտից հետո առանձին տողով նշվում է հասցեագրման ամսաթիվն ու քաղաքի անվանումը: Ձևաթղթի ստորին հատվածում նշվում է հասցեատեր մարմնի անվանումը: Վերբալ հայտագիրը չի ստորագրվում, այլ կնքվում է հասցեագրող մարմնի կնիքով:

Լեզվաոճական առումով վերբալ հայտագիրը պաշտոնական, սեղմ և հստակ գրություն է: Հստակությունն ու պաշտոնականությունը պահանջում են զերծ մնալ երկիմաստ ձևակերպումներից և հապավումների անտեղի գործածումից:

Քննարկենք վերբալ հայտագրի հետևյալ պաշտոնական նամակը, որը վերաբերում է Ավստրալիայում Ռուսաստանի Դաշնության դեսպանի օգնականի նշանակմանը՝

(State Emblem of Australia)

Note No. ...

The Department of External Affairs presents its compliments to the Embassy of the Russian Federation and has the honour to acknowledge receipt of the Embassy's Note No. 40 of 6 May 20.., advising that Mr. ... has been appointed as an official personal secretary and interpreter to the Russian Federation Ambassador to Australia.

The Department of External Affairs avails itself of this opportunity to renew to the Embassy of the Russian Federation the assurances of its highest consideration.

10 May 20..

(Seal of the Embassy)

CANBERRA

Նամակի նախաբանը և եզրափակիչ պարբերությունն առանձնանում են հաճոյախոսություններով՝ “presents its compliments”, “has the honour to acknowledge” և “avails itself of this opportunity to renew the assurances of its highest consideration”, որտեղ գործածվող “its” և “itself” դերանունների միջոցով շեշտվում է արտգործնախարարության ջերմ և հարգալից վերաբերմունքը: Ըստ կարգի, նամակում նշվում են ստացված և նոր հասցագրվող վերբալ հայտագրերի հերթական համարները:

Քննարկենք վերբալ հայտագրի ևս մեկ օրինակ, որը վերաբերում է Ռուսաստանի Դաշնությունում Կիպրոսի Հանրապետության դեսպանի պարտականությունների վերսկսմանը՝

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF CYPRUS
MOSCOW

Note No. ...

The Embassy of the Republic of Cyprus presents its compliments to the Department of State Protocol of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation and has the honour to inform the Latter that His Excellency Mr. ..., Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary returned to Moscow today and has resumed charge of the Embassy.

The Embassy of the Republic of Cyprus avails itself of this opportunity to renew to the Department of State Protocol of the Ministry of Foreign

Affairs of the Russian Federation the assurances of its highest consideration.

Moscow, June, 20..
(Seal of the Embassy)

Department of State Protocol
Ministry of Foreign Affairs
Russian Federation
Moscow

Նամակի նախաբանում հաճոյախոսություն և հարգանք արտահայտող “presents its compliments” և “has the honour to inform” կաղապարային բառակապակցությունների միջոցով Կիպրոսի Հանրապետության դեսպանությունը Ռուսաստանի Դաշնության արտգործնախարարությանը ծանուցում է դեսպանի վերադարձի և պարտավորությունների ստանձնման մասին: Դեսպանի պաշտոնը մատնանշելիս ընդունված է գործածել “His Excellency” պատվավոր տիտղոսը և “Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary” դիվանագիտական եզրույթը՝ հատկորոշելու համար բարձրագույն աստիճանի դիվանագետի լիազորությունները՝ այլ երկրում պաշտոնապես ներկայացնելու իր երկիրը: Հետևյալ բառակապակցությունները՝ “returned to Moscow” և “has resumed charge of the Embassy”, հաղորդում են նամակի բուն բովանդակությունը:

Հայտագրերի եզրափակիչ պարբերությանը, որպես կանոն, բնորոշ է հաճոյախոսություն արտահայտող “avails itself of this opportunity to renew to the ... the assurances of its highest consideration” կաղապարային բառակապակցությունը:

Հայտագրերի երրորդ տեսակը՝ շրջաբերական հայտագիրը /Circular Note/ ժամանակակից դիվանագիտական պրակտիկայում տարածված փաստաթուղթ է, որով արտաքին գործերի նախարարությունն իր երկրում հավատարմագրված բոլոր դիվանագիտական ներկայացուցչությունների և միջազգային կազմակերպությունների ղեկավարներին տեղեկացնում է որևէ հարցի մասին:

Քննարկենք շրջաբերական հայտագրի հետևյալ պաշտոնական նամակը, որով Հունաստանի Հանրապետության դեսպանությունը բոլոր դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցչություններին հայտնում է դեսպանի ժամանակավոր բացակայության և այդ ընթացքում գործերի ժամանակավոր հավատարմատարի նշանակման մասին՝

EMBASSY OF GREECE
IN BUDAPEST
NOTE NO. ...

The Embassy of Greece in Budapest presents its compliments to the Diplomatic and Consular Missions accredited in Budapest and has the honour to inform them that Mr. ..., Ambassador of Greece, will be away

from Hungary from Monday, August 1st until Sunday, August 21st. During his absence, Mr. ..., First Secretary of Embassy, will be in charge as Chargé d'Affaires ad interim.

A reply to this Note is not required.

The Embassy of Greece avails itself of this opportunity to renew to the Diplomatic and Consular Missions the assurances of its highest consideration.

Budapest, 1st August, 20..
(Seal of the Embassy)

To the
Diplomatic and Consular Missions
accredited in Budapest

Շրջաբերական հայտագիրը լեզվամիավորների իր կազմով և իմաստակառուցվածքային առանձնահատկություններով լիովին համապատասխանում է հայտագրերի վերոնշյալ տեսակներին: Հարգանք, հաճոյախոսություն և պաշտոնականություն արտահայտող միևնույն լեզվական կաղապարները առկա են սույն նամակում՝ “presents its compliments”, “has the honour to inform” և “avails itself of this opportunity to renew the assurances of its highest consideration”, որտեղ գործածվող “its” և “itself” դերանունները վերաբերում են Հունաստանի դեսպանությանը: Շրջաբերական հայտագրին սովորաբար ի պատասխան գրություն չի հասցեագրվում, որի մասին լրացուցիչ նշվում է նամակի հիմնամասում՝ “A reply to this Note is not required”:

Քննարկենք շրջաբերական հայտագրի ևս մեկ օրինակ, որով Նիգերիայի Դաշնային Հանրապետության դեսպանությունը Ռուսաստանի Դաշնությունում հավատարմագրված մյուս դեսպանություններին և դիվանագիտական ներկայացուցչություններին ծանուցում է դեսպանի վերադարձի և նրա կողմից պարտականությունների վերսկսման մասին՝

The Embassy of the Federal Republic of Nigeria presents its compliments to the Embassies in Moscow and has the honour to inform the latter that His Excellency Mr. ..., Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary, returned to Moscow and resumed the direction of the Embassy.

The Embassy of the Federal Republic of Nigeria avails itself of this opportunity to renew to the Diplomatic Missions in Budapest the assurances of its highest consideration.

(Seal of the Embassy)
Moscow, 21st August, 20..

TO ALL EMBASSIES,
Moscow

Հայտագրի նախաբանում “returned to Moscow”, “resumed the direction of the Embassy” բառակապակցությունների և “presents its compliments”, “has the honour to inform” կաղապարային բառակապակցությունների միջոցով դեսպաններին հաղորդվում է նամակի բուն նպատակը:

Նամակի եզրափակիչ պարբերությունը ներառում է հաճոյախոսություն արտահայտող “avails itself of this opportunity to renew to the ... the assurances of its highest consideration” կաղապարային բառակապակցությունը, որը գործածվում է դիվանագիտական ներկայացուցչություններին դիմելու նպատակով: Քննարկվող լեզվական կաղապարները հայտագրերի անբաժան մասն են կազմում՝ նպաստելով բովանդակության լիարժեք հաղորդմանը:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով անձնական, վերբալ և շրջաբերական հայտագրերի իմաստակառուցվածքային առանձնահատկությունները, փորձեցինք վեր հանել այդ փաստաթղթերում գործածվող բառային ենթաշերտերն ու կաղապարային բառակապակցությունները, որոնք ռճակազմիչ ու ռճատարբերակիչ դեր են կատարում՝ ապահովելով պաշտոնականություն և բովանդակային ամբողջականություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Խաչատրյան Ա. Դիվանագիտական թղթակցության հայերեն-անգլերեն ուղեցույց, Երևան, «Բավիղ», 2006:
2. Kurbalija J., Slavik H. Language and Diplomacy. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, 2001.
3. Mouratov E. N. Diplomatic Documents and Diplomatic Correspondence in English. Moscow: Astrel, 2005.
4. Блинкова Л. М. Деловая и дипломатическая переписка на иностранном языке. Минск: Белорусский гос. университет, 2012.
5. Борисенко И. И., Евтушенко Л. И. Английский язык в международных документах. Москва: Логос, 2005.
6. <http://diplomacy.edu>
7. <http://state.gov>

3. ВАРТАПЕТЯН – Структурно-семантические особенности дипломатической ноты на английском языке. – В данной статье рассматриваются лингвистические и структурные особенности дипломатической ноты. В статье обсуждаются три типа дипломатических нот, которые широко применяются в дипломатических отношениях между государствами: личная нота, вербальная нота и циркулярная нота. Дипломатические ноты передают различные содержания: констатации фактов, исполнение обязательств, выражение позиции,

и т. д. С лингвостилистической точки зрения дипломатическим нотам свойственны официальность, ясность, особая лексика, языковые стереотипы и вежливые выражения.

Ключевые слова: дипломатические документы, личная нота, вербальная нота, циркулярная нота, языковые стереотипы, официальность

Z. VARTAPETIAN – *Structural and Semantic Peculiarities of a Diplomatic Note in English.* – The paper is devoted to the study of linguistic and structural peculiarities of a diplomatic note. Three types of diplomatic note are discussed: a personal note, a verbal note and a circular note that are widely used in diplomatic relations between states. Diplomatic notes convey different content: statement of facts, fulfilment of obligations, expression of position, etc. From the linguostylistic point of view, diplomatic notes are characterised by formality and clarity, a special set of linguistic units, clichés and polite expressions.

Key words: diplomatic documents, personal note, verbal note, circular note, clichés, formality

Гаяне ГАСПАРЯН
ЕГУЯСН им. В.Я.Брюсова

ЯВЛЯЕТСЯ ЛИ РЕТРОСПЕКЦИЯ ВНУТРИТЕКСТОВОЙ ИЛИ ВНЕТЕКСТОВОЙ КАТЕГОРИЕЙ?

В статье рассматривается ретроспекция как одновременно внутритекстовая и внетекстовая категория, когда она опирается на реальные исторические факты, существующие в надтекстовом пространстве. По сути внетекстовая ретроспекция реализуется внутритекстовыми языковыми средствами и определяется той надтекстовой информацией, которая с одной стороны формирует когнитивную модель мира, существующую как внутри, так и вокруг текста, с другой – обеспечивает реализацию категории ретроспекции в самом тексте и за его пределами.

Ключевые слова: *темпоральность, ретроспекция, фактическая информация, концептуальная информация, объективная ретроспекция, субъективная модально окрашенная ретроспекция*

В лингвистике текста время, являясь одним из наиболее важных компонентов высказывания, вокруг которого формируется текст, рассматривается в основном не как отдельная категория, а скорее как составляющая таких категорий как континуум (временное и пространственное распределение событий), ретроспекция и проспекция, когезия (внутритекстовые связи), интеграция и т.д. Обычно представление о времени в тексте связано с категорией темпоральности, которая реализуется различными языковыми средствами выражения: грамматическими, лексическими, стилистическими, структурно-композиционными и др. Именно категория темпоральности вбирает в себя отмеченные выше категории текста (континуум, ретроспекция, проспекция, когезия, интеграция).

Вот почему анализ любого текста предполагает выявление таких важных факторов его формирования и продуцирования как время и его репрезентация в ограниченном пространстве дискурсивно обусловленного сообщения. При этом имеется в виду как время «первичное» или реальное/физическое, так и время «вторичное» или репродуцированное/вымышленное, не зависимо от типа текста и его принадлежности к какому-либо институциональному дискурсу. Иными словами, категория времени и средства ее реализации в тексте в силу тех или иных обстоятельств (имеется в виду линейное и/или концептуальное развитие текстового механизма) является одной из основных составляющих текста, ибо, как справедливо отмечает С. С. Чаплина, «время занимает важное место в картине мира и, наряду с предметом и его локализацией в пространстве, относится к базовым категориям общей модели мира» /см. подробнее: Чаплина, 2010/.

Время в настоящей статье рассматривается как феномен, определяющий ход развития текстового механизма в силу его ограниченности моментом описания. При этом имеется в виду не только текстовое время, но и время реальное/физическое, существующее за пределами текста. Именно поэтому при изучении и анализе любого текста целесообразно пользоваться термином "текстовое" или даже "внутритекстовое время". Текстовое время или темпоральность является основной составляющей структуры текста /см. подробнее: Бондарко, Беляева, 1990, Тураева, 1979, Тураева, 2009, Шендельс, 1986, Левченко, 2003/, это та фундаментальная категория, на основе которой происходит моделирование любого текста, и наряду со своими темпоральными нарушениями (ретроспективными и проспективными) она структурирует так называемый внутритекстовый континуум и способствует ее реализации в пределах конкретного речевого произведения.

Сама по себе категория темпоральности строится на двух аспектах времени: физическом и философском. Физическое время – это объективное, реальное время, которое течет из прошлого в будущее не зависимо от каких-либо объективных или субъективных факторов. Философское время – это скорее всего время, которое формируется на основе внутреннего и внешнего опыта воспринимающего субъекта. Известно, что ход физического времени в действительности приостановить невозможно, оно существует вне нас и независимо от нас. Время в словесном произведении уже полностью зависит от его «производителя», оно может быть приостановлено, при необходимости описано детально, перенесено в прошлое или будущее. Здесь в силу вступает категория когезии, одна из функций которой – упорядочить повествовательный корпус текста и обеспечить темпоральное развитие событий. В этом случае временное распределение событий полностью зависит от автора речи. Однако внутритекстовая темпоральность зависит не только от того, как автор конструирует временную сетку в пределах текста. Она в большей степени зависит от того, как автор высказывания воспринимает и осознает физическое время, ибо от его индивидуального переосмысления течения реального времени зависит воплощение последнего в речевом произведении.

Именно поэтому принято считать, что время в любом словесном произведении пропущено через призму его автора/производителя. Его (времени) моделирование полностью зависит от того, как последний его воспринимает и проецирует в описываемое пространство, то есть как он чувствует и репрезентирует ход времени в событийном мире.

Неотъемлемыми составляющими темпоральной сетки текста являются категории ретроспекции и проспекции. Особый интерес в плане исследования темпоральной архитектоники любого типа текста представляет категория ретроспекции, ибо любое речевое воспроизведение действительности в определенной степени ретроспективно (кроме спонтанной речи). Сам термин

ретроспекция практически во всех словарях трактуется как обращение к прошлому, обзор прошедших событий (от латинского 'retro' назад и 'specto' наблюдение). Лингвистика текста рассматривает ретроспекцию как грамматическую категорию текста, объединяющую формы языкового выражения, относящие читателя к предшествующей содержательно-фактуальной информации /см.: Гальперин, 1981/. Обычно выделяются два типа текстовой ретроспекции: объективная и субъективная. Считается, что объективная ретроспекция является результатом авторских ссылок на предшествующие части текста, а субъективная – это результат индивидуального читательского восприятия континуума повествования /см.: Гальперин, 1981, Кухаренко, 1988/. Иными словами, при объективной ретроспекции автор речевого произведения целенаправленно переносит внимание читателя к ранее введенной в текст информации, необходимой для лучшего восприятия и переосмысления описываемых на данный момент явлений или событий. При субъективной ретроспекции «читатель волен мысленно возвращаться к уже прочитанным частям, в связи с тем что эти части, застрявшие в памяти, оказываются сцепленными с фактами, событиями, описаниями, появляющимися в поступательном движении восприятия текста» /Гальперин, 1981: 106-107/. Именно поэтому первый тип ретроспекции часто называют объективно-авторской, а второй – субъективно-читательской.

Здесь хотелось бы добавить от себя, что в пределах субъективно-читательской ретроспекции читатель может мысленно возвращаться не только к уже прочитанным фрагментам текста, но и воскресить в памяти события, факты, явления из собственного опыта, основываясь на собственную жизненную практику, свои фоновые знания, свое личностное восприятие мира. Подобного рода субъективная ретроспекция распространяется в основном на тексты нехудожественных речевых произведений. Это могут быть тексты газетных или журнальных или даже научных статей, тексты официальных документов и даже (а может и чаще всего) ораторских речей. Хотя даже в художественной литературе подобного рода ретроспекция вполне возможна, особенно если текст произведения непосредственно опирается на исторические факты или основывается на узко-национальном переосмыслении картины мира. В этом случае, как объективная, так и субъективная ретроспекция, как в художественном, так и в нехудожественном тексте выходит за рамки самого текста и становится особым средством сцепления настоящего и прошлого, определенным способом сотворчества автора речевого произведения и его читателя. Как воспринимающий субъект читатель проводит параллели с уже имеющимся в его сознании субъективно воспринятым реально существующим объективным миром и приходит к соответствующим умозаключениям, выводам и рассуждениям, чего наверняка и добивается автор речевого произведения.

В этом смысле для изучения системы темпорального моделирования как нехудожественного, так и определенного типа (об этом типе уже говорилось выше) художественного текста особый интерес представляет определение категории ретроспекции, предоставленное Энциклопедией социологии, где ретроспекция рассматривается как:

- обращение к прошлому, анализ прошедших событий, впечатлений и т.п.;
- способ обзора, осмысления обществ, идей, событий современности под углом зрения минувшего, обращение к прошлому для выявления зачатков тенденций, присущих современности;
- отношение к прогрессивным социальным идеалам не только современности, но и более или менее отдаленного прошлого /см.: Энциклопедия социологии, 2009/.

Настоящее определение полноправно относится как к внутри- так и к внетекстовой ретроспекции, и его можно в полной мере использовать при анализе психологического, социального, политического, исторического, медиа дискурса и частично художественного дискурса. Как уже отмечалось выше, если текст художественного произведения непосредственно опирается на исторические факты или основывается на узко-национальное переосмысление картины мира, его как внутри- так и внетекстовая ретроспекция очень часто определяется историческими, политическими, социальными факторами, принимающими непосредственное участие в формировании данной категории как в самом тексте, так и за его пределами.

Сама по себе внетекстовая ретроспекция реализуется внутритекстовыми языковыми средствами, которые способствуют развитию в самом тексте двух типов информации – фактической и концептуальной. Одновременно оба типа информации, уходящие корнями в надтекстовое пространство, конструируют ту ситуацию исторического и социального характера, понимание которой полностью зависит от трех видов данных, которыми должен обладать читатель: информацией о самих событиях, информацией о ситуациях и информацией о когнитивных пресуппозициях. Иными словами, внетекстовая ретроспекция определяется той надтекстовой информацией, которая, с одной стороны, формирует когнитивную модель мира, существующую как внутри, так и вокруг текста, с другой – обеспечивает реализацию категории ретроспекция в самом тексте и за его пределами.

Особый интерес в плане изучения категории ретроспекции как внетекстовой категории, уходящей корнями в исторический дискурс, представляет рассказ У.Сарояна **Antranik of Armenia**, притча о национальном герое, о человеке, при жизни ставшем живой легендой, о предводителе армянского национально-освободительного движения начала XX века.

Весь рассказ по своему содержанию опирается на надтекстовую реальную информацию, соответственно и ретроспекция здесь скорее выступает как внетекстовый скреп между историческим прошлым и моментом изображения внутри текста. По сути ретроспекция в данном случае выполняет роль фактической информации, которая в самом тексте претерпевает авторскую субъективную концептуализацию и переходит в категорию концептуальной информации. Именно поэтому она выступает в своих двух качествах – объективно-авторской и субъективно-читательской.

В силу ограниченности возможностей рассмотрения данного явления (имеется в виду материал всего рассказа) в пределах одной статьи, остановимся только на экспозиции рассказа, где переплетаются несколько типов фактической информации, постепенно переходящей в концептуальную, имплицитно закодированную для стороннего читателя и вполне эксплицитную для читателя-армянина: это прежде всего внутритекстовая фактическая информация о персонажах рассказа, а также реальная историческая информация, существующая за пределами текста.

I didn't learn to speak Armenian until my grandmother came to our house and every morning sang about Antranik the soldier until I knew he was an Armenian, a mountain peasant on a black horse who with only a handful of men was fighting the enemy. That was in 1915, the year of physical pain and spiritual disintegration for the people of my country, and the people of the world, but I was seven and didn't know. From my own meaningless grief I could imagine something was wrong in the world, but I didn't know what. My grandmother sang in a way that made me begin to find out, singing mournfully and with great anger, in a strong voice, while she worked in the house. I picked up the language in no time because it was in me in the first place and all I needed to do was fit the words to the remembrance. I was an Armenian. God damn the bastards who were making the trouble.

Этот отрезок текста является экспозицией рассказа, которая, в свою очередь, выполняет и функцию интродукции /см. подробнее: Арутюнова, 1976, 1999/. Ведь именно в этом отрезке в повествование вводится лицо, которое получает наименование и становится стержнем всего повествования. Следует однако отметить, что данный отрезок текста, начиная со второго предложения, является еще и своеобразным авторским отступлением, модификатором авторской концепции и актуализатором как объективной, так и субъективной модально окрашенной ретроспекции, ибо эмоциональный накал и авторская экспрессия в данной части текста достигают наивысшей степени выразительности.

Итак, буквально в первом предложении в повествование вводится лицо **Antranik**, а вместе с ним и определенная порция информации о том, кто это, откуда и чем занимается. Примечательно то, что существительное **soldier**, которое определяет кем является названная личность, вводится с

определенным артиклем **the** для выделения того значения, в каком оно использовано в данном случае – это его второе, нечасто употребляемое значение «полководец». Предполагается, что читатель знает, кто такой Андраник – конкретизация образа через артикль **the** – и догадывается, что речь идет о полководце, а не о простом солдате. Хотя для облегчения понимания и осознания неосведомленным читателем описываемого факта в том же предложении поступает иная порция фактической информации, благодаря которой выясняется, что Андраник был армянским крестьянином, жил в горах (**he was an Armenian, a mountain peasant**) и сражался против врага (**fighting the enemy**). А затем, благодаря предлогу **with** актуализируется семантика существительного **soldier** в значении «полководец» в сочетании **with only a handful of men**, ибо настоящий предлог, выражающий в данном случае не только «совместность, соучастие в одном и том же действии», но и «обладание чем-либо», подтверждает мысль о том, что он руководил этой горсткой людей. Неслучайно здесь и использование существительного **handful** в значении «небольшое количество, горстка» для определения незначительного количества людей, вставших на защиту своей родины.

Существительные **soldier** и **handful** в данном предложении являются также носителями авторской модальной оценки. Прежде всего следует отметить, что семантика существительного **soldier** включает не только значения «солдат» и «полководец». В армянском языковом сознании семантика существительного զինվոր шире, оно включает также значение «боец, воин», которое в английском языке выражается существительным **warrior**. Скорее всего в случае с **soldier** доминирует армянская субстанция, и, наряду со значением «полководец», автор вкладывает в него и значение «боец, воин», что в свою очередь передает его оценку и личное видение сложившейся ситуации, ибо только истинный боец может с таким небольшим количеством людей сражаться против профессионального войска. Потому и существительное **handful** становится индикатором авторской оценки, оно предельно образно демонстрирует надлежащее актуализации представление о количестве – «все-навсего горстка людей».

Следующее предложение, добавляя определенную порцию фактической информации о дате и реальных событиях за пределами текста, переводит ее из простой констатации фактов на уровень авторской концептуализации картины мира в конкретный исторический период. Данное предложение является одним из наиболее эмоционально окрашенных высказываний, где буквально каждый элемент несет в себе авторскую экспрессию и модальную оценку. Для стороннего читателя дата 1915 может ничего не значить, однако автор безотлагательно поясняет, что в себе таит эта цифра. Пояснение вводится на двух уровнях актуализации – узком, национальном и широком, общечеловеческом. Первый уровень реализуется в первой части предложения **the year of physical pain and spiritual disintegration for the people of my**

country, где сочетание **the people of my country** обеспечивает национально значимый компонент высказывания, а сочетания **physical pain** и **spiritual disintegration** – эмоционально-экспрессивный компонент. При этом как существительное **pain**, так и существительное **disintegration** передают в данном контексте не свое первичное словарное значение, хотя при первом прочтении могут пониматься буквально, что ни в коей мере не искажает смысловую наполняемость высказывания. Однако при более тщательном осмыслении закодированной в них информации, становится очевидной глубинная семантика каждого из них. Так, существительное **pain** аккумулирует несколько своих словарных значений – «боль», «страдание», «горе», «наказание» и в сочетании **physical pain** передает всю гамму ощущений, которые переживали армяне, подвергшиеся нападению турецких войск – это и физическая боль от погромов и уничтожения людей от мала до велика, это и страдание от физической боли и потерь, это и горе от несправедливого наказания и утрат. Что же касается существительного **disintegration**, то оно вводится в своем одном, но втором словарном значении «распадение, разрушение» и в сочетании **spiritual disintegration** передает не процесс, а скорее результат содеянного. Ведь в результате физического уничтожения народа, произошло его духовное разрушение. Таким образом, внутритекстовая ретроспекция, которая вводится автором-рассказчиком для пояснения о ком и о каких событиях идет речь, в реальности является внетекстовой объективной ретроспекцией, актуализируемой автором произведения, и благодаря рассмотренным выше языковым элементам получает модальную окраску, которая в свою очередь способствует формированию концептуальной информации благодаря индивидуально-авторскому видению описываемых событий.

Центральная часть предложения **and the people of the world** является вторым уровнем актуализации авторского концепта. Она контактно сцепляется с сочетанием **spiritual disintegration** и ни в коей мере не соотносится с сочетанием **physical pain**, которое имеет только национальную субстанцию. Для неармянского читателя может показаться не очень уместным такое видение реальности: почему физическое уничтожение одного народа должно привести не только к его моральному распаду, но и к духовному разрушению всего человечества. Ответ на данный вопрос появляется в дальнейшем повествовании, где вырисовывается авторская позиция и его отношение к описываемым событиям. А пока автор специально замедляет ход развития концептуальной информации, и в качестве приема «оттягивания», характерного скорее для детективного жанра, выступает третья часть предложения **but I was seven and didn't know**. Согласно авторскому замыслу, время раскрыть перед читателем собственную точку зрения еще не пришло, и поэтому он ссылается на то, что, когда бабушка

героя-рассказчика пела песни об Андранике, ему было всего семь лет, и он многого не понимал.

Приему «оттягивания» служат и несколько последующих предложений. Логическим продолжением рассмотренного предложения является следующее за ним высказывание, где авторская модальная оценка, как и в предыдущем случае, актуализируется на двух уровнях. Актуализатором национального уровня является первая часть предложения **From my own meaningless grief**, где притяжательное местоимение **my** и прилагательное **own**, не только в значении «свой собственный», но и «родной», подчеркивают и в определенной степени усиливают семантику существительного **grief** «горе», «беда» в рамках концепта «свой/родной». Автору-рассказчику на данный момент еще семь лет, он сам говорит, что многого не понимает, поэтому существительное **grief** контактно определяется прилагательным **meaningless**, которое в данном контексте выражает не столько свое словарное значение «бессмысленный», сколько «неосознанный». Однако из глубин его подсознания подаются те национально обусловленные ментальные сигналы, благодаря которым он интуитивно чувствует это пока еще непонятное, но очень «свое» горе.

Во второй части предложения **I could imagine something was wrong in the world, but I didn't know what** сочетание **wrong in the world** является актуализатором авторской оценки происходящего на ином, общечеловеческом уровне, индикатором которого является не столько существительное **world**, сколько наречие **wrong**, которое в данном случае приобретает семантику соответствующего глагола «быть несправедливым», «причинять зло». Ребенок чувствует, что-то в этом мире не так и это что-то несправедливо и причиняет зло. Примечательно то, что существительное **world**, повторяясь в двух, следующих друг за другом предложениях, не выполняет функцию лексического повтора. Оно скорее выполняет функцию усиления и подтверждения авторской концепции о том, что нечто страшное происходит во всем мире, который равнодушно созерцает и остается глухим к происходящему. Функцию семантического повтора выполняет скорее отрицательная конструкция **I didn't know**, завершающая оба предложения. В первом случае ей предшествует союз **and**, который в силу того, что выступает скорее в значении противительного союза «а», сцепляется с союзом **but**, предшествующим данной конструкции во втором случае и выражающим ту же семантику противительности – «а», «однако». Во втором случае также появляется относительное местоимение **what** – что-то происходит в мире, однако я не знаю что.

И тем не менее основным носителем авторского замысла является конструкция **I didn't know**: он не видел, что произошло, но он чувствовал, что было что-то, что причиняло боль его родным и соотечественникам, было что-то, на что должно было отреагировать мировое сообщество, но оно этого

не сделало, и поэтому в мире что-то было не так, но он не знал, что произошло, и что было не так, потому что ему было еще семь лет. Придет время, когда он все узнает и поймет и обрушит свой гнев на тех, кто действительно виновен во всем произошедшем. Однако время это еще не пришло, и поэтому прием «оттягивания» функционирует и в следующих трех предложениях, которые одновременно выполняют функцию уточнения и усиления предшествующего повествования. Горечь и боль, которые неосознанно присутствуют у автора в возрасте семи лет, подтверждаются отношением к содеянному представителю старшего поколения (его бабушки), что в свою очередь способствует его личному осознанию причинно-следственной сущности происходящего.

Именно манера, с какой бабушка пела песни о полковнике Андранике, помогают внуку узнать многое, что до того оставалось для него неясным и непонятным. Сразу после отрицательной конструкции **I didn't know** в повествование вводится предложение, включающее два важных смысловых направления: **My grandmother sang in a way that made me begin to find out, singing mournfully and with great anger, in a strong voice, while she worked in the house.** Это прежде всего модализация качества восприятия произошедшего теми, кто был очевидцем и пострадал от турецкого насилия. Очевидно то, что в данном случае модальная оценка автора (здесь имеется в виду автор-творец) и оценка описываемого им персонажа, укладываются в единую шкалу, в силу того, что они оба являются носителями единого национально-культурного кода. Те языковые элементы, которые автор использует для описания манеры пения старой женщины, одновременно передают как ее, так и его отношение и оценку содеянному. Примечательно и то, что в рассматриваемом предложении их значение, смысл и экспрессия поступают по нарастающей: **singing mournfully and with great anger, in a strong voice.** На нижней ступени шкалы оценок располагается наречие **mournfully** в своем основном словарном значении – она пела печально, с горечью в голосе; на второй ступени разместилось более сильное по своей эмоциональной значимости существительное **anger**, еще более усиленное прилагательным **great** в значении «сильный, интенсивный», которое в данном контексте приобретает также и значение «великий» для выражения силы гнева – она пела с величайшим гневом; наконец на третьей, верхней ступени находится существительное **voice**, не только в своем прямом значении «голос», но и в поэтическом – «глас». Данное значение оно приобретает благодаря прилагательному **strong**, которое здесь выражает не только качество громкости голоса, но и качество той силы, благодаря которой голос или скорее всего «глас» может быть услышан теми, кто не захотел его услышать и остался глух к этому зову. И неслучайно выражение **strong voice** оказалось на вершине шкалы оценок: одной из важных черт армянского

характера является умение воскрешать, возрождаться из пепла, и именно сила воли народа выражается в силе его голоса.

Первая часть предложения сконструирована таким образом, что хотя она расположена в пределах данного высказывания, тем не менее по своему идейно-смысловому назначению, относится скорее к предыдущему. Она непосредственно сцепляется с конструкцией **I didn't know what**, являясь, фактически, ответом на волнующий мальчика (но не высказанный) вопрос, что же на самом деле происходило в мире. Хотя ответа как такового здесь нет, тем не менее герой начинает кое-что понимать, осознавать, и помогает этому манера пения его бабушки **My grandmother sang in a way that made me begin to find out**. На первый взгляд предложение кажется незавершенным, так как после глагола **find out** следует описание того, как пела бабушка эти песни. Однако именно этот глагол, скорее предложное сочетание **find out**, выражающее в данном случае все свои значения одновременно – «узнать», «выяснить», «понять», «обнаружить», «открыть» – является тем семантическим скрепом, который сцепляет последующие два предложения с предыдущим, ибо прямой ответ на невысказанный вопрос находится в них: **I picked up the language in no time because it was in me in the first place and all I needed to do was fit the words to the remembrance. I was an Armenian**. Хотя мальчик и не говорил по-армянски (**I didn't learn to speak Armenian**), тем не менее он понимал, о чем поет его бабушка, и все, что ему надо было сделать, это приспособить слова к памяти, и все потому, что он был армянином. В смысловом плане сильную позицию в данном отрезке занимает существительное **remembrance**, в идеологическом – существительное **Armenian**. Именно они являются прямыми актуализаторами авторской концепции: что же произошло на самом деле и почему.

Примечательно то, что категория памяти – одна из тех категорий, которая в произведениях У.Сарояна чаще всего становится средством концептуализации авторской картины мира, средством внедрения внетекстовой ретроспекции в повествование. И чаще всего она приобретает качество когнитивной метафоры в виде такого концепта, который передает не только индивидуально-личностное отношение автора к прошлому, но и отношение его народа ко всему, что память никогда не сможет стереть. Выражение **fit the words to the remembrance** (дословно: подогнать слова под память) в данном случае, так же как это часто бывает у У.Сарояна, не является традиционной метафорой. Здесь скорее всего имеет место метафоризация того факта действительности, который укрепился в сознании народа как некая данность: ты можешь не знать многого из прошлого своего народа, но «память» рождается с тобой как элемент ментального и генетического характера и присутствует в когниции как неотъемлемая ее частица, и имя ей – армянин. В армянском языковом сознании существительное «армянин» присутствует не только в его прямом значении

как национальность, но и в переносном как «судьба» – такова судьба армянина. При этом в смысловом плане она содержит семантику негатива, ведь судьба эта «горькая», «несчастливая», «разбитая». Неслучайно поэтому у армян существует выражение հիշի րիւիւն «судьба/участь армянина». Вот почему данную цепочку авторских размышлений завершает очень короткое, но по своей глубинной когнитивной значимости достаточно объемное предложение **I was an Armenian** – я был армянином, и этим все сказано.

Таким образом, внетекстовая ретроспекция, которая в данном рассказе полностью опирается на реальные исторические факты, существующие в надтекстовом пространстве, в самом произведении выполняет ряд функций:

- функцию реализацию категории ретроспекция в самом тексте;
- функцию спеления внутритекстовой ретроспекции с реальными событиями и категорией памяти;
- функцию формирования в самом тексте двух типов информации: фактической и концептуальной;
- функцию концептуализации картины мира в конкретный исторический период;
- функцию модализации авторской оценки событий внутри и за пределами текста;
- функцию модификатора авторской концепции и актуализатора как объективной, так и субъективной модально окрашенной ретроспекции внутри текста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. М.: Наука, 1976.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. М.: «Языки русской культуры», 1999.
3. Бондарко А. В., Беляева Е. И. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Ленинград: Наука, 1990.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. М.: Просвещение, 1988.
6. Левченко М. Н. Темпорально-локальная архитектоника художественных текстов различных жанров. Автореферат дисс. на соиск. учен. степ. докт. фил. наук. М., 2003.
7. Тураева З. Я. Категория времени. Время художественное и время грамматическое. М.: Высшая школа, 1979.
8. Тураева З. Я. Лингвистика текста: структура и семантика. М.: ЛИБРОКОМ, 2009.

9. Чаплина С. С. Текстобразующая функция категории темпоральности в немецком языке: на материале кратких газетных сообщений. Автореферат дисс. на соиск. учен. степ. канд. фил. наук. Белгород, 2010.
10. Шендельс Е. И. Категория времени в коммуникативном аспекте // *Иностранные языки в школе*, № 4, 1986.
11. Энциклопедия социологии. М.: РАГС, 2009.

Գ. ԳԱՍԴԱՐՅԱՆ – Արդյոք հետահայման կարգը ներտեքստային, թե արտատեքստային կարգ է. – Հոդվածում փորձ է կատարվել դիտարկել հետահայման կարգը որպես արտատեքստային երևույթ, որն անմիջականորեն մասնակցում է ներտեքստային հետահայման ձևավորմանը և իրականացնում է միաժամանակ մի շարք գործառույթներ հատկապես եթե տեքստն ունի պատմական կամ նեղ-ազգային հենք/բովանդակություն: Տվյալ գործառույթների թվին են պատկանում. ներտեքստային հետահայման ձևավորման եղանակների, ներտեքստային հետահայման և արտաքին սոցիալ-պատմական աշխարհի հետ շաղկապման եղանակների, տեքստի ներսում փաստացի և հայեցակարգային տեղեկատվության ձևավորման եղանակների, ներտեքստային և արտատեքստային երևույթների եղանակավորող գնահատականի ձևավորման եղանակների գործառույթները :

Բանալի բաներ. հետահայում, ներտեքստային հետահայում, արտատեքստային հետահայում, փաստացի տեղեկատվություն, հայեցակարգային տեղեկատվություն

G. GASPARYAN – Is Retrospection an Intra- or Extra-textual Category? – The paper deals with the category of retrospection as a means of temporal development of the intra-textual mechanism. Both types of retrospection – intra-textual and extra-textual are analyzed in the paper as mutually supportive and interdependent categories. Special attention is paid to the functions, the extra-textual category performs for textual temporal design: formation of different types of information (factual and conceptual) within the text, author's modality and model meaning exposure and the establishment of certain connection in-between the intra-textual retrospection and extra-textual socio-historical actual facts.

Key words: category of retrospection, intra-textual retrospection, extra-textual retrospection, factual information, conceptual information

Елена ЕРЗИНКЯН

Ереванский государственный университет

К ВОПРОСУ О СТАТУСЕ МЕСТОИМЕНИЙ КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ЧАСТИ РЕЧИ

В статье рассматривается вопрос о месте местоимений в общей классификации частей речи. Исходя из морфологической и функциональной неоднородности входящих в этот класс слов, а также отсутствия некоторого единого общекатегориального значения, в статье поднят вопрос о нецелесообразности выделения местоимений как отдельной самостоятельной части речи.

Ключевые слова: часть речи, классификация, местоимение, обще-категориальное значение, дейктичность (указательность)

Как известно, выделение частей речи в составе языка относится к основным проблемам лингвистики, поэтому этой проблеме уделяется большое внимание как в работах общелингвистического характера, так и в работах германистов, посвященных современному английскому языку. Не вдаваясь подробно в историю вопроса, отметим, что в целом проблема частей речи, хотя и является одной из наиболее разработанных в современном языкознании, все еще остается актуальной. И несмотря на многовековую историю, в отношении ряда вопросов все еще имеется немало неясного и спорного. В частности, недостаточно изучены их номинативные особенности. В то время как исследование природы обозначения фактов объективной действительности словами разных частей речи представляется важным и необходимым как для уточнения некоторых положений теории номинации, так и для понимания специфических особенностей лексико-грамматической системы языка в целом.

Местоимение как отдельный класс слов английского языка неоднозначно трактуется лингвистами. В частности, до сих пор спорным остается статус местоимений как самостоятельной части речи, точнее вопрос о выделимости местоимений как отдельной части речи.

Известно, что части речи традиционно делятся на знаменательные и служебные. Служебные части речи определяются как имеющие преимущественно грамматические функции, отличающиеся отсутствием прямой предметной соотнесенности, «ослабленные» в фонетическом, а некоторыми лингвистами и в семантическом, отношении. К знаменательным частям речи ученые относят существительное, прилагательное, глагол, наречие.

В большинстве известных нам классификаций частей речи в английском языке местоимения традиционно выделяются как отдельная часть речи, причем чаще всего среди знаменательных, однако, единство этого класса

слов часто подвергается сомнению и оспаривается. Если, например, для имени существительного общее, категориальное значение формулируется как предметность (субстанциональность), для прилагательного – как значение качественного признака, для глагола – как действие, процесс, а наречия – как вторичный признак действия или свойства, то категориальное значение местоимений часто описывается как «неуловимое» или «трудноуловимое». Трудность вопроса о выделении местоимения как части речи очень точно сформулирована еще В. В. Виноградовым, и это его высказывание относительно русского языка полностью приложимо к английскому языку: «Объединение всех местоимений нарушит цельность системы частей речи, поскольку в классе местоимений окажутся слова разной грамматической природы; вместе с тем распределение их по другим категориям приведет лишь к тому, что их все равно придется выделять в особые разряды среди как прилагательных, так и существительных» /Виноградов, 1972: 258/.

В продолжение сказанного заметим, что местоимения отличаются от основных (знаменательных) четырех частей речи морфологической и функциональной неоднородностью входящих в этот класс слов, отсутствием собственного грамматического значения, отличного от грамматического значения других частей речи, а также отсутствием особых, свойственных только местоимению синтаксических функций. Так, по своим синтаксическим связям наречия, например, принципиально отличаются от местоимений: наречия выполняют присущую им функцию обстоятельства, а местоимения выступают то в роли существительных, то в роли прилагательных и соответственно функционируют как разные члены предложения. Именно поэтому их иногда относят к существительным, прилагательным, наречиям, выделяя соответственно внутри этих разрядов местоименные существительные, местоименные прилагательные, местоименные наречия. Для сравнения приведем встречаемые в английских грамматиках термины *noun-pronoun*, *adjective-pronoun* и т.п. Во многом сходную мысль находим у А. А. Уфимцевой, которая не случайно подразделяет дейктические (местоименные) слова на три категории: *pro-nouns*, *pro-adjectives*, *pro-adverbs* /Уфимцева, 1974/. Ряд других лингвистов /Lyons, 1977; Curme, 1935/ называют, например, местоимения *this* и *that*, указательными прилагательными (*demonstrative adjectives*), а в «Английской грамматике» С. Кристоферсена /Christophersen, 1969/ они отнесены к классу имен существительных на том основании, что у них выражена лишь категория числа, но не лица, падежа и рода, как у личных местоимений.

Как видно из вышесказанного, местоимение в определенном смысле не укладывается в традиционную схему частей речи. Многие исследователи, даже признавая местоимения частью речи, подчеркивают, что основания для этого отличны от тех, по которым выделяются традиционные части речи, а

противопоставление местоимений словам неместоименным лежит в иной плоскости, чем классификация по частям речи. Так, А. И. Смирницкий, выделяя местоимения как особый разряд слов на основе специфического значения и на базе определенной грамматической (морфологической и синтаксической) характеристики, считает, что если местоимения и могут быть названы частью речи, то только в том случае, если этот термин будет восприниматься шире, чем обычно, чем тогда, когда имеются в виду существительные, прилагательные и т.д. Кроме того, если и относить местоимения к частям речи, следует помнить о том, что выделение местоимений идет в ином плане, чем выделение остальных частей речи. Автор «Морфологии английского языка», написанной более полувека назад, но до сих пор не потерявшей своей актуальности, задает риторический вопрос: «следует ли вообще выделять местоимения в качестве особой части речи, отвлекаясь от того, что одни из них (I, you, he и т.п.) сближаются с существительными, а другие (this, my и т.п.) с прилагательными и т.д.»; и считает, что «правильнее не выделять местоимения как особый лексико-грамматический класс слов и распределять их по тем частям речи, с которыми они имеют общие черты» /Смирницкий, 1959: 176, 195/. Сходные мысли находим у М. И. Стеблин-Каменского, который также видит принципиальное отличие местоимений в том, что этот разряд слов перекрещивается с существительными, прилагательными и наречиями и что местоимения выделяются не параллельно с другими частями речи, а пересекаясь с ними, и не по тем основаниям, по которым выделяются, во-первых, существительное, прилагательное, глагол и наречие, т.е. не по грамматическому значению, сопутствующему их лексическому значению, и, во-вторых, числительное, т.е. не по лексическому значению /Стеблин-Каменский, 1974: 29-30/.

В качестве основания для противопоставления местоимений традиционным частям речи выдвигается свойственное им особое соотношение плана содержания (лексическое значение) и плана выражения (грамматические признаки), о котором упоминал А. И. Смирницкий. Специфику местоимения лингвисты видят в том, что оно выделяется не только по содержанию своего лексического значения, но и по его функции в речи: местоимение не может быть употреблено иначе, как будучи конкретизированным контекстом или ситуацией. Эти наблюдения легли в основу многих более поздних исследований, авторы которых стремятся внести ясность в вопрос о том, что же делает местоимение частью речи. Все вышесказанное позволяет нам ближе подойти к пониманию особой природы данного разряда слов, определяющей и его особое положение в языке. Однако, прежде чем определить статус местоимений в классификации частей речи, следует разобраться, что вообще заставляет говорить о местоимениях как о какой-то особой группе слов (независимо от того, является ли эта группа слов отдельной частью речи или нет).

Как нам представляется, специфика местоименных значений не исчерпывается особым характером соотношения в них лексического и грамматического аспектов. Отличительной чертой местоимений является то, что они обладают *указательной (дейктической)* функцией. Именно эта особенность местоимений дает основание выделять их в особый класс слов, и именно специфика значения, характеризующая местоимения, отличает их от таких классических знаменательных частей речи, как имя существительное, имя прилагательное, глагол, с одной стороны, и от служебных частей речи – с другой, и делает местоимение как бы промежуточным звеном между ними.

Поскольку именно в семантике видится главная особенность местоимений, большое значение приобретает вопрос об определении его общекатегориального значения. И если для существительного общее, категориальное значение формулируется как предметность (субстанциональность), а для прилагательного – как значение качественного признака, то общее, категориальное значение местоимений – это *ситуативная релятивность*, отражающая знание о временных, непостоянных отношениях между субъектом и объектом номинации и выражающаяся в том, что, во-первых, их референтом становятся отношения, во-вторых, они «систематически» меняют свою референцию в зависимости от условий употребления.

Кроме того, в самом определении местоимений содержится их противопоставление частям речи с иным способом обозначения объекта в языке, а именно классам слов, называющим предметы, объекты, события, явления, признаки и имеющим постоянный денотат. Местоимения, подобно другим дейктическим скovesным знакам, выделяют объект номинации путем указания на него. О механизме этого процесса подробно изложено в /Ерзинкян, 2017/.

Известно, что значение слова раскрывается через его предметную и понятийную соотнесенность. Знаменательные, или полнозначные, слова определяются как слова, обладающие абсолютным номинативным значением с денотативно-сигнификативной основой /Уфимцева, 1974: 163/. Это значит, что значение знаменательных (полнозначных) слов включает в качестве обязательных два компонента: типовое представление предмета, явления, события реальной действительности, подпадающее под понятие, выраженное данным знаком (денотация), и понятие, являющееся отражением, обобщением существенных признаков единичного предмета или класса предметов (сигнификация). Имея, таким образом, в своей семантике денотативное и сигнификативное значение, полнозначные (назывные) слова вследствие этого служат названиями как единичных предметов, так и целых классов предметов, уникальных и в высшей степени универсальных признаков и понятий, выполняя при этом в языковой системе две основные

функции – номинативную/денотативную и сигнификативную, в то время как характерной чертой значения местоимений является широкое, максимально обобщенное сигнификативное значение, иначе обобщенно-категориальное сигнификативное значение, и отсутствие постоянной предметной отнесенности. Вспомним, что и В. В. Виноградов называл местоимения словами с «меняющимся применением», подразумевая, что их предметная отнесенность определяется обстановкой речи и ее субъектом и меняется вместе с ними /Виноградов, 1972: 259/. Таким образом, основное своеобразие местоимений мы видим в их номинативной специфике, а именно в функции указательности и вполне определенной семантике, хотя и весьма специфичной.

Исходя из принципов гетерогенности признаков частей речи, принято считать, что часть речи представляет собой класс лексем, объединенных определенным набором характеристик. Так, в пределах одной части речи существуют субкатегориальные разряды, которые выделяются на основе характеристик, определяющих часть речи в целом. Различие между признаками части речи как класса лексем и признаками субкатегориальных разрядов в границах одной части речи заключается в том, что характеристики разряда являются конкретизацией общих признаков. К последним, как нам представляется, относится и указательность/дейктичность, или «местоименность» в терминологии А. И. Смирницкого. Еще раз обратим внимание на последний термин, который в буквальном, этимологическом значении – «местоимение», англ. *pro-noun* – говорит сам за себя, т.е. обозначая то, что стоит вместо существительного. Уже этот факт говорит о том, что местоимения и другие части речи, не имея единого основания классификации, едва ли могут быть объединены в одну систему как равнозначные и «однородные» члены единой системы.

Говоря словами Н. Ю. Шведовой, класс местоимений – это «арсенал смысловых абстракций, заключенных в языке в целом»; этим определяется роль местоимений в системе других классов слов /Шведова, 1998/. Спецификой местоимения как означающего слова объясняется то, что оно не может быть названо «частью речи»: комплекс смысловых абстракций, сосредоточенных в классе местоимений, вступает в противоречие с формальной унификацией, обязательно присущей тем классам слов, которые традиционно называются «частью речи».

Дейктические особенности каждой части речи выдвигают вопрос о соотношении дейктической и собственно лексической семантики в значении слова. Такое соотношение и деление общей категории наименования на назывные и дейктические классы очень важно и для решения проблемы частей речи в целом /см., например, Ерзинкян, 1988; 2005/.

Представляется более целесообразным выделять в пределах знаменательных частей речи назывные и местоименные разряды слов. Мысль о

том, что местоимения не составляют отдельной части речи, а образуют лексико-семантический класс слов, имеет давнюю традицию. Местоимения исключались из числа частей речи уже в работах И. И. Давыдова, Г. П. Павского, К. С. Аксакова /см. подробнее об этом: Виноградов, 1972, а также Падучева, Крылов, 1984/. Вместе с тем, привлекая к себе внимание на всем протяжении развития научной мысли о языке, эта проблема продолжает оставаться одной из центральных объектов исследования в лингвистике. Особенно решительно эта точка зрения выражена в трудах грамматистов фортунатовской школы. Так, А. М. Пешковский квалифицировал местоимения как «внеграмматическую» группу, связанную с ситуацией речи. Особенность местоимений он видел в том, что «они представляют собой такую единственную в языке и совершенно парадоксальную в грамматическом отношении группу слов» /Пешковский, 1938: 63/.

Итак, несмотря на то, что система местоимений характеризуется четкостью и глубиной своей структуры и по своей природе *самодостаточна*, в то же время она обращена ко всем другим классам слов и с ними сложно взаимодействует. «По уровню абстракции эта система находится над всеми другими классами слов: она осмысляет их устройство» /Шведова, 1998/. Это определение Н. Ю. Шведовой очень выразительно говорит о том, что местоимения в существующей классификации слов по частям речи занимают несколько обособленное место. Поэтому, традиционно относя местоимения к частям речи и говоря о местоимениях как об отдельном лексико-грамматическом классе слов, мы каждый раз считаем необходимым оговаривать их особый характер.

Все вышесказанное подводит нас к мысли о том, что правомерно вновь поставить вопрос о целесообразности выделения местоимений в самостоятельную часть речи, поскольку по уровню абстракции и отсутствию формальной однородности (унифицированности) система местоимений кардинально отличается от других частей речи и находится над ними, как бы «осмысливая» взаимные связи внутри этих классов слов.

Обобщая, еще раз отметим, что единство местоимений как лексико-семантического класса слов обусловлено его принципиальной ролью в осуществлении референции: это слова, в значении которых содержится либо «отсылка» к акту речи, либо указание на тип соотнесенности высказывания с действительностью. Таким образом можно заключить, что, семантические основания местоименной системы в целом, структурированные с учетом когнитивных-дискурсивных факторов, позволяют ближе подойти к решению одной из наиболее дискуссионных и спорных проблем как общего, так и частного языкознания, а именно проблемы классификации слов по частям речи и места местоимений в лексико-грамматической системе языка, в парадигме частей речи.

ՄԵԹՈԴԻԿԱ

Naira GASPARYAN
Eduard ZOHRABYAN
Yerevan State University

LINGUOCOGNITIVE APPROACH TO TEACHING AND INTERPRETATION OF ARMENIAN GENOCIDE ISSUES

The aim of the paper is to provide with insights those young teachers who, in the course of their work, happen to participate in face-to-face discussions on various aspects of The Armenian Genocide with their philology, history and communication students. Very often the latter appear to interpret for foreigners, to share or exchange ideas with visitors who lack the knowledge of 'The Armenian Genocide'. Students often have to deal with genocide documentation texts in English while translating, doing linguistic and statistic analyses and investigation. In the framework of the linguocognitive approach the text of non-fiction requires new and wider interpretation. The text which is regarded as a form of reflection of the knowledge about the world is viewed upon as a means of study of the existing knowledge and standpoints. Applying the linguocognitive approach to the texts with the common concept 'The Armenian Genocide' as the basic unit of the text will help both the teachers and philology and communication students to obtain thorough insights on the matter which will enable them to come up with fresh solutions to the teaching and interpreting the matter.

Key words: *linguocognitive approach, philology and communication students, The Armenian Genocide, scientific study of language*

The vitality of the problem is conditioned by rapid developments in the modern world when international security, also called global security, is threatened. Being the first major genocide of the 20th century, the Armenian Genocide by the Ottoman Turks, is said to be one of the best studied genocides after the Jewish Holocaust¹. Anyhow, there are still obscure points that need to be studied and to be taught.

Although the term “**Genocide**” belongs to the sphere of history, any linguistic study is a scientific study of language. Antoine Laurent Lavoisier wrote in 1789 that “*it is impossible to dissociate language from science or science from language*” /Cohen et al, 2011/.

Very often, while delivering various courses – philology, journalism, tourism, linguistics, culturology, psychology, sociology, statistics, pedagogy and many others, high school and university teachers face the problem of the choice of a method and approach towards dealing with the Armenian Genocide issues. Sometimes teachers have to explain, and it is their task to explain to their

philology and communication students the true correlation of the terms synonymous to '*genocide*'. All these synonymous terms together or separately may appear in genocide related official documents to implicitly indicate various attitudes towards the Turkish Genocide of the Armenians in 1915. It is important for both the teachers and students to understand the nuances of meanings of the synonymous terms belonging to the group 'mass killings', to perceive their cognitive message and to be able to select the most appropriate terms which best define the disaster of 1915 on the territory of Armenia. Although many authors, public figures and politicians deliberately use *Ottoman Turkey* instead of the toponym *Armenia* to mention the place where The Turkish Genocide of Armenians was realized in 1915, it is the teacher's task to discuss the terms with the students and reveal the differences, so that the students will become literate on the issue.

We shall proceed with the analysis of the terms '*genocide*' and '*democide*'. The review of the literature on the topic establishes that massacres and slaughters of the Armenians in 1915 did not have religion as its main reason. It was their Armenian ethnicity that mattered. Even if the extermination of the Armenians was organized on the religious background, again, it should have been viewed as an expression of genocide. If the Armenians had been exterminated because of their Christian religion, Christian countries would not have expressed their tacit consent to the Turkish policy of the Armenian extermination campaign. Yet another fact, that religion was not the main reason, is that common Muslim Turks protected Christian Armenians and for this they were killed. Although denial is the final fortress of those who commit genocide, there is no doubt about the Armenian Genocide. For example, German ambassador Count von Wolff-Metternich, Turkey's ally in World War I, wrote to his government in 1916 saying: "*The Committee (of Union and Progress) demands the annihilation of the last remnants of the Armenians and the (Ottoman) government must bow to its demands*" /www.littlearmenia.com/html/genocide/factsheet.asp/. Facts confirm that the Armenian Genocide, like any other genocide in the world, was well-prepared and thoroughly organized /Rummel, 1997/. It is established that the Committee of Union and Progress set up 'butcher battalions', called Teshkilati Mahsusa, which were made up of violent criminals who were intentionally released from prison to direct the killings of Armenians. Facts also confirm that some righteous Ottoman officials such as Celal, governor of Aleppo; Mazhar, governor of Ankara; and Reshid, governor of Kastamonu, were dismissed for not complying with the extermination campaign /El-Ghusein, 1917/.

The Armenian Genocide is known as the Ottoman government's systematic extermination of 1.5 million Armenians in West Armenia, mostly Ottoman citizens within the Ottoman Empire and its successor state, the Republic of Turkey. Turkey, the successor state of the Ottoman Empire, denies the word '*genocide*' as an accurate term for the mass killings of Armenians that began with the help of

Ottoman Kurds under Ottoman rule in 1915. The British ethnographer William Ramsay, after a visit to the Ottoman Empire, in late 1890s, described the conditions of Armenian life as follows:

*We must, however, go back to an older time, if we want to appreciate what uncontrolled Turkish rule meant, alike to Armenians and to Greeks. It did not mean religious persecution; it meant unutterable **contempt** ... They were dogs and pigs; and their nature was to be Christians, to be spat upon, if their shadow darkened a Turk, to be outraged, to be the mats on which **he wiped the mud from his feet**. Conceive the inevitable result of centuries of slavery, of subjection to insult and scorn, centuries in which **nothing that belonged to the Armenian, neither his property, his house, his life, his person, nor his family, was sacred or safe from violence** – capricious, unprovoked violence – **to resist which by violence meant death!** (Ramsay, 1897: 206–207)*

In the passage adduced, the epithets *uncontrolled Turkish rule, unutterable contempt, capricious, unprovoked violence* as well as the metaphoric usage of *dogs and pigs, to be spat upon, if their shadow darkened a Turk, to be the mats on which he wiped the mud from his feet*, and still other connotatively charged collocations are highly cognitive and contain vast implicit information concerning the inhumane conditions of Armenians. In recent years there have been repeated calls to recognize Turkish atrocities as *genocide*. It should be noted that more than 30 countries have officially recognized these mass killings as *genocide*, as have most genocide scholars and historians but what matters here is that almost all these countries mention *Ottoman Turkey* and not *Armenia* as the place where Turkish bloody deeds took place in 1915. Genocide issues have been referred to by experts of various fields – lawyers, psychologists, sociologists, experts of Turkish, Armenian, Oriental studies, philologists, historians – all of them wishing to elucidate the problem at different angles. It is well-known that anti-Armenian and pro-Turkish public and political figures worked hard to hamper the solution of the everlasting problem. According to “*The New York Times*”, February 1915, Signor Filippo Media, MP of Italian Chamber of Deputies, while discussing some aspects of the Armenian situation wrote in an article that the Armenian question could have long been settled if it had not been for Disraeli and his assistant Salisbury /<http://www.cilicia.com/armo10c-ar191602.html/>.

From the observations of E.T. Lawrence, known as Lawrence of Arabia, we learn that Armenians were declared infidel and, hence, ‘*state prisoners*’ that is enemies of Turkey. Lawrence is sure that

The Young Turks had killed the Armenians, not because they were Christians, but because they were Armenians; and for the same reason they herded Arab Moslims and Arab Christians into the same prison, and hanged them together on the same scaffold. (Lawrence, 1922)

The passage adduced states once again that religion was not the main reason of the killings, since both Christian and Muslim Arabs, were intentionally killed together with Armenian Christians.

According to Edgar T.A. Wigram the majority of the Armenians were inoffensive cultivators, they included a considerable number of intelligent and capable men and only a small percentage were active political propagandists, who continued to work persistently to overthrow the existing regime. Wigram stresses that “*under equal political conditions the Armenians would secure dominance. The Turks would never cope with the Armenians in cleverness but they were always able to initiate physical force against unarmed Armenians and succeed*” /Wigram, 1922/.

There is a lot of factual proof that Armenians were to be abolished because of their national identity which aroused much *contempt and jealousy* since Armenians were witty, creative, intelligent, inventive, successful and easily adapted to any situation and always showed interest in education /Steffens, 1919/. Moreover, foreigners seemed to be greatly impressed to have met village teachers in far away Armenian villages who had dedicated their lives to the national cause. The Buxtons write:

We seemed to be suddenly transported to a centre of civilisation. This educational activity is beyond all praise. Here was a man of some ability, prepared to live a lonely life in an isolated village for the sake of his nation and the younger generation. (Buxton & Buxton, 1914: 39)

Although life conditions in West Armenia were unbearable and nothing was done by the government to improve the quality of life, the Buxtons mention that Armenian schools were able to survive at their own risk.

A certain number of better equipped schools and training colleges are financed by the Union Committee which raises its funds in Egypt and among wealthy Armenians. (Buxton & Buxton, 1914: 39)

The Buxtons greatly appreciate the fact, that when Armenian schools became targets of Turkish and Kurdish attacks, teachers and students who were still alive, immediately began the restoration work and the corresponding Armenian organizations came to help in equipping them, so that the educational process was not interrupted.

According to Rev. Herald Buxton’s opinion, based on his own experience during the journey in Armenia, *the real cause* of misfortunes of the Armenians *is the jealousy towards their success* /Buxton & Buxton, 1914: 64/. It is quite unimaginable, but this same strange idea is confirmed in a considerable amount of publications. *Armenians should be eliminated since they are ‘skilled business competitors’* /http://www.whale.to/b/Jewish_Genocide.pdf/. Even nine-year-old Armenian boys were perceived as potential enemy soldiers and thirteen-year-old Armenian boys - ‘infidels’ - enemy of the state. We learn the facts from Maria Jacobsen, a Danish missionary and a key witness to the Armenian Genocide, whose

Diaries are a “documentation of the utmost significance” /https://www.youtube.com/watch?v=hgrSqbcy_w/.

Bryce’s Introduction of the Buxtons’ book “*Travel And Politics in Armenia*” informs:

*In the eighth, ninth, and tenth centuries they gave to the Eastern Empire some of its best generals and ablest sovereigns. When their kingdom had been destroyed by the Turks, a large part of the nation was scattered over Asia Minor and Northern Syria, and in some of the wild valleys of the Taurus Mountains they maintained, like the Montenegrins in Europe, an independence often threatened but never destroyed. Scattered as they were, they have clung to their national traditions and their faith. The fullest proof of their constancy and courage was given when, in the **massacres** of 1895 and 1896, thousands died as martyrs rather than save their lives by accepting Islam. (Buxton & Buxton, 1914)*

Actually the passage witnesses the continuous and constant policy of the Turkish government towards the Christian population of the empire, specifically towards Armenians, who became victims, irrespective of the fact *they gave to the Eastern Empire some of its best generals and ablest sovereigns*. Later in 1915 after the bloody genocide in West Armenia Bryce published his famous report where he spoke about the atrocities *carried out by the **gang of unscrupulous adventurers** in possession of the Government of the Turkish Empire* /Bryce, 1915/.

There was no Moslem passion against the Armenian Christians. All was done by the will of the Government, and done not from any religious fanaticism, but simply because they wished, for reasons purely political, to get rid of a non-Moslem element which impaired the homogeneity of the Empire, and constituted an element that might not always submit to oppression. (Bryce, 1915)

Discussing the massacres of Armenians Bryce shows a firm standpoint on the issue and uses a periphrasis to make his speech rather sarcastic. This roundabout device - ***gang of unscrupulous adventurers** in possession of the Government* – highlights his intolerance of the barbaric rulers. Having enough witnesses and documentation at hand, Bryce declares without hesitation:

The massacres are the result of a policy which, as far as can be ascertained, has been entertained for some considerable time. They hesitated to put it in practice until they thought the favourable moment had come, and that moment seems to have arrived about the month of April, 1915. That was the time when these orders were issued, orders which came down in every case from Constantinople, and which the officials found themselves obliged to carry out on pain of dismissal.[...] In some cases the governors, being pious and humane men, refused to execute the orders that had reached them, and endeavoured to give what protection they could to the unfortunate Armenians. (Bryce, 1915)

Explicit information is given how the killings began and who their initiator was, and, it is beyond doubt that the Turkish Government had organized them according to an elaborate plan... Bryce also informs about two cases when the governors were immediately dismissed for refusing to obey the orders. Data analyses help Bryce to conclude that *‘three-fourths or four-fifths of the whole nation has been wiped out, and there is no case in history, certainly not since the time of Tamerlane, in which any crime so hideous and upon so large a scale has been recorded’*.

History knows many terms equivalent or synonymous to ‘genocide’ - among them *ethnic cleansing, massacres, killings, deportations* and so on. Yet every nation who happened to have faced such a disaster, called the inhumane deed in their own national language: thus appeared the Mets Eghern, Holocaust, Seifo, Shoah. It should be noted here that the best Armenian equivalent of *genocide* is ցեղասպանություն, not Եղեռն (Eghern), although in Armenian these two terms are used interchangeably. The point is that Եղեռն means severe killings, massacres, slaughters but never *genocide*²⁰. Although the Armenian collocation Մեծ Եղեռն (Mets Eghern) is used to mean *genocide* it does not fully overlap with the term *genocide*, since *genocide* is defined in Article 2 of the Genocide Convention as *...any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group*, as such:

- (a) Killing members of the group;
 - (b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
 - (c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
 - (d) Imposing measures intended to prevent births within the group;
 - (e) Forcibly transferring children of the group to another group
- (https://en.wikipedia.org/wiki/Office_of_the_United_Nations_High_Commissioner_for_HumanRights).

The term *genocide*, a coinage of the Greek word *génos* (race, people) and the Latin suffix *-cide* (act of killing), introduced by lawyer R. Lemkin in response to the Armenian Genocide and the Holocaust/Gasparyan, 2014/.

To establish the most appropriate terms that best define the massacres of Armenians of 1915, let us adduce a passage for analysis from Noel and Harold Buxtons’ documentary book *‘Travel and Politics in Armenia’* which actually presents the accounts of the great humanists and outstanding public figures written for the British Parliament after their long journey in West and East Armenia which they call Turkish Armenia and Russian Armenia, correspondingly. They write:

*“Yet it remains true, and I have never heard the statement seriously challenged, that **there are no massacres in Turkey except when ordered by the Government.** The massacres of 1895-96; the massacres at Van,*

March 1908; the massacres at Adana and in Cilicia, 1909 – have all been by the consent of authority” (Buxton & Buxton, 1914: 43).

The authors never expected to learn the above-mentioned trustworthy yet challenging fact *that there were no massacres in Turkey except when ordered by the Government*. Their astonishment makes them emphasize the same idea by paraphrasing it as if willing to make it clear, first of all, for themselves. The shocking part of the idea for civilized European nobles is that the massacres were organized *by the consent of authority* – the Turkish government.

The 733 paged book published by Lord James Bryce and known in the history of genocides as “The Blue Book” is qualified by Michelle Tusan, professor of History from Nevada University, as *an atrocity chronicle*. The book includes the most complete set of testimonies on the massacres of Armenian civilians that started in the spring of 1915. The book was a kind of *a document that would make the case in the international arena against Turkey for committing crimes against humanity and violating the laws of war during World War I* /Tusan, 2015: 41/.

A close consideration of the documentary writing on The Armenian Genocide and the collection of documents in “The Blue Book”, in particular, comes to confirm that what happened to the Armenians in West Armenia, which was part of The Ottoman Empire, was a well-organized and well-calculated mass murder on the ethnic background. It is hardly surprising that Raphael Lemkin referred to Bryce’s “The Blue Book” as a source when, using the Armenian case, he set out to define what he first identified as ‘*genocide*’ or ‘*race murder*’ /Lemkin, 2016: 154/. The massacres of 1915, Lord Bryce argued, had political rather than religious origins:

“There was no Moslem passion against the Armenian Christians. All was done by the will of the Government, and done not from any religious fanaticism, but simply because they wished, for reasons purely political, to get rid of a non-Moslem element which impaired the homogeneity of the Empire, and constituted an element that might not always submit to oppression” (Bryce, 1915)

Thus, in addition to blaming Germany, “The Blue Book” presented the motivation for the massacres as rooted in the politics of the empire. Over and above sectarian hatred, the Ottoman attempt to preserve its empire was what motivated the killings. “The Blue Book” charted the *systematic nature of the massacres by the government*, documenting the presence of concurrent massacres throughout the whole of Anatolia.

In literature and in international conventions, in particular, the concept of ‘*genocide*’ has been defined as *intentional killing by government of people because of their race, religion, ethnicity, or other indelible group membership*. While killing people because of their politics or for political reasons has been explicitly excluded from the international Genocide Convention, some scholars nonetheless have included such killings in their study of genocide. Some, like

R. J. Rummel, have extended the definition of genocide to cover any mass murder by government. Rummel R.J. offers to use the term '*democide*' for defining the killing by states as the concept of murder does individual killing in domestic society. R.J. Rummel managed to notice that '*genocide*', however, *is a confused and confusing concept. It may or may not include government murder, refer to wholly or partially eliminating some group, or involve psychological damage. If it includes government murder, it may mean all such murder or just some.* In his work he thoroughly discusses the overlapping parts of the meanings of '*genocide*' and '*democide*'. R.J. Rummel introduced the term '*democide*' to clearly point out that this very term '*democide*' includes all the aspects of '*genocide*'. He adds that the importance of the concept of '*government murder*' in certain cases, like the Armenian Genocide, the Holocaust of the Jews, should not be ignored since the concept '*genocide*' hardly covers the variety and extent of ruthless murder carried out by governments. R.J. Rummel suggests using the concept '*democide*' to cover all such murder (the intentional killing by government of people because of their race, religion, ethnicity, or other indelible group membership), any kind of cold-blooded deliberate government killings extending beyond genocide defined as of *starving civilians to death by a blockade, assassinating supposed sympathizers of anti-government guerrillas, purposely creating a famine, executing prisoners of war, shooting political opponents, or murder by quota.* A close study of R. J. Rummel's theoretical and practical surveys of *genocide* issues, even with a naked eye, makes it obvious that the situation in Turkey as well as the international situation of that particular period could greatly help in realizing the elaborate plan of annihilating of the ethnic group, race *who were hated, despised, or conversely envied or resented.* Moreover, Rummel R.J. views ***denial as essential part or continuation of the act of genocide*** /Rummel, 1997: 367/. He establishes denial as the last stage of *genocide*:

The final stage is the perpetrator's denial of their genocide. They destroy or hide the relevant official evidence, burn bodies, leave unmarked graves, or invent a reasonable rational for the killing ("they were in rebellion", "were killed during the civil war", or "were helpmates to our enemies."). Moreover, the perpetrators may harass those who claim that a genocide occurred. The most coherent and far reaching official denial today is that of the Turkish government that the murder of over a million Armenians during World War I was genocide. According to the Turks, they died as a result of a civil war, an invasion by Russia, and the attempt of the Young Turk government to deport potential and actual hostile Armenians to a different part of the country for their own protection (Rummel, 1997: 367).

It is more than obvious that **no government can ever happen to be unaware of what is happening on the territory of the state...**

Israel Charny writes that the denial constitutes "*an attack on the collective identity and national-cultural continuity of the victim group*" and "*makes their recovery even more difficult.*" Charny thinks that denial is not just a way to exonerate the perpetrators of a committed genocide or to avoid compensating the victims (the perpetrator's perspective), but also to avoid any responsibility and obligation to intervene (the outside world perspective). Charny confirms that denial is also implemented by the third parties, the so-called 'bystanders' (spectators), who would prefer to avoid having to acknowledge the problem and thus become involved in the problem /Charny, 2000: 159/.

The terms '*Mets Yeghern*', '*Deportation*', '*Slaughtering*', '*Massacres*', '*Genocide*', '*Democide*' '*Ethnic cleansing*' '*demographic engineering*', explicitly or implicitly, mean '*killings of people*' and define the disaster of 1915. '*Ethnic cleansing*' and '*demographic engineering*' are periphrasis which indicate mass killings indirectly and not so 'harshly'.

The verb '*deport*' is defined by the Oxford Advanced Learner's Dictionary as "*to force someone to leave a country, usually because they have no legal right to be there*" /Hornby, 2006: 392; see also Gasparyan, 2015/. The linguistic investigation establishes '*deportation*' to be linguistically equal with '*ethnic cleansing*' which the same dictionary defines as "*the policy of forcing the people of a particular race or religion to leave an area or a country*" /Hornby, 2006: 498/. It is obvious that '*ethnic cleansing*' is stylistically more expressive and impressive and its cognitive function is comparatively more highlighted than those of '*deportation*'. It can be inferred that when these terms are used to define policies about millions or even several thousands of people who are left without clothes, food, water, in inhumane conditions, anyhow, the first thought that can cross anyone's mind is 'death by torture'. The term '*deportation*', the pro-Turkish preference, gives clear hints: everything was planned beforehand; the choice of the words was sophisticated /Gasparyan, 2016: 139-150/.

A rather interesting approach is exercised in this respect by Turkish researcher Nesim Şeker:

*[...]Governments widely attempted to homogenize territories within their jurisdiction by employing the methods of **demographic engineering**. Manipulation of population figures by statistical records, deportation, assimilation, massacres and ethnic cleansing were the most frequently used methods (Şeker, 2013).*

The concept of **demographic engineering**, a periphrasis, seems a rather civil way to define *genocide*. Anyhow, Nesim Şeker keeps to the opinion that the central role of the state in moving the population is *emphasized by Weiner and Teitelbaum who suggest that:*

*The implication of the notion of **demographic engineering** is that the movement of peoples is not the consequence of social and economic trends – such as differentials in wages or employment opportunities*

across regions. Nor does demographic engineering refer to all actions by the state that result in the large-scale movement of populations – for example, the failure of government to deal with a famine, or the neglect of the environment, or the construction of a large dam which will displace a segment of society. Demographic engineering implies that the movement itself is deliberately induced by the state; it is not the consequence of another policy or program (Weiner & Teitelbaum, 2001).

As it can be inferred from the passage above - even though Nesim Şeker makes an attempt to present Weiner and Teitelbaum's message in a negative light, the cognitive units *deliberately* and *demographic engineering* make the Turkish policy towards Armenians fully obvious.

So, the analysis reveals that the massacres of 1915, organized and realized by the Turkish Government, were not only acts of 'genocide' but also those of 'democide', taken into consideration R.J. Rummel's definition - '**democide' is any murder by government including the form of 'genocide'**.

Thus, the analysis has also established:

1. In 1915 the Turks annihilated Armenians in their homeland – in Armenia – as a result of which **Armenians became depatriated**;
2. In 1915 Armenians were massacred because of their **ethnic** and **not religious** origin;
3. Turkish atrocities against Armenians in 1915 were thoroughly **planned and organized**;
4. The choice of the synonyms to 'genocide' was deliberate and thoroughly thought over;
5. This choice of the terms **secures further carefree and irresponsible behaviour for those who classified, symbolized, dehumanized, organized, polarized, prepared and realized the act of genocide, and deny it at any rate without remorse.**

It can be concluded: when dealing with textual analysis, text interpretation, translation, linguistic research, etc, special attention should be paid to the discussion, interpretation and usage of certain terms which define Armenian Genocide issues. The problem has become even vital today when global security is threatened, whereas the lessons of the Armenian Genocide have not been learnt yet.

NOTES

1. The difference of the mentioned two is that the Turkish genocide of the Armenians was realized in the homeland of Armenians as a result of which Armenians were *depatriated*, meaning *withdrawn, or caused to withdraw, from one's country; to be banished*) (<https://en.wiktionary.org/wiki/depatriate>), while The Jewish Holocaust was realized on the territory of other countries.

REFERENCE

1. Armenian Genocide Fact Sheet - Little Armenia.com // URL: <http://www.littlearmenia.com/html/genocide/factsheet.asp> (Retrieved March, 2017).
2. Bryce J. British Government Report on the Armenian Massacres of April-December 1915 // URL: http://www.firstworldwar.com/source/brycereport_armenia.htm (Retrieved July, 2017).
3. Buxton N., Buxton H. Travel and Politics in Armenia. London: Smith, Elder & Co, 1914.
4. Charny I. W. Encyclopedia of Genocide, vol. 1. Oxford: ABC-CLIO, 2000.
5. Cohen L., Poor H. V. Scully M. O. (Eds.) Classical, Semi-classical and Quantum Noise. New York: Springer, 2011.
6. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Article 2, https://en.wikipedia.org/wiki/Office_of_the_United_Nations_High_Commissioner_for_HumanRights, Accessed March 2017.
7. El-Ghusein Fa'iz, Martyred Armenia. London: C. Arthur Pearson Ltd., 1917.
8. Gasparyan N. Analysis and Interpretation of Genocide Related Terms // *Armenian Folia Anglistika*, № 1/16. Yerevan: Lusakn, 2016.
9. Gasparyan S. The Armenian Genocide: A Linguocognitive Perspective. Yerevan: YSU Press, 2014.
10. Gasparyan S. Forced Migration: The Case of Armenia - 1915 and beyond // *Armenian Folia Anglistika*. № 2/14. Yerevan: YSU, 2015.
11. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, 7th edition. USA, 2006.
12. Lawrence E. T. Seven Pillars of Wisdom. UK: Private Edition, 1922.
13. Lemkin R. C. Manuscript on Turkish Massacres. NY: Am. Jewish Hist. Society, 2016.
14. Ramsay W.M. Impressions of Turkey during Twelve Years' Wanderings. London: Hodder and Stoughton, 1897.
15. Rummel R., Statistics of Democide. Charlottesville, 1997 // URL: <https://www.hawaii.edu/powerkills/GENOCIDE.HTM> (Retrieved March, 2016).
16. Rummel R. J. democide Versus Genocide: Which is What? // URL: <https://www.hawaii.edu/powerkills/GENOCIDE.HTM> (Retrieved January, 2017).
17. Şeker Nesim, Forced Population Movements in the Ottoman Empire and the Early Turkish Republic: An Attempt at Reassessment through Demographic Engineering // *EJTS*, 16/2013 // URL: <https://ejts.revues.org/439> (Retrieved March, 2017).

18. Steffens L. Armenians are Impossible: Interview with Lawrence of Arabia in 1919 // URL: armenians-1915.blogspot.com/2008/.../2471-armenians-are-impossible-interview.htm (Retrieved March, 2017).
19. The Armenian Genocide - News Accounts from the American Press: 1915-1922. Compiled by Kloian R. // URL: <http://www.cilicia.com/armo10c-ar191602.html> (Retrieved March, 2017).
20. Tusan M. James Bryce's Blue Book as Evidence // *Journal of Levantine Studies* 5/2, Las Vegas, 2015.
21. Weiner M., Teitelbaum M. S. Political Demography, Demographic Engineering. New York and Oxford: Berghahn Books, 2001.
22. Wigram E. T.A. The Cradle Of Mankind. Life In Eastern Kurdistan. London: A&C Black Ltd, 1922.
23. http://www.whale.to/b/Jewish_Genocide.pdf (Retrieved March, 2017).
24. https://www.youtube.com/watch?v=hgrSqbcby_w (Retrieved June, 2017).
25. <https://en.wiktionary.org/wiki/depatriate> (Retrieved June, 2017).

Ն. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ, Է. ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ - Հայոց ցեղասպանության հարցերի ուսուցումն ու մեկնաբանումը լեզվաճանաչողական մոտեցմամբ. – Հոդվածի նպատակն է երիտասարդ դասավանդողներին ուղղորդել՝ բանասեր, լրագրող, լեզվաբան-մշակութաբան, պատմաբան և այլ ուսանողների հետ Հայոց ցեղասպանությանն առնչվող նյութեր և փաստաթղթեր ուսումնասիրելիս: Ուսուցումն ու քննարկումները դառնում են առավել արդյունավետ, երբ նյութի մատուցման մեթոդաբանությունը զուգորդվում է լեզվաճանաչողական մոտեցմամբ: Դրա արդյունքում կարևորվում է արտալեզվական հիմքի ճիշտ ներկայացումը անհրաժեշտ հատկանվան ընտրությամբ՝ Հայոց ցեղասպանությունը տեղի է ունեցել ոչ թե Օսմանյան Կայսրությունում, այլ Հայաստանում, հայի բնօրրանում, որի հետևանքով հայը ենթարկվել է հայրենագրկման: Կարևորվում է նաև այն, որ 1915 Հայոց ցեղասպանությունն իրագործվել է պետականորեն՝ թուրքական կառավարության անմիջական որոշմամբ և վերահսկողությամբ՝ հայ գեներ և հայ ժողովրդին բնաջնջելու միտումով: Հետևաբար, էական է այդ թեման քննարկելիս «զանգվածային սպանություններ» հոմանշային շարքից կատարել գիտաբանի ճիշտ ընտրություն՝ ‘genocide’ (ցեղասպանություն) և ‘democide’ - (պետական իշխանությունների կողմից կազմակերպված ցեղասպանություն՝ առաջարկված Ռումմելի կողմից) գիտաբանների ընտրությամբ՝ շեշտելով 1915 թ. տեղի ունեցած ցեղասպանության բուն էությունն ու նպատակները:

Բանալի բառեր. լեզվաճանաչողական մոտեցում, բանասեր և միջմշակութային հաղորդակցման ոլորտի ուսանողներ, Հայոց ցեղասպանություն, լեզվի գիտական ուսումնասիրություն

Н. ГАСПАРЯН, Э. ЗОГРАБЯН – Лингвокогнитивный подход при обучении и интерпретации вопросов геноцида армян. – В рамках лингвокогнитивного подхода с учетом экстралингвистических факторов документальный текст понимается как отражение знаний об окружающем мире, и одновременно, как средство изучения особенностей этих знаний и представлений. Целью статьи является направление молодых преподавателей при работе со студентами-филологами, журналистами и лингвистами-культурологами, историками с различными международными документами и материалами по теме Геноцида армян 1915 года. В статье отмечается, что преподавание и дискуссии становятся более эффективными, если материал приподносится с учетом экстралингвистических особенностей и с введением определенных топонимов, связанных с данной тематикой, в частности, подчеркивая то, что Геноцид армян 1915 года имел место не на территории Османской Империи, а именно в Западной Армении (здесь ключевым словом является топоним Армения). При анализе и интерпретации разных когнитивных единиц выявляется, что применение лингвокогнитивного подхода способствует эффективному определению синонимов из группы ‘массовое уничтожение’, а именно терминов ‘геноцид’ и ‘демоцид’ (предложен Руммелом), которые наиболее правдиво указывают на суть и предпосылки кровавых событий 1915 года.

Ключевые слова: лингвокогнитивный подход, Геноцид армян, научное изучение языка, филологи, студенты в области межкультурной коммуникации

Ani Keryan

American University of Armenia

IMPLEMENTATION OF THE COURSE “ENGLISH FOR MARKETING SPECIALISTS”

The present paper presents the implementation process of ESP course design “English for Marketing Specialists” in Armenia. Due to the perceived needs of the target audience, specific topics have been chosen to match the students’ professional interests. The paper shows the whole process of the course implementation trying to provide recommendations for those trainers who are intended to design English courses for marketing specialists.

Key words: *ESP (English for Specific Purposes), marketing, course implementation, English language course*

Introduction

Language is the best way to build a bridge between people from different backgrounds. People learn English to communicate with different nationalities and promote their business all over the world. Without having sound knowledge of how to use language, people will not be able to promote their products to international customers. It is essential for students to know a language, and at the same time to focus on how to use it in a specific professional setting. According to Harding, ESP is teaching English to specific groups of students and syllabus is heavily dependent on their professional needs and interests. The prospering period of ESP was in the end of World War II in 1945. That time there was a significant growth in science, business and technology /Harding, 2007/. The usage of English as an international language for communication increased the number of students studying in English speaking countries, because they had to learn English to accomplish good commercial relationship in business /Rahman, 2015/. English for specific purposes has become an essential part for many professionals who want to act or work beyond the local market.

Information about the course

Today much of the co-ordination between customer and marketer takes place in English. The aim of the course “English for marketing Specialists” is to determine needs of the target audience and to adjust the course accordingly. The target group consists of adults who have their business ideas and need to learn English to promote their business beyond the scope of local market. Based on the examined needs and students’ preferences, the teacher aims to create a professional course with stress-free business environment and integrate diverse methods into the teaching to make the process of learning close to real-life situations.

The focus of the course targets to combine second language and professional content knowledge to enable students perform productively in a professional setting. The course includes both productive and receptive skills and there is a focus on marketing related vocabulary.

The students touch upon the topics that match their academic needs such as the role of Marketing, Marketing ethics, SWOT analysis, New Product Development, Branding, The Role of Research, Digital Marketing. Projects, task-based approaches and creative teaching methods are the core of the target ESP course. Furthermore, the course aims at enhancing students' problem-solving and analytical thinking skills and targets to build business environment where the students are open to negotiations and discussions in a target language.

At the end of the course students are expected to use marketing related vocabulary during professional negotiations, express their ideas about the content they are going to cover. Students' will be able to make reasonable judgments about business situations and analyze them in a target language.

Information about the students

The number of students was eight. There were three males and five females. All of them are Armenians. The age range is from 22 to 35. All the students had the educational background in marketing and worked as marketing specialists in different companies. Some of them passed international exams /TOEFL, IELTS/. All of them attended language centres and had intermediate and upper-intermediate proficiency level in English.

Some students worked with international customers and used the target language at work. The students shared the same interests as all of them were marketing specialists. Some of the students have their own business; some of them are the head of the marketing departments of the leading companies in Armenia.

The students' main interests were connected with analyzing, solving, negotiating. The teacher took into consideration those factors while developing course materials.

The target audience was not acquainted with the latest methods of learning such as how to implement group work activities, how to work in pairs, how to give peer feedback. The students did not take "English for Marketing Specialists" course before, but some of them participated in many international conferences. In all conferences English was a medium of instruction.

Needs and environment analysis of Armenian marketing specialists towards the course "English for Marketing Specialists"

In order to conduct needs analysis, forty students and ten instructors were chosen from the Armenian State University of Economics and members from Armenian Marketing Club. Instruments: Close-ended surveys (see appendix A) and semi-structured interviews (see appendix B) were developed to collect data.

The teacher used data triangulation method to collect data. That is to say, forty survey questions were distributed to the participants to fill out. The sample size was 40 participants. After analyzing the survey questions, the teacher interviewed 10 people including

- People with experience and educational background in marketing
- People with educational background in marketing
- Startup founders (people who have their own business)

According to the needs analysis most of the participants were interested in

1. Projects
2. Discussion clubs
3. Role plays
4. Intellectual clubs
5. Group work and pair work activities

Students' perception towards homework:

Participants were able to allocate 1-2 hours for completing the homework assignment.

Based on the survey results they would like to have all below mentioned as homework assignments.

1. Problem-solving tasks
2. Reflections
3. Presentation on specific topics
4. Searching for additional information about the specific topic
5. Comparing the international experience with the local one
6. Poster presentation

List of topics the participants were interested in were as follows:

1. The Role of Marketing
2. SWOT Analysis
3. Marketing Ethics
4. NDP and Branding
5. Product Launch and Promotion
6. Digital Marketing
7. Brainstorming
8. Brand Values
9. Customer Needs and Behavior
10. Customer Loyalty
11. Merchandising
12. Public Relations
13. Exhibitions and Events
14. Street Marketing

According to the interview results

- Anything that is related to the customer should be included in the course.
- The course should include at least 3-4 promotional strategies.
- The whole process of the marketing chain should be covered in the course including not every aspect, but at least some sections. This will make the course meaningful.
- Specific structures, phrases and activities to put those structures and phrases into practice.

Course goals and objectives

The teacher developed three main goals for the course. Each goal has three specific outcomes.

The first goal is related to the students' knowledge enhancement about the main topics in marketing. By the end of the course the students are expected to describe the function of marketing in business and as a whole. They will make analysis related to the key topics in marketing applying the skills to real life situations and recognize the steps of the marketing planning. These steps are of great importance for the specialists in marketing to implement diverse projects in their professions.

The second goal is linked to the language. By the end of the course the students will discuss the topics covered in the course using the words taught, examine the readings related to marketing and write promotional texts to grasp the attention of the target audience. All language skills are included in the course. Due to these goal and outcomes, the students are supposed to acquire target vocabulary and develop language skills using the vocabulary taught in the course.

The third goal is attributed to the students' problem-solving skills related to marketing. The outcomes of the third goal are as follows: analyze the situations related the marketing, build essential skills of segmenting markets and compare local and international experience. The third goal with its outcomes targets to boost the students' overall analytical thinking skills in the subject area.

Piloting results and the unexpected changes in needs

The course was piloted at the American University of Armenia from December, 2016 to February, 2017. The classes were arranged once a week. The class duration was 3 hours. The teacher gave the students 15 minutes break during every class. The project lasted seven weeks and was organized within 21 hours of instruction. The lesson plans were written before each class.

The topics were as follows: The role of the Marketing, Marketing ethics, Marketing research, New product development and branding, Customer relationship management, Promotion strategies. The students covered these topics and vocabulary related to those topics.

In the initial stage the teacher asked the students to think of the topic for their final project. At the end of the course the students applied their skills into their final project using the criteria provided by the teacher.

The teacher made some changes in the scope and sequence considering the preferences of the students. The teacher reduced the number of the topics because of time limits. The teacher eliminated some topics such as Public relations, Advertisement, Media from the course. However, the teacher sent those materials to students as supplementary materials. The teacher included the topic “Customer relationship management” in the course according to the students’ requirement. Surprisingly, the latter was not chosen by the students during the process of needs analysis.

As the time was limited the teacher asked the students to choose two promotional strategies to be covered in the course. The students chose trade shows and digital marketing. The reason behind this choice was the cost effectiveness of these tools to be used in promotional strategies.

Another change was homework assignment. Initially, the teacher decided to give homework to students. They had to allocate from 2 to 3 hours to complete homework assignments. During the course, the teacher realized that the students were too exhausted after work and they were not able to allocate time to complete homework assignments. As a result, taking into consideration the students’ workload and their preferences related to homework, the teacher decided not to give homework assignments. The only assignment the students had to implement was connected with their final projects. That is to say, the students had to apply the obtained skills and knowledge gained from every lesson into their final projects. The students had to consider the application of the learned materials to their final project.

At the end of the course the students presented their projects using the criteria provided by the teacher.

Recommendations

According to the teacher choosing the materials and topics to be included in the course was a very difficult and responsible task. The students were not ready to allocate time for their homework assignments and they missed the chance to cover other topics which were essential for them too. Based on the proposed limitations there are several recommendations and suggestions to be considered for the future.

- As the time was limited and the teacher had difficulties with covering the whole content within 21 hours, it would be better to expand the hours of the course to 40 hours.
- Since the students were not able to allocate enough time for homework, the teacher could tell each students to write five vital points they have learned during the previous lesson. In this way, the teacher can ensure that even without homework assignments the students still remember the material from the previous lesson. If the students do not remember, peer share will help

them revise the material. Another option is to post 10 minutes videos which could be discussed during the lesson as a homework assignment. This way the students will not spend a lot of time on their homework assignments.

- Since the students missed the chance to cover key topics in marketing such as promotional strategies, public relations, advertising etc., the teacher could provide them with supplementary material. Another option is to expand the hours of the course.
- Commercials play a pivotal role in marketing. It would be beneficial for the students to produce a video during the course. Because of time limits the students did not implement this assignment. The teacher could organize a workshop before the video production assignment to make sure that the students are aware of how to use technology. Afterwards, the teacher could split the students into groups to make it easier for the students to produce a commercial. The teacher could give the students 1.5 months to complete the project. This could be done in case of the long course.
- The teacher created many activities in which one group had to give feedback to other groups. This strategy worked really well. If the students had more time, the teacher would ask the students to send the final projects to each other for peer feedback. This would give the students a chance to learn from each other and apply the skills and obtained knowledge to their own projects.
- If the course was a bit longer the teacher would invite a guest speaker who would share with his experience in business.
- The students would benefit from field trips. In case of long course, the teacher would be able to find companies which would agree to cooperate. Field trips would help the students to exchange experience and write reports in a target language about the visit and impression of the companies' marketing campaign.

Appendix A

Survey questions

a) Your age:

1. 16-20
2. 21-25
3. 26-35
4. 35-45
5. 46-60

b) Gender:

1. Male
2. Female

c) Your level of proficiency:

1. Pre-Intermediate
2. Intermediate
3. Upper-intermediate
4. Advanced

d) If you take the course “English for Marketing Specialists” what would you expect from the course? You can choose more than one answer.

1. Group work and pair work activities
2. Role plays
3. Movie clubs
4. Projects
5. Discussion clubs
6. Intellectual clubs
7. Presentations

e) How much time would you like to allocate for your homework assignment?

1. 1 hour
2. 2 hours
3. 3 hours
4. 4 hours
5. 5 hours

f) Which skill would you like to concentrate on during the course “English for Marketing Specialists”. You can choose more than one answer.

1. Vocabulary learning (related to marketing)
2. Reading
3. Speaking
4. Writing
5. Grammar

g) If you take the course “English for Marketing Specialists” what topics would you like to touch upon during the course? You can choose more than one answer.

1. The Role of Marketing
2. Marketing Mix
3. SWOT Analysis

4. Marketing Ethics
5. International Customer Communications
6. New Product Development (NPD) and Branding
7. Product Launch and Promotion
8. Digital Marketing
9. Exhibitions and Events
10. Brainstorming
11. Brand Values
12. Customer Needs and Behaviour
13. Customer Loyalty
14. Motivation Marketing
15. Customer Relationship Management
16. Merchandising
17. Online Shopping and Mail Order
18. Media Strategy
19. TV and Radio
20. Public Relations
21. Event and Sport Sponsorship
22. Street Marketing
23. The Press
24. Outdoor Advertising
25. Corporate Blogging

Appendix B

Interview questions

1. Which topics are essential to be included in “English for Marketing Specialists” course?
2. How to deal with the differentiated classroom in terms of explaining the content?
3. What can the teacher do to make the learning process productive?
4. What type of tasks to give the students (for example games, role plays, presentations etc.).

REFERENCE

1. Harding K. English for Specific Purposes. Oxford: Oxford University Press, № 23, 2007.
2. Rahman M. English for Specific Purposes (ESP): A Holistic Review // *Universal Journal of Educational Research*, № 3, 2015.

Ա. ՔԵՌՅԱՆ – «Անգլերենը մարքեթինգի մասնագետների համար» դասընթացի իրականացումը. – Հոդվածը ներկայացնում է անգլերենը մարքեթինգի մասնագետների համար դասընթացի իրականացման ընթացքը: Հաշվի առնելով թիրախային խմբի կարիքները, հատուկ թեմաներ են ընտրվել, որոնք համապատասխանում են ուսանողների մասնագիտական հետաքրքրություններին: Հոդվածի նպատակն է ներկայացնել ամբողջ դասընթացի իրականացումը՝ տրամադրելով առաջարկներ այն ուսուցիչների համար, ովքեր մտադրված են մշակել նմանատիպ անգլերենի դասընթացներ մարքեթինգի մասնագետների համար:

Բանալի բառեր. ESP (Անգլերենը հատուկ նպատակների համար), մարքեթինգ, դասընթացի իրականացում, անգլերեն լեզվի դասընթաց

А. КЕРЯН – Реализации курса «Английский для специалистов по маркетингу». – Статья представляет процесс внедрения курса ESP «Английский для специалистов по маркетингу» в Армении. Исходя из потребностей целевой аудитории был осуществлен отбор конкретных тем, соответствующих профессиональным интересам студентов.

Статья подробно описывает весь процесс реализации курса и дает рекомендации преподавателям, которые предназначены для разработки курсов английского языка для специалистов по маркетингу.

Ключевые слова: ESP (Английский язык для специальных целей), маркетинг, реализации курса, курс английского языка

**INTERNATIONALLY RECOGNIZED THEORETICAL
AND PRACTICAL ASPECTS OF ESP**

The aim of the article is to examine internationally recognized theoretical and practical aspects of ESP such as the role of the teacher in ESP courses, internationally accepted methods and approaches, learning plan based on those approaches. Furthermore, the paper demonstrates the productivity of the applied approaches in twenty-one-hour course “English for Marketing specialists”.

Key words: marketing, ESP (English for Specific Purposes), teaching methods, teaching approaches, marketing specialists

1.1 What is ESP?

Rahman defines ESP as focused language learning and in comparison with General English the purposes of studying ESP, and General English differ. According to Rahman students who take ESP courses are mainly adults who already have basic knowledge of English and their aim is to learn English for situational purposes /Rahman, 2015/. Hutchinson and Waters define ESP as a particular approach to language teaching in which the decisions of the selected method and content are made based on the reason of learning /Hutchinson, Waters, 1987/.

Hutchinson and Waters discussed several factors that influenced the emergence of ESP. The first one was the identification of the difference between spoken and written English. As a result, the idea that in different situations language is used differently acted as a reference for designing language courses for specific groups. Hutchinson and Waters stated that emergence of ESP had little to do with linguistic aspects, but the stress was put on psychological differences of the students such as how they obtain skills, how they perceive diverse learning strategies /Hutchinson, Waters, 1987/.

Robinson points out two definitions of ESP: ESP is being goal-directed, and ESP is developing from needs analysis. ESP courses take into consideration the needs of the target audience to cover material that is important for the learners to perform in the professional field /Robinson, 1991/. In comparison with general English the course focus of ESP is to teach language in context rather than narrow students' focus explicitly on grammar and general language elements. In the first part of developing ESP courses, the teacher should do needs analysis to identify the pressing needs of the audience, as the teacher should be specifically prepared to match the course to students' academic purposes /Chantrupanth, 1993; Rahman, 2015/. Rahman pinpoints that researcher or teacher should do this before formulation of the course syllabus. This will help to draw distinction what is

essential to be included in the course and what is peripheral to be excluded from the course. The participants should be people who are workers or ex-workers of that particular area. Surveys, observations, interviews will help to diagnose flow of the course. The next stage is situation analysis. Rahman discusses the importance of collecting information from the audience /Rahman, 2015/. In ESP courses a lot of consideration is given to necessities that are requirements of the audience and what they need to know to perform productively in real life situations. “Lacks” are need types that ESP practitioners should observe to figure out the weaknesses of the audience to design a course accordingly. Finally, “wants” are the desired material to be covered during the course /Holme, Chaluusaeng, 2006/.

Johns & Dudley-Evans point out that these terms are pivotal, since without consideration of these factors courses will not match academic and professional needs of the students and students will not obtain the knowledge they need. Definition of ESP is directly linked to needs analysis according to many researchers. That is to say, without needs analysis and without analyzing necessities, needs and wants of the audience, ESP courses will fail to be successful and productive /Johns, Dudley-Evans, 1991/.

1.2 The role of teacher in ESP courses

Ghafournia & Sabet discuss the role of a teacher as a pivotal part of high-quality ESP courses. The teacher should be a researcher to adjust the course to individual needs of the students. The teacher should consider not only the importance of language learning but also psychological differences of the target audience such as their own learning styles, interests. Learners’ needs change day-by-day and teacher’s role is to meet on-going needs of the audience /Ghafournia, Sabet, 2014/.

The essential aspect for ESP course that the teacher should consider is the adulthood-oriented approach /Ghafournia, Sabet, 2014/. This means that teacher should not ignore factors such as learners’ self-confidence, autonomy, motivation, independent learning, because in case of adults these factors can act as facilitators to create interest and increase motivation level among them. ESP teachers should treat adult students as problem-solving individuals who are responsible for their own decisions. If the teacher values the role and brain of the learner, this will lead to increase in motivation level among adult students. Therefore, ESP course takers’ performance and fulfillment are heavily dependent on motivation they get from the course /Ghafournia, Sabet, 2014; Hashim, Othman, 2006/. Before planning ESP curriculum several factors are essential to attach the importance to. According to Hashim & Othman, students should have a room for self-evaluation to identify whether the expectations and reality obtained from the course overlap or not. In the initial stage of the course teacher signs a learning contract with the students by negotiating course content and building sound understanding about how much

students know and how much they should achieve at the end of the course /Hashim, Othman, 2006/.

Ghafournia & Sabet state that ESP course teacher should act not only as a teacher who covers material, but also he/she should be the counselor. Key features of counselor are devotion, energy, motivation, confidence. The next essential step is to build a bridge between English teacher and content teacher. Two teachers should negotiate about content to create a reasonable syllabus that will be of high quality. Cooperation of two specialists can act as a reference in terms of meeting needs of the target audience. Otherwise, English teacher alone will fail to accomplish good results. For example, if teacher aims to teach students writing skills in a particular area without having a background knowledge he/she will fail to meet academic needs of students. That is to say, each profession has its own style of writing and teacher who does not have basic knowledge about the discourse of that particular occupation will fail to teach appropriately how to develop writing skills for specific purposes /Ghafournia, Sabet, 2014/. Research reveals the importance of team-teaching including English teacher and content teacher and stresses the beneficial effect of this cooperation. The English teacher may give feedback to the content teacher who is not familiar with language teaching situations. Similarly, a content teacher may guide a language teacher supporting with content /Jordan, 1997; Jackson, 2004/. Boswood & Marriott stated that some experienced ESP teachers fail to teach courses and even teacher training courses do not help to overcome difficulties related to content. This means that teachers should not heavily rely on theoretical analysis, but to broaden their horizon by taking into consideration classroom experiences such as students' own learning styles and their needs. Furthermore, the teacher should involve himself/herself in action-based research and feedback himself/herself of what he/she should change in the teaching and create room for self-renewal. This means that if something goes wrong during the course the teacher should be flexible to change the teaching plan and adjust the course to students' needs /Boswood, Marriott, 1994/.

1.3 Methods and approaches to be used in ESP courses

Interestingly, one of the most essential methods of teaching ESP the teacher should take into account is teaching it creatively. Integration of both creative techniques and authentic materials can act as a reference in terms of motivating students and making the learning process productive. However, it is tough to adjust the materials and ideas to students' proficiency level and in both cases collecting and adapting materials can be time-consuming /Petkovska, 2015/. Authentic materials can be letters, leaflets, agreements, application forms, business cards. Torregrosa & Penamaria state that these daily objects are beneficial for students to figure out things better and to think creatively, but the main drawback is that authentic materials can become obsolete in a short period of time and the teacher should spend time to find new materials /Torregrosa, Penamaria, 2011/.

Benefits of creative teaching are twofold. On the one hand, students can benefit by obtaining creativity and thinking out of the box. Moreover, creative teaching helps the students to participate actively. It boosts students' motivation level. It helps them to digest the covered material easily. On the other hand, teachers can use the whole potential of their students and create a sound and friendly atmosphere by integrating creativity into their teaching methods. The task to think creatively is really tough for the teacher, since not every teacher is able to build creative tasks based on the lesson. Furthermore, it requires a lot of preparation and profound planning of what should be done in the classroom to meet the objectives of the lesson. Creative lesson can cause difficulties for the students who have low proficiency level in English and are not able to express their ideas creatively in a target language /Jefrey, Craft, 2004/.

The faculty of technical sciences in Bitola conducted a research study including first year engineering students. The class took an ESP course and consisted of 20 students /Petkovska, 2015/. The age range was 18-19. There were 11 male and 9 female students. Another essential point was that they were not from the same background in terms of nationality. Researchers used creative teaching approach by integrating four creative tasks in the teaching methods. The topic of the lesson was traffic engineering. The proficiency level of the students was B1. The first creative technique was assumption boosting. The students had to decide reasons of the accident. Students should use their creative thinking to assume and to proof the reality of the idea. The next step was a prediction of what could be wrong to cause an accident. Afterwards, the teacher created a narrative based on the assumptions and finally role play. The teacher divided the class into two groups and gave roles to the students. One part of the students acted as policeman, the other part of the students acted as a driver who was drunk according to the students' predictions. This means that the students created their own story and acted it out /Petkovska, 2015; Jefrey, Craft, 2004/.

Creative teaching did not end in the classroom. The teacher assigned homework to students by asking one group to write a report on accident and the other group to act as insurance agents to assess the damage and to find a solution. To figure out students' perceptions towards implementation of creative technique, the teacher divided surveys. The students' reactions were positive since they thought that creative way of teaching ESP could provide a strong backing regarding effective goal realizations /Petkovska, 2015/.

Torregrosa & Penamaria discussed the importance of authentic approach of ESP courses by presenting that such materials stress the importance of learner-centered approach and work on communication development which is the core in ESP and helps students to perform well in their professional setting. The teacher can immerse the students in role-plays, project-based tasks, task-based learning, problem-solving tasks which are authentic and can provide ESP students with the great opportunity to practise the skills they need /Torregrosa, Penamaria, 2011/.

Another key point is that applying pictorial context in ESP can drive remarkable results in terms of making the context or the topic of the lesson easier. The study has shown that with the help of illustrations ESP students understand presented material better than without visuals /Erfani, 2012/.

In ESP courses the vocabulary is of 4 types: structural, general, sub-technical, technical. According to Bahous students do not have major problems with technical vocabulary as it is internationally recognized and does not hinder communication. Research shows different amount of vocabulary ESP courses should include. The range is from less than one hundred to more than one thousand words /Bahous, 2001/. The research studies indicate that not only it is important to learn the words and recognize them in the text, but it is also essential to put the learned words into practice and use them in speech and in written context /Tangpijaikul, 2014; Williams, 1985/.

Interestingly, there are different approaches to decide which vocabulary the teacher should include in ESP courses. The core is to identify key words. This means if specific words tend to appear in the texts more frequently in comparison with other words, this signals the importance of those words in ESP context /Williams, 1985/. Another way to identify essential vocabulary that the teacher should teach during ESP courses is to find technical dictionaries. Atay & Ozbulgan argue the possibility of including all useful words from the dictionary, because language is developing day by day and new terms and words appear in professional field /Atay, Ozbulgan, 2007/.

Learners should not only learn the language, but also obtain skills such as how to negotiate with people from different cultures, how to speak in turn, how to respect others' ideas. In order to build a sound understanding of these techniques students should develop analytical thinking and problem solving skills. This is feasible to achieve by clearly differentiating between formality and informality. Another key point is that it is viable to build understanding about the context by analyzing the structure. Understanding logos, ethos and pathos of the written text it is possible to figure out the meaning and to communicate accordingly. Nobody is an island and especially in professional world the success of communication is heavily dependent on cultural understanding /Browne, Meuti, 1999/.

There are two aspects that decide the success of a productive partnership. The first one is technical knowledge that influences decision making and relationship knowledge that provides a strong backing for effective negotiation. These types are essential to business. The role of the teacher is to teach students how to write in a way to find a common ground with people from different cultures. The teacher should control tone and style of writing. To be good negotiators students have to be reflective thinkers. Muir points out that teacher can achieve this by assigning ESP students reflective tasks that can increase their analytical thinking. Examples of analytical thinking are as follows: concentrating on a

question, analyzing arguments, identifying assumptions /Muir, 1996/. Realization of the reflected ideas is the result of critical thinking. These three aspects follow each other and are essential to ESP courses. To develop these three skills, the teacher can give real world problems to students to tackle those problems in their professional field. These skills can be developed through group works, as students become motivated sharing experiences and learning from each other /Bahous, 2001/.

Which method to choose for vocabulary teaching is also central to ESP, as many teachers are accustomed to traditional methods of teaching vocabulary and use only translation methods to teach specific vocabulary. The task-based approach is essential to teach vocabulary in ESP, because students involve themselves in real life situations and learn language by solving different problems assigned by the teacher. There is a study which proves the effectiveness of focusing on form while teaching the occupation related vocabulary. However, there are many studies that found out that the stress should not only be on language /Sarani, Sahebi, 2012; Saeidi, Zaferanieh, Shatory, 2012/. This means that students obtain core vocabulary spontaneously without realizing that learning happens. Moreover, task-based approach integrates a lot of interest into ESP classroom adjusting the process of learning to real life situations /Alsamani, Daif-Allah, 2016/. There are three stages of implementing task-based approach. The first stage is pre-task, the second stage is during task and the last stage is post-task. In the initial part the students activate their linguistic knowledge such as topic related vocabulary they are going to use to accomplish the task. Afterwards, during task the students get into group to solve the task. During discussion they use only target language. Finally, in the post- task the students write or prepare their speech to present the results. This approach has a great motivational power, especially for ESP students. During the study among 60 BA Persian students, the teacher divided the class into two groups for experimenting. The study aims to find out the difference between the traditional way of teaching the vocabulary with the integration of task-based approach and their effectiveness. The students using task-based approach outperformed the students with conventional methods and the level of the learned vocabulary was higher in the case of task-based approach /Sarani, Sahebi, 2012/.

Both task-approach and project-based instruction facilitate the process of language learning and motivate students. Both approaches engage students in teamwork activities and value student-centeredness /Alsamani, Daif-Allah, 2016; Sarani, Sahebi, 2012/.

One of the studies examined the effect of the project-based instruction on English vocabulary learning in computer science class. The subject of the study were third level students at Computer and Information Technology Department of the College of Science. The students practised English for six years. Traditional textbooks and methods used in the classroom did not match the interests of the

students. The students were trying to remember some fixed structures and there was no room for creativity and analytical thinking. Research reveals that in the case of project-based instruction students pass some stages such as they define the theme, identify the outcomes, structure, figure out the language skills, collect information, write the first draft, write the final project, prepare for presentation and present. In ESP courses this is a quite productive process and involves both teacher and learners into the effective process of learning and negotiating. The researchers conducted the research among computer technology group to test whether they boost their vocabulary learning doing projects. The study revealed that majority of students like the idea of using target language in project. Thus project-based instructions provide ESP students to develop problem solving skills and be motivated in team work /Alsamani, Daif-Allah, 2016/.

One of the studies conducted among Japanese students from Computer Hardware department revealed that students have some suggestions of what they like in ESP courses and what they think is not very essential. They like the idea of having a chance to choose what to and what not to do. They believe that the course should be practical and should be applied to real life situations. They are against memorizing words, but they want to learn the words in context. They do not consider tough and time-consuming homework assignments productive. They reject the usefulness of spending too much time on drills. Students do not welcome standard exercises and use of native language by professors /Yoshida, 1998/.

Nabahan values the selection of the appropriate materials to be used in ESP courses. The materials selected by the teacher should match the level and age of the students, their linguistic background and educational culture /Nabahan, 1993/. Structural approach plays a pivotal role in ESP courses. Learners' schematic or background knowledge of the topic is of great importance too. By the end of the course the students should be able to comprehend the specific phrases and express their thoughts using the phrases taught during the course. According to Nabahan another essential aspect to succeed in ESP is the schema. The schema enables the students to talk and write productively in the professional setting. Nabahan considers both vocabulary and linguistic structures as key factors to be used in the subject area. They will make the ESP courses more meaningful /Nabahan, 1993/.

Learning plan designed for the course “English for Marketing Specialists” by the teacher referring to the literature

The learning plan of the course covers twenty-one hours. There are six units included in the course. Each unit lasts three hours. The teacher used direct method, communicative, task-based, participatory approaches in the course. Grammar translation method was not used since the proficiency level of the students was

high. The teacher designed communicative activities considering the practicality of those activities and how they would be helpful for the students in the future.

It is essential to highlight, that most of the activities designed by the teacher were student-centered. The students had a chance to work in groups and to implement pair work activities. Problem solving activities are included in the course as well. As an example of problem solving activity, the students were provided with the situation or a problem and in groups they had to develop a strategy to cope with the problem based on the vocabulary taught by the teacher.

It is of great importance to pinpoint the significance of the participatory approach in the course. The students had their own contribution in designing the course. That is to say, they suggested the teacher to include the topic “Customer relationship management” in the course. The teacher touched upon the latter topic considering the students’ interests and suggestions.

The teacher incorporated all four skills into the developed activities. Special concentration was on the vocabulary such as collocations, phrases, expressions, terminology. The teacher created diverse activities which reinforced the process of vocabulary learning and the enhancement of the language skills. The students had to use the vocabulary taught in different situations.

As for materials, the teacher selected pictures from “Creative commons”. Other materials such as texts, videos were chosen from the websites which allowed using their resources for educational purposes.

All the activities in the lesson plans are created by the teacher. All the units and topics are logically connected with each other and have top-down processing.

The teacher opened a group on facebook. The teacher posted vocabulary covered during the lesson in the group and shared videos related to different topics in marketing. The students’ attitude towards the facebook page was positive, since supplementary materials assisted them to broaden their horizon and digest the presented information easily.

Mobile phones were used in the course while implementing some activities. The students searched the net to find information about different companies to complete the activities.

Assessment plan and the results indicating the productivity of the aspects used

The teacher used both direct and indirect evidence to assess the students’ achievement.

The project “English for Marketing Specialists” includes assessment plan, which contains two quizzes, discussions, final project, and solutions to the topic-based situations to assess the course effectiveness. The teacher used rubrics to assess the students’ presentations, discussions, open-ended questions in the quizzes, solutions to the topic-based situations.

As direct evidence, the teacher used quizzes. The teacher included two quizzes. The first one was given to students as a mid-term quiz and the second one as a final quiz. The first quiz covered the content and vocabulary of the first three units. The final quiz targeted the last three units. The teacher included open-ended questions and matching activities in the quiz.

As second direct evidence, the teacher included discussions as an assessment tool. Discussions indicated the level of students' participation. The teacher developed a rubric to assess the effectiveness of discussions.

Solutions to the topic-based situations were of great assistance to check the students' understanding about certain topics in a target language. Situation analysis included writing promotional plans, problem-solving activities, case study analysis, and comparison of the local and international experience.

As indirect evidence the teacher used interviews and final reflections to identify the students' perceptions towards the course. This way the teacher aimed to identify the challenges faced by the students and merits of the course. The interviews and final reflections helped the teacher to improve the instruction for the students' benefit. The teacher developed a grading system as well. See the grading system below:

Quizzes-30%
Poster presentation- 15%
Final Project- 30%
Discussions-10%
Solutions to topic-based situations-15%

Results of the piloting

Discussions	Quizzes	Poster Presentation	Final project	Solution to the topic-based situations
Total -10 Average-8,5	Total-30 Average - 26,5	Total-15 Average-13,5	Total-30 Average-28	Total -15 Average-13

REFERENCE

1. Alsamani A. S., Daif-Allah A. S. Introducing Project-Based Instruction in the Saudi ESP Classroom: A Study in Qassim University // *English Language Teaching*, vol. 9, No. 1, 2016.
2. Atay D., Ozbulgan C. Memory Strategy Instruction, Contextual Learning and ESP Vocabulary Recall // *English for Specific Purposes*, vol. 26, № 1, 2007.
3. Bahous J., Craft A. Teaching creatively and teaching for creativity: Distinctions and relationships // *Educational Studies*, № 30(1), 2004.
4. Bahus J. Teach ESP through Critical Thinking and problem solving skills // URL: <http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol05/05/jltr0505.pdf>, 2001
5. Benavent G. T., Penamaria S. S. Use of Authentic Materials in the ESP Classroom // *Online Submission*, № ED530013, 2011.
6. Boswood T., Marriott A. Ethnography for Specific Purposes: Teaching and Training in Parallel // *English for Specific Purposes*, № 10.1016/0889-4906(94)90021-3, 1994.
7. Browne M. N., Meuti M. D. Teaching how to teach critical thinking // *College Student Journal*, № 31:71-94, 1999.
8. Chantrupanth D. In Designing a Short Course in ESP // A conference paper presented at the Annual SEAMEO Regional Language Center Seminar. Mahidol University: Thailand, 1993.
9. Erfani S. M. Pictures Speak Louder than Words in ESP, Too! // *English Language Teaching*, vol. 5, № 8, 2012.
10. Ghafournia N., Sabet S. A. The Most Prominent Roles of an ESP Teacher // *International Education Studies*, vol. 8, № 1, 2014.
11. Harding K. English for Specific Purposes. Oxford: Oxford University Press, 2007.
12. Holme R., Chalauisaeng B. The Learner as Needs Analyst: The Use of Participatory Appraisal in the EAP Reading Classroom // *English for Specific Purposes*, № 25(4), 2006.
13. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Ա. ՔԵՌՅԱՆ – Միջազգայնորեն ճանաչված տեսական և գործնական ասպեկտները «Անգլերենը հափուկ նպատակների համար» դասընթացում. – Հոդվածի նպատակն է հետազոտել հատուկ նպատակների համար անգլերեն դասընթացի միջազգայնորեն ճանաչված տեսական և գործնական ասպեկտները՝ ինչպես օրինակ ուսուցչի դերը նմանատիպ դասընթացներում, միջազգայնորեն ընդունված մեթոդները և մոտեցումները: Ավելին, հոդվածը ներկայացնում է նշված մեթոդների կիրառման

արդյունավետությունը 21 ժամ տևողությամբ «Անգլերեն մարքեթինգի մասնագետների համար» դասընթացում:

Բանալի բառեր. ESP (Անգլերենը հատուկ նպատակների համար), մարքեթինգ, դասավանդման մոտեցումներ, դասավանդման մեթոդներ, մարքեթինգի մասնագետներ

А. КЕРЯН – Международно-признанные теоретические и практические аспекты ESP. – Цель статьи – изучить международно-признанные теоретические и практические аспекты ESP, такие как роль учителя в курсах ESP, международно-признанные методы и подходы, план обучения, основанный на этих подходах и т.п. Кроме того, в статье демонстрируется продуктивность применяемых подходов в курсе «Английский для специалистов по маркетингу», общей длительностью 21 аудиторный час.

Ключевые слова: ESP (Английский язык для специальных целей), маркетинг, методы обучения, подходы обучения, специалисты по маркетингу

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ռուզան ԳԱՐԳԱԼՈՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԽԱՂԻ ՈՒ ՄԻՖԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԱՅՐԻՍ ՄԵՐՂՈՔԻ ՈՒՇ ՇՐՋԱՆԻ ՎԵՊԵՐՈՒՄ

Հոդվածում քննության են առնվում Այրիս Մերդոքի ուշ շրջանի վեպերի առանձնահատկությունները: Հեղինակը փորձում է գտնել մարդկային հոգու լեզվի արտահայտման նոր միջոցներ: Մերդոքը յուրովի է վերաիմաստավորում իր պատկերած աշխարհը, խաղը դառնում է դիպաշարի կառուցման գլխավոր խնդիրը: Խաղը և նոր միջակայի մտածողությունը, շարադրանքի համար օգտագործվող տարբեր գեղարվեստական հնարները իրենց ազդեցությունն են թողնում սյուժեի կառուցման, կերպարների համակարգի, մոտիվների ներկայացման վրա: Մերդոքի հերոսները օժտված են ճշմարտությունը ճանաչելու գերբնական ունակությամբ: Հեղինակի ուշ շրջանի վեպերն ունեն պոստմոդեռնիստական գրականությանը բնորոշ գծեր՝ իրականության բազմակի վերաիմաստավորումը տարբեր մակարդակներում, ավանդական մշակույթի տարրերի կիրառումը ստեղծագործության կառուցվածքում:

Բանալի բառեր. «Չայրացած երիտասարդություն», դրամատիկ խաղ, էկզիստենցիալիզմի փիլիսոփայություն, տրագիկոմիկական ֆարս, միջակայի մտածողություն, ծաղրանմանակում, պոստմոդեռնիզմ, գոյության արսուրդ

Անգլիացի գրող Այրիս Մերդոքը (1919-1999) անվանի արձակագիր է, պոետ և դրամատուրգ: Նա հեղինակ է 26 վեպերի, որոնցից արդեն առաջինը՝ «Ցանցի տակ» (1954), փառք բերեց հեղինակին և հաստատուն տեղ գրավեց անգլիական գրականության մեջ: Այս ստեղծագործության մեջ մարմնավորվեց «չայրացած երիտասարդների» գաղափարախոսությունը, որոնց հայացքների վրա մեծապես ազդել էր էքզիստենցիալիզմի փիլիսոփայությունը:

Ավանդական արժեքների հանդեպ հավատի կորուստը, հոռետեսությունն ու անտարբերությունը ծնեցին այնպիսի իրավիճակ, որը հասարակական կարծիքով «ախտորոշվում էր» որպես մտավոր մթազնում, երբ մարդիկ արդեն կարոտ էին զգում «հին, բարի» անցյալի հանդեպ: Միննույն ժամանակ 1950-60-ականների ժամանակաշրջանը ծնեց հասարակական գիտակցության մի նոր տեսակ, որի հիմնական սկզբունքը հիմնված էր յուրահատուկ աշխարհընկալման վրա, երբ մարդու գիտակցությունը սկսում էր ընկալել աշխարհի քառսն ու սարսափը

հիվանդագին կերպով, որպես տրագիկոմիկական ֆարս: Իրականության անճանաչելիությունը, բարձրագույն աստյանի ճշմարտության բացակայությունը, մարդու բանականության հանդեպ հավատի կորուստը դարձան պոստմոդեռնիստական գրականության բնորոշ հատկանիշները:

Ստեղծագործական ուղու ամենասկզբից Այրիս Մերդոքը հակված էր իրականության փիլիսոփայական վերաիմաստավորմանը, գտնվում էր ինչպես իր ժամանակակից գրական միջավայրի, այնպես էլ դարաշրջանի գլխավոր փիլիսոփայական հոսանքների ազդեցության տակ: Նա իր ստեղծագործությունների մեջ լայնորեն կիրառում է Վիթգենշթայնի, Կիերկեգորի, Հայդեգերի, Սարտրի գաղափարները:

Թեև Այրիս Մերդոքի հետաքրքրությունների շրջանը չափազանց լայն էր, այնուամենայնիվ հիմնական թեման, որը մարմնավորում էր գտնում գրեթե նրա բոլոր ստեղծագործություններում, մարդու տոկունությունն է, անսասանությունը գոյության արսուրդայնության հանդեպ: Նրա հերոսները ամեն կերպ փորձում են «միացնել, կպցնել» մասնատված և տրոհված աշխարհը, սակայն դա նրանց չի հաջողվում: Վիպասանուհին փորձում է գտնել մարդկային հոգու լեզվի արտահայտման գեղարվեստական նոր միջոցներ: Անգամ տարբեր ժամանակաշրջաններում գրված ստեղծագործությունները թույլ են տալիս խոսելու նրա գեղարվեստական լեզվի և գեղարվեստական աշխարհի ամբողջականության մասին: Վաղ շրջանի գործերը, սկսած մինչև 1980-90-ականների վեպերը՝ «Միանձնուհիները և զինվորները» (1980), «Փիլիսոփայի աշակերտը» (1983), «Բարի ենթավարպետը» (1985), «Գիրքը և եղբայրությունը» (1987), «Կանաչ ասպետը» (1993), «Ջեքսոնի ընտրությունը» (1995), աչքի են ընկնում իրենց տրամաբանական կառուցվածքով և գեղարվեստական աշխարհի յուրահատկությամբ: Մերդոքի արձակ գործերում այդ յուրահատուկ գեղարվեստական աշխարհը միավորում է ստեղծագործության գաղափարական կողմը՝ դրա սյուժեի ինտրիգի հետ, երբ ակնհայտ է դառնում ստեղծագործության ներքին միասնականությունը:

Պատկերելով աշխարհը՝ Մերդոքը յուրովի վերաիմաստավորում է այն և ստեղծում այդ աշխարհի գեղարվեստական սեփական մոդելը: Խաղը դառնում է սյուժեի կառուցման գլխավոր սկզբունքը, որի միջոցով հեղինակի և տեքստը շարադրողի դիրքերը առանձնացվում են, ինչը ճկունություն է հաղորդում ընդհանուր շարադրանքին և հնարավորություն տալիս տարբեր դիտանկյուններից նայելու այս կամ այն խնդրին կամ երևույթին:

Խաղը և նոր միջակայք մտածողությունը, ինչպես նաև շարադրանքի համար օգտագործվող գեղարվեստական տարբեր հնարքները առկա են Մերդոքի գեղարվեստական աշխարհի բոլոր մակարդակների վրա. դրանք իրենց ազդեցությունն են թողնում սյուժեի կառուցման, կերպարների համակարգի, մոտիվների ներկայացման վրա: Այս ամենը իր հերթին ազդեցություն է գործում շարադրանքի լեզվի վրա, երբ շատ

հաճախ «խաղարկվում է» «ոչ հեղինակային խոսքը»: Հեղինակը հաճախ դիմում է հակադրության միջոցներին, և դա տարածվում է գրեթե բոլոր գեղարվեստական խորհրդանիշների վրա. լույս-խավար, կյանք-մահ, քարանձավ-արև, ամառ-ձմեռ:

Մերդոքի վեպերի գեղարվեստական համակարգի առանձնահատկություններից է նաև գործող անձանց պատկերումը. ակնհայտ է հերոսների վառ արտահայտված «անձնական տարածքը» և նրանց սոցիալական բնութագրերի բացակայությունը, ինչը շատ տիպիկ է փիլիսոփայական-հոգեբանական վեպի ժանրին: Գեղարվեստական տարածքի փակ կամ բաց լինելը գրողի մոտ ուղղակիորեն կապված է հերոսի անձնական բնութագրի հետ՝ բարի կամ չար: «Մարդիկ կարող են տարիներ շարունակ լույսի աղբյուր ծառայել այլ մարդկանց համար՝ չհիմանալով դա: Եվ, ճիշտ այդպես, մարդ կարող է քաղցկեղային ուռուցք դառնալ մեկի համար, ում գրեթե չի հիշում», -ասում է «Ծովը, ծովը» վեպի հերոսներից մեկը /Murdoch, 1978: 61/:

Գրողը ձգտում է ամեն կերպ անորոշություն մտցնել *գեղարվեստական տարածք* հասկացության մեջ. նա հաճախ հիշատակում է անանուն բնակավայրեր կամ գավառական քաղաքներ, արվարձաններ: Երբ խոսքը անանուն մեծ քաղաքի մասին է, պարզ է դառնում, որ ակնարկը վերաբերում է Լոնդոնին: Երբեմն Մերդոքը փորձում է դուրս գալ տարածային «մեկուսացվածությունից» և պատկերում է ինչ-որ անձայրաձիր դաշտ կամ, ավելի հաճախ, անձայրաձիր ծով: Ծովի քրոնոտոպի խորհրդանշությունը հեղինակի մոտ ունի երկակախ բնույթ. այն միևնույն ժամանակ նաև հավերժի խորհրդանիշն է: Այլ կերպ ասած՝ ծովը կրում է և՛ ժամանակի, և՛ տարածության անսահմանափակության խորհուրդ:

Անկայունությունն ու երկակիությունը նույնպես Մերդոքի ստեղծագործությունների գեղարվեստական հյուսվածքի անբաժանելի տարրն են: Դա հետևանք է նրա հերոսների ներքին երկվության, մասնատվածության. հերոսների ներաշխարհում միատեղվում են երկրայինը ու իրականը մի կողմից, կրոնականն ու միստիկը՝ մյուսից: Հեղինակը փորձում է ներկայացնել այդ երևույթը որպես բնական մի բան. «Նա երկակի կյանք էր վարում: Ուրեմն ինչ է, նա խաբեբա՞ էր: Ո՛չ, նա իրեն խաբեբա չէր զգում: Նա պարզապես երկու ճշմարտություններով մարդ էր» /Murdoch, 1986: 89/:

Հեղինակի վեպերում առանձնահատուկ գործառույթ ունի ծաղրանմանակությունը. այն ծառայում է մի կողմից որպես իրականության վերափմաստավորման միջոց, մյուս կողմից՝ անցյալի հետ կապվելու «կամուրջ»: Համաշխարհային գրականության կամ արվեստի հայտնի գործերը ընտրվում են որպես գրական խաղի կամ նոր միֆաստեղծման օբյեկտ: Դա բերում է բարձր արվեստի կամ գրականության արքետիպերի ծաղրանմանակային «ցածրացման» (Հոմերոս, միջնադարյան ասպետական վեպ, Շեքսպիրի դրամատուրգիա): Սակայն տվյալ հնարքի

կիրառումը Մերդոքի մոտ առաջնային նպատակ ունի ստեղծելու տրագիկոմիկական էֆֆեկտ:

Հաճախ, որպես վիպական տեքստի գաղափարագեղարվեստական հիմք, հեղինակը վերցնում է հեթանոսական սյուժեները և կրոնական միֆերը՝ ադամական մեղքի, Աբելի ու Կայենի մասին առակները, Արթուր արքայի ասպետների մասին առասպելները: Բոլոր նշված օրինակներում ակնհայտ է կապը միֆի և էքզիստենցիալիզմի, նիցշեական և ֆրոյդիստական գաղափարների միջև: Երբեմն Մերդոքը իր հերոսներին օժտում է ճշմարտությունը ճանաչելու գերբնական ունակությամբ: Նրա հերոսները, որպես կանոն, ձգտում են հաշտեցնել, միավորել հեթանոսական-քրիստոնեական, նիցշեական և ֆրոյդիստական գաղափարները, բանականությունն ու բնագորը, քաոսը և ներդաշնակությունը:

Այրիս Մերդոքի գեղարվեստական աշխարհի խոհափիլիսոփայական արձանները տանում են դեպի հեղինակային այն միտքը, որ մարդկային բնությունը աններդաշնակ է, և այդ աններդաշնակությունն է, որ թույլ չի տալիս միավորելու տիեզերքում գոյություն ունեցող հակադրությունները: Սա է այն բանալին, առանց որի դժվար է ամբողջությամբ ընկալել նրա վեպերի ինչպես կերպարային համակարգը, այնպես էլ իրականության պատկերման սկզբունքները:

Անհրաժեշտ է նշել, որ Այրիս Մերդոքի վեպերի խորհրդանշության հատկանշական գիծն է ոչ թե «ներկայացնել, բացատրել» իրականությունը, այլ պայմաններ ստեղծել դրա ընկալման համար: Հետաքրքրությունն ու առեղծվածը որպես փիլիսոփայական և գեղարվեստական կատեգորիաներ, աստիճանաբար դառնում են գրողի գեղարվեստական համակարգի կարևոր տարրեր, որոնք արտացոլում են մարդու էքզիստենցիալ ինքնորոշման գործընթացը, նրա ձգտումը՝ ներառել իր մեջ ամբողջ աշխարհը: Այս առումով իրադարձությունների զարգացումը Մերդոքի վեպերում շատ հետաքրքիր է, քանի որ այն միևնույն ժամանակ ընկալվում է և՛ որպես անխուսափելի, և՛ որպես անկանխատեսելի: Տրամաբանությունը և գեղարվեստական գործողության հաջորդականությունը հեղինակի վեպերում համատեղվում են դրանց անսպասելիության և արտասովորության հետ: Մերդոքը կարողանում է կլանել ընթերցողին նաև այն հնարքով, որ հմուտ կերպով մշտապես խուսանալով է երկու ծայրահեղությունների միջև՝ անբռնազբոս ազատության և կարգ ու կանոնի, հավաստիության և անհավանականության միջև:

Ինչպես արդեն նշվեց, Մերդոքի վեպերում պատմողը և հեղինակը միշտ չէ, որ նույն անձն է, այլապես դա կսահմանափակեր հեղինակի ստեղծագործական ազատությունը: Պատմողի դիտանկյան փոփոխությունը հեղինակի մոտ գրական խաղի արտահայտման և իրականության միֆականացման ձևերից մեկն է: «Գեղարվեստական աշխարհ» հասկացությունը Մերդոքի համար առաջին հերթին նշանակում է ենթարկություն որոշակի փիլիսոփայական-բարոյագիտական գաղափարներին,

ինչը կանխորոշում է իրադարձությունների տրամաբանությունը, ինչպես նաև հերոսների վարվելակերպը և մտածելակերպը: Գրողի պոետիկայի այս բոլոր բաղկացուցիչները առավել ակնհայտ են նրա ուշ շրջանի ստեղծագործություններում, երբ Մերդոքը իր շարադրանքի մեջ ոչ թե «մեղմ անցում» է կատարում հեղինակային դիտանկյունից՝ մեկ այլ, երրորդ դեմքի կողմից պատմողին, այլ դիտավորյալ ընդգծում է այդ բաժանումը, այդ «ընդդիմությունը»: Սա օգնում է նորովի նայելու գրողի ուշ շրջանի բոլոր ստեղծագործությունների վրա, բացահայտել դրանց ստեղծագործական մեթոդի առանձնահատկությունները, ինչպես նաև ի հայտ բերելու հեղինակի փիլիսոփայական-գեղագիտական հայեցակարգը, որն իր արտացոլումն է գտել նրա ստեղծած գեղարվեստական կերպարներում: Այս ամենի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս նաև պատկերացում կազմելու 20-րդ դարավերջի ստեղծագործող մարդու աշխարհայացքի ու աշխարհընկալման մասին:

«Հեղինակ-երրորդ դեմքից պատմող» հակադրությունը կարծես յուրօրինակ «երկխոսություն է» ստեղծում նրանց մեջ սյուժեի շարադրման ընթացքում: Դրանք միաժամանակ և՛ «համահեղինակներ են», և՛ միմյանց «ընդդիմախոսներ»: Այս գեղարվեստական հնարքը հնարավորություն է տալիս Մերդոքին ներկայացնելու սեփական փիլիսոփայական և բարոյագիտական հայացքները միաժամանակ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ տեսանկյուններից: Այսինքն՝ սեփական գաղափարական, փիլիսոփայական հիմնահարցերը ավելի խոր ու ազդեցիկ ներկայացնելու համար, Մերդոքը խաղի օբյեկտ է դարձնում ինչպես կառուցվածքային սկզբունքները, այնպես էլ տեքստային շարադրանքի դիտանկյունները և իր գեղարվեստական «զինանոցի» բոլոր այն բաղադրիչները, որոնք նպաստում են այդ գաղափարների համակողմ ու պատկերավոր ներկայացմանը:

Խաղը Մերդոքի գեղարվեստական աշխարհում անխզելիորեն կապված է թատերական-կարնավալային ավանդույթի հետ, որը զգալիորեն ազդել է անգլիացի կին-գրողի ամբողջ ստեղծագործության վրա: Մերդոքի մոտ, ինչպես և Շեքսպիրի դեպքում, ամբողջ աշխարհը՝ թատրոն է, բայց արդեն միայն ողբերգական թատրոն, քանի որ քառտիկ կերպով գոյություն ունեցող այս աշխարհում գործում են հանկարծակիության և անսպասելիության օրենքները, որոնք կործանարար դեր են խաղում հերոսների ճակատագրերում. «Ձգացմունքները, եթե փորձենք պարզել, գոյություն ունեն կամ մարդու ամենախորքում կամ մակերեսի վրա: Միջին մակարդակի վրա դրանք ընդամենը խաղ են: Ահա թե ինչու ամբողջ աշխարհը՝ բեմ է» /Murdoch, 1978: 47/:

Տրագիկոմիկականի սկզբունքին հավատարիմ մնալու նպատակով, Մերդոքը իր ուշ շրջանի ստեղծագործություններում հեգնանքը արտահայտում է նուրբ ինքնաձադրանքի միջոցով: Եթե վաղ շրջանի վեպերում առեղծվածայինը, խորհրդավորը և միստիկը ստեղծագործական կտավի կարևոր և «լուրջ» բաղկացուցիչներն էին, ապա ուշ շրջանի ստեղծա-

գործություններում դրանք աստիճանաբար վերածվում են ինքնահեգնանքի և ինքնաճաղրանքի առարկաների: Այլ կերպ ասած՝ ուշ վեպերում հեղինակը՝ ինքնահեգնանքի եղանակով «նրբորեն» ծաղրում է սեփական վաղ «գոթիկական» վեպերը: Դա միանգամայն համապատասխանում է պոստմոդեռնիստական գրականության հայեցակարգին, որը որոշակի ազդեցություն է գործել Այրիս Մերդոքի գեղարվեստական գիտակցության վրա:

Ուշ շրջանի վեպերում միջը, առասպելը օգտագործվում են հեղինակի կողմից որպես իրականության կարգավորման, դրան «պատշաճ» ձև և նշանակություն հաղորդման միջոց: Մի կողմից գրողը ներկայացնում է իրականությունը ինչպիսին այն կա, մյուս կողմից՝ ակնարկների և խորհրդանիշների միջոցով հիշեցնում է մեկ այլ, «իսկական, սկզբնային» իրականության մասին: Հեղինակը բազմատեսակ մոտեցումներ է գործածում գեղարվեստական իրականության միջակայնացման համար. մի կողմից դա անտիկ միջերի տարրեր են, մյուս կողմից՝ աստվածաշնչային զուգահեռներ, որոնք անմիջականորեն ներդրվում են տեքստի մեջ, սակայն ոչ միշտ այն ենթատեքստով, որը առկա է բնագրում: Սեփական միտքը «հավերժական ճշմարտությունների» հետ համադրելով, Մերդոքը, խաղի եղանակով, փորձում է ներկայացնել երկու տարբեր դիրքորոշումներ: Այլ կերպ ասած՝ հեղինակը դրանով «ապամիջակայնացնում է» դասական միջը՝ գեղարվեստականորեն վերաիմաստավորելով այն:

Միջակայնի աղբյուրները Մերդոքի մոտ ոչ միայն հայտնի անտիկ, աստվածաշնչային կամ պատմական մոտիվներն են: Գրողի արձակի ինտելեկտուալ հագեցածությունը ներառում է նաև այլ գրական ու պատմական սյուժեներ, ինչը թույլ է տալիս խոսելու միջի ու գրականության միահյուսման մասին՝ Մերդոքի ստեղծագործության մեջ: Միջտեքստային կապերը գրողի ուշ շրջանի վեպերում կարելի է հետևել ինչպես տեսանելի հարթության վրա՝ ուղիղ մեջբերումներում (ակնարկություններ և հուշեր), այնպես էլ թաքնված՝ հեղինակային հեգնանք կամ ծաղրանմանակում՝ կապված այս կամ այն հայտնի դիցաբանական կամ գրական սյուժեի հետ: Այս դեպքում հեգնանքը Մերդոքի մոտ ճանապարհ է դեպի հեղինակային մտքի ազատությունը: Այդ ճանապարհը գեղարվեստական ու բարոյագիտական զարգացման երկար ու բարդ գործընթաց է ոչ միայն մեկ ստեղծագործության շրջանակներում, այլև գրողի ուշ շրջանի ամբողջ ստեղծագործության համար:

Մերդոքի հերոսները ապրում են այն կանխազգացումով, որ շուտով տեղի կունենան «ամենամեծ և ամենախոր փոփոխությունները, քաղաքակրթության պատմության մեջ ամենացնցող հեղափոխությունը» («Գիրքը և եղբայրությունը») /Murdoch, 1987: 93/:

Իրականության որոշ երևույթները դասակարգելու, կամ շրջապատող աշխարհը ընկալելու անհնարինությունը, ստիպում են Մերդոքին թողնել բոլոր փորձերը քողազերծ անելու գոյության բոլոր գաղտնիքներն ու

հանելուկները: Աշխարհի անճանաչելիության խոստովանությունը գրողի ուշ շրջանի վեպերի թերևս ամենակարևոր հատկանշական գծերից մեկն է. «Մեր բոլոր արարքներն ու արածները նման են նավերի. Մենք տեսնում ենք, թե ինչպես են նրանք ուղևորվում բաց ծով, բայց չգիտենք, թե երբ և ինչ բեռով նրանք կվերադառնան նավահանգիստ...» /Murdoch, 1995: 38/:

Սրան գումարվում է նաև այն փաստը, որ այդ ժամանակաշրջանի արձակ գործերը ստեղծելիս Այրիս Մերդոքի գեղարվեստական գիտակցությունը ակնհայտորեն կրում էր պոստմոդեռնիզմի գաղափարների ազդեցությունը, մասնավորապես դրա դրույթը պատմության ավարտի մասին: Ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ հեղինակի ստեղծագործության մեջ զարմանալիորեն գոյակցում են «մութ» և «լուսավոր», «ապոլոնյան» և «դիոնիսյան» սկիզբները, ինչը շատ հազվադեպ է անգլիական և ընդհանրապես արևմտաեվրոպական գրականության համար:

Գրողի ուշ շրջանի արդեն հիշատակված գործերում առկա են նաև պոստմոդեռնիստական գրականությանը բնորոշ այնպիսի գծեր, ինչպիսիք են իրականության բազմակի վերաիմաստավորումը տարբեր մակարդակների վրա, անցյալ ժամանակաշրջանների մշակույթի տարրերի կիրառումը ստեղծագործության կառուցման ժամանակ: Դրա հետ մեկտեղ Մերդոքը իր ուշ շրջանի գործերում մարմնավորել է անգլիական գրականության ավանդական գծերը: Դրանով է բացատրվում, որ վերոնշված պոստմոդեռնիստական գծերի հետ մեկտեղ գրողի այդ ստեղծագործություններում նկատվում է հեղինակի ձգտումը դեպի օբյեկտիվությունը, ներդաշնակությունը, համաչափությունը, գեղագիտական կանոնների ամրագրումը, դիդակտիզմը: Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ Այրիս Մերդոքի ուշ շրջանի ստեղծագործության մեջ տեղի է ունենում պոստմոդեռնիստական և ավանդական ռեալիստական գծերի միաձուլում, ինչը հիմք է տալիս խոսելու անգլիացի կին գրողի գեղարվեստական աշխարհի եզակիության, անկրկնելիության մասին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Murdoch I. The Sea, the Sea. London, Chatto & Windus, Penguin, 1978.
2. Murdoch I. Acastos: Two Platonic Dialogues., London, Chatto & Windus, Penguin, 1986.
3. Murdoch I. The Book and the Brotherhood. London, Chatto & Windus, Penguin, 1987.
4. Murdoch I. Jackson's Dilemma. London, Chatto & Windus, Penguin, 1995.

Р. ГАРГАЛОЯН – *Принципы игры и мифологизации в поздних романах Айрис Мердок.* – В статье рассматриваются особенности стиля произведений английской писательницы Айрис Мердок, в частности, роль и функции игры в поздних романах автора. Определяется один из важнейших признаков, присущих этим произведениям, а именно признание невозможности постижения мира. В работе также выявляются такие характерные для ее поздних романов постмодернистские черты, как многократное переосмысление действительности на разных уровнях, вплетение в структуру текстов литературных и культурологических элементов прошлых эпох. Вместе с тем подчеркивается стремление автора к сохранению традиционных черт английской литературы, таких как гармония, объективность, дидактизм. Именно это искусное взаимосплетение постмодернистских и традиционных принципов делает поздние романы Айрис Мердок уникальными.

Ключевые слова: «Рассерженные молодые люди», драматическая игра, философия экзистенциализма, трагикомический фарс, мифотворчество, пародия, постмодернизм, абсурдность бытия

R. GARGALOYAN – *The Principles of the Word Play and Mythology in Iris Murdock's Late Novels.* – The paper touches upon the features of Iris Murdock's works, particularly, the role and the functions of the actings in the author's late novels. It reveals one of the most important features, that characterizes all these works, i.e. the acknowledgment of the impossibility of perceiving the world. An attempt is made to identify postmodern features of the characters in her late novels, such as the multiple reinterpretation of reality at different levels, interweaving structure of texts in literary and cultural elements of the past eras. The author's desire to preserve the traditional features of English literature, i.e. harmony, objectiveness, didacticism, is emphasized. These specific features of postmodern and traditional principles make Iris Murdock's later novels unique.

Key words: Angry Young Men, acting, philosophy of existentialism, tragic-comic farce, mythical thinking, parody, postmodernism, absurdity of existence

Իշխան ԴԱԴՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԵՐԱԶԱՊԱՏՈՒՄ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐՈՒՄ՝ ԱՐՔԱՅԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Սույն հոդվածը նվիրված է երազապատում հեքիաթներում թագակիր անձի կերպարի յուրահատկություններին՝ փորձելով ցույց տալ նրա դերը երազային տեքստի կառուցվածքային շղթայում: Վերլուծության են ենթարկվել նաև հրաշապատում երկերում արքաների տեսած երազները՝ պարզաբանելու պատումում դրանց գործառույթային դաշտն ու ռճական առանձնահատկությունները: Անրջային թագավորություններում իշխող արքաների վառ օրինակներ են Լ. Քերոլի կերտած Փոսիկի արքան և Սպիտակ ու Սև արքաները: Իսկ Օ. Ուայլդի «Պարմանի արքան» հեքիաթի առանցքային թեման, օրինակ, երկրասարդ արքայի ինքնավիճակը պատմում է երազի օգնությամբ:

Բանալի բառեր. երազային պատում, թագակիր անձ, երազաշխարհ, այլաբանական կերպարներ, ռճական հնարներ, երազային միջավայր, խորհրդանշական պատկերներ, մարգարեական տեսիլքներ

Թագակիր անձի կերպարը առանցքային թեմա է գրական մշակույթի տարբեր դրսևորումներում՝ մասնավորապես հրաշապատում մանկագրության մեջ: Չնայած արքայի ազնվագարմության և իշխանության խորհրդանշի լինելուն՝ ժողովրդական հեքիաթներում արքաները մեծ մասամբ ներկայանում են որպես անզոր կերպարներ, կամ էլ աչքի ընկնում իրենց փոքրիկությամբ ու անասելի դաժանությամբ: Հեքիաթների հերոսների համար մեծ պատիվ է արքային ծառայելը, սակայն նրանք, ինչպես հարկն է, չեն վարձատրում աշխատավորներին: Արքաները նաև ի վիճակի չեն որևէ բան ինքնուրույն անելու. լինի դա դատեր համար ամուսին գտնելը, թե՛ իրենց համար՝ կողակից: Նրանք միշտ հանձնարարում են դա անել մեկ այլ մարդու՝ փոխարենը խոստանալով մեծ պարգև, որն այդպես էլ անկատար է մնում: Երբեմն էլ կարող են հեշտությամբ տալ իրենց թագավորության կեսը, եթե ինչ-որ մեկը կատարի իրենց անիրական թվացող ցանկությունը կամ ամուսնանա դատեր հետ: Հրաշապատում երկերում արքաները հիմնականում անանուն են, հաճախ են հանդես գալիս դուստրերի հետ միասին և պատումում ունեն առանցքային դեր՝ իրենց ունեցած իշխանության շնորհիվ:

Արքայի կերպարն ու դերը հատկանշական են նաև գրական երազի համատեքստում: Ինչպես գիտենք, երազներն իրենց ուրույն տեղն ունեն աստվածաշնչյան պատմություններում: Աստվածաշնչյան երազների շարքում նշանակալից են արքաներին ուղարկված երազները. դրանք խորհրդանշական պատկերներ են, որոնցում երբեմն հանդես է գալիս

Աստված: Խորհրդանշական երազները բովանդակությամբ հանելուկային են, ուստի դրանք մեկնաբանվում են կա՛մ իմաստունների կողմից, կա՛մ աստվածային միջամտությամբ: Աստծու կողմից արքաներին ուղարկված երազները բաժանվում են երկու խմբի՝ տեսողական և լսողական: Տեսողական երազներն ուղարկվում են խորհրդանշական պատկերների տեսքով. այդպիսիք կարող ենք գտնել «Հովսեփի» և «Դանիելի» գրքերի պատմություններում: Այս պատումներն իրենց կառուցվածքով և սյուժետային առանձնահատկություններով հարում են գեղարվեստական տեքստին և միտված են ընդգծելու մեկնաբանողի կարողություններն ու իմաստնությունը: Ի տարբերություն տեսողական երազների՝ լսողական երազները պարզ ու հստակ են փոխանցում Աստծու ուղերձը արքաներին, պատրիարքներին և այլ իշխանավորներին: Այդպիսին են Սողոմոն, Աբիմելեխ արքաներին, պատրիարք Հակոբին ուղարկված երազները: Դրանց հիմնական գործառույթը երազատեսի իշխանության օրինականացումն է՝ վերջիններիս և Աստծու միջև եղած սերտ կապը ցույց տալու միջոցով:

Հրաշապատում մանկագրության մեջ երազային աշխարհի համատեքստում թագակիրների կերպարն ու դերը բազմազան են: Ուշագրավ է՝ «Ալիսը հրաշքների աշխարհում» ստեղծագործության հերոս Փոսիկի արքան, որը հրաշքների աշխարհը կառավարում է իր դյուրագրգիռ ու քմահաճ կնոջ՝ Փոսիկի թագուհու հետ միասին: Արքան վայելում է հրաշքների աշխարհի բնակիչների սերն ու համակրանքը, որովհետև ի հակառակ իր բիրտ և աղաղակող կնոջ, ով հրճվում է, երբ իր հրամանով գլխատում են ենթականերին, արքան ներում է շնորհում նրանց, երբ թագուհին հայացքը շեղում է:

All the time they were playing, the Queen never left off quarreling with the other players and shouting, "Off with his head!" or "Off with her head!" By the end of half an hour or so, all the players, except the King, the Queen and Alice, were in custody of the soldiers and under sentence of execution. Then the Queen left off, quite out of breath, and walked away with Alice. Alice heard the King say in a low voice to the company generally, "You are all pardoned."
(Carroll, 2004, 85)

Բնավորությամբ ամաչկոտ, կառավարելու, որոշումներ կայացնելու ընդունակությունից զուրկ արքան մանկական, շփոթեցնող և անողջամիտ հրաշքների աշխարհի վառ ներկայացուցիչն է: Նրա անհատականության վառ դրսևորումներից է նաև երկչոտությունը: Նա պարզապես սարսռում է իր կնոջից: 1951 թվականին Ուոլթ Դիզնի ընկերության կողմից նկարահանված «Ալիսը հրաշքների աշխարհում» մուլտֆիլմի մի տեսարանում Փոսիկի արքան մուրճով հարվածում է թագուհուն, սակայն վախիզ մեղքը գգում է Խելագար Գլխարկագործի վրա, որն էլ մեղքը բարդում է Մարտյան Նապաստակի վրա, նա էլ իր հերթին՝ Ալիսի:

Արդյունքում թագուհին հրամայում է գլխատել Ալիսին: Իսկ երբ մահապատժի ենթարկելու հրաման է արձակում, արքան թագուհուն հիշեցնում է, որ աղջիկն ընդամենը փոքրիկ երեխա է:

Ըստ գրականագետների՝ Փոսիկի թագավորն ու թագուհին անգլիական միապետության պարողիաներ են: Չնայած նրանք էլ նույն խաղաքարտերն են, ինչպես իրենց ենթակաները, սակայն չարաշահում են իրենց պաշտոնական դիրքը: Հոաշքների աշխարհում հասարակության և արդարության գլխին խեղկատակներ են կանգնած, որոնց գործողություններն այն դարձնում են բռնպետության ու ոտնձգությունների աշխարհ:

«Ալիսը հայելու աշխարհում» հեքիաթի գլխավոր հերոսների շարքում նշանակալի է Սև արքայի կերպարը: Այստեղ արքան կրում է շախմատի արքային բնորոշ առանձնահատկությունները, և դա բնական է, քանի որ ողջ պատումը պտտվում է շախմատի խաղի շուրջ: Արքան քնում է բոլոր դրվագներում, և նրա փոխարեն աշխատում են իր շուրջը բոլորած մյուս խաղաքարերը: Պատումի ողջ ընթացքում նա անշարժ է, և Ալիսն առաջին անգամ տեսնում է արքային խորը քուն մտած: Այստեղ են Շըրիսկն ու Դըրիսկն ասում, որ և՛ իրենք, և՛ Ալիսը Սև արքայի երազի հերոսներ են, և բոլորը կանհետանան մոմի լույսի պես, հենց արքան արթնանա: Հետաքրքրականն այն է, որ այս ամենը տեղի է ունենում այն դեպքում, երբ պատմությունը հենց Ալիսի երազն է: Վեպի մեկ այլ տեսարանում Ալիսը շատ է ձանձրանում և փորձում է արթնացնել արքային՝ տեսնելու համար, թե ինչ կարող է պատահել, բայց դա նրան ոչ մի կերպ չի հաջողվում:

“If that there King was to wake,” added Tweedledum, “you’d go out—bang!—just like a candle!”

“I shouldn’t!” Alice exclaimed indignantly. “Besides, if I’m only a sort of thing in his dream, what are you, I should like to know?”

“Ditto,” said Tweedledum,

“Ditto, ditto!” cried Tweedledee.

He shouted this so loud that Alice couldn’t help saying, “Hush! You’ll be waking him, I’m afraid, if you make so much noise.”

“Well, it’s no use your talking about waking him,” said Tweedledum, “when you’re only one of the things in his dream. You know very well you’re not real.” (Carroll, 2004, 88)

Այսպես էլ ավարտվում է երազը, և ընթերցողն այդպես էլ չի կարողանում հասկանալ՝ իրականում ով էր երազ տեսնողը՝ Ալիսը, թե՞ Սև արքան, որ քնած էր ողջ մրցախաղի ընթացքում:

Հոգեվերլուծաբան Ջ. Սոլոմոնը կարծում է, որ Ալիսի հեկեկոցը այն բանից հետո, երբ նա իմանում է, որ ինքն ընդամենքը Սև արքայի երազն է, և որ իրականում ինքը գոյություն չունի, սերտորեն առնչվում է «գոյության կորստի» հայեցակերպի հետ: Ըստ նրա՝ ուշադրության

պահանջը մանկահասության շրջանում համընդհանուր մոտիվացիա է, և այդպես դարձնում է երաշխավորել, որ ինքը միշտ իր համար կարևոր մարդու մտքում է /Solomon, 1963: 65/: Այս դեպքում Սև արքայի երազն աղջնակի մտքերի արտացոլանքն է, իսկ Սև արքան էլ հոր կերպարի խորհրդանիշը:

Ինչպես նկատում ենք, Քերոլի դյուբայատում երկի երևակայական աշխարհի պարագլուխները հիմնականում կանայք են, և իշխանությունը գտնվում է նրանց ձեռքում: Հիրավի, սա սերտորեն կապված է Վիկտորիանական դարաշրջանի հետ:

Սպիտակ արքան Սև արքայի համեմատությամբ մի փոքր ավելի աշխույժ է. սա ասում ենք՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ գոնե նա Սև արքայի պես անընդհատ քնած չէ: Բնավորությամբ անկեղծ և ամեն ինչից անտեղյակ միապետ է, որը հպարտանում է իր բանակով: Թեկուզ արքան ընդհանրապես իշխանություն է խորհրդանշում, բայց և այնպես Ալիսի երազային աշխարհներում արքաները միանգամայն այլ հատկանիշներ ունեն: Սպիտակ արքան սարսափում է առյուծից և միաեղջյուրից, որոնք անդադար կռվում են նրա թագի համար: Արքայի էությունն այն ժամանակ է ամբողջովին պարզ դառնում, երբ նա շախմատի խաղի ընթացքում խոստովանում է, որ երբեք չի կարող հասնել իր կնոջը, քանի որ շախմատի բոլոր թագուհիների պես իր թագուհին էլ շատ արագաշարժ է:

For a minute or two Alice stood silent, watching him. Suddenly she brightened up. ‘Look, look!’ she cried, pointing eagerly. ‘There’s the White Queen running across the country! She came flying out of the wood over yonder — How fast those Queens can run!’

‘There’s some enemy after her, no doubt,’ the King said, without even looking round. ‘That wood’s full of them.’

‘But aren’t you going to run and help her?’ Alice asked, very much surprised at his taking it so quietly.

‘No use, no use!’ said the King. ‘She runs so fearfully quick. You might as well try to catch a Bandersnatch! But I’ll make a memorandum about her, if you like — She’s a dear good creature,’ he repeated softly to himself, as he opened his memorandum-book. ‘Do you spell “creature” with a double “e”?’ (Carroll, 2004, 223)

Ըստ գրականագետ Գալլգի՝ Սպիտակ և Սև արքաները (քնօրինակ տեքստում՝ the White King and the Red King) խորհրդանշում են 15-րդ դարի անգլիական ազնվական տոհմերի հակամարտությունը, որ պատմության մեջ մնաց Սպիտակ և Կարմիր վարդերի պատերազմ անվանումով, և հեքիաթի Սպիտակ արքան (the White King) խորհրդանշում է Էդվարդ Չորրորդին, իսկ սև արքան (the Red King)՝ Հենրի Տասնվեցերորդին /Giles, 1928/:

Արքայապատում հեքիաթներում երազները նաև խրատական գործառույթ ունեն: Լուսաբանելու համար սեղմ կանգ առնենք և դիտարկենք Օ. Ուալդի «Պարմանի արքան» հեքիաթը:

Հեքիաթն արծարծում է այնպիսի կարևոր թեմաներ, ինչպիսիք են մարդու շահագործումը, սոցիալական անարդարությունից բխող անազատությունը և այլն: Եվ ահա հեքիաթի գլխավոր հերոսը՝ արքան, երազ տեսնելուց հետո հենց անձնապես փորձում է շտկել սոցիալ-տնտեսական թերությունները: Երազն այստեղ այն հնարն է, որի միջոցով հեղինակը գուցե է տալիս նյութապաշտության պատճառով մարդկանց հոգիներում առաջագած քաոսը: Նա հասարակ գլուղագու ընտանիքում մեծագած, մանկությունն անտառում անցկացրած տղա է: Նրան որոշում են կարգել թագավոր, որպեսզի շարունակի թագավորական շառավիղը, որը ժառանգել էր մոր կողմից: Իր թագադրման օրը նա գանկանում է կրել պերճաշուք իրերը: Եվ մինչ այդ նշանակալից օրը՝ տղան այսպիսի երազ է տեսնում. ոսկեթել թիկնոց, սուտակազարդ թագ և մարգարտահյուս գավազան պատրաստելու համար չքավոր մարդիկ տառապում են և նույնիսկ մահանում: Պատումի կառուցվածքը նույնպես նպատակալիք է արված. հեքիաթը սկսվում է պայատի շքեղաշուք նկարագրությամբ, որպեսզի հակադրությամբ ավելի ընդգծուն դառնա երազալիքն հնարի միջոցով ցուցադրված մարդկալիքն կյանքի իրական թշվառությունը: Այսպիսով, հեղինակը դատապարտում է շահագործող կապիտալիստական աշխարհը: Ճոխության աշխարհից հերոսն անցում է կատարում տառապանքով ողողված անրջալիքն աշխարհ: Տղայի առաջին երազը մարդկանց շահագործման ամենաիրատեսական արտագոյքն է: Երիտասարդ արքան տեսնում է, որ իր թիկնոցի կտորը ստանալու համար մարդիկ ինչպիսի տաժանակիր աշխատանք են կատարում: Սա ընթերցողին ստիպում է զուգահեռներ անցկացնել արքայի շքեղ ապրուստի և այդ շքեղությունը ստեղծող ժողովրդի չքավորության միջև: Նշանակալից է հյուսնի և արքայի երկխոսությունը. երբ արքան ասում է, թե աշխարհը բոլորինն է, և չկան ստրուկներ, հյուսնը ասում է, որ տնտեսական այդ համակարգում հարուստներն աղքատներին ստրուկի տեղ են օգտագործում:

The rich make slaves of the poor [...] we have chains though no eyes behold them; and we are slaves, though men call us free” (Wilde, 1994, 11).

Այս ձևով պարզ է դառնում, որ արքայի պատկերացումների իրականության մասին ճիշտ չեն, և հասարակության խնդիրներն իմանալու համար պետք է առաջին հերթին շփվել ժողովրդի հետ: Այսպիսով՝ գրողը գուցե է տալիս, որ ժողովրդի աշխատանքալիքն սոսկալի պայմանների համար պատասխանատու են իշխանավորները:

Մյուս երկու երազներն ավելի սարսափելի են, քան առաջինը: Ինչպես նշում է Կոհենը, «կարծես գիտակցելով, որ այսպիսի բացարձակ

ռեալիզմը հարմար չէ ժանրին, Ուալդը մյուս երկու երազներն աստիճանաբար ավելի երևակայական ու զգալիորեն ավելի գրական է դարձնում» /Cohen, 1978: 83/:

Երկրորդ երազում արքան այն թիանավի մեջ է, որտեղ ստրուկները կլանքի գնով ծովի հատակից հանում են մարգարիտներ, նրանցից շատերը մահանում են, և մահից հետո անգամ անարգվում են նրանց մարմինները: Այստեղ չկա երկխոսություն, արքան լսողի դերում է: Երբ լսում է նավապետի բազականչությունը, թե գտնվել է ամենակատարյալ մարգարիտը, որն էլ կգարդարի արքայի գավազանը, այդ նախադասությունից արքան սարսափահար արթնանում է: Երրորդ երազը թերևս ամենասարսափազդու է, սակայն այն մեղմ երանգ է ստացել այլաբանական կերպարների օգտագործմամբ. այստեղ «մահը» և «րնչաքաղցությունը» անձնավորված են: Մահն անողորմաբար սպանում է Ընչաքաղցության ծառաներին, երբ վերջինս մերժում է տալ ցորենի հատիկը՝ պարտեզում այն տնկելու համար: Մահը մարմանվորում է դաժան գավթիչին, չնայած երազի սկզբում ընչաքաղցությունն է անգթորեն վարվում ծառաների հետ: Այլաբանական կերպարների միջոցով հեղինակը փոխաբերականորեն է ներկայացնում մարդկային թերությունները: Ընթերցողը հասկանում է, որ թեկուզ մահը վատություն է անում ընչաքաղցությանը, սակայն իրական զոհերը նրա ծառաներն են: Ազահությունը և դրա դառը հետևանքները ներկայացված են վերագական մակարդակում, և դրա համար որպես միջավայր ծառայում է երազը:

Երազներն արմատապես փոխում են երիտասարդ արքայի աշխարհայացքը, և հենց դա էլ հեքիաթի առանցքային թեման է: Դրանք արքային կանգնեցնում է երկրնտրանքի առջև. կրել մահով և արյունով հունցված այդ իրերը, թե՛ դեմ դուրս գալ ընդունված կարգին: Այս դեպքում հաղթում են մարդկային արժեքները: Երազներից առաջագած ներքին հույզերն արքային ստիպում են վերադառնալ իր իրական կերպարին:

'Take these things away. I will not wear them. This cloth was made by the white hands of pain. There is blood in the jewels and death in the heart of the pearl.' And he told them his three dreams /Wilde 1994, 15/.

Երազն օգնում է, որ արքայի հոգում նշմարվեն այնպիսի մարդկային որակներ, ինչպիսիք են ազնվությունը, խիզախությունն ու պատասխանատվության զգացումը: Երազն օգնում է, որ նա դեմ դուրս գա գոյություն ունեցող օրենքներին: Երազային հնարի միջոցով և՛ ընթերցողը, և՛ արքան հասկանում են, որ առաջնորդի կերպարը պետք է ասոցացվի սխրանքների և մարդկային որակների հետ, այլ ոչ՝ ունեցվածքի, ցուցամոլության: Երազն օգնում է, որ արքան հասունություն ապրի և պատասխանատվություն կրի իր արարքների համար: Եվ այդ հոգեբանական ու բարոյական հասունացումը շրջադարձային է լինում նրա կատարած հետագա գործողությունների համար: Կարող ենք ասել նաև, որ այդ

երազները թագավորին ուղարկվել էին Աստծու կողմից, որովհետև հեքիաթի վերջում, երբ արքան իր թագադրման օրը դուրս է գալիս ցնցոտիներով, Աստծու լույսը պարուրում է նրա հագուստը և դարձնում ոսկեփայլ:

Ամերիկացի գրող Հարրիս Թոբիասի «Արքայի երագր» հեքիաթ նյութապաշտ արքան նույնպես բարոյական շրջադարձ է ապրում երագի միջոցով: Մի անգամ երագ է տեսնում, որտեղ նա օգնում է աղքատներին՝ իր հարստությունը նրանց բաժանելով: Երագում արքան իրեն տեսնում է երիտասարդ: Անրջային հնարք միջոց է արքայի ներքին մտորումներն ու գանկությունները զույգ տալու համար, որոնք բանականությունը թույլ չի տալիս իրագործել: Արքան ասես հոգնել է նյութականից և մարդկային փոխհարաբերությունների կարիք է զգում: Երագում երիտասարդ լինելը մատնանաշում է արքայի ափսոսանքն այն բանի համար, որ երիտասարդ տարիները չի անգկազրել սիրելիի կողքին և չի օգնել կարիքի մեջ գտնվողներին: Կարող ենք ասել, որ երագը սերտորեն առնչվում է Ջ. Ֆրոյդի «գանկությունների իրականագման» հայեցակերպի հետ: Երագն այս դեպքում այն միջավայրն է, որտեղ արքան կարողանում է արտահայտել իր ենթագիտակցականում քողարկված գանկությունները: Երբ արթնանում է, իր մարդկանց հրամայում է գտնել իր երագը, որպեսզի ինքն ապրի այնպես, ինչպես երագում էր, բայց ապարդյուն: Արքան հասկանում է, որ յուրաքանչյուրն ինքը պետք փնտրի իր երագը: Եվ նա թիկնոցի տակ քողարկված՝ շրջում է գլուղացիների տները և նրանց բաշխում իր ունեցածից՝ զգալով օրհնանքի բերկրանքը: Երագի միջոցով հեղինակը զույգ է տալիս, որ հնարավոր չէ գնել երագներ: Երագն իրագործելու միակ ճանապարհն այն ապրելն է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking-Glass. New York: Barnes and Noble Books, 2004.
2. Solomon J.C. Alice and the Red King: The Psychoanalytic View of Existence // *The International Journal of Psychoanalysis*, 44, 1963.
3. Tobias H. King's Dream. Charlottesville, VA: Casita Press, 2014.
4. Wilde O. Fairy Tales of Oscar Wilde: The Young King and the Remarkable Rocket. NY: Nantier Beall Minoustchine Publishing Inc., 1994.
5. Giles C.W. The Truth about "Alice", 1928 // URL: <http://www.alice-in-wonderland.net/resources/analysis/interpretive-essays/the-truth-about-alice/>
6. Muscat A. Alice in Wonderland Philosophy, 2014 // URL: <http://www.mooky-chick.co.uk/opinion/geek-girl/philosophy-alice-in-wonderland.php>

И. ДАДЯН – *Сновидение в сказках – по следам короля.* – Данная статья посвящена характерным особенностям царского персонажа в сказках-снах, с целью показать его роль в процессе построения текста. В статье также проведен анализ снов, приснившихся царям, для выявления их функциональной роли и стилистических особенностей. Такими яркими примерами царей, правящих в королевствах грёз, является Червонный Король, а также Белый и Чёрный Короли Л. Кэрролла. В сказке О. Уайльда «Юный Король» центральной темой является трансформация личности короля под воздействием снов.

Ключевые слова: повествование сновидений, коронованные особы, мир сновидений, аллегорические персонажи, стилистический прием, среда сновидений, символические образы, пророческие видения

I. DADYAN – *Down the Trails of Kings in Fairy-Tale Dreams.* – The present paper discusses the peculiarities of king characters in fairy tale dreams in an attempt to demonstrate the role that they play in the text structure. Also, an analysis has been carried out into the dreams sent to fairy tale kings for the purpose of elucidating their functions and stylistic features. There are many examples of kings reigning over dream realms such as L. Carroll’s King of Hearts as well as the Red and White Kings. The central topic of O. Wilde’s “Young King”, meanwhile, is the youthful ruler’s self-transformation through dreams.

Key words: dream narrative, kings, dream world, allegorical characters, stylistic devices, dream setting, symbolic images, prophetic visions

Ռուզան ՂԱԶԱՐՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԷՈՒՆԵՍ ՀԵՄԻՆԳՈՒԵՅԻ «ԱՅՍԲԵՐԳԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ»

Հոդվածը նվիրված է ամերիկացի նշանավոր գրող Էռնեստ Հեմինգուեյի ստեղծագործական ինքնապիպ հնարանքի՝ «այսբերգի տեսության» քննությանը: Եզրակացվում է, որ արձակագրի հղացած այս տեսությունը, որն ընդունված է անվանել նաև «բացթողումների տեսություն», հնարավորություն է ընձեռում գրողին արտահայտչամիջոցների նվազագույն և դիպուկ կիրառմամբ ընթերցողին փոխանցելու սեփական գաղափարները: Այս տեսությունն ուշագրավ է նաև հեղինակի ռճային վարպետության առումով: Գրողը պետք է տիրապետի հնարավորինս մեծաքանակ գիտելիքների, որպեսզի ընթերցողին փոխանցի այդ ամենի սուկ փոքր ու էական մասը և հնարավորություն ընձեռի վերջինիս լրացնել չարտահայտված մտքերը:

Բանալի բառեր. Էռնեստ Հեմինգուեյ, ամերիկյան գրականություն, «այսբերգի տեսություն», «բացթողումների տեսություն», «կորուսյալ սերունդ», պատերազմ, գաղափարախոսություն, վավերականություն, ստեղծագործական մոտեցում

Յուրաքանչյուր ժողովուրդ իր պատմության կերտման ճանապարհին, անշուշտ, թողնում է յուրահատուկ հետքեր, որոնք աներկբայորեն արտացոլվում են գեղարվեստական գրականության էջերում: Իսկ, ինչպես քաջահայտ է, պատմությունը երբևէ չի դրսևորում միանշանակ, պարզ ու անխոչընդոտ զարգացում, այլ մատուցում է բազում անակնկալներ, ստիպում մարդկությանը տառապել, զգալ կորստի կսկիծը, երբեմն ձեռք բերել հեղինակուկ երջանկություն և ճաշակել մաքառման քաղցր ու դառը պտուղները: Թեպետ այս առումով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, բարեբախտաբար, հայտնվել է առավել բարենպաստ պայմաններում, սակայն այն, թեկուզ և ոչ անմիջականորեն, ևս զգացել է Համաշխարհային պատերազմների պատճառած ցնցումների արձագանքները, որի արդյունքում 20-րդ դարի ամերիկյան գրականությունը հեղեղվեց, այսպես կոչված, «կորուսյալ սերնդի» գրողների յուրատեսակ աստղաբույլով (Թեոդոր Դրայզեր, Էռնեստ Հեմինգուեյ, Շերվուդ Անդերսոն, Ջոն Դոս Պասսոս և այլք): Ի դեպ, այս արտահայտությունն առաջին անգամ կիրառել է 20-րդ դարի ամերիկացի հայտնի գրող, լրագրող, Նոբելյան մրցանակակիր Էռնեստ Միլլեր Հեմինգուեյը (1899-1961), որն իր հերթին այն փոխառել է ամերիկուհի գրող և գրականության տեսաբան Հերթրուդ Սթայնից: Ուշագրավ է, որ «կորուսյալ սերունդ» յուրատեսակ ձևակերպումը, որն արտացոլում էր պատերազմի բովով անցած սերնդի դառը հիասթափությունը, երազանքների խորտակումն ու

հասարակությունից կղզիացումը, ամերիկուհի գրողը լսել էր մեքենաներ վերանորոգող իր մի հայրենակցից, որը բնավ հետաքրքրված չէր փիլիսոփայական որևէ գաղափարի սահմանումով, այլ պարզապես արձանագրել էր այն, ինչը տեսանելի էր մարդկանց: Արյունահեղ պատերազմից վերադարձած մի ամբողջ սերունդ՝ ականատես եղավ իր փայփայած գաղափարախոսության փլուզմանն ու անկարող լինելով հաղթահարել այդ ներքին դատարկությունը՝ մեկուսացավ ու ստեղծեց իր ուրույն ներաշխարհը, որն անմիջականորեն արտացոլվեց մշակույթի մեջ:

Նման դառն հիասթափություն ապրած գրողների շարքը, անշուշտ, ինչ-որ առումով գլխավորում է ամերիկացի լրագրող և գրող էռնեստ Հեմինգուեյը, որն այդ ներքին պայքարի արդյունքում ի վերջո ցավալիորեն դիմեց ինքնասպանության:

«Կորուսյալ սերնդի» գրողները, որոնց գերակշռող մասն ամերիկացիներ էին, իրենց գեղարվեստական երկերում, անտարակույս, շոշափում էին որոշակի հիմնախնդիրներ, որոնք ինչ-որ առումով այս գրական անհատների ստեղծագործական գործունեության առանձնահատուկ դրոշմն էին և վերջիններիս զանազանում էին ժամանակակից մյուս հեղինակներից: Այդ թեմաները ներառում էին, օրինակ, հանրային բարքերի անկումը, բարոյահոգեբանական փլուզումները, որ տեսանելի էին Ֆրենսիս Աքոթ Ֆիցջերալդի «Մեծն Գեթսբին» վեպում պատկերվող ցուփ խնջույքի տեսարաններում կամ էռնեստ Հեմինգուեյի «Երբ ծագում է արևը» վեպում գործող արտասահմանցիների վարքագծի պատկերումներում: Հիշյալ վեպում արձակագիրն արձարծում է իր սերնդի մեկ այլ ցավոտ խնդիր՝ սեռային փոխհարաբերությունները, երբ պատերազմի արդյունքում անհատը կորցնում է նույնիսկ իր ֆիզիկական հատկանիշները («Երբ ծագում է արևը» վեպի գլխավոր հերոս Ջեյքը): Ուշագրավ է նաև «կորուսյալ սերնդի» գրական ստեղծագործություններում հնչող իդեալականացված անցյալի պատկերումը (Գեթսբիի կերպարը Ֆ. Ֆիցջերալդի «Մեծն Գեթսբին» վեպում), երբ հերոսները փորձում են կերտել սեփական անթերի անցյալն ու այն ներկայացնել իբրև ցանկալի իրականություն:

Էռնեստ Հեմինգուեյի կերտած ստեղծագործության առանձնահատուկ ոճն այսօր էլ շարունակում է մնալ արդիական, հետաքրքրում է գրական աշխարհի անձանց, քանի որ ունի անմեկնելի խորություն ու գրավչություն: Այս յուրատեսակ գրելաոճի սկզբնավորումը, անշուշտ, պայմանավորված է հանրահայտ գրողի լրագրողական աշխատանքով, որն իր անջնջելի կնիքն է թողել վերջինիս թե՛ գրական ճաշակի և թե՛ յուրահատուկ գրելաոճի ձևավորման վրա:

Թեպետ է. Հեմինգուեյն իրեն երբեք չէր համարում տեսաբան, այնուամենայնիվ նրա երկերը մեծապես նպաստել են գրականության տեսության ձևավորմանը: Այսպես, 1935թ. հրատարակված «Աֆրիկայի կանաչ բլուրները» խորագրով վավերագրական ստեղծագործության մեջ

հեղինակն իրավամբ նշում է. «Արվեստի գործը հարատև է» /Hemingway, 1954: 109/:

Հետագայում հեղինակն ավելի խոր մոտեցում է ցուցաբերում և գրականության ու գրողի վերաբերյալ իր արտահայտած խոհերում գրողին համեմատում է ջրհորի հետ, որը մշտապես պետք է լի լինի մաքուր ջրով, իսկ այդ ջրից անհրաժեշտ է խելամտորեն օգտվել, որպեսզի հիշատակված ջրհորը լիովին չչորանա: Ուստի ամենևին էլ զարմանալի չէ, որ նման խորիմաստ մոտեցում ցուցաբերող վիպասանն իր գրական գործունեության ընթացքում աշխարհում հռչակվեց յուրատիպ ոճով, որն ստացավ «այսբերգի տեսություն» անվանումը: Այս տեսությունը, արդարև, բխում է գրականության հանդեպ Հեմինգուեյի մեկ այլ նշանակալից մոտեցումից. հեղինակի խոր համոզմամբ՝ գրողը պետք է պատկերի սոսկ իրական փաստեր, կիրառի նվազագույն արտահայտճամիջոցներ ու հավատարիմ մնա ճշմարտությանը:

Այսպես, 1923-ին է. Հեմինգուեյը հրապարակում է «Պատմություն պատմությունից դուրս» խորագրով իր կարճ պատմվածքը, ուր առաջին անգամ կիրառում է այսօր արդեն հանրահայտ դարձած «այսբերգի տեսությունը»: Հետագայում, երբ գրողի մահից հետո հրապարակվում է վերջինիս «Տոն, որը միշտ քեզ հետ է» խորագրով հուշերի գիրքը, ընթերցողների համար պարզ է դառնում վերը նշված տեսության բուն էությունը: Այստեղ հեղինակն անդրադառնում է իր «Պատմություն պատմությունից դուրս» պատմվածքի մտահղացման խնդրին և ընդգծում, որ միտումնավոր կերպով բաց է թողել պատմվածքի ավարտը, այսինքն՝ ծերունու ինքնասպան լինելու դրվագը, քանի որ տուրք է տվել իր ստեղծած գրական նոր հնարքին՝ «այսբերգի տեսությանը», որ հայտնի է նաև «բացթողումների տեսություն» անունով: Համաձայն իր այս նոր մոտեցման՝ արձակագիրն ընդգծում է, որ եթե գրողը վստահ է իր ասելիքի իսկությանը, ապա նա կարող է առանց խղճի խայթի բաց թողնել իր իմացածը, քանի որ ընթերցողը հեշտությամբ կկարողանա լրացնել այդ բացը՝ պայմանով, եթե հեղինակի պատումը ճշմարտացի լինի: Սակայն եթե գրողը «բաց է թողնում այն, ինչը չգիտի, ապա ստեղծագործության մեջ առաջանում են դատարկ անցքեր» /Hemingway, 1996/:

Այս յուրօրինակ տեսության բացատրությունը հեղինակը մանրակրկիտ ներկայացնում է 1932 թ. տպագրված «Մահ կեսօրին» վավերագրական աշխատության մեջ, որը նվիրված է իսպանական ցլամարտի պատկերմանը: Ըստ է. Հեմինգուեյի՝ ստեղծագործական այս եղանակը նման է այսբերգի, քանի որ, ինչպես հայտնի է, սառցալեռան միայն քիչ մասն է տեսանելի, մինչդեռ խորքում գտնվում է բուն էությունը: Ճիշտ նույն կերպով էլ հեղինակի ասելիքը բացահայտում է վերջինիս գաղափարների սոսկ նվազագույն մասը, իսկ էականն ու խորքայինը մնում են ներսում, ստիպում են ընթերցողին երևակայելու, գուշակելու, ապրելու սպասումների և ակնկալիքների հուզումն ու արդյունքում

լիարժեք ըմբռնել գրական երկը: Իբրև տրամաբանական շարունակություն՝ այս մեթոդը ենթադրում է նաև փիլիսոփայական խոր զգացումների, ապրված հուզումների խորքային արտահայտում հնարավորինս հակիրճ նախադասությունների կիրառմամբ: Հետևաբար գրողը պարտավոր է վարպետորեն օգտագործել տվյալ լեզվին բնորոշ բոլոր արտահայտչամիջոցները, որպեսզի մեկ նախադասությամբ արտահայտի մի ամբողջ գաղափար: Հիրավի, Է. Հեմինգուեյի ոճն անպաճույճ է, սեղմ, բայց լի խոր մտքերով ու զգացմունքներով: Գրողն իր հիմնական ասելիքն արտահայտում է գործող անձանց երկխոսությունների և ներքին մենախոսությունների միջոցով, որն էլ բացահայտում է կերպարների իրական վերաբերմունքն իրադարձությունների հանդեպ: Օրինակ՝ «Հրաժեշտ գեներին» վեպի գլխավոր հերոս Հենրին առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ Քեթրինին հավատացնում է, թե սիրում է նրան և հենց նույն պահին վիպասանը ներկայացնում է նրա ներքին մենախոսությունը, այն է՝ Հենրին համոզված էր, որ չի սիրում նրան, այլ դա սոսկ խաղ է՝ նման բրիջի, ուր խաղադրույքը փողն է կամ ինչ-որ մեկ այլ բան: Բնորոշը, սակայն, այն է, որ ներքին մենախոսությունը թվացյալ էր. Հենրին իսկապես ճշմարիտ սիրով էր սիրում Քեթրինին:

«Այսբերգի տեսության» համաձայն՝ Է. Հեմինգուեյի ստեղծագործության մեջ գրեթե բացակայում են կերպարների կենսագրական մանրամասների պատկերները. գրողը ծանրանում է բնապատկերային արտահայտչամիջոցների կիրառման վրա՝ ծով, անձրև, ցլամարտ..., որոնք ընդգծում են գրական երկի իմաստային ուղղվածությունը:

Է. Հեմինգուեյի ստեղծագործական նախընտրելի հայեցակարգը սառցալեռն է, որը բացահայտում է հեղինակի գեղագիտական արժեքաբանությունը: Նրա կերտած սառցալեռան վերնամասում, որպես կանոն, գտնվում է երկի մեկ կերպարը, իսկ ամբողջ պատումը հարմարեցվում է նրա աշխարհընկալմանը: Երբեք չի նկարագրվում գլխավոր հերոսի արտաքինը, քանի որ պատումը վարվում է հենց այդ հերոսի կողմից: Նա իրեն շրջապատող սակավաթիվ համախոհներին չի ծանրաբեռնում սեփական ներաշխարհի տագնապներով. պատումը զարգանում է կարճ երկխոսություններով, որոնք բնավ չեն անդրադառնում ցավոտ խնդիրներին. այդ ամենը հասկացվում է ենթատեքստից: Խտացնելով ժամանակը, տարածությունն ու գործողությունները՝ գրողը կարծես կերտում է մեկ հերոսի «մոգական շրջանակ», որը, սակայն, չի սահմանափակվում այդ հերոսի մարդկային նկարագրով, այլ վերաճում է մի ամբողջ դարաշրջանի պատկերի: Է. Հեմինգուեյի ստեղծագործությունները հիմնականում ողբերգական են, քանի որ պատկերում են հասարակությունից օտարված, նրանից խուսափող և նրան դիմագրավող անհատին:

Անդրադառնալով ստեղծագործական այս եղանակով կերտված իր երկերին (օրինակ՝ «Ծերունին և ծովը») կարճ պատմվածքը՝ գրողը

մանրամասն ներկայացնում է իր փորձարառությունները, որոնք անխուսափելիորեն նախորդում են գեղարվեստական որևէ արժեքավոր ստեղծագործության կերտմանը, բայց շեշտադրում է այդ տառապագին ու երկարատև պրպտումները, այն է՝ որոշ դրվագների վարպետորեն բաց թողնելու անհրաժեշտությունն ու մատնանշում «այսբերգի տեսության» ճշմարիտ էությունը: «Սակայն գիտելիքն է պայմանավորում այսբերգի ջրի տակ գտնվող մասի էությունը», - նկատում է Է. Հեմինգուեյը /Hemingway, The Art of Fiction, No. 21, 1958/: Բայց սա ամենևին էլ չի նշանակում, թե գրական երկերը պետք է գերծ լինեն զգացմունքայնությունից և պատկերեն սուկ այն, ինչը տեսանելի է. «այսբերգի տեսությունը» ոճավորում է գեղարվեստական արձակի զգացմունքայնությունը:

Գրական ստեղծագործության այս յուրատեսակ եղանակի ինքնատիպությունն ակնհայտ է դառնում, երբ ընթերցողն անդրադառնում է գրողի հանրահայտ երկերի վերջաբանների քննությանը, որոնք հստակ արտահայտում են հեղինակի գաղափարական ուղերձները: Այսպես, «Երբ ծագում է արևը» (1926) վեպի Ջեյք Բարնեսն ու Բրեթ Էշլին խորհում են միասին ապրելու մասին, քանի որ երկուսն էլ ունեն անլուծելի խնդիրներ, որոնց ելքը միավորվելն է. Ջեյքը պատերազմի դաշտում էր թողել իր կյանքի իմաստավորումն ու դարձել էր սուկ արտաքին առնականության կրող, իսկ Բրեթը մարմնավորում է սոցիալական հասարակության մեջ կնոջ գրաված հեղհեղուկ դերը, ուստի իրեն իբրև նեցուկ գտնում է այն տղամարդուն, որն իր ֆիզիկական ներկայությամբ կարող է ամրապնդել վերջինիս տեղը հասարակության մեջ: Մինչդեռ «Հրաժեշտ գենքին» (1929) վեպում լեյտենանտ Հենրին միայնակ վերադառնում է հյուրանոց, որը, անշուշտ, խորհրդանշում է նրա մեկուսացվածությունը համայն աշխարհից, փլուզված ներաշխարհն ու կորսված երջանկությունը: Իսկ ինչ վերաբերում է «Ծերունին և ծովը» պատմվածքին, ապա «այսբերգի տեսության» շնորհիվ հեղինակը կերտում է անասելի կամքի ուժ ունեցող ծերունի ձկնորսի կերպարն ու բնավ չի ծանրաբեռնում ընթերցողին որևէ անհարկի նկարագրությամբ. ծերունու և ձկան պայքարը անհատի ու բնության մաքառումն է, ուր անհատը ցավալիորեն մշտապես պարտվում է: Ասել է թե՛ «այսբերգի տեսության» սեղմ, այսպես կոչված, ժլատ տեքստը ենթադրում է «շռայլ, սրտաճմլիկ» ենթատեքստ: Է. Հեմինգուեյի հերոսը «մաշիզմի» գաղափարակիրն է. քչախոս է ու խիստ, հասկանում է, որ պայքարելն ու կռվելն անիմաստ են, բայց և այնպես մաքառում և կռվում է մինչև վերջ: Այդպիսին է վերոնշյալ պատմվածքի հերոս ծերունի Սանտյագոն, այդպիսին են մյուս երկերի հերոսները: Ինքնատիպ արձակագիրն առհասարակ կարծում էր, որ իսկական տղամարդը չպետք է մահանա անկողնում. պետք է մեռնի կա՛մ մարտադաշտում, կա՛մ ճակատին դիպած փամփուշտից:

Ուսումնասիրելով այս գրողի կյանքն ու գործունեությունը՝ պարզ է դառնում, որ յուրօրինակ տեսության հեղինակն ունեցել է կենսական հզոր

ազդակներ նման եզրահանգումների համար: Երբ նա 1860-ին Կուբայից վերադառնում է հայրենի Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ, նրան շարունակում էին տանջել անլուր հուսահատությունն ու ընկճախտը, անբացատրելի անհանգստությունն ու տագնապները. արդեն չէր կարողանում գրել, նույնիսկ կամովի համաձայնում է բուժվել հոգեբուժարանում: Է. Հեմինգուեյն ընդունում է էլեկտրահարման 20 սեանսներ, սակայն հիվանդանոցից դուրս գրվելուց հետո էլ դարձյալ չի կարողանում գրել ու ստեղծագործել: Եվ ահա կատարվում է ինքնասպանության առաջին փորձը, որը կանխվում է հարազատների կողմից: Կնոջ հորդորով գրողն ընդունում է բուժման կրկնական կուրս, բայց ապարդյուն. ինքնասպանության մտասևեռումն այդպես էլ չի անհետանում, և հիվանդանոցից դուրս գրվելուց մի քանի օր հետո արդեն համաշխարհային ճանաչման հասած վիպասանը երկփողանի հրացանով կրակում է իր ճակատին:

Այսպիսով, յուրահատուկ տեսության կիրառմամբ Էռնեստ Հեմինգուեյն աշխարհին պատմում է անհատին համակաճ ցավերը, առաջադրում ինքնատիպ փիլիսոփայություն, ստիպում ընթերցողին մասնակից լինել պատումին, կռահել գրողի ծպտված խոհերն ու մտորել կյանքի մատուցած անակնկալներին արժանավայել դիմագրավելու շուրջ: Ուստի ամենևին էլ զարմանալի չէ, որ այսօր էլ այս տեսությունը շարունակում է մնալ խիստ արդիական և հետաքրքրում է մեզ: Իբրև ասվածի ապացույց՝ կարելի է մատնանշել Է. Հեմինգուեյի կենսագիր Լեո Լանայի հետևյալ միտքը. «Շատ լուրջ և կարևոր հեղինակների համար ուսանելի է նրա ամուր անաչառությունը, դիտողականության բացառիկ ձիրքը, սարերից իջնող վտակի նման վճիտ լեզուն, որը ջրի երես է հանում հատակի ցանկացած աղբը: Նա արել է ավելին, քան ցանկացած գրող, որպեսզի ամերիկյան գրականությունը մաքրի զգացականությունից, իսկ ամերիկյան արձակը՝ վերամբարձ ու արհեստական պաթոսից: Նա գրողների մի ամբողջ սերնդի ցույց է տվել, թե ինչպես պետք է գրել բնական և միակողմանի կատարվող երկխոսություններ, որոնք լի են հանգերով ու վավերականությամբ, որը շատ քիչ ժամանակակից գրողների է հաջողվել կատարել» /Lanai, 1969: 154/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Hemingway E. Green Hills of Africa. London, 1954.
2. Hemingway E. Death in the Afternoon. New York: Scribner, 1996.
3. Hemingway E. The Art of Fiction № 21, interviewed by George Plinton, issue 18, Spring 1958.
4. Lanai L. Biography: Hemingway. New York, 1969.

P. КАЗАРЯН – «Теория айсберга» Эрнеста Хемингуэя. – Статья посвящена анализу оригинального творческого приема «теории айсберга» выдающегося американского писателя Эрнеста Хемингуэя. Констатируется, что данная теория прозаика, которую принято также называть «теорией упущений», дает возможность писателю передать читателю собственные идеи, метко используя при этом минимальные выразительные средства. Эта точка зрения примечательна и в плане стилистического мастерства автора: писатель должен владеть большим багажом знаний, чтоб суметь передать читателю лишь их небольшую и существенную часть, давая тем самым возможность последнему восполнить невыраженные мысли.

Ключевые слова: Эрнест Хемингуэй, американская литература, «теория айсберга», «теория упущений», «потерянное поколение», война, идеология, достоверность, творческий подход

R. GHAZARYAN – Ernest Hemingway’s “Iceberg Theory”. – The paper is dedicated to the study of the famous American writer Ernest Hemingway’s peculiar creative invention, i. e. “Iceberg theory”. It concludes that the theory invented by the writer, which is also known as “theory of omissions” enables the writer to transmit to the reader his own ideas by minimum and accurate usage of stylistic devices. This theory is also notable from the perspective of the author’s stylistic skillfulness: an author must possess as vast knowledge as possible in order to transmit to the reader the least and essential part of it and give the latter an opportunity to fill in the missing parts.

Key words: Ernest Hemingway, American literature, “iceberg theory”, “theory of omissions”, “lost generation”, war, ideology, authenticity, creative approach

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
INFORMATION ON THE CONTRIBUTORS

1. ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ Թագուհի – ԵՊՀ ֆրանսիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս
BLBULYAN Taguhi – YSU Chair of French Philology, lecturer
Էլ. փոստ tblbulyan@ysu.am
2. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Գայանե – բ.գ.դ., պրոֆեսոր, ԵՊՀ Կրթական բարեփոխումների կենտրոնի ղեկավար
GASPARYAN Gayane – Doctor of Philology, Professor, YSLU Educational Reforms Center, director
Էլ. փոստ gasparyan.gayane@yandex.com
3. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Նաիրա – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի դոցենտ
GASPARYAN Naira – PhD, YSU Chair of English Philology, Associate Professor
Էլ. փոստ naira.gasparyan@ysu.am
4. ԳԱՐԳԱԼՈՅԱՆ Ռուզան – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլերենի № 2 ամբիոնի ասիստենտ
GARGALOYAN Ruzan – PhD, YSU Chair of the English language № 2, Assistant Professor
Էլ. փոստ ruzangargaloyan@ysu.am
5. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Գևորգ – ԵՊՀ անգլերենի բառագիտության և ոճաբանության ամբիոնի դասախոս
GRIGORYAN Gevorg – YSLU Chair of English Lexicology and Stylistics, lecturer
Էլ. փոստ gevorg.grigoryan93@gmail.com
6. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Սյուզաննա – ԵՊՀ միջմշակութային հաղորդակցության անգլերենի ամբիոնի դասախոս
GRIGORYAN Syuzanna – YSU Chair of English for Cross-Cultural Communication, lecturer
Էլ. փոստ suzy.grigoryan@ysu.am
7. ԴԱԴՅԱՆ Իշխան – ԵՊՀ թարգմանության տեսության և պրակտիկայի ամբիոնի դասախոս
DADYAN Ishkhan – YSU Chair of Translation Studies, lecturer
Էլ. փոստ ishkhan.dadyan@ysu.am
8. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Արինե – Վանաձորի պետհամալսարանի օտար լեզուների ամբիոնի դասախոս
DANIELYAN Arine – Vanadzor State University Chair of Foreign Languages, lecturer
Էլ. փոստ arina.danielyan@mail.ru
9. ԵՐԶՆԿՅԱՆ Ելենա – բ.գ.դ., պրոֆեսոր, ԵՊՀ անգլերենի № 2 ամբիոնի վարիչ
YERZNKYAN Yelena – Doctor in Philology, Professor, Head of YSU Chair of the English language № 2
Էլ. փոստ yerznkyan@ysu.am
10. ԶՈՂՐԱԲՅԱՆ Էդուարդ – բ.գ.թ., ԵՊՀ Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնի դոցենտ
ZOHRABYAN Eduard – PhD, YSU Chair of History of Armenia's Neighbouring Countries, Associate Professor
Էլ. փոստ eduardzohrabyan@ysu.am

11. ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ Սյուզաննա – Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարան, ավագ դասախոս, հայցորդ
TADEVOSYAN Syuzanna – Russian-Armenian (Slavonic) University, senior lecturer, PhD Student
Էլ. փոստ՝ syuzanik@hotmail.com
12. ԹՈՐՈՍՅԱՆ Սյուզան – ԵՊԼՀ ֆրանսերենի ամբիոնի դասախոս, հայցորդ
TOROSYAN Syuzan – YSLU Chair of French language, lecturer, PhD student
Էլ. փոստ՝ syuzan.torosyan@mail.ru
13. ԽԱՇԱԿՅԱՆ Մարիամ – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս
KHAZHAKYAN Mariam – YSU Chair of English Philology, lecturer
Էլ. փոստ՝ mariamkhazhakyanyan@ysu.am
14. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ Ասյա – ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների դիվանագիտական ծառայության և մասնագիտական հաղորդակցման ամբիոնի դասախոս
KHACHATRYAN Asya – YSU Chair of Diplomatic Service and Communication, lecturer
Էլ. փոստ՝ a_khachatryan@ysu.am
15. ԽԱՐԱԶՅԱՆ Հեղինե – ԵՊԼՀ անգլերենի հաղորդակցման և թարգմանության ամբիոնի դասախոս, հայցորդ
KHARAZYAN Heghine – YSLU Chair of English Communication and Translation, lecturer, PhD student
Էլ. փոստ՝ heghinekharazyanyan@gmail.com
16. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Լիլիթ – ԵՊՀ ֆրանսիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս
KARAPETYAN Lilit – YSU Chair of French Philology, lecturer
Էլ. փոստ՝ l.karapetyanyan@ysu.am
17. ՀԱԿՈԲՅԱՆ Վարդիթեր – ԵՊԼՀ անգլերենի բառագիտության և ոճաբանության ամբիոնի ասպիրանտ
HAKOBYAN Varditer – YSLU Chair of English Lexicology and Stylistics, PhD student
Էլ. փոստ՝ varditeryanyan@gmail.com
18. ԴԱԶԱՐՅԱՆ Դոնարա – ք.գ.թ., դոցենտ, ԵՊԼՀ ֆրանսերենի ամբիոնի վարիչ
GHAZARYAN Donara – PhD, Associate Professor, Head of YSLU Chair of the French Language
Էլ. փոստ՝ kazaryanyan.donara@mail.ru
19. ԴԱԶԱՐՅԱՆ Ռուզան – ք.գ.թ., դոցենտ, ԵՊՀ թարգմանության տեսության և պրակտիկայի ամբիոնի վարիչ
GHAZARYAN Ruzan – PhD, Associate Professor, Head of YSU Chair of Translation Studies
Էլ. փոստ՝ ghazaryanyanruzan@ysu.am
20. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ Աշոտ – ք.գ.թ., ԵՊՀ ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոնի դոցենտ
HAYRAPETYAN Ashot – PhD, YSU Chair of General Linguistics, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ ashot.hayrapetyanyan@ysu.am
21. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Լուսինե – ք.գ.թ., ՀՊՏՀ լեզուների ամբիոնի դոցենտ
HARUTYUNYAN Lusine – PhD, ASUE Chair of Languages, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ lharutyunyan77@yahoo.com

22. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Չավեն – մ.գ.թ., դոցենտ, «Ծ յնՅԵՇՅԻՅ ԻՅԻՅԵՇՆՈՒՅԻՅ
սմբինի վարիչ
HARUTYUNYAN Zaven – PhD, Associate Professor, Head of YSU Chair of
French Philology
Էլ. փոստ՝ z.harutyunyan@ysu.am
23. ՄԱԴՈՅԱՆ Նարինե – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության սմբինի
դասախոս
MADOYAN Narine – YSU Chair of English Philology, lecturer
Էլ. փոստ՝ narinemadoyan@ysu.am
24. ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ Սոֆյա – ԵՊՀ անգլերենի հարոդակցման և
թարգմանության սմբինի դասախոս, հայցորդ
MALKHASYAN Sofya – YSLU Chair of English Communication and
Translation, lecturer, PhD student
Էլ. փոստ՝ sophiamalk@hotmail.com
25. ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ Աննա – ԵՊՀ Ֆրանսերենի սմբինի հայցորդ,
«Հայաստանի Ֆրանսիական քոլեջ»-ի դասախոս
MELKONYAN Anna – YSLU Chair of the French Language, PhD student,
“French college in Armenia”, lecturer
Էլ. փոստ՝ madam.melqonyan@mail.ru
26. ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ Նաիրա – բ.գ.թ., ԵՊՀ ֆրանսիական բանասիրության
սմբինի ասիստենտ
MELKONYAN Naira – PhD, YSU Chair of French Philology, Assistant
Professor
Էլ. փոստ՝ naira.melkonyan@ysu.am
27. ՇԱՉԻԼՎՅԱՆ Նաիրա – բ.գ.թ., ԵՊՀ գերմանական բանասիրության
սմբինի ասիստենտ
SHACHILVYAN Naira – YSU Chair of German Philology, Assistant Professor
Էլ. փոստ՝ nshachilvyan@gmail.com
28. ՉՈԲԱՆՅԱՆ Նարե – ԵՊՀ թարգմանության տեսության և պրակտիկայի
սմբինի ասպիրանտ
CHOBANYAN Nare – YSU Chair of Translation Studies, PhD student
Էլ. փոստ՝ nare.chobanyan@ysumail.am
29. ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ Ջարուհի – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլերենի № 2 սմբինի
դոցենտ
VARTAPETIAN Zarouhi – PhD, YSU Chair of the English Language № 2,
Associate Professor
Էլ. փոստ՝ vartapetianzarouhi@ysu.am
30. ԲԵՌՅԱՆ Անի – ՀՊՄՀ ռոմանագերմանական լեզուների սմբինի
դասախոս
KERYAN Ani – ASPU Chair of Romano-Germanic Languages, lecturer
Էլ. փոստ՝ ani.keryan93@gmail.com

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

СОДЕРЖАНИЕ

CONTENTS

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ / Лингвистика / Linguistics

- GRIGORYAN G. English reflexive pronoun variations on the internet genre “Social media”... 3
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Գ. Անգլերենի անդրադարձ դերանունների այլաձև տարբերակները համացանցային սոցիալական մեդիա ժանրում
ГРИГОРЯН Г. Варианты английских возвратных местоимений в сетевом жанре социальных медиа
- НАКОБЯН V. On the notion of politeness implicature and its reflection in informal interviews..... 12
ՀԱԿՈԲՅԱՆ Վ. Քաղաքավարության իմպլիկատորա հասկացությունը և դրա անկախացումը ոչ պաշտոնական հարցազրույցներում
АКОПЯН В. Концепция импликатуры вежливости и ее представление в неофициальных интервью
- KHARAZYAN H. PSA as a manipulation tool 22
ԽԱՐԱԶՅԱՆ Հ. Սոցիալական գովազդը որպես մտաշահարկման գործիք
ХАРАЗЯН Е. Социальная реклама как инструмент манипуляции
- TOROSYAN S. Les constructions N+N en français contemporain (approche semantico-syntaxique) 31
ԹՈՐՈՍՅԱՆ Ս. N+N գոյականական կառույցները ժամանակակից ֆրանսերենում (իմաստաշարահյուսական դասակարգման փորձ)
TOROSYAN S. N+N structures in modern French (an attempt of semantic-syntactic classification)
- ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Ս. Գործարար դիսկուրսը որպես գերատեսչական դիսկուրսի տարատեսակ..... 39
ГРИГОРЯН С. Деловая речь как один из видов институционального дискурса
GRIGORYAN S. Business discourse as a type of institutional discourse
- ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Ա. Ջին Էդվարդսի «Երեք արքաների պատմությունը» ստեղծագործության տասնվեցերորդ դրվագի գոյամակարդակային դիտարկումը..... 55
ДАНИЕЛЯН А. Онтическое наблюдение шестнадцатого эпизода произведения Джина Эдвардса «История трех царей»
DANIELYAN A. A strato-ontic study of a section in Gene Edwards’ “A Tale of Three Kings”
- ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ Ս. Լրագրողական էթոսի լեզվական դրսևորումները ժամանակակից ֆրանսիական մամուլում 63
ТАДЕВОСЯН С. Лингвистические проявления журналистского этоса в современной французской прессе
TADEVOSYAN S. The linguistic manifestations of the journalistic ethos in contemporary French press

ԽԱԺԱԿՅԱՆ Ս. Խոսքի տեմպը և դրա դասավանդման մեթոդաբանությունը ուսումնառության գործընթացում	72
ХАЖАКЯН М. Темп речи и методика его преподавания в процессе обучения	
КНАЗНАКЯН М. The tempo of speech and the methods of teaching it	
ԽԱԶՍՏԳՅԱՆ Ա. Առածների և ասացվածքների թարգմանության հնարները (Մերվանտեի «Դոն Կիխոտ» վեպի հայերեն թարգմանությունների հիման վրա).....	80
ХАЧАТРЯН А. К вопросу о переводе пословиц и поговорок (на материале армянских переводов романа Сервантеса «Дон Кихот»)	
КНАЧАТРЯН А. On some translation techniques of proverbs and sayings (on the example of the Armenian translations of “Don Quixote” by Cervantes)	
ԽԱՐԱԶՅԱՆ Հ. Ներտերստայնության դրսևորումը սպազիր սոցիալական գովազդում ...	95
ХАРАЗЯН Е. Проявление интратекстуальности в печатной социальной рекламе	
КНАРАЗЯН Н. The indication of intratextuality in print PSA	
ՀԱՅԴԱՊԵՏՅԱՆ Ա. Ոչ գծային բառաստեղծումը իբրև լեզվի հիմնական գործառույթների իրացման միջոց	103
АЙРАПЕТЯН А. Нелинейное словотворчество как способ реализации основных функций языка	
НАՅՐԱՊԵՏՅԱՆ Ա. Non-linear word-formation as a way of realization of the main functions of language	
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Զ., ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ Թ. Բանաստեղծական տեքստի սուբյեկտիվ ընկալման նշանագիտական գործոնները.....	113
ԱՐՄԵՆԻԱՆ Յ., ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ Թ. Семиотические факторы субъективного понимания поэтического текста	
НАՐՄԵՆԻԱՆ Յ., ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ Թ. The Semiotic factors of subjective understanding of poetic text	
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Զ., ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Լ. Համեմատական կառույցի պատկերավորությունը որպես հեղինակի անհատական ոճի դրսևորման միջոց	124
ԱՐՄԵՆԻԱՆ Յ., ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Լ. Образность сравнительной конструкции как способ выражения индивидуального авторского стиля	
НАՐՄԵՆԻԱՆ Յ., ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Լ. The imagery of the comparative construction as a means of expressing the author's individual style	
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Լ. Երևույթների ճանաչողական կադապարի ձևավորումը սոստեսական մեդիադիսկուրսում	130
ԱՐՄԵՆԻԱՆ Լ. Когнитивное моделирование явлений в экономическом медиадискурсе	
НАՐՄԵՆԻԱՆ Լ. Cognitive modelling of events in economic media discourse	
ՂԱԶԱՐՅԱՆ Դ., ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ Ա. Գոյականի և ածականի սուբյեկտիվության արտահայտման դրսևորումները մեդիա խոսույթում.....	138
КАЗАРЯН Д., МЕЛКОНЯН А. Проявление субъективности существительного и прилагательного в медиадискурсе	
ԳԱԶԱՐՅԱՆ Դ., ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ Ա. The expression of subjectivity of the noun and the adjective in the discourse of media	

ՄԱԴՈՅԱՆ Ն. Հուզանշանները համացանցային լեզվաբանության ըմբռնմամբ	146
МАДОЯН Н. Эмотиконы с точки зрения интернет-лингвистики	
MADORYAN N. Emoticons from the perspective of Internet Linguistics	
ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ Ս. Բառային և կառուցվածքային կրկնությունների դերը Ուիլյամ Ֆոլկների «Շառաչ և ցասում» վեպում (Բենջիի մենախոսության նյութի հիման վրա)	155
МАЛХАСЯН С. Роль лексических и структурных повторов в романе Уильяма Фолкнера «Шум и ярость» (на материале монолога Бенджи)	
MALKHASYAN S. The role of lexical and structural repetitions in William Faulkner's "The Sound and the Fury" (on the material of Benjy's monologue)	
ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ Ն. Դարձվածքների ծագման և զարգացման առանձնահատկությունները ֆրանսերենում.....	164
МЕЛКОНЯН Н. Особенности происхождения и развития фразеологизмов во французском языке	
MELKONYAN N. On the origin and development of idioms in French	
ՇԱՉԻԼՎՅԱՆ Ն. Ժխտման կարգի արտահայտման բառակազմական միջոցները ժամանակակից գերմաներենում և հայերենում	171
ШАЧИЛВЯН Н. Деривационные средства выражения категории отрицания в современном немецком и армянском языках	
SHACHILVYAN N. The derivational means of the category of negation in modern German and Armenian	
ՉՈԲԱՆՅԱՆ Ն. Միջմշակութային իրավական հաղորդակցության խնդիրները.....	179
ЧОБАНЯН Н. Проблемы межкультурной юридической коммуникации	
CHOBANYAN N. Problems of cross-cultural legal communication	
ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ Զ. Անգլերեն հայտագիր դիվանագիտական փաստաթղթի իմաստակառուցվածքային առանձնահատկությունները.....	186
ВАРТАПЕТЯН З. Структурно-семантические особенности дипломатической ноты на английском языке	
VARTAPETIAN Z. Structural and semantic peculiarities of a diplomatic note in English	
ԴԱՏՔԱՐՅԱՆ Գ. Является ли ретроспекция внутритекстовой или внетекстовой категорией?.....	194
ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Գ. Արդյոք հետահայման կարգը ներտեքստայի՞ն, թե արտատեքստայի՞ն կարգ է	
GASPARYAN G. Is retrospection an intra- or extra-textual category?	
ԵՐՅԻՆԿՅԱՆ Ե. К вопросу о статусе местоимений как самостоятельной части речи	206
ԵՐԶՆԿՅԱՆ Ե. Դերանունը և խոսքիմասային դասակարգումը	
YERZNKYAN Y. On the status of pronouns as a part of speech	
ՄԵԹՈԴԻԿԱ / Методика / Methodology	
GASPARYAN N., ZOHRABYAN E. Linguocognitive approach to teaching and interpretation of Armenian Genocide issues	213

ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Ն., ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ Է. Հայոց ցեղասպանության հարցերի ուսուցումն ու մեկնաբանումը լեզվաճանաչողական մոտեցմամբ ГАСПАРЯН Н., ЗОГРАБЯН Э. Лингвокогнитивный подход при обучении и интерпритации вопросов геноцида армян	
KERYAN A. Implementation of the course “English for marketing specialists”	226
ՔԵՌՅԱՆ Ա. «Անգլերենը մարքեթինգի մասնագետների համար» դասընթացի իրականացումը КЕРЯН А. Реализации курса «Английский для специалистов по маркетингу»	
KERYAN A. Internationally recognized theoretical and practical aspects of ESP	235
ՔԵՌՅԱՆ Ա. Միջազգայնորեն ճանաչված տեսական և գործնական ասպեկտները «Անգլերենը հատուկ նպատակների համար» դասընթացում КЕРЯН А. Международно-признанные теоретические и практические аспекты ESP	

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ / Литературоведение / Literary Criticism

ԳԱՐԳԱԼՈՅԱՆ Ռ. Խաղի ու միջականացման սկզբունքները Այրիս Մերդոքի ուշ շրջանի վեպերում	246
ГАРГАЛОЯН Р. Принципы игры и мифологизации в поздних романах Айрис Мердок GARGALOYAN R. The principles of the word play and myphology in Iris Murdock’s late novels	
ԴԱԴՅԱՆ Ի. Երազապատում հեքիաթներում՝ արքայի հետքերով	254
ДАДЯН И. Сновидение в сказках – по следам короля DADYAN I. Down the trails of kings in fairy-tale dreams	
ՂԱԶԱՐՅԱՆ Ռ. Էռնեստ Հեմինգուեյի «Այսբերգի տեսությունը»	262
КАЗАРЯН Р. «Теория айсберга» Эрнеста Хемингуэя GHAZARYAN R. Ernest Hemingway’s “Iceberg theory”	
Տեղեկություններ հեղինակների մասին	269
Сведения об авторах Information on the contributors	

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսը լույս է տեսնում տարին երկու անգամ: Հանդեսում տպագրվելու համար կարող են ներկայացվել հոդվածներ ինչպես հայերեն, այնպես էլ օտար լեզուներով, մեկ տպագիր օրինակով համակարգչային շարվածքով (Microsoft Word 97-2003 ծրագրով, հայերենը՝ GHEA Grapalat (Unicode), անգլերենը և ռուսերենը՝ Times New Roman տառատեսակներով): Հոդվածի հետ անհրաժեշտ է ներկայացնել հոդվածի էլեկտրոնային տարբերակը մագնիսական կրիչով: Հոդվածը պետք է ունենա հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն ամփոփագրեր՝ 60-70 բառի սահմաններում, 8-10 բանալի բառեր, հեղինակի մասին համառոտ տեղեկություն 3 լեզուներով (գիտական աստիճան, կոչում, պաշտոն, էլ. փոստի հասցե, հեռախոսահամար):

Հոդվածի առաջին էջի վերին տողի աջ անկյունում 12 pt տառաչափով, թավ (Bold) գրվում է հեղինակ(ներ)ի անունը և ազգանունը (ազգանունը՝ գլխատառերով, օրինակ՝ **Արմինե ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ**), շեղատառ (Italic) բուլի կամ գիտահետազոտական կենտրոնի անվանումը, գլխատառերով, թավ (Bold) հոդվածի վերնագիրը:

Հոդվածում օգտագործված գրականության հղումները տրվում են փակագծերում. նշվում են հեղինակի ազգանունը, տպագրման տարեթիվը և համապատասխան էջերը, օրինակ՝ /Payne, 2000: 168-170/: Գրականության ցանկը տրվում է հոդվածի վերջում՝ այբենական կարգով:

Հեղինակը պատասխանատվություն է կրում իր ներկայացրած տեղեկությունների համար: Հրապարակվող նյութերի բնագրերը չեն վերադարձվում: Հրապարակվող նյութերը պետք է գրախոսվեն տվյալ ոլորտի մասնագետի կողմից և երաշխավորված լինեն տպագրության համապատասխան ամբիոնի կողմից. բոլոր կարծիքները, երաշխավորագրերը պահպանվում են խմբագրությունում:

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսի նյութերն օգտագործելիս հոդվածագիրը պարտավոր է տալ համապատասխան հղում:

Գրականության ցանկում ընդգրկված աղբյուրների նմուշ

1. Աբրահամյան Ս. Գ. Հայերենի կետադրություն, Երևան, «Լույս», 1999:
2. Austin J. L. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962.
3. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar // *Theoretical prerequisites*, v. 1. Stanford: Stanford University Press, 1987.
4. Гинзбург Р. С. О взаимосвязи лингвистического и экстралингвистического в лексике // *Иностранные языки в школе*, 1972, № 5.
5. Иванов В. И. Язык, текст, речь // Электр. ресурс: <http://www.textum.ru/article/ivan/html>
6. Brin D. Contrary Brin, 2011 // URL: <http://davidbrin.wordpress.com/2011/04/08/> (Retrieved July 8, 2015)

Խմբագրության հասցեն. Երևան 0025, Ալ. Մանուկյան 1
Адрес редакции: Ереван, ул. Ал. Манукяна 1
Էլ. փոստ՝ englishdep2@ysu.am

Հանձնվել է տպագրության 16.10.2017թ.
Թուղթը՝ օֆսետը: Չափսը՝ 84x100/16
Տպագրական 20.5 մամուլ:
Տպաքանակը՝ 100: